

MASONLUK TARİHİMİZDE

1970'Lİ YILLAR

YENİ BİR KİMLİĞİN İNŞA SÜRECİ

YAVUZ SELİM AĞAOĞLU
M. REMZİ SANVER
OKAN YUNUSOĞLU

MİMAR SİNAN ARAŞTIRMA KİTAPLARI DİZİSİ NO:43

MASONLUK TARİHİMİZDE
1970'Lİ YILLAR

YENİ BİR KİMLİĞİN İNŞA SÜRECİ

YAVUZ SELİM AĞAOĞLU
M. REMZİ SANVER
OKAN YUNUSOĞLU

Mimar Sinan Araştırma Kitapları Dizisi No. 43

İzmir Vadisi Araştırma Locası Yayınları No.43

**MASONLUK TARİHİMİZDE 1970'Lİ YILLAR
YENİ BİR KİMLİĞİN İNŞA SÜRECİ**

ISBN 978-605-9024-76-1

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yazarlar : Yavuz Selim Ağaoğlu, M. Remzi Sanver, Okan Yunusoğlu
Sayfa Düzeni : Yavuz Selim Ağaoğlu
Kapak Tasarımı: Serhat Demirel - Samet Öz

1. basım : Ağustos 2021 (300 adet)

Baskı:

Metro Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Yahya Kemal Beyatlı Cad. No.94 BEGOS 3. Bölge 35400 Buca-İzmir
Telefon: (0232) 290 33 11
www.metro-print.com
Matbaa Sertifika No. 40921

Yayınevi:

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği İktisadi İşletmesi
Sertifika No. 48466
Nuru Ziya Sok. No.11, Beyoğlu, İstanbul
Telefon: (0212) 251 26 50
www.mason.org.tr

Sadece dernek üyelerine mahsustur.

Bu kitapta orijinal belgeler dışında yazılanlar yazarın derledikleri ile şahsi yorumlarını ifade etmektedir. Bunların Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği'nin resmi görüşlerini ya da fikirlerini temsil ettiği iddia edilemez.

Cevad Gürer'in aziz hatırasına...

TEŞEKKÜR

Bu kitabı yayınlanmadan önce okuyup değerli eleştirileriyle katkıda bulunan Selçuk Akıltopu, Mehmet Bekâr, İlker Kurtlutepe, Suphi Varım ile Mehmet Beyazyürek'e ve mütevazı emeğimizi takdir eden Mimar Sinan Araştırma Locası'na şükranlarımızı sunarız.

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
1. Belirli Bir Mesafeye Çekilip Bakmayı Denemek	
1.1. Evrensel Masonluk Kültürüne İlişkin Panorama.....	13
1.2. 1970’li Yıllara Girerken Türkiye’de Masonluk	21
2. Sanki Tanıdık Bir Sima: Kim Olduğumuza Dair Bir Söylence	
2.1 Hiç Bilinmeyenli Denklem: 1970’li Yıllarda Ritüel ve İnanç Tartışmaları	45
2.2 Görmediğimiz Dersten Sınava Girmek: Eğitim ve Öğretim Locaları	79
3. Sakin Limanda Açık Deniz Fırtınası	
3.1 Gerekirse Zorla Sevmek: İdari Anlayış ve Örgütlenme Tartışmaları	89
3.2 Yokluklar İçinde Zenginlik Hissi: Mali Durum	129
4. Hep Bir Endişe ile Sevmek	
4.1 Türkiye Yüksek Şûrası ile İlişkiler	141
4.2 Büyük Mason Mahfili ile İlişkiler	155
4.3 Uluslararası İlişkiler	181
5. Her Şeyi Bilememek Üzerine	
Genel Değerlendirme ve Sonsöz	205
5. Ek – 1970’li Yıllarda Büyük Görevliler Kurulu Üyeleri	211

Giriş

Türkiye’de Masonluk, 1948’deki uyanıştan 1970’e kadar geçen 22 sene içerisinde çarpıcı ve köklü değişimler yaşamıştır. Yüksek Şûra’nın herhangi bir büyük locaya gerek görmeksizin kurduğu yeni localar ile başlayan bu devir, 1956’da, Türkiye Büyük Locası’nın, Masonluk tarihimizde ilk defa, Yüksek Şûra’dan bağımsız ve bütün Türkiye’de Masonik egemenliği olan bir büyük loca olarak var oluşuyla yeni bir safhaya girmiştir. Bu bağımsız büyük loca, Türkiye’de Masonlukta o zamana kadar kabul gören temel Masonluk ilkelerini, kullandığı ritüelleri ve dünyada ilişki kurduğu büyük localar grubunu değiştirmiştir. Bu değişiklikler, o zamana kadar bir çatı altında bulunan Türk Masonlarının yollarını ayırmaya karar vermeleriyle neticelenmiş; bu ayrım çok sert ve kırıncı bir şekilde gerçekleşmiştir. Tarihî süreçlere kesin sınırlar çizmek kolay olmasa da, Türkiye Büyük Locası’nın İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından tanındığı 1970 yılını bu değişim ve ayrılma devrinin tamamlanması olarak görmek mümkündür.

Bu kadar köklü bir değişimin, kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde çok sert bir süreçle gerçekleşmiş olması, Türkiye’de Masonluk üzerinde travmatik olarak nitelendirebileceğimiz etkiler bırakmıştır. 1970’li yıllar, Türkiye Büyük Locası’nın, bir yandan yeni kimliğini özümsemeye çalışırken, diğer yandan bu travmanın tezahürlerini geride bırakmaya çabaladığı bir dönem olarak karşımıza çıkıyor.

Sistemli bir tarih araştırmasına bugüne kadar konu edilmeyen dönemle ilgili bildiğimiz tek çalışma Celil Layiktez’in “Türkiye’de Masonluk Tarihi” başlıklı eserinin üçüncü cildidir.¹ Büyük Görevliler Kurulu tersimatlarını derleyen Layiktez’in gözlem ve yorumlarıyla dönemi başarıyla tasvir ettiğini

¹ Layiktez, Celil, “Türkiye’de Masonluk Tarihi”, Cilt.3, Yenilik Basımevi, İstanbul 2003.

düşünüyoruz. Diğer yandan, dönemin tahlili ve anlaşılması, yaşananları 1948-1970 arasında meydana gelen büyük değişim ve kırılmayla ilişkilendirmeyi gerektirir. Kitabımızla, bu noktada da bir katkı yapabilmeyi ümit ediyoruz.

Her tahlil, kavramsal ve olgusal bir arka plan bilgisine muhtaçtır. Kitabın iki bölümden oluşan ilk kısmını buna ayırdık. Birinci bölümde, Masonluğun konumuzu ilgilendiren genel kavramlarını özetlerken², ikinci bölümde 1970’e kadarki Türk Masonluk tarihine toplu bir bakış getirdik.

Masonik kimliğimizin temel unsurlarını özümseme çabalarını ele alan ikinci kısım da iki bölümden oluşuyor. Değiştirdiğimiz ritüellere uyum süreci ve bu değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan inanç tartışmaları, ilk bölümün konusunu oluşturuyor. Yeni kimliği yerleştirmek gayesiyle 1970’li yıllarda kurulan Eğitim ve Öğretim Locaları’nın kabul süreci ise ikinci bölümde anlatılıyor.³

Yeni dönemin idari sancıları, üçüncü kısmın konusunu teşkil ediyor. Burada da iki bölüm var. Bunlardan ilki, bir yandan Büyük Görevliler Kurulu’nun localarla ilişkilerinde diğer yandan da bölgeler arasında yaşanan gerginlikleri ele alıyor. 1970’li yıllarda neredeyse her alanda karşımıza çıkan mali problemleri ise bu kısmın ikinci bölümünde özel olarak ele alacak önemde bulduk.

1970’li yılların en belirgin özelliklerinden biri Türkiye Büyük Locası’nın diğer Mason örgütleriyle kökten bir şekilde yeniden düzenlediği ilişkilerdir. Eskiden kendine bağlı olduğu, 1966 senesindeki ayrılmanın ana

² Bu bölümü kaleme alırken “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları” başlıklı kitabın “Geçmişten Günümüze Dünya Masonluğunun Büyük Resmi” bölümünden yararlandık. Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim – Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, Mimar Sinan Araştırma Locası Yayınları No:33, 3. Basım, Şubat 2018, s:13-18.

³ Bu bölümü kaleme alırken “Masonluk Tarihimizde Eğitim Locaları” başlıklı makaleden yararlandık. Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Masonluk Tarihimizde Eğitim Locaları”, Mimar Sinan dergisi, Aralık 2017, Sayı:177 s: 27-57.

unsurlarından birini teşkil eden ve 1967 senesinde yeniden organize edilen Türkiye Yüksek Şûrası'yla ilişkilerin 1970'li yıllarda her zaman rahat ve ahenkli olduğunu söylemek kolay değildir. 1966 senesinde Türkiye Büyük Locası'ndan ayrılmak suretiyle kurulan ve aslında Türkiye Büyük Locası'nın terk ettiği kimliği temsil eden Türkiye Büyük Mason Mahfili (bugünkü Özgür Masonlar Büyük Locası) ile 1970'li yıllardaki ilişkiler ise, her iki taraf için de, kelimenin tam manasıyla travmatiktir. Nihayet, eskiden ilişki kurduğumuz büyük localardan kopup yepyeni bir Masonluk dünyasına adım atmamız ve bu dünyanın o dönemdeki en güçlü kurumu olan İngiltere Birleşik Büyük Locası'yla bilhassa 1960'lı yıllardaki problemlili ilişkimiz, 1970'li yılların uluslararası ilişkilerimizde bir çıraklık dönemi olmasına yol açmıştır. Dördüncü kısımda, bu üç kurumsal ilişkiyi, üç ayrı bölümde ele alıyoruz.

Dönemin genel değerlendirmesini beşinci kısımda yapıyoruz. Bir nevi genel özet işlevini de gören bu kısımda, aynı zamanda, 1970'li yılların zorluklarının yarattığı kültürel zeminin daha sonraki nesillerin Masonluğa bakışının şekillenmesindeki güçlü izlerine işaret ediyor ve böylece, bir ülkede uygulanan Masonluğu anlamakta tarihsel perspektifin önemine de vurgu yapıyoruz.

Bu tarz tarih çalışmalarında kaçınılmaz olduğu üzere, belgeleri orijinal imlaları ile alıntıladık. Bu durumun, Türkçe'nin yıllar içerisindeki hızlı değişimiyle birlikte, okumayı zorlaştırdığının farkındayız. Diğer yandan, tarihsel tahlilimizi belgelerle destekleme çabamızın anlayışla karşılanacağını düşünüyoruz.

Kitabımız, 1970'li yılları tamamen tahlil etmiş olma iddiasını taşımıyor elbette. Diğer yandan, bu çalışmayla gelecekte yapılacak araştırmalara zemin teşkil edebilmiş ve Türk Masonluk tarihinin daha iyi anlaşılmasına küçük de olsa bir katkı yapabilmiş olmayı umuyoruz. Hata ve eksiklerimiz mutlaka vardır ama niyetimiz halis ve kardeşçedir.

1. Belirli Bir Mesafeye Çekilip Bakmayı Denemek

1.1. Evrensel Masonluk Kültürüne İlişkin Panorama

Spekülatif Masonluğun doğuşunun üzerinden    asrı aşkın zaman geçtikten sonra, Dünya Masonluk panoraması, birbirinden farklı anlayışlar ve uygulamalarla kayda değer bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu  eşitliliği    kavramsal ekseninde sınıflandırabiliriz.

- a. Muntazam olan ve olmayan Masonluk,
- b. Anglosakson dünyada ve Kıta Avrupası'nda Masonluk,
- c. Büyük localarda ve ritlerde Masonluk.

Bir kitap bölümünü aşan tarihsel ve kavramsal zenginliğe sahip bu eksenleri, konuyu her cephesiyle inceleme iddiası taşımaksızın, kitabın kavramsal zeminini oluşturmaya yetecek kadarıyla ele alacağız.

a. Muntazam Olan ve Olmayan Masonluk

Bugün, Masonluk, dünyada var olduğu her toprakta, bazı geleneksel Masonluk ilkelerinin benimsenmesi ya da benimsenmemesi ekseninde ikiye ayrılmıştır. Fransa Büyük Doğusu'nun 1877 yılında Tanrı'ya inanma şartını kaldırması ve İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın bunu kabul edilemez bulması ile başlayan süreç, temel ilkelerde ayrışan ve birbiriyle Masonik ilişki kurmayan iki ayrı Masonluk dünyasının varlığıyla neticelenmiştir. Bu ayrılışın 19. yüzyıldan günümüze uzanan ilginç hik yesini burada anlatmasak da, bu hik yenin bir sonucu olarak ortaya çıkan Muntazam Masonluk ilkelerini zikredeceğiz. Bu ilkelerin temeli, İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın 1929 yılında yayınladığı başka büyük locaları tanıma ilkeleri beyannamesidir.⁴ Bu

⁴ Sekiz maddelik bu beyanname şu şartlardan oluşmaktadır:

beyannamede ifade edilen şartlar, dünya Büyük Locaları arasında bazen ziyadesiyle karmaşıklılaşabilen ilişkiler yumağının etkisiyle evrilmiş ve günümüzde ifadesini aşağıdaki altı ana başlıkta bulur hale gelmiştir:

- Mason olacaklarda Tanrı'ya inanç şartının aranması;
- “Kutsal Kitaplar”, “Gönye” ve “Pergel”in Masonluğun üç büyük sembolik nuru olarak kabulü; Kutsal Kitapların loca çalışmalarında açık olmaları ve yeminlerin bunlar üzerine edilmeleri;
- Kadınların tekris edilmemeleri;
- Din ve siyaset tartışmalarının Büyük Loca'nın kurumsal bünyesinin dışında tutulmaları;

Menşe intizamı, yani bir büyük locanın tanınmış bir büyük loca tarafından yahut en az üç menşei muntazam locanın bir araya gelmesiyle, usulüne uygun biçimde kurulmuş olması.

Evrenin Ulu Mimarı'na ve onun vahyedilmiş iradesine inancın üyeliğe kabul için temel nitelik olması.

Tekris edilenlerin, yeminlerini açık olan Kutsal Kanunun Kitabı'nın üzerine etmeleri ve böylece vicdanlarını yukarıdan gelen vahiyle bağladıklarını göstermeleri.

Büyük locanın ve locaların üyelerinin yalnızca erkeklerden oluşması ve kadınları üye kabul eden localar ya da oluşumlarla hiçbir şekilde Masonik ilişki kurulmaması.

Büyük locanın kendi kontrolü altındaki localar üzerinde hükümranlığa sahip olması, yani jüridiksiyonu altındaki sembolik dereceler (Çırak, Kalfa ve Üstat) üzerinde tek ve tartışmasız bir otoriteye sahip olan sorumlu, bağımsız ve kendi kendini idare eden bir kurum olması; bu otoritenin bir Yüksek Şûraya veya bu dereceleri kontrol etmek ya da gözetmek iddiasında olan herhangi bir güce bağlı olmaması ya da bunlarla paylaşılması.

Hür Masonluğun üç büyük nurunun (Kutsal Kanunun Kitabı, gönye ve pergel) büyük loca ya da ona bağlı locaların çalışmaları esnasında açık bulundurulmaları - bunlar arasında Kutsal Kanunun Kitabı başta gelir.

Loca içinde siyaset ve din tartışılmasının kesinlikle men edilmesi.

Mesleğin eski landmarklarına, örf ve âdetlerine sıkı bir şekilde riayet edilmesi.

- Büyük Locaların Çırak-Kalfa-Üstat derecesi üzerinde tek otorite olup, bu otoritelerini doğrudan ya da dolaylı olarak başka Masonik örgütlerle paylaşmamaları;
- Menşe intizamı.⁵

Bugün dünyada Masonluğun var olduğu ülkelerde, kimi Mason örgütleri, Masonluğu bu altı ilke çerçevesinde anlar ve uygular; kimi Mason örgütleri de bu altı ilkeden biri ya da birden fazlasını benimsemez. Bu ilkesel ayrılığın önemli bir pratik sonucu vardır: Muntazam Masonluk anlayışını benimseyen büyük localar benimsemeyenlerle tanışmazlar, yani Masonik ilişki kurmazlar; buna bağlı olarak da bu iki farklı anlayışın Masonları birbirlerinin ritüelik çalışmalarında bulunamazlar. Diğer yandan, Muntazam Masonluk anlayışını benimseyen büyük localar kendi aralarında; benimsemeyen büyük localar da yine kendi aralarında Masonik temasta bulunabilirler. Dolayısıyla, bu ilkelere yaklaşım farkı, dünyada Masonluğu, var olduğu her toprakta, muntazam olup olmama ekseninde ikiye ayırır.

Bu noktada dikkate değer bir husus, intizam ve tanışmanın birbirinden ayrı kavramlar olduğudur. İntizam, benimsenen Masonluk anlayışıyla alakalı olduğundan, her büyük locanın kendi vereceği karara bağlıdır; yani bir büyük loca Muntazam Masonluk âleminde olup olmamaya kendi iradesiyle karar verir. Tanışma ise, iki büyük locanın karşılıklı verecekleri bir karardır. Bu kavramlar birbiriyle ilişkilidir: Muntazam Masonluk dünyasında intizam tanışmak için gerekli ancak yeterli olmayan bir şarttır. Başka bir deyişle, muntazam bir büyük loca ancak muntazam bir büyük locayı tanır. Diğer

⁵ Bu şart, bir büyük locanın benimsediği ilkelere değil kuruluş usulüne dairdir. Menşe intizamının ana fikri tekris zincirinin kesintisizliği olmakla birlikte bunun uygulanışına dair Dünya Masonluğu'nda mutabakat sağlanmış olduğunu söylemek kolay değildir. Mesela, bu şart İskoçya Büyük Locası'nın tanıma ilkeleri arasında yoktur. İngiltere Birleşik Büyük Locası da bu şartı her zaman, her durumda aynı şekilde uygulamış değildir.

yandan, iki muntazam büyük locanın birbirini tanımaması pekâlâ mümkündür. Nitekim Muntazam Masonluk dünyasında, muhtelif sebeplerden, birbirini tanımayan büyük localar mevcuttur.⁶

Muntazam Masonluk ilkelerinin tümünü benimsemeden, dolayısıyla Muntazam Masonluk dünyasının dışında kurulmuş olan Türkiye Büyük Locası'nın 1948-1970 yılları arasında yaşadığı dönüşüm, Muntazam Masonluk ilkelerinin benimsenişi ve Muntazam Masonluk âlemi tarafından kabul görme mücadelesidir. Büyük Loca bünyesinde bu değişimi istemeyen kardeşler de 1966 senesinde eski anlayışta çalışmak üzere yeni bir büyük loca (Türkiye Büyük Mason Mahfili) kurmuşlardır.

Muntazam Masonluk ilkelerinin tümünün benimsenmesinin mutlaka ortak bir Masonluk kültürünü yansıtacağı düşünülmemelidir. Esasen, Tanrı'ya inanma ve siyasetle uğraşmama şartlarının geniş bir yorum yelpazesine sahip olmaları, muntazam büyük localar arasında da kayda değer Masonik kültür farklarına yol açmıştır. Ele alacağımız ikinci eksen, bu kültür farklarına dairdir.

b. Anglosakson Dünya'da ve Kıta Avrupası'nda Masonluk

Dünya Masonluğu'ndaki bir ikinci ayırım da aydınlanma kavramı etrafındadır. Kimi büyük localar, temelinde hakikat arayışı yatan, entelektüel ve seküler bir Masonluk kültürüne sahipken; kimi büyük localar da Masonluğu dinsel kavramlara vurgu yapılan teist karakterli bir ahlak okulu olarak görürler. Bu ayırımın temeli, ezoterizm kavramının Masonluktaki yerine dair anlayış

⁶ Birbiriyle tanışmayan muntazam büyük locaların uzun sayılabilecek listesi konumuzun dışında olsa da, bir fikir vermek açısından, İtalya'da birbirini tanımayan iki muntazam büyük locanın (Grand Oriente d'Italia ve Gran Loggia Regolare d'Italia) mevcut olup, dünyadaki muntazam büyük locaların bazılarının birini, bazılarının diğerini tanıdığını söyleyebiliriz. Benzeri bir resim Yunanistan'da da mevcuttur.

farkıdır. Bugün dünyada ezoterizmi Masonluk anlayışının merkezine yerleştiren büyük localar olduğu gibi, bu kavramı Masonluğun ziyadesiyle dışında gören büyük localar da vardır. Bu kavramsal farklılaşma önemli kültür farklarına yol açar. Ezoterik Masonluğun benimsendiği büyük localarda, belirli bir heterodoksi kültürünü yansıtan aydınlanmacı ve entelektüel bir kimlik ağır basar. Ezoterizmden uzak duran büyük localarda ise, bu boşluk dinsel vurguların güçlenmesiyle doldurulmakta; kökeni dine uzanan bir ahlak fikri hakikat arayışının önüne geçmektedir.

Yukarıda anlatılan farklı anlayışların ilki Kıta Avrupası'nın, ikincisi ise Anglosakson dünyanın kültürüdür. Anglosakson kültürünün Masonluklarında ritüel, ezoterizmin kavramları yerine dinsel unsurlara vurgu yapar; localarda fikri tartışma kültürü yok mertebesinde; üye alımındaki kıstaslar arasında entelektüel birikimin yeri yukarılarda değildir; Masonluğun siyasetle ilgilenmemesini ise, toplumu ilgilendiren her türlü meselede tarafsızlık olarak anlama eğilimi yüksektir. Bu kimlik, İngiltere, İrlanda, İskoçya, Kuzey Amerika ve Avustralya'da güçlü olarak karşımıza çıkar. Burada tespite değer bir husus, Anglosakson Masonluk kültürü ile Muntazam Masonluk ilkelerinin birbirinden bağımsız kavramlar olduklarıdır.

Türk Masonluğu'nun tarihsel kökenleri Kıta Avrupası kültürüne dayanır. Nitekim Türkiye Büyük Locası'nın Muntazam Masonluğa geçiş sürecinde, muntazam olmakla Anglosakson olmak arasındaki farkın anlaşılammış olması, 1970'li yıllarda dikkate değer kavramsal karışıklıklara yol açmıştır.⁷

⁷ Bunun sebeplerinin detaylı analizi için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim – Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, Mimar Sinan Araştırma Locası Yayınları No:33, 3. Basım, Şubat 2018.

c. Büyük Localarda ve Ritlerde Masonluk

Dünya Masonluk panoramasına baktığımızda, karşımıza çıkan üçüncü bir ayırım da büyük localar ve ritler eksenindedir. Masonluğun var olduğu coğrafyalarda, bir yanda Çırak, Kalfa, Üstat derecelerinde çalışan localar ve bu locaların federatif bir örgütlenmesi olan büyük locaları görürken, diğer yanda, üyelerini Üstat Masonlardan alan; kendine has derecelendirme sistemleri ve alegorileri olan, yine inisiyatif karaktere sahip derecelendirme sistemleri yani ritler karşımıza çıkar. Dünyada farklı sayıda dereceye sahip birçok rit mevcuttur. Türkiye'de ise sadece 33 Dereceli Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti vardır.

Büyük loca-rit ilişkilerinin mahiyeti, Masonluğun en girift alanlarından biridir. Muntazam Masonluğun penceresinden bakıldığında, Masonluğun sembolizması, Çırak-Kalfa-Üstat dereceleriyle tamamlanır. Başka bir deyişle bu üç derece, Masonluğun sembol dağarcığını bütünler. Zaten onun için Üstatlık, Masonluğun son ve âli derecesidir. Ritlerin misyonu ise, kendi sembol ve alegorileriyle, mensuplarına yeni inisiyatif bakış açıları kazandırmak ve böylece Masonluğun ifadesini üç derecede bulan sembol dağarcığını daha iyi idrak etmelerini sağlamaktır. Böyle olunca her rit, Masonluğa bir bakıştır ve her ritin kendine has bir bakışı, yani Masonluk anlayışı vardır. Her Mason, Masonlukla kurduğu ilişkide bu anlayışlardan birini seçebileceği gibi, hiçbirini de seçmeyip Masonluk içerisindeki arayışını bağımsız olarak sürdürebilir. Her halükârda, hiçbir rit, Masonluğu sadece kendisinin temsil ettiği ve kendisinin dışında Mason olunamayacağı iddiasında bulunamaz.

Bu son tespit, Muntazam Masonluk anlayışının büyük loca-rit ilişkilerine bakışında belirleyici unsurdur. Büyük Locaların Çırak-Kalfa-Üstat dereceleri üzerinde tek otorite olup, bu otoritelerini doğrudan ya da dolaylı olarak başka Masonik örgütlerle paylaşmamaları ilkesi ve buna bağlı olarak

ritlerin büyük loca dışında örgütlenmeleri; büyük loca yönetimine karışmamaları ve Çırak-Kalfa-Üstat derecelerinde loca kurmamaları şartları, ritlerin kendilerine özel anlayışlarını Masonluğun bütününe yaymamaları içindir. Büyük loca-rit ilişkisinin normlarının belirlenmesi tartışmaları, dünyanın birçok yerinde ve günümüze kadar uzanan çeşitli devirlerde önemli gerginliklere yol açmıştır. Bu gerginlik, 1966'daki örgütsel kırılmanın önemli dinamiklerinden biridir.

Tespit etmekte fayda gördüğümüz bir başka husus da, büyük localarla ritlerin örgütlenme modellerinin farklılığıdır. Büyük localarda esas olan locadır. Locaların temsilcileri büyük locayı oluştururlar; Masonik iktidar da locadan büyük locaya gider. Ritlerde esas olan ise, o ritin en üst derecesindeki (mesela Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti'nde 33. derecedeki) kardeştir. Bu kardeşler bir araya gelerek Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti'nin yönetim otoritesi olan yüksek şûrayı oluştururlar; yüksek şûra da atölyelerini kurar. Dolayısıyla burada Masonik iktidar yüksek şûradan atölyeye gider. Bu durumun önemli bir sonucu, localar olmadan büyük locanın var olamayacağı; diğer yandan yüksek şûranın atölyeler olmaksızın da faaliyet gösterebileceğidir.

1.2. 1970’li Yıllara Girerken Türkiye’de Masonluk

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Osmanlı coğrafyasında da Masonluk 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren mevcuttu. Ancak yerel unsurları da bünyesine katarak güçlenmesi çok daha sonraları mümkün olmuştu. Masonluğun İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin toplumsal projelerinden birisi olarak kurumsallaşması ise ancak 2. Meşrutiyet’ten sonra gerçekleşmişti. Çok dilli, çok kültürlü ve çok katmanlı Osmanlı toplumunun bir yansıması olarak 1909 yılında kurulan Osmanlı Maşrık-ı A’zâmı hızla etkinlik kazanmasına ve gelişmesine mukabil kısa süre içinde büyük bir imparatorluğun çöküşüne tanıklık etti. Osmanlı siyasetinde farklı muhalif grupları çok geniş bir çatı altında toplayan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Arnavutluk İsyanı, İtalya Savaşı, Balkan Savaşı, 1913 Seçimi, Birinci Dünya Savaşı, “Tehcir” ve “Mütareke” gibi önemli tarihsel hadiseler çerçevesinde zamanla ayrışması Osmanlı İmparatorluğu gibi Osmanlı Maşrık-ı A’zâmı’nı da etkiledi. Tüm bu toplumsal sarsıntılar, Osmanlı Maşrık-ı A’zâmı’nın kuruluşunun üzerinden on sene geçmeden İstanbul dışındaki tüm localarını ve üyelerinin önemli bir kısmını kaybetmesi ile sonuçlandı.⁸ Parçalanmış bir imparatorluğun bünyesinden yepyeni bir devletin, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından ismi Türkiye Maşrık-ı A’zâmı olarak yeniden düzenlenen büyük loca, siyaset ve toplum ile ilişkilerini denge içinde tutmaya çalışarak ve yeri geldiğinde bedeller ödeyerek 1935’teki zorunlu “Uyku Dönemi”ne kadar varlığını korudu.

⁸ 1920 yılında Osmanlı Maşrık-ı A’zâmı’na bağlı tamamı İstanbul’da olmak üzere sadece dokuz faal loca kalmıştı. Bunlar; Muhibbân-ı Hürriyyet, Vefâ, Resne, Ziyây-ı Şark, Bizansiyo Rizorta, Sebât, Necât, Selâmet ve İntibâh localarıydı. Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Osmanlı Masonluğu 1917-1920: Dâimî Hey’et-i Muazzama Zabıtları 29 Ocak 1917 – 7 Mayıs 1920”, İzmir Vadisi Araştırma Locası Yayınları No:18, Aralık, 2018, s:44.

Bu tablo içinde siyaset ve toplum ile ilişkiler kadar, Osmanlı'dan Türk Masonluk kültürüne devredilen bir başka tanımlayıcı özellik de iki Masonik kurum, Yüksek Şûra ile Büyük Loca arasındaki hiyerarşik yapılanma idi. Osmanlı Yüksek Şûrası'nın 1909 yılında yukarıdan aşağı şekillendirerek kurduğu Büyük Loca ile arasında yaşanan gerek kurumsal gerekse kişisel gerilimler Masonluk kültüründe derin izler bırakmıştı. Maşrık-ı A'zam'ın en eski belgelerinden başlayarak tarihçesinin her safhasında gözlemlenebilen bu gerilim özellikle 1930'lu yıllara damgasını vurmuştu.⁹ Bu etkinin 1948 yılındaki “Uyanış”a da kuşku bırakmayacak şekilde yansıdığı söylenebilir. 1948 “Uyanış”ının bir büyük loca olmaksızın Yüksek Şûra tarafından gerçekleştirilmesi, eski devrin loca isimlerinin dahi kullanılmasına izin verilmemesi, sadece katılmasına izin verilen eski üyelerle bu “Uyanış”ın yeni bir Masonik kurum ve yeni bir resmî dernek bünyesinde planlanması bunun temel göstergeleri arasında sayılabilir.¹⁰ Öyle ki 1950 yılında Yüksek Şûra tarafından tüzüğü kaleme alınıp 1951 yılı başında “Tesis ve İ's'at Töreni” gerçekleştirilen ve ismi “Yüksek Şûraya Tabi Büyük Mahfil” olarak konan yeni büyük locanın ritüeller ve “Uyandırma” işlemleri ile mevzuat gibi temel konular üzerinde yetkisinin olmaması yeni dönemin Masonik kimliğinde muhtemelen telafisi güç izler bırakmıştır. Yüksek Şûra'dan bağımsız bir büyük locanın kuruluşuna geçiş ancak 16 Aralık 1956 tarihinde gerçekleşebilmiştir.

⁹ 1930'lu yıllarda iki kurum arasındaki ilişkilere damga vuran bu gerilimler arasında yeni ve bağımsız sembolik localar kurma tehdidi, iki kurum arasında konkordato tadili ve feshi tartışmaları, Büyük Üstat seçimlerine itirazın iki ayrı kurum üzerinden şekillenmesi, üyeler önünde fevri tutum ve konuşmalarla gerginlik sahalarının büyütülmesi, iki kurum arasındaki ast üst ilişkilerinin idari görevlilerin seçimi üzerindeki etkisi gibi konular hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim – Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, Mimar Sinan Araştırma Locası Yayınları No:33, 3. Basım, Şubat 2018, s:53-138.

¹⁰ Türk Masonluğu'nda Uyanış ve Uyandırma süreci hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Merak Edilmemiş Yıllar: Masonluk Tarihimizde Uyandırma”, İzmir Vadisi Araştırma Locası Yayınları No:14, Nisan 2017.

Bu geçiş sürecinde etkisi gözlemlenen dört temel hususa özel olarak dikkat çekmek gerekir. Bunlardan ilki Masonik kurumsallaşma açısından 1950’li yılların ilk yarısında kurulan üniteler, bölge büyük locaları, bölge büyük üstatları, gran lojlar gibi farklı denemelerin yol açtığı idari ve bürokratik sıkıntılardır. İkinci olarak Türkiye siyasetinin de bir yansıması olarak İstanbul ve Ankara arasında yaşanan bölgeler arası çekişme üzerinde durulabilir. Nitekim 1956 sonrası büyük loca merkezinin İstanbul’dan Ankara’ya alınması bu açıdan bir örnek teşkil eder. Üçüncü olarak eski devrin Yüksek Şûra yönetim anlayışının bağımsız büyük loca dönemine taşınması ele alınabilir. Bu dönemde Büyük Üstat’ın Hâkim Büyük Âmir gibi etkili bir Masonik hiyerarşi etkinliğine sahip olması işaret edilmeye değerdir. Nitekim haricî görevi Başbakanlık Müsteşarı olan en üst seviyede bir bürokratin aynı zamanda Büyük Üstat olarak tüm büyük loca levhalarını kendi imzasıyla yayınlaması dikkat çekici bir örnek olarak düşünülebilir. Dördüncü ve son olarak 1950’lerin yeni siyaset anlayışının bir sonucu olarak Anglosakson dünyası ile etkileşim kapılarının açılması üzerinde durulabilir.

Uyanış Dönemi’nden başlayarak tüm 1950’li yıllarda kendini gösteren bu temel tesir sahalarının hepsinin birden 1960’lı yıllarda çözüme ulaştığını söylemek mümkün değildir. Buna mukabil Kıta Avrupası Masonluğu kültürü ile harmanlanmış Türk Masonluğu’nun İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmaya başlayan yeni dünya düzeni ile daha uyumlu, eskisinden farklı bir Masonluk anlayışına doğru güzergâh çizmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Dikkatle incelendiğinde 1955 yılının ikinci yarısından itibaren çizilen bu yeni güzergâha ilişkin bazı hususların Türk Masonluk camiasında hararetle tartışıldığı görülür. Bu hususlar arasında farklı Masonluk kültürlerinde büyük locaların bağımsızlığı, loca - büyük loca ilişkileri, rit değişikliği tartışmaları, yüksek dereceli atölye üyelerinin sembolik localardaki konumları, yüksek

şûraların sembolik loca kurup kuramayacağı ile “İntizam” şartları yer alır. Hiç şüphe yok ki bu tablo içinde önce 1953 yılında New York Büyük Locası Büyük Üstadı Ward Arbury’nin, daha sonra 1956 yılında Büyük Üstat Charles W. Frossel’in Türkiye ziyaretleri ile İskoçya Büyük Locası’nın İzmir’de ikamet eden üyesi Robert T. Sime ile yapılan görüşmeler; “Square and Compass Masonic Club” ve “Anadolu Mason Kulübü” üyesi yabancı Masonlarla kurulan ilişkiler de etkili olmuştur. Öyle ki daha 1958 yılının sonunda Büyük Loca’nın görevlendirdiği Dış Münasebetler Komitesi, geleneksel Masonluğun tanınma şartlarını incelemiş ve bununla ilgili değerlendirmesini yayınladığı bir raporla üyelere duyurmuştur. Bu değerlendirmeye göre Masonlukta Anglosakson yaklaşımının “*ruha ve içtimai hayata daha uygun*” bulunduğunu belirtmesi not edilmeye değerdir.¹¹

1959 yılında bu kez İskoçya Büyük Locası Önceki Büyük Üstadı Lord McDonald ile Büyük Sekreter Alexander Buchan’ın Türkiye ziyaretlerinin anılan süreç içerisinde bir başka dönüm noktasını teşkil ettiği söylenebilir. Ardından Necdet Egeran’ın kendisine verilen özel yetki ile New York Büyük Locası Büyük Üstadı Froessel ve Önceki Büyük Üstadı Arbury ile New York’ta yaptığı görüşmeler de aynı çerçevede değerlendirilebilir.¹² Tüm bu girişimlerin sonucunu 1959 yılının ikinci yarısında yayınlanan yeni ritüellerde görmek mümkündür. Örneğin, Türk Masonluğu ritüellerine ilk defa üzerinde açık duran

¹¹ Ağaoğlu, Yavuz Selim – Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, a.g.e., s: 181-184.

¹² Anılan seyahat öncesinde 30 Nisan 1959 tarihli ve 59/14 sayılı Daimi Heyet tersimatında Necdet Egeran’a verilen bu yetkinin tarif edildiği görülmektedir. Ayrıca bu yetki 5 Mayıs 1959 tarihli büyük Üstat Ahmet Salih Korur imzalı bir mektup ile New York Büyük Locası Büyük Sekreteri’ne de bildirilmiştir. Söz konusu seyahat izlenimleri ise 1959 yılı Çalışma Raporu’nda yer almıştır. Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No:401.03/799.

“Kutsal Kitaplar, Gönye ve Pergel” ile düzenlenmiş ve “Orta Sütunlar” ile bütünleşmiş bir yemin kürsüsü 1959 tarihli ritüelle girmiştir.¹³

Bununla beraber Anglosakson Masonluk dünyasına doğru atılan bu adımların kalıcı olabilmesi ancak bu dünyanın temel eksenini belirleyen İngiltere, İskoçya ve İrlanda Büyük Locaları’nın Türkiye Büyük Locası’nı tanınması ile yapılabilecektir. Bu hususta İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın olumsuz yaklaşımına rağmen İskoçya Büyük Locası’nın menşe konusundaki sıkıntı hariç olmak kaydı ile Türkiye Büyük Locası’nın tanınmasının önünde bir engel kalmadığını bildirmesi dikkat çekicidir. Menşe sıkıntısını aşmak için İskoçya Büyük Locası’nın önerisi bir “Tesis ve Takdis Töreni”dir ki bu tören ileride “Konsekrasyon Töreni” olarak anılarak tarihe geçecektir.¹⁴ Bir adım geri çekilip bakıldığında o dönemde İskoçya Büyük Locası’nın etkinlik sahasını genişletme stratejisi ile İngiltere Birleşik Büyük Locası ile arasındaki mesafeli ilişkilerin belirleyici önemde olduğu hemen fark edilmektedir.

Türk Masonluğu hızla bir kabuk değişimine doğru yol alırken 27 Mayıs 1960 tarihinde tüm Türkiye’yi olduğu gibi Türk Masonluğu’nu da derinden etkileyen ihtilal gerçekleşir. 1960 İhtilali’nin Türk Masonluk tarihindeki tesiri

¹³ 1959 tarihli ritüel metni ve önceki ritüellerden farkları için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Başlangıcından Günümüze Türk Masonluğunda Ritüeller, Çırak Derecesi, 1909-2004”, İzmir Vadisi Araştırma Locası Yayınları No:20, Ekim 2019, s:785-858.

¹⁴ Konsekrasyon için zaman zaman kullanılan “tesis ve takdis” tabirinin bazı dönemsel hassasiyetlere sebep olduğu genellikle dile getirilir. Nitekim o yıl yapılan Genel Kurul’da muntazam olmak için bir başka büyük loca tarafından “tesis” edilmek uygun bulunmamış, onun yerine “sade bir tanışma töreni” şeklinde tarif edilmesi üzerinde durulmuştur. “Takdis” tabiri ise dinî hassasiyetler nedeniyle tercih edilmemekle beraber dönemin Daimi Heyet tersimatlarında yer yer kullanılmıştır. Daimi Heyet tersimatlarına yansıyan bir başka dikkat çekici ifade ise “tahkim ve takdis yoluyla legalize edilme”dir. Necdet Egeran ise tercümesini yayınladığı dönemin yazışmalarında kimi yerde “takdis” kimi yerde “tanzim” tabirini kullanmayı tercih etmiştir. (Egeran, Enver Necdet, “Gerçek Yüzüyle Masonluk”, Kazancı A.Ş. Yayını, İstanbul, 1996, s:54.) 1965 yılına gelindiğinde bu tören için kullanılan tabirler arasına “tanışma töreni”, “yeniden ithaf töreni” ve doğrudan doğruya “konsekrasyon töreni” ifadeleri de girecektir.

sadece Anglosakson Masonluğu ile yakınlaşma sürecinin kesintiye uğraması ile sınırlı değildir, çok daha kapsamlıdır. İhtilal sonrası başta Büyük Üstat olmak üzere tutuklanan bazı partili üyeler, bu üyelere İhtilal sonrası kurum içinde gösterilen tepkiler, İhtilali destekleyici beyanname girişimleri ve istifa tehditleri, kurumsal mevzuat zeminine dayanmayan tasfiye çalışmaları, İhtilal öncesinde hazırlanmış Türk Mason Dergisi sayısının toplatılıp yakılması kaydedilmeye değer başlıklar olarak sıralanabilir.¹⁵ Özellikle bazı üyelere uygulanan tasfiye işlemleri, tıpkı “Uyandırma” sürecinde olduğu üzere, tarihten silinmeye veya göz ardı edilmeye çalışıldığı ölçüde Türk Masonluk kültürü üzerinde iz bırakmış gözükmemektedir.¹⁶

1961 yılında, Anglosakson Masonluğu ile yakınlaşma sürecinin kaldığı yerden tekrar başlatıldığı görülür. Ancak ilk defa olarak bu konudaki muhalefetin sesini yükselttiği, örneğin ritüelik toplantı açılış kapanışları ile ilgili düzenleme değişikliklerinin 6’ya karşı 5 oyla ancak geçebildiği; Büyük Loca’nın merkezinin tekrar İstanbul’a alındığı bir dönüm noktası olarak da tarihe geçmiştir.¹⁷ Fakat 1961 yılındaki en önemli gelişme her halde İskoçya

¹⁵ İhtilal öncesinde Demokrat Parti’ye karşı sert muhalefetiyle tanınan Kim Dergisi’nin 63 nolu sayısında yayınlanan ve Büyük Üstat Ahmet Salih Korur’un dönemin Başbakanı Adnan Menderes’le yakınlığı üzerinde duran yazıya Ahmet Salih Korur’un verdiği cevap Türk Mason Dergisi’nde yayınlanmıştı. İhtilal sonrasında tutuklanan Büyük Üstat Ahmet Salih Korur’un bu cevap yazısının yer aldığı sayı sonradan dernek bünyesinde toplatılıp yakılmıştı. Detaylı bilgi için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim – Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, a.g.e., s:198-202; Türk Mason Dergisi, Yıl:10, Sayı:37, HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 403.03/325.

¹⁶ 20 Eylül 1961 tarihli Daimi Heyet toplantısında “*Mahkûm olmuş üyelerin Masonluk sıfatlarının otomatik olarak zeval bulmuş olduğuna ve adlarının matrikülden silinmesi gerektiği*” oy birliği ile kararlaştırılması ve bu kararın 9 Ekim 1961 tarihli tamim ile localara duyurulması ile aralarında Büyük Üstat Ahmet Salih Korur’un ve eski Demokrat Parti Milletvekillerinin de bulunduğu çok sayıda dernek üyesinin kayıtları 23 Aralık 1961 tarihli Daimi Heyet toplantısında alınan kararla silinmiştir. Tasfiye işlemlerinin 1962 yılında da devam ettiği görülmektedir.

¹⁷ 30 Temmuz 1961 ve 30 Eylül 1961 tarihli Daimi Heyet tersimatları, ritüel değişiklikleri ile ilgili yapılan müzakereler açısından dikkat çekici tarihî belgelerdir.

Büyük Locası'nın menşe intizamından bahsetmeyen bir Tanınma Şartları Deklarasyonu yayınlaması sayılmalıdır. Böylelikle en önemli engel de aşılmıştır. Nitekim 1963 yılının hemen başında İskoçya Büyük Locası Türkiye Büyük Locası'nı tanımıştır.¹⁸ Bunu New York Büyük Locası da takip edecektir, ancak İngiltere ve İrlanda Büyük Locaları katı tutumunu sürdürmektedir.¹⁹ İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın menşe intizamı konusundaki sorularına tatmin edici cevap bulunamaması “konsekrasyon töreni” konusunu yeniden gündeme getirmiştir.

1963 yılında yaşanan en dikkat çekici gelişme, 27 Nisan 1963 tarihli Genel Kurul'da Anglosakson Masonluk camiasına ait bütün obediyanların ritüel ve anayasalarının tercümelerinin yapılması hususunda karar alınmasıdır.²⁰ Bu yolda atılan adımlar ritüeller açısından bakıldığında Çırak derecesi için 1967, Kalfa ve Üstat derecesi için 1968 yılına kadar bir neticeye varamayacaktır.

1964 yılına gelindiğinde Türkiye Büyük Locası katıldığı yeni Masonluk ailesinden Avusturya, Fransa Milli, Almanya Birleşik, Hollanda, İskoçya, İsviçre Alpina, Arizona, Arkansas, Colorado, District of Columbia, Connecticut, Delaware, Georgia, Illinois, Iowa, Indiana, Kansas, Kentucky, Louisiana, Maryland, Massachussetts, Michigan, Nebraska, New Hampshire, New York, Pennsylvania, Rhode Island, Texas, Virginia, Porto Riko, Arjantin, Bolivya, Ekvator, Peru ve İsrail Büyük Locaları ile karşılıklı tanışmıştır. Bu sayı ilerleyen günlerde daha da artacaktır.²¹ Buna mukabil Grande Loge de

¹⁸ İskoçya Büyük Locası, 7 Şubat 1963 tarihli toplantısında Türkiye Büyük Locası'nı tanıma kararını oy birliği ile almış ve bunu 14 Şubat 1963 tarihli bir yazı ile Türkiye Büyük Locası'na bildirmiştir.

¹⁹ New York Büyük Locası, 16 Eylül 1963 tarihli bir yazı ile Türkiye Büyük Locası'nı tanıdığını bildirmiştir.

²⁰ Bu hususta yapılan teklif müzakere edilmiş ve gereği yapılmak üzere Daimi Heyet'e yetki verilmesi 2 muhalif oya karşılık çoğunluk oyu ile kabul edilmiştir.

²¹ 1964 yılı Daimi Heyet Raporu'na göre o dönemde tanışılan büyük loca sayısı 46'ya çıkmıştır. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 402.03/95, s:13.

France, Grand Orient de France, Lüksemburg Büyük Locası ve İtalya Büyük Locası ile ilişkilerini kesmiştir.

1964 yılı Kasım ayında yapılan Adalet Partisi Kongresi sadece Türkiye siyaseti için değil, aynı zamanda Türkiye Masonluğu için de bir dönüm noktası olmuştur. 29 Kasım 1964 tarihli bu kongrede Haziran ayında vefat eden Ragıp Gümüşpala yerine genel başkan seçimi yapılacaktı. Seçime girecek iki adaydan birisi Sadettin Bilgiç, diğeri ise Süleyman Demirel'di. Kongre öncesi Sadettin Bilgiç'i destekleyenler Bilgi Locası'nın albümünden yararlanarak Süleyman Demirel'in Masonluğunu "teşhir eden" bir yayın hazırlayıp dağıtmışlardı. Bu propagandaya karşılık olarak Süleyman Demirel, 14 Kasım 1964 tarihli Türk Yükseltme Cemiyeti tarafından verilmiş bir belgeyi açıklayıp dağıttı. Antetli kağıtta ikinci başkan imzası ve Ankara Şubesi mührü taşıyan bu belgede *"İsteğinize uyarak yapılan tetkiklere göre cemiyetimizde kaydınızın bulunmadığı anlaşılmıştır"* ifadesi yer alıyordu. Neticede Süleyman Demirel bu kongreyi kazanarak Adalet Partisi Genel Başkanı oldu ama hem siyaset dünyasında hem Masonluk dünyasında tartışma bitmedi. Çünkü Masonluk dünyasında büyük bir sarsıntı yaratan yazıdaki açıklama doğru değildi. Süleyman Demirel'in aktif olarak toplantılara katılmasa da, Bilgi Locası'nın matrikülünde yer aldığı biliniyordu. Üstelik bu belgeyi imzalayan da aynı locanın bir üyesi ve Süleyman Demirel'in tekris töreni sırasında Bilgi Locası'nın 2. Nazırı olarak görev yapan Necdet Egeran'dı.²² Dolayısı ile Büyük Üstat Kaymakamı'nın bu beyanı Masonlar arasında bir tepki yarattı. Masonlar arasındaki bu tepkinin giderek sertleşmesinde dört hususun daha etkili olduğu söylenebilir: Bu hususlardan ilki hadisenin açığa çıkması ile birlikte hem kurumsal hem de kişisel açıklamaların tutarlılık arz etmemesidir. Bu da konu

²² Enver Necdet Egeran Bilgi Locası'nda 1954-1955 döneminde Hatip, 1955-1957 döneminde 2. Nazır, 1957 yılında da Üstadı Muhterem görevlerini üstlenmiştir. O itibarla kendisi Süleyman Demirel'in 15 Şubat 1956 tarihli tekrisi sırasında Bilgi Locası'nın 2. Nazırı'dır.

etrafındaki belirsizlik ve şüphe sahasının genişlemesine sebep olmuştur.²³ İkinci husus rencide edici bir konunun hızla basın gündemine girmesi ve uzun süre gündemde kalmasıdır. Siyasetle alevlenen bir konu için bu durum tarafların inat ve ısrarını arttırmıştır. Üçüncü husus, bu belge ile ilgili olarak kurum içinde kurulan “Tahkikat Komisyonu”nun objektif bir şekilde konuyu bir türlü çözüme kavuşturamamasıdır.²⁴ Dördüncü husus olarak, Necdet Egeran’ın Türk Masonluğu’nun güzergâh değişiminde rol oynayan isimlerden birisi olarak zaten mevcut tartışmaların içinde yer alması söylenebilir. Bu da sıkıntıların keskinleşmesine vesile olmuş ve muhtemelen meselenin kişisel çekişme sahalarına da kaymasına sebep olmuştur.

Tam da bu tartışmalar arasında 29 Nisan 1965 tarihinde İskoçya Büyük Locası Büyük Üstadı Lord Bruce ve Büyük Kâtibi Alexander Buchan’ın katılımı ile gerçekleştirilen “Konsekrasyon Töreni”nin yaşanan sıkıntıları büyüttüğü söylenebilir. Bu törende Necdet Egeran’ın İskoçya Büyük Locası Fahrî 2. Büyük Nazırı olarak İskoçya Heyeti ile birlikte sonradan törenle alınması, törende de Fahrî Büyük Hatip olarak bir dua okuması dikkatten kaçmaz. İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından tanınmak amacıyla menşee sıkıntısını çözmek için yapılan bu törenin ismi bile tartışma konusu olmuştur.

²³ Örneğin localara gönderilen 28 Aralık 1964 tarihli Büyük Sekreterlik yazısında özetle adı geçen kişinin dernek kayıtlarında bulunmadığı, ayrıca adı geçen kişiye Büyük Üstat ve Daimi Heyet’in bilgisi dâhilinde hiçbir belge verilmediği duyulmuştur.

²⁴ Burada kastedilen hem komisyon raporunun çok uzun sürede hazırlanmış olması hem de netice olarak giderek artan rahatsızlıkları çözümleyici netlikte olmamasıdır. Halit Arpaç, Hulusi Selek ve Saffet Rona’dan oluşan heyetin düzenlediği 14 Mart 1965 tarihli raporda Süleyman Demirel’in Bilgi Locası’nda tekris edilmekle beraber kayıtların sağlıklı tutulamaması nedeniyle Bilgi Locası matrikülünde gözükmeyeceği, Hikmet Turat isimli bir başka üye tarafından talep edilen belgenin de Necdet Egeran tarafından “*İnsanî hislerin tesirleri altında karşılıklı yardım gayesine matuf olarak*” verildiği belirtilmiştir. Bir başka ifade ile “*ortada bilerek isterek işlenmiş bir suç*” yoktur. Buna karşılık raporda adı geçen Hikmet Turat bütün localara gönderdiği beyanat ile kendisinin bu olayla ilgisinin bulunmadığını belirtmiştir. Daimi Heyet de bu beyanata nedeniyle kendisi hakkında bir soruşturma başlatmıştır.

Öyle ki toplantı davetiyelerinde “*Tanışma Töreni*”, tören kitapçığında “*İskoçya Büyük Locasının Türkiye Büyük Locasını Muntazam Masonluğa Tanıtma Merasimi*”, Lord Bruce’un törende yaptığı konuşmaya göre “*Yeniden İthaf Töreni*” (*The Ceremony Of Rededication*), New Age Magazine dergisinin Kasım 1965 sayısına yer alan açıklamaya göre “*Büyük Loca’nın Konsekrasyon Töreni*” (*Ceremony of Consecration*) ya da ilk tanımlandığı şekliyle “*Tesis ve Takdis Töreni*” olarak adlandırılan törenin üyeler arasında bir tereddüde yol açtığı söylenebilir. Bu tören 25 büyük locanın daha Türkiye Büyük Locası’nı tanımasını sağlamışsa da İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın olumsuz tutumunu değiştirmeye yetmemiştir.

2 Mayıs 1965 tarihinde tarihî bir Genel Kurul yapılmıştır. Bu toplantıda önceden aday olmayacağı deklare edilen Necdet Egeran’ın sonradan Büyük Üstat seçimine katılmasının tepki yarattığı vurgulanmalıdır. 91 üyenin oy kullandığı ve balotaja kalan seçimde Necdet Egeran 44, Necmettin Sahir Sılan ise 42 oy almış ve beş oy pusulası da boş atılmıştır. Necdet Egeran’ın adaylığına tepki gösteren üyeler, boş oylar nedeniyle mevcut mevzuata göre seçimin de tartışmalı olduğunu öne sürmüşlerdir. Kasım ayından beri süren tepki artık büyük bir fay hattına dönüşecek ve Yüksek Şûra ile Büyük Loca iki ayrı safta yerlerini alacaklardır. Önce Yüksek Şûra’nın sonra Büyük Loca’nın karşılıklı restleşmeleri, kurumlar arası anlaşmazlıkların basına aksetmesi, mevcut sorunların çözümünün daha güç sahalara aktarılması, bazı localarla büyük loca arasındaki ilişkilerin zedelenmesi, karşılıklı olarak kullanılan dil ve üslubun keskinleşmesi ile Türk Masonluğu’nda varlığı bilinen bir fay hattı kırılmıştır. Öyle ki arabulucu girişimler de karşılıklı güvensizlik engelini aşamamıştır. Öte yandan tüm bu gelişmelerin 10 Ekim 1965 tarihinde yapılacak ve esas olarak Süleyman Demirel ile İsmet İnönü arasında geçecek çok çekişmeli bir genel seçim atmosferinde yaşandığı hatırdan tutulmalıdır. Bir başka dikkat çekici husus da iki Masonik kurumun başındaki iki görevlinin yani Büyük Üstat

Necdet Egeran ile Hâkim Büyük Âmir Hazım Atıf Kuyucak'ın haricî hayatta aynı şirkette ancak farklı ihtisas sahalarında yönetici olarak çalışmalarıdır.²⁵

Bu tablo içinde 3 Ekim 1965 tarihinde 113 delegeyle toplanan Olağanüstü Genel Kurul'un tarihî bir önem taşıdığı söylenebilir. Bu toplantıda büyük locanın en yetkili organında sözü edilen ihtilafların bir çözüme ulaştırılacağı varsayılmışsa da olumlu bir netice elde edilememiştir. Bu toplantı tersimatı incelendiğinde, bir tarafın Necdet Egeran'ın üzerinde baskı oluşturarak istifa etmesini sağlamak, diğer tarafın ise konuyu son gelişmeler üzerinden Yüksek Şûra ile Büyük Loca ilişkilerine getirerek bir karşı hamle oluşturmak istediği anlaşılmaktadır. Sonuçta toplantı somut ve olumlu bir netice alınamadan dağılacak, ancak ilerleyen günlerde her iki tarafın da amaçlarına farklı yollardan ulaştığı görülecektir. Bir taraftan Egeran, üzerinde baskı oluşturularak yalnızlaştırılmak suretiyle istifa etmeye mecbur bırakılacak, diğer taraftan da Yüksek Şûra'ya karşı Büyük Loca'nın bağımsızlık mücadelesi yepyeni bir safhaya girecektir.

30 Ekim 1965 tarihinde Yüksek Şûra, Bir Önceki Büyük Üstat Ekrem Tok'a verilen bir yıllık "*Masonluk hak ve hizmetlerinden mahrumiyet*" cezası ile Büyük Üstat Necdet Egeran'a verilen "*Masonluktan tard ve ihraç*" cezasını Büyük Loca'ya duyurur.²⁶ Daimi Heyet üyelerinin de yavaş yavaş desteğini kaybeden Necdet Egeran 14 Kasım 1965 tarihinde hem Büyük Üstatlık

²⁵ Her ikisi de aynı dönemde Mobil şirketinin çatısı altında ayrı şirketlerde görev yapmıştır. Necdet Egeran petrol arama ve üretimi yapan Mobil Oil Exploration Mediterranean Inc.'in yöneticisi, Hazım Atıf Kuyucak ise Mobil Oil Türk dağıtım şirketinin hukuk müşaviridir.

²⁶ Yüksek Şûra'nın bu cezaları vermesinin temelinde iki şikâyet bulunmaktadır. Bunlardan ilki 18 Mayıs 1965 tarihinde Yüksek Şûra üyelerinden Selami Işındağ'ın kendisi gibi Yüksek Şûra'nın 33. dereceli üyelerinden olan Önceki Büyük Üstat Ekrem Tok'u "*Masonluğun esaslarından fazilet ve adalet mefhumlarını çiğnemekle*" suçlayarak Yüksek Şûra'ya şikâyet ettiği yazıdır. Büyük Üstat Necdet Egeran ise Cemal Kıpçak ve Enver Şazi Sirel tarafından şikâyet edilmiştir. Bkz. Aksoy, Suha, "1965-1966 Olayları", Ülkü Locası Yayınları, No:9, İstanbul, 2003, s:70-71.

görevinden hem de Masonluktan istifa etmişse de altı gün sonra Masonluktan istifasını geri almıştır. Artık atılan her adımın yaşanan gerilimi bir parça daha büyüttüğü söylenebilir. Daimi Heyet ile birlikte Büyük Üstatlık görevinden istifa eden Necdet Egeran'ın 5 Aralık 1965 tarihinde toplanan Olağanüstü Genel Kurul toplantısında başkanlık makamına geçmesi gerilimi arttıran bir başka örnek olarak değerlendirilebilir.²⁷ Olağanüstü Genel Kurul'da Büyük Üstat seçilen Hayrullah Örs ise yaptığı “Teşekkür” konuşmasında “Mücadeleye devam” mesajını vermiştir.²⁸ Yeni Daimi Heyet'in görevlendirdiği Dış Münasebetler Komitesi'nde de Necdet Egeran'ın ismi hemen dikkati çekmektedir.²⁹

1966 yılı Türk Masonluğu'nda kırılmanın yaşandığı yıldır. Önce Büyük Loca, iki Büyük Üstat hakkında Yüksek Şûra tarafından alınan

²⁷ Necdet Egeran'ın Masonluktan istifasını 20 Kasım 1965 tarihinde geri aldığını bilmeyen delegelerin 5 Aralık 1965 tarihinde Genel Kurul'a katılmasına ve buna ilaveten Genel Kurul'a başkanlık etmesine tepki göstermesi muhakkak ki toplantının gerilimini arttırmıştır. Bilgi Locası, Necdet Egeran'ın istifasını geri aldığını Büyük Sekreterlik'e 29 Kasım 1965 tarih ve 34 sayılı yazı ile bildirmiştir. Genel Kurul tarihinde çoğu delegenin bu durumdan haberinin olmamasının sebebi muhtemelen budur. Yine bu sebepten ötürü 5 Aralık 1965 tarihli Genel Kurul toplantısının hemen başında Bilgi Locası'nın bu yazısının Necdet Egeran tarafından okunduğu düşünülebilir.

²⁸ 5 Aralık 1965 tarihli Genel Kurul tersimatına göre yaptığı teşekkür konuşmasının bir bölümünde Hayrullah Örs orijinal imlasıyla şu sözleri söylemiştir: *“Hiçbir sebep yok iken, sırf dediğim olsun diye müesseseyi yıpratmaktan, onu kendi düşüncelerine uygun aşırı açılardan teşhir etmekten çekinmiyen zavallıların aramızda yaşadıklarını, yüzümüze bakarak, bize kardeşim diye hitap ettiklerini müşahade ediyoruz. Bu suçluları bulup Haysiyet Divanına sevk etmek için hep beraber çalışacağız. Büyük Üstad için söylenen ağır sözler bile söyleyenleri en hafifinden Üstadlık yeminine hanis olmak zilletinden kurtaramaz. Artık buna son vermek, vaki bütün müdahaleleri şiddetle reddetmek, ilerideki müdahaleleri de önleyecek tedbirleri almak emelinizin ifadesi olarak bugün bizler vazifeye çağırılmış bulunuyoruz. Bu gaye uğrunda elbirliği ile çalışacağız. Ben de hata edebilirim, Büyük Üstad lâyuhti değildir. Fakat bir Büyük Üstad hakarete uğramaz, aksi takdirde ona yapılan hakaret Türkiye Büyük Locasına, hepinize, yapılmış demektir. Büyük Daimî Heyetiniz buna karşı duracaktır.”*

²⁹ 4 Ocak 1966 tarih ve 2166 sayılı tamim.

kararların iki kurum arasındaki konkordatoya uygun olmadığını belirterek verilen cezaların “*hükümsüz ve keenlemyekün*”³⁰ olduğunu bildirmiş ve anılan konkordatonun Büyük Loca’nın bağımsızlığını vurgulayacak şekilde yeniden düzenlenmesini istemiştir.³¹ Yüksek Şûra’nın buna verdiği yanıt ise iki kurum arasındaki konkordatonun fesh edildiği şeklindedir.³² Öte yandan bazı Yüksek Şûra üyelerinin aslında böyle bir ortak kararın alınmadığını yazılı olarak beyan etmeleri dikkat çekicidir.³³ Aynı üyeler daha sonraki dönemde Yüksek Şûra’dan ayrılarak yeni bir Yüksek Şûra’nın kuruluşunda görev alacaklardır.

Bu dönemde iki kurum arasındaki konkordatonun feshi farklı yönleri ile müzakere edilmiştir. Bir yandan konkordatonun feshinin locaların çalışmalarına engel teşkil etmeyeceği, ancak sembolik localardaki sıfatını kaybedenlerin artık yüksek derecelerde Muntazam Mason sıfatı ile çalışmaya devam edemeyecekleri üzerinde durulmuştur. Bu dönemde aynı üyelerin birbiriyle ilişkisi kesilmiş iki Masonik kurumun toplantılarına katılabildikleri, hatta İstanbul dışında bu toplantıları aynı bina içinde yaptıkları unutulmamalıdır. Söz konusu dönemde yaşanan bir başka gelişme ise 22 Nisan 1966 tarihli Genel Kurul’da Necdet Egeran’ın Yüksek Haysiyet Divanı’na verilip verilmemesi ile ilgili oylama yapılmasıdır. Genel Kurul tersimatına

³⁰ Yok hükmünde, hiç olmamış gibi.

³¹ Hayrullah Örs ve Nafiz Ekemen tarafından imzalanarak Türkiye Yüksek Şûrası’na gönderilen yazı 7 Şubat 1966 tarihini taşımaktadır.

³² Türkiye Yüksek Şûrası’ndan gönderilen yazı 9 Nisan 1966 tarihini taşımaktadır.

³³ Mukbil Gökdoğan Yüksek Şûra’nın tüm aktif ve agreje üyeleri ile paylaştığı 13 Nisan 1966 tarihli mektubunda Yüksek Şûra’da konuyla ilgili toplanan sekiz kişilik idari kurulda yer alan altı üyenin Büyük Loca’dan gelen konkordatonun tadili teklifine meyil gösterip diyalog teklif etmesini kararlaştırdığını hatırlatarak, bu karara uymadan konkordatoyu fesheden Hâkim Büyük Âmir Hazım Atıf Kuyucak’ı istifaya davet etmiştir.

göre, toplantıya katılan 81 üyeden 49'unun karşı oyu ile Necdet Egeran Haysiyet Divanı'na verilmemiştir.³⁴

Tüm bu yaşananların yurt dışında da yansımaları olmuştur. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri Güney Jüridiksiyonu Hâkim Büyük Âmiri A. Luther Smith'in Hâkim Büyük Âmir Hazım Atıf Kuyucak'a yolladığı mektup yakın gelecekte olabileceklere ilişkin bir uyarı niteliğindedir. Bu uyarı özetle, Yüksek Şûra tarafından iki Büyük Üstada verilen cezaların bir müdahale niteliği taşıdığı ve şayet Büyük Loca buna benzer şekilde mukabelede bulunursa sonucun bir felaket olacağı şeklindedir. Bir başka ifade ile sembolik localardan ilişkisi kesilmiş Masonların artık Yüksek Şûra bünyesinde faaliyet gösteremeyecekleri hatırlatılmıştır.

Böylelikle Yüksek Şûra tarafında, kendi sembolik localarının kurulması gündeme gelmiştir. Hatırlanacağı üzere bu uygulama daha önce hem 1909'da hem 1948'de hayata geçirilmiştir. Bu şartlar altında Yüksek Şûra 4 Mayıs 1966'da İstanbul'da farklı bir obediyan kurmak üzere ilk hazırlık toplantısını gerçekleştirmiş ve hemen üç gün sonra 7 Mayıs 1966'da ilk loca Tepebaşı 111 numaralı binada Helikon ismi verilerek kurulmuştur.

Bu noktada bir grup Üstad-ı Muhterem'in aynı günlerde başlattığı bir arabuluculuk girişimi üzerinde durmak şarttır. 10 Mayıs 1966 tarihinde bir araya gelen bir grup Üstad-ı Muhterem aralarında mutabakata vararak 16 Mayıs 1966'da imzaladıkları protokolle bir yol haritası çizmiş ve bu amaçla iki kurum arasında en üst seviyede bir görüşme tertip etmişlerdir.³⁵ 19 Mayıs 1966 tarihinde yapılan görüşme -toplantı tersimatından anlaşıldığına göre-

³⁴ Türkiye Büyük Mason Mahfili'nin 1966 yılında yayınladığı "Türk Masonluğu İçinde Bir Olay ve Tahlili" başlıklı kitapçıkta ise 32 oya karşı 44 oyla bu kararın alındığı ifade edilmektedir.

³⁵ 19 locanın Üstad-ı Muhteremi'nin bir araya geldiği 10 Mayıs 1966 tarihli toplantı sonunda hazırlanan protokol metnini sadece iki locanın Üstad-ı Muhteremi imzalamamıştır. Protokol metni ve imzalar için Bkz. Aksoy, Suha, "1965-1966 Olayları", a.g.e., s:149-150.

beklentinin ötesinde olumlu geçmiş ve meselenin çözümü için gerekli ilk adımlar atılmıştır. Bu toplantıya ilişkin olumlu izlenimlerin 22 Mayıs 1966 tarihli Daimi Heyet toplantısına da yansıdığı görülmektedir.³⁶

Öte yandan tüm bu gelişmeler sırasında yeni kurulacak obediyanla ilgili 13 Mayıs 1966 tarihinde İzmir’de Feza Locası’nın kurulması, 16 Mayıs 1966 tarihinde İzmir’de büyük locaya bağlı olarak çalışan Kemal Locası’ndan 21 üyenin istifa etmesi, 18 Mayıs 1966 tarihinde İstanbul’da Ar, Özgür ve sonradan Nar ismini alacak üç yeni locanın 111 numaralı binada kurulma kararının alınması not edilmeye değerdir. Çünkü anılan girişimler 19 Mayıs 1966 tarihli uzlaştırma toplantısı öncesinde hayata geçmiştir. Toplantı tarihinden iki gün sonra da İzmir’de Kemal Locası’nın istifa etmiş üyeleri tarafından Namık Kemal Locası kurulmuştur.

22 Mayıs 1966 tarihli Daimi Heyet toplantısından sonra 24 Mayıs 1966 tarihinde Büyük Üstat Hayrullah Örs, Hâkim Büyük Âmir Hazım Atıf Kuyucak’a bir mektup yazarak görüşmelerin devamı için kendisinden davet beklediğini yazmış ve bu talebi 25 Mayıs 1966 tarihinde yanıtlanmıştır. Gelen yanıt Türkiye Yüksek Şûrası’nın Türkiye Büyük Locası ile ilişkilerini kestiği şeklindedir.³⁷ Bu gelişmenin kimi üyeler arasında şaşkınlıkla karşılandığı bilinmektedir. Bunların arasında Yüksek Şûra üyesi Mukbil Gökdoğan da vardır. Bu şaşkınlığın sebebi, Kuyucak’ın gönderdiği yazıda münasebetleri kesme kararının ittifakla alındığını belirtmesidir. Mukbil Gökdoğan Yüksek

³⁶ Anılan tersimatta yer alan şu hususlar dikkat çekicidir: “*Haklarımızdan hiçbir fedakârlık yapılmadan uzanan elin sıkılmasına, bundan sonraki konuşmaların iki taraftan aynı adette olarak devamına ve her defasında zabıtla tesbit ve tevsikine, cereyan eden muhaberenin imhası mümkün olmadığından bunun keenlemeyekün sayıldığıнын bir tutanakla ifade olunması, yapılacak anlaşmanın hiç bir tereddüde meydan vermiyecek şekilde ve tam hukukî olarak tesbitine, yapılacak anlaşmanın aynı günde iki taraftan da tamimine ve bunun dışında hiçbir şekilde konuşulmamasına, gerek müzakerelerin icrası gerekse konkordato müzakerelerine sıra gelince murahhas heyetin tayini için Büyük Üstada tam yetki verilmesine oy birliği ile karar verildi.*”

³⁷ Türkiye Yüksek Şûrası’nın 25 Mayıs 1966 tarih ve 531.00/146 sayılı yazısı.

Şûra'nın İdari Encümeni'nin 33 dereceli bir üyesi olmasına rağmen bu karardan haberdar değildir.³⁸ Hatırlanacağı üzere benzer durum, iki Büyük Üstad'ın Yüksek Şûra tarafından cezalandırma kararının açıklanmasında da yaşanmıştır. Arabuluculuk girişimini başlatan İstanbullu Üstad-ı Muhteremler grubu da gelinen bu son durumu yine bir tutanak ile tespit etmiş ve kendi adlarına süreci sonlandırmıştır.³⁹ Bir başka ifade ile ok yaydan çıkmıştır.

Bu dönemde de birbirine muhalif iki grubun, örneğin İzmir'de aynı binada toplantılara devam etmesi dikkat çekicidir. Öyle ki Namık Kemal Locası'nın 21 Mayıs 1966 tarihli kuruluş tersimatının imzaya açılması ve İstanbul'da kurulacak yeni obediyanın kuruluş toplantısı için delege seçimi 1 Haziran 1966'da İzmir lokal binasında gerçekleşmiştir.⁴⁰ Ayrıca Yüksek Şûra atölyeleri ile büyük locaya bağlı loca toplantılarının Ankara ve İzmir'de aynı binada 25 Aralık 1966 tarihine kadar devam ettiği görülecektir.

Yeni obediyan 4 Haziran 1966 tarihinde İstanbul'da Türkiye Büyük Mason Mahfili adıyla kurulmuştur.⁴¹ Bu gelişmenin ardından farklı localardan istifaların arka arkaya geldiği görülür. Bu çerçevede bazı localarda aile celselerinin toplandığı hatırd tutulmalıdır. 4 Haziran'dan sonraki günler, Türkiye Büyük Mason Mahfili'nin ritüel ve tüzüklerinin hazırlanması, Yüksek Şûra ile gerekli yazışmaların tamamlanarak hem 111 numaralı binada çalışma

38 Mukbil Gökdoğan, Hâkim Büyük Âmir Hazım Atıf Kuyucak'a 27 Mayıs 1966 tarihinde bir mektup yazarak "*olaylar sulh yoluna sokulmuşken*" atılan bu adımı anlayamadığını belirtmiştir.

39 Gelinen durum 27 Mayıs 1966 tarihli bir metin ile kayıt altına alınmıştır.

40 Daimi Heyet'in 22 Mayıs 1966 tarihli toplantısında İzmir Vadisi'nde yaşanan ve Kemal Locası'ndaki istifalarla başlayan hadiseleri tahkik etmek için görevlendirilen ve Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten, Büyük Birinci Nazır Celal Olcay ve Büyük Birinci Muhakkik Sahir Talat Akev'den oluşan heyet 2,3 ve 4 Haziran 1966 tarihinde İzmir'de incelemelerde bulunup 5 Mayıs 1966 tarihinde bir rapor hazırlamıştır.

41 Türkiye Büyük Mason Mahfili 1966-1968, Kulen Basımevi, 10 Mayıs 1968, s:5.

izni alınması, hem de tanzim edilecek konkordato için hazırlıkların başlaması ile geçecektir.

Öte yandan Yüksek Şûra içinde de görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıkları 10 Haziran 1966 tarihli Yüksek Şûra toplantısında açıkça dile getirilmiş, yazılı olarak da sunulmuştur.⁴²

Haziran ayının başında başlayan sürecin yeni bir safhasına geçilmiş, 7 Ağustos 1966 tarihinden itibaren yeni obediyanın kuruluşunda görev alanların Büyük Loca'dan ihracına başlanmıştır.⁴³ Büyük Üstad'ın Büyük Loca Anayasası'nın 18. maddesine istinaden kullandığı bu yetkinin Türk Masonluk tarihinde nadir kullanılan yetkilerden olduğu ayrıca not edilmelidir.

Yeni kurulan Türkiye Büyük Mason Mahfili bünyesinde ilk Tekris Töreni İstanbul'da Helikon Locası'nda 1966 yılı Kasım ayında icra edilmiştir. Türkiye Büyük Mason Mahfili localarında kullanılan ritüeller esas itibarı ile 1959 tarihli ritüelle aynıdır ve doğal olarak "Yemin Kürsüsü" üzerinde "Kutsal Kitaplar, Gönve ve Pergel" düzenlemesi de bu ritüellerde mevcuttur.⁴⁴

1967 yılına gelindiğinde İskoçya Büyük Locası'nın kullandığı ritüellerden biri olan The Modern Ritual'ın tercüme çalışması tamamlanmış ve "*pilot localar*"da uygulamaya koyulmuştur. Uzun yıllardır uygulanan ritüellerden dinsel göndermeleri ile farklılıklar arz eden bu ritüel seti tepki uyandırmışsa da bu ritüelle yapılan uygulamaların geçerli olacağı duyurulmuştur. Tepki çeken farklılıklar ve uyumsuzlukların tespiti için kurulan komiteler birkaç yıl sonra, 1969 yılına gelindiğinde eski ve yeni

⁴² Mukbil Gökdoğan'ın 11 Haziran 1966 tarihli yazısı buna örnek olarak verilebilir. Bkz. Ekemen, Nafiz, "Arşivlerimiz İçinde 1965 Olayları", Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Yayınları, Yenilik Basımevi, İstanbul 1978, s:364-365.

⁴³ Bu konuda yayınlanan ilk "Büyük Üstad Mesajı" 9 Ağustos 1955 tarih ve 2650 sayılı levhadır.

⁴⁴ HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No:403.01.26.

ritüellerin karmasından oluşan bir sentez ritüel metnini hazırlayacaklardır. Ancak bu ritüel metni de 1971'e kadar değişecektir.

1967 yılı ile birlikte istifa edip diğer obediyansta çalışmaya başlayan fakat sonra karar değiştirip localarına geri dönmek isteyen üyelerin konusunun sık sık gündeme geldiği bir yıldır. Bu konu üzerindeki müzakereler 1970 yılına kadar sürecek ve 2 Şubat 1970 tarihinde bu üyeler için haricî işlemlerinin uygulanması kararlaştırılacaktır.⁴⁵ Bu tutum not edilmeye değerdir.

Öte yandan Yüksek Şûra'nın 1 Ekim 1967 tarihli toplantısı bir başka tarihî dönüm noktalarından birisini teşkil etmektedir. Bu toplantıda Yüksek Şûra, on üyesinden Büyük Loca'dan ayrılarak yeni kurulan Büyük Mahfil'e katılmalarını istemiş ve on beş gün içinde katılmadıkları takdirde Yüksek Şûra'daki Masonik haklarından mahrum bırakılacaklarını duyurmuştur. Kararın 9'a karşı 11 oyla alınması dikkat çekicidir.⁴⁶ 9 Aralık 1967 tarihine gelindiğinde bu on üye, daha önce Yüksek Şûra tarafından hakkında 1 yıl hak mahrumiyeti cezası uygulanan Önceki Büyük Üstat Ekrem Tok Başkanlığında yüksek şûrayı reorganize edecektir.⁴⁷

Böylelikle Türkiye'de iki büyük loca ve iki yüksek şûradan oluşan dört Masonik kurumlu bir tablo ortaya çıkmıştır. Ancak bir farklılık hemen dikkati çeker; Büyük Loca reorganize edilen Yüksek Şûra ile ilişkilerinde oldukça mesafelidir ve bundan böyle iki kurum arasındaki ilişkileri düzenleyen bir konkordato da olmayacaktır.⁴⁸ Reorganize edilen Yüksek Şûra'nın çalışma hazırlıklarını tamamlamasının ardından 18 Mart 1968 tarihli Büyük Üstat

⁴⁵ 2 Şubat 1970 tarih ve 5134 sayılı Büyük Sekreterlik levhası.

⁴⁶ Ekemen, "Arşivlerimiz İçinde 1965 Olayları", a.g.e., s:450.

⁴⁷ Ekemen, "Arşivlerimiz İçinde 1965 Olayları", a.g.e., s:453-459.

⁴⁸ Nitekim bu durum bugün için de geçerlidir ve hâlâ iki kurum arasındaki ilişkileri düzenleyen bir konkordato mevcut değildir.

Mesajı ile büyük loca bünyesindeki Masonların yeni kurulan atölye çalışmalarına katılabileceği duyurulmuştur.⁴⁹

1968 yılı Türk Masonluğu'ndaki bölünmenin ardından hem Büyük Loca'nın hem de reorganize edilen Yüksek Şûra'nın yurt dışı ilişkilerini düzenlediği bir yıldır. 1968 yılı aynı zamanda Necdet Egeran ile Büyük Loca arasındaki ilişkilerde de bir mesafenin konduğu yıl olarak kayda geçmiştir.⁵⁰

1968 yılının Ekim ayında ise tarihî bir gelişme daha yaşanmış ve İngiltere ve İrlanda Büyük Locaları ile irtibat tekrar gündeme gelmiştir. Buna zemin hazırlayan Robert Sime'dır. 16 Ekim 1968 tarihinde Robert Sime'ın Nafiz Ekemen'e gönderdiği mektupla İngiltere ve İrlanda Büyük Localarına tekrar başvuruda bulunulması gerektiğini söylemekle kalmamış, ayrıca gönderilecek yazıların taslağını da hazırlayıp iletmiştir.

1969 yılı Mart ayında İskoçya, Almanya Birleşik ve Fransa Milli Büyük Locası Büyük Görevlileri'nin bir kısmından oluşan bir grup İskoçya Büyük Locası'nın icra ettiği İran Büyük Locası'nın Konsekrasyon Töreni dönüşünde Türkiye'ye uğramış ve localarda toplantılara katılmıştır. Bu ziyarette edinilen olumlu izlenimlerin İskoçya, İrlanda ve İngiltere Birleşik Büyük Localarının yaptıkları ortak toplantıda da konu edildiği anlaşılmaktadır. Bu toplantının ardından İskoçya Büyük Locası Büyük Sekreteri Buchan'ın Nafiz Ekemen'e yazdığı 23 Nisan 1969 tarihli mektupta muntazam obediyanlara mensup locaların Osmanlı Maşrık-ı A'zamı'nın kuruluşundaki muhtemel rolüne istinaden Resne Locası'nı ilk defa gündeme getirmesi bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Sadi Aral aracılığı ile sözlü olarak bu konuda bilgi verilmesinin ardından 9 Mart 1970'de Osmanlı Maşrık-ı

⁴⁹ 18 Mart 1968 tarih ve 3602 sayılı Büyük Sekreterlik levhası.

⁵⁰ Bir örnek olarak 7 Ocak 1968 tarihli Daimi Heyet toplantısında Necdet Egeran'ın muhtemelen yurtdışı yazışmalarında kullanmak üzere Büyük Loca antetli kağıtları temin etmesi tepki görmüş ve bu hususun Büyük Sekreter tarafından kendisine bildirilmesi kararlaştırılmıştır.

A'zamlarının kuruluşunda 5 numara ile yer alan ve zamanında muntazam Mısır Büyük Locası'nda İngiliz ritüelleri ile çalışan Resne Locası hakkında bilgi vermiş ve bu loca üyelerinin 1948 Uyanış'ında İdeal, Kültür, Ülkü, Uyanış, Hürriyet ve Atlas Localarını doğrudan kurduklarını bildirmiştir. Bu yolda yapılan girişimlerin sonunda İngiltere Birleşik Büyük Locası 9 Eylül 1970 tarihli toplantısında oy birliğiyle Türkiye Büyük Locası ile tanışmaya karar vermiştir. Böylelikle Türk Masonluğu tarihçesinde büyük güzergâh değişikliği tamamlanmıştır.

1970'lere girerken bölge büyük localarının Türk Masonluğu idari sisteminden çıkarılması sağlansa da bazı önemli konularda kesin neticeye varılamamıştır. Örneğin hem ritüel hem de mevzuat konularında çalışmalar tamamlanamamıştır. Hatta üyelerin “Evrenin Ulu Mimarı” ve “Ruhun Ölmezliği” kavramları ya da “İntizam” konuları hakkında tatmin edici seviyede bilgi sahibi olmadıkları sık sık dile getirilmiştir.

Türk Masonluğu'nda 1960'lı yıllara damgasını vuran bölünme sadece tarihsel bir dönüm noktası olma özelliği taşımaz, kardeşlikte kırılmayı temsil etmesi nedeniyle travmatik bir yönü de barındırır. Birbirine “Kardeş” diye hitap edenlerin derin kırgınlık ile ayrılığın yarattığı bu travma, olayların etkisini daha da arttırmış hatta kişi ve kurumlar arası zıtlasmadan daha önemli kılmıştır. Bu dönemde baba ve oğul “Kardeş”lerin ayrı Masonluk kurumlarda çalışmaya karar vermesi bu tabloyu özetleyen bir örnek niteliğindedir.⁵¹

⁵¹ Bu konuda yaşanan en çarpıcı neticelerden birisi de aralarında kan bağı olan “Baba-Oğul Kardeşlerin” bile ayrılarak ayrı müesseselere devam eder hale gelmeleridir. Mahmut Yalay ve Ayhan Yalay bu açıdan önemli bir örnek teşkil etmişlerdir. Her ikisi de Türkiye Masonluğu'na yaptığı katkılarla tanınmış olan bu baba ve oğulun Masonik yaşantıları ile ilgili yaptıkları seçimler birbirinden farklı olmuştur. Yalay ailesi, Robert Sime'in önce İzmir sonra da Türk Masonluğu ile irtibatını sağlayanlardandır. Baba Mahmut Yalay, hem Daimi Heyet'te hem de Bölge Locası'nda görev almış İzmir Mason camiasının saygın bir üyesi olarak tarihe geçmiştir. Oğul Ayhan Yalay, İzmir'de Ephesus Locası'nın kuruluşunda Robert Sime'in Loca Sekreteri'dir, aynı zamanda Konsekrasyon Töreni'nin hazırlığının sorumluluğu başta

Bölünme, 1966 yılında 125 üyenin ayrılması ile gerçekleşmiştir. Aynı yılın sonunda Büyük Loca tarafında 2.400, Büyük Mahfil tarafında 153 üye mevcuttur.⁵² 1970 yılına gelindiğinde bu üye sayıları 2.724 ve 303 olarak gerçekleşmiştir.⁵³ Ancak yaşanan travma, bu sayısal tablonun yansıttığından çok daha etkileyici ve derindir.

Dünyanın hemen her ülkesinde farklı Masonluk anlayışlarına sahip obediyanlar mevcuttur. Bu ayrımın Türkiye’de de olması normal karşılanmalıdır. Ancak Türkiye’de bunun çok sert, kırııcı ve travmatik bir şekilde gerçekleşmesi, etkisini uzun yıllar boyunca hiç azalmadan sürdürmesi bu konuyu ayrıcalıklı kılmaktadır. 1960’lı yıllara damgasını vuran bu bölünmeyi Osmanlı Maşrık-ı A’zamı’ndan Türkiye Büyük Locası’na tarihsel süreç çerçevesinde Masonluk kültürü ile bağlantılı olarak ana hatlarıyla şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

İki Masonluk kurumu arasındaki ilişki, hiyerarşik yapılanma modeli nedeniyle kuruluştan itibaren her zaman gerilimli bir zemin oluşturmuştur. Kısa konkordato metinleri üzerindeki uzlaşmazlıklar bile hep sürüncemeye bırakılmış, çözüme kavuşturulamamıştır. Bu gerilimin belirli bir aşamada artık üstü örtülemeyecek, geçiştirilemeyecek veya katlanılamayacak bir kırılma yaratması kaçınılmazdır.

Kuruluştan itibaren Masonluk ile siyaset arasındaki ilişki kutuplaştırıcı bir başka zemini oluşturmaktadır. İttihat ve Terakki’nin bir toplumsal projesi olarak kurulan ve padişaha karşı siyasi muhalefetin bir cephesini oluşturan

olmak üzere İskoçya Masonluğu’nun ritüel ve mevzuatının Türkiye’de tanınmasında ve uygulanmasında birinci derecede rol oynamıştır.

⁵² Ayfer, Murat Özgen, “Özgür Masonlar Büyük Locası Nereden Nereye?”, Mason Dergisi, Sayı: 127, Şubat 2004, sayfa: 48-65.

⁵³ 31 Mart 1970 itibarı ile Büyük Loca tarafında tanışılan toplam büyük loca sayısı 79’dur. Aynı dönemde Büyük Mahfil tarafında ise Fransa Büyük Locası (Grand Loge de France), Belçika Grand Orient’i ve Lübnan Grand Orient’i ile tanışma işlemleri tamamlanmıştır.

Masonluk, siyasetle dinamik ilişkisini hiç koparmamıştır. Bunun 1909 sonrası 1919, 1925 ve 1930 yıllarında keskin karşılıkları vardır. 1930’lu yıllara girilirken, siyasi iklimdeki değişimlerin etkisiyle önce 1931 ve 1932’de basına da yansımış olan bu gerilim, tüm cemiyetlerin ve sivil toplum örgütlerinin merkezileştirilmesi eğilimiyle birlikte en sonunda 1935 yılında Türk Masonluğu’nun “Uyku Dönemi”ne girmesi ile sonuçlanmıştır. Bu tabloya 1948 Uyanış’ı ve 1950’li yıllardaki Demokrat Parti tesiri, 1960 İhtilali de eklenmiştir. 1964 Kasım ayında gerçekleşen Adalet Partisi Genel Başkanlık seçiminin dönemin kutuplaşmış siyasi ikliminde üyeler üzerindeki ciddi bir etkisinin olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte, yaşanan büyük kırılmayı bir “Belge Olayı”na indirmek ise daha büyük tablonun görünmesini engellemektedir.

Yaşanan kırılmada kurum içi idari yapılanmanın ve yönetim şekillerinin etkisi olduğu muhakkaktır. Anlaşıyor ki en basit protokol önceliklerinden başlayarak, teftiş ve müdahale yetkilerinin kullanılış biçimleri zamanla bazı hassasiyet sahaları yaratmıştır. Bu sıkıntılar zamanında ve uygun şekilde çözümlenememiştir. Öte yandan localarla büyük loca arasındaki ilişkiler de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Tarihsel süreç içerisinde localarla büyük loca arasında irtibat kurmak üzere “Ünite”, “Granloj”, “Bölge Büyük Locası” ve “Bölge Locası” gibi idari yapılanma denemelerinin hep başarısızlıkla sonuçlanması üzerinde dikkatle durulmalıdır.

Masonik mevzuatla ilgili eksiklikler de bir başka kırılma zemin oluşturmaktadır. Örneğin 1965 yılındaki seçimde görüldüğü üzere yetkin bir Büyük Loca Tüzüğü o tarihte mevcut değildir. Bu tür mevzuat eksiklikleri idari açıdan kişisel tasarruf sahalarını açmıştır. Öte yandan daha 1930’lu yıllardan itibaren bir mevzuata dayanmayan cezalandırmaların ve soruşturmaların sonradan zaman içine yayılarak geçirilmesi, hatta bazen yok sayılması da sorunların büyümesine sebep olmuştur. Muhakeme bile olmadan hayata

geçirilen cezalandırmalar ya da etki sahası dışında verilen cezalar üyelerin adalet ve aidiyet duygularını muhakkak ki yaralamıştır. Nitekim 1965 Olayları'nın bir cephesini de haysiyet divanlarına verilen üyeler oluşturmuştur. Bunlar kolayca görüleceği üzere yeni ve şiddetli reaksiyonların doğmasına ve doğal sayılabilecek bir bölünmenin travmatik bir kırılma haline dönüşmesine sebep olmuştur.

Masonluk kültürü açısından ifade edilmesi gereken bir başka husus ise kişisel tutum ve hesaplaşmaların yarattığı sıkıntılardır. Türk Masonluğu tarihçesi incelendiğinde idari açıdan çok geniş kadroların karar mevkiinde olmadığı görülür. Örneğin sorunlu seçimlerde oy kullanan üye sayısı her zaman 100'ün altındadır. Herkesin birbirini tanıdığı, uzun yıllar beraber hareket eden, sayısı belli bir grubun kendi aralarındaki sıkıntıların veya hesaplaşmalarının hızla geniş çevrelere aksetmesi bir vakıa olarak ortadadır. Bunlara ilaveten yüksek yetki ile donatılmış kişilerin farklı zamanlarda zıt tutumlar içine girmeleri üyeler arasında tepki çekmiştir. Bu nedenle bireysel tutum sorunlarının ve fevri kararların kardeşlikte kırılmaya etki ettiği kolayca söylenebilir. Sorunların uzlaştırmacı tutumlardan çok tarafları keskinleştirici yaklaşımlar ile ele alınması doğal bir bölünmenin travmatik hale gelmesinde muhtemelen etkili olmuştur.

1960'lı yılların en belirleyici özelliği Masonluk kültüründeki eksen değişikliği girişimidir. Kıta Avrupası Masonluk kültüründe doğmuş Osmanlı - Türk Masonluğu'nun, içinde yer aldığı camiayı değiştirerek Muntazam Masonluk dünyasının kıstaslarına göre bir dönüşüm sürecine girmesi ve Anglosakson Masonluk dünyasında kabul görmek üzere adımlar atması önemli sonuçları olan bir tesir sahasıdır. Bu konunun İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya Masonluk tablosu ve genel siyasi konjonktür ile de ilgili olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan bu eksen değişikliğinden kastedilenin muntazam olmak mı yoksa Muntazam Masonlukla tanışmak mı olduğu sorusunun cevabı

belirsizdir. Eksen değişikliğinin ana gayesinin İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından tanınmak olması, sürecin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Uzun yıllar belli bir Masonluk kültürüne bağlı olarak belli kavramlar çerçevesinde ve belli ritüellerle çalışan üyelerin, karşılaştığı uygulama yeniliklerini kolayca kabul etmesi beklenemez. Bu güzergâh üzerinde sürecin İskoçya Büyük Locası tarafından tüm detayları ile yönetilmesi dikkat çekicidir. Çünkü bu tutum belli ki “Konsekrasyon Töreni”, “The Modern Ritual”ın tercümesinin doğrudan pilot localarda uygulanması, Masonik regalyadan Masonik selam değişikliğine kadar pek çok adımın gerekçesi tam sorgulanmadan atılmasına ve doğal olarak tepki duyulmasına sebep olmuştur. Öte yandan 1959 yılında ritüelik uygulamalara giren “Kutsal Kitaplar” ve “Yemin Kürsüsü” düzenlemesinin Türkiye Büyük Mason Mahfili’nin ilk ritüellerine de geçmesi özel olarak not edilmeye değerdir. Bu husus sonraki yıllarda değişecektir.

Türk Masonluğu Büyük Üstat Hayrullah Örs’ün liderliğinde 1970’li yıllara girerken 1960’lı yılların üzücü ve yaralayıcı tecrübelerine, mevzuat ve ritüellerle ilgili uzun yıllardır süren belirsizliklere mukabil yol ayrımını tamamlamış ve Muntazam Masonluk dünyasında arzu ettiği hedefe ulaşmıştır. Ancak bu genel tablonun eksiklerinin tamamlanması ve ardından konsolidasyonu hiç de kolay olmayacaktır.

2. Sanki Tanıdık Bir Sima: Kim Olduğumuza Dair Bir Söylence

2.1. Hiç Bilinmeyenli Denklem: 1970’li Yıllarda Ritüel ve İnanç Tartışmaları

1971 tarihli ritüeller, Türk Masonluğu tarihinde yeni bir dönemin açıldığını işaret eden bir dönüm noktasıdır. Her şeyden önce, bu ritüellerin Türk Masonluğu’nda farklı görüşlerden bir sentez oluşturabilme kabiliyetini gösterdiği söylenebilir. Hatta bu durum, Osmanlı Maşrık-ı A’zamı’nın Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti ritüel metnilerindeki çok renkliliğin yeni dönemdeki yansıması olarak da görülebilir. Yine de unutulmamalıdır ki bu değişim ve dönüşüm sancılı bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir.

Türk Masonluğu ritüel tarihinde bu dönüşüm sürecinin ilk ve en önemli adımı 1959 tarihli ritüelle atılmıştır. Öyle ki bu ritüelle birlikte Muntazam Masonluğun kapılarının açılmaya başladığı ifade edilebilir. 1961 yılında yayınlanan ritüel redaksiyon metni de aynı çerçevede anlamlıdır. Ancak 1967 yılında zorlukla tamamlanabilen “The Modern Ritual” tercümeleri için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. “The Modern Ritual” İskoçya Büyük Locası’nda kullanılan ritüellerden birisidir ve bu ritüelin tercümesi bizde birkaç “*pilot loca*”da uygulanmışsa da yaygınlık kazanamamıştır. Anlaşıldığı kadarı ile bu Anglosakson ritüeli, Türk Masonluk geleneği içinde çok erken dönemden itibaren önemli bir yeri olan tefekkür hücresi, elementlerle arınma, tekris yolculukları gibi ezoterik unsurları içermemesinin yanı sıra nurun verilmiş şeklindeki farklılık ile dinsel referansların yoğunluğundan ötürü hayli tepki çekmiştir. 1967 tarihli ritüelin Türk Masonluğu ritüel tarihçesi içinde yer almasının ilk ve en önemli sebebi, kısıtlı sayıda da olsa bu ritüelle yapılan Masonik törenlerin geçerli sayılmasıdır. Öte yandan “The Modern Ritual” tercümelerinde bir tercüme metninin çerçevesini aşan redaksiyonların başlı başına ele alınması gereken bir husus teşkil ettiği ayrıca not edilmelidir. 1967

tarihli ritüellerin Türk Masonluğu ritüel tarihçesi içinde özel olarak değerlendirilmesini zorunlu kılabilcek bir başka sebep ise 1969 tarihli ritüel metnine olan etkisidir. Çünkü ancak bu suretle hem Kıta Avrupası eski ritüel geleneğinden hem de Anglosakson “The Modern Ritual” tercümelerinden 1969 tarihli bir sentez taslağı oluşturulabilmiştir. Ancak bu sentez taslağı doğrudan doğruya metin aktarımı yoluyla kurgulanmamıştır yani iki unsurun karışımı olarak görülmemelidir. 1969 tarihli ritüeller kısa süre içinde yaygın şekilde localarda uygulamaya konmuş, karşılaşılan sıkıntılar aşılmaya çalışılmış, uygulamada elde edilen sonuçlar tekrar tekrar tartışmaya açılmış, metinler dil ve ifade açısından da gözden geçirilmiş, redakte edilerek yeniden kurgulanmıştır.

1969-1971 dönemindeki ritüel müzakere süreci oldukça ilgi çekicidir ve bu sürecin farklı sahalardaki yansımaları Türk Masonluğu’nun o dönemdeki panoramasını çizecek gelişmelere işaret etmektedir. Bu dönemde ritüel tartışmaları dört temel başlık üzerinde incelenebilir. Bu dört temel husus üzerinden 1970’li yılların ritüel tartışmalarını kronolojik olarak incelemek, Türk Masonluğu’nun Muntazam Masonluk dünyasına adaptasyon sürecini anlamak açısından önemlidir.

Öncelikle 1969 tarihli ritüelin içerdiği yeni unsurlar nedeniyle localarda dirençle karşılandığı söylenebilir. Bu direnç yaygın olarak bilinenin aksine 1971 tarihli derece ritüel setinin basılıp devreye alınmasından sonra da uzun yıllar sürmüştür. 1970’li yıllar kronolojik sıra takip edilerek incelendiğinde Türk Masonluğu’nda ritüel tartışmalarının canlılığını hep sürdürdüğü görülür.

İkinci husus olarak ritüel tartışmalarında bir alt başlık olarak gözükmekle beraber aslında merkezde yer alan inanç tartışmaları ele alınabilir. Burada en genel “Evrenin Ulu Mimarı” tabirinden, “Yemin Kürsüsü”ne getirilmiş olan “Kutsal Kitaplar”ın bu yeni Masonik anlayıştaki yeri ve elbette

“Ruhun Ölmezliği”nin tartışmaya aıldığı görülür. Bu tartışmaların da 1970’li yıllarda yaygın bir mutabakatla sonuçlandığını söylemek mümkün değildir.

nc husus olarak 1970’li yıllarda derece ritüellerinin yanı sıra yeni baştan ele alınan Tören Ritüelleri ve Türk Masonluğu için yeni bir uygulama olan İngiliz Masonluğu kaynaklı stad-ı Muhterem İ’s’at Ritüeli konusu ne çıkar. Üstad-ı Muhterem İ’s’at Ritüeli tartışmalarının boyutu ritüelin kaynağı ve eski ritüelden bütünüyle farklı konseptinin Türk Masonluğu’na tanıtımı, müzakere edilme şekli, başta toplu İ’s’at Törenleri olmak üzere uygulamaya konuş usulü ile bir bütün olarak 1970’li yıllarda her yönüyle çözümlenebilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.

1970’li yılların ritüel tartışmaları çerçevesinde dördüncü husus olarak yeni ritüellerin adaptasyon sürecinde kullanılan vasıtalar üzerinde durulabilir. Bunların başında Eğitim ve ğretim Locaları gelir. İngiltere kaynaklı Eğitim ve ğretim Locaları’nın Türkiye’deki serüveni sadece 1970’li yıllarda değil, 2000’li yıllarda bile tartışma konusu olmaya devam edecektir. Ritüellerin uygulanmasını sağlamak üzere film çekimi, vadilerde eğitmen tayini, localara özel eğitim yazıları gönderilmesi, genel kurulda uygulama yapılması, komisyon oluşturulması, eğitim kitabı basımı gibi usuller 1970’li yıllarda tecrübe edilmiştir. Bu çalışmaların aynı dönemde ritüel müziği gibi sahalara adım atılmasını sağladığı da gözden kaçırılmamalıdır.

1969 tarihli ritüellerle birlikte gündeme gelen konulardan ilki bu taslak ritüellerin localara tanıtılması ve uygulamada karşılaşılan sıkıntıların tespit edilmesi olmuştur. Bu amaçla önce Eğitim ve ğretim Locaları’ndan faydalanılmak istenmiştir. Anglosakson Masonluk kurumları arasında yer alan eğitim locaları Türk Masonluğu’nda ilk defa 1963 yılında gündeme gelmişse de mevzuatı ile birlikte ilk adımlarının hayata geçirilmesi ancak 1973 yılında

mümkün olabilmiştir.⁵⁴ O nedenle başlangıçta 1969 tarihli ritüel taslağının localarda uygulanmaya konması için başka yollar aranmış hatta yeni uygulamaya göre değişen derece işaretlerinin ve yürüyüşlerin tanıtımı için bir film çekimi de yapılmıştır. 11 Ocak 1970 tarihli Daimi Heyet toplantısında konuyla ilgili şu hususlar orijinal imlasıyla tersimata geçmiştir:

“Eğitim ve Öğretim Locaları kurulana değin bilhassa yeni ritüellerin iyice belletilmesi gayesiyle:

Her üç derecenin işaret ve yürüyüşlerini gösteren bir filmin yapılmasına ve bu filmin birer kopyalarının vadilere gönderilmesine ve Üstad derecesinde –veya ilgili derecelerdeki Kardeşlere gösterilmesine, Eğitim ve Öğretim Locaları olmamakla beraber, İstanbul’da Büyük Üstad, Ankara’da Büyük Üstad Kaymakamı ve İzmir’de Büyük “1. Nazır” tarafından bilgili ve liyakatli ve hevesli Biraderlerden müteşekkil birer kurul tertibine ve ritüellerin bu kurullar tarafından gösterilmesine ve tatbikatın Locaları ziyaret etmek ve Locaları bu tatbikata katılmağa mecbur etmek suretiyle yapılmasına oybirliği ile karar verildi.”

Aynı ayın sonunda teksir edilerek localara gönderilen 1969 tarihli metinlerdeki yazım hatalarının düzeltilmesi için bir düzeltme cetveli ile yalnız Üstad-ı Muhteremler tarafından kullanılmak ve muhafaza edilmek üzere bir yeni kısaltma dizin anahtarı da hazırlandığı dikkatten kaçmaz.⁵⁵ 23 Şubat 1970 tarihine gelindiğinde “Gönye ve Pergel”in dereceye göre “Kutsal Kitaplar” üzerindeki konumları yeni bir levha gönderilerek tekrar tarif edilmiştir.⁵⁶

5 Nisan 1970 tarihine gelindiğinde ise “Yemin Kürsüsü” üzerinde yeni bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Bu yeni düzenlemeye göre “Kutsal

⁵⁴ Türk Masonluğu’nda eğitim localarının tartışmalı tarihsel süreci ile ilgili olarak Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Masonluk Tarihimizde Eğitim Locaları”, Mimar Sinan dergisi, Aralık 2017, Sayı:177 s: 27-57.

⁵⁵ 29 Ocak 1970 tarih ve 5130 sayılı “Envara Mahsus” Büyük Sekreterlik levhası.

⁵⁶ 23 Şubat 1970 tarih ve 5158 sayılı “Envara Mahsus” Büyük Sekreterlik levhası.

Kitaplar”ın üzerine kılıç konmaması karara bağlanmıştır. Hatırlanacağı üzere “Yemin Kürsüsü” üzerinde kılıç bulundurulması Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti Masonluk geleneğinden intikal etmiş bir uygulamadır ve bu düzenleme ile birlikte kaldırılmıştır. Ancak bu düzenlemenin localarda uygulanması zaman almıştır.

1970’lı yılların hemen başında ritüellerle ilgili gündeme gelen bir başka konu ise Üstad-ı Muhterem İs’at Ritüeli’dir. Bilindiği üzere Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti uygulamalarında Üstad-ı Muhterem İs’at Töreni’nin benzer Görevli İs’at Töreni’nden bir farkı yoktur ve her safhası üyelere açık yapılmakta ve Üstad-ı Muhteremliğe özgü Masonik bir sır içermemektedir. Bu nedenle Üstad-ı Muhterem’in toplantıda bulunmadığı zaman yerine 1. Nazır’ın vekâlet etmesi bilinen bir uygulamadır. Anglosakson Üstad-ı Muhterem İs’at Töreni ise temel konsept olarak farklıdır. Törenin belli kısımları her dereceden üyeye açık olmadığı gibi bazı kısımları da sadece is’at edilmiş Üstad-ı Muhteremlere açıktır. O nedenle bu İs’at Töreni’ne katılmamış olan yani Üstad-ı Muhterem seçilmemiş veya o görevi yapmamış olan hiç kimse loca toplantısını yönetemez. Bu konu ilk defa 1967 yılında yeni bir derece olarak gündeme gelmiş ve İstanbul’da eski Üstad-ı Muhteremlerin “İskoçya Büyük Locası adına” Robert T. Sime tarafından toplu is’at edilmesi ile kayda geçmiştir. 1968’de yeni is’at ritüeli taslağı kabul edildikten sonra da yıllarca uygulanamamış ve eski is’at ritüeli ile uygulamaya devam edilmiştir.

5 Nisan 1970 tarihli Daimi Heyet toplantısında yukarıda anılan hususlarda şu kararların alındığı görülmektedir:

“Yeni ritüellerin uygulanması ile ilgili olarak işaret ve hareketleri gösteren filmlerden beklenen neticenin elde edilemediği anlaşılmakla, bu hususların her vadide kuruluşunu tamamlaması gereken Eğitim ve Öğretim Muhterem Localarınca gösterilmesine ve bu Localara gerekli imkânların ve araçların verilmesine,

Yeni Ritüellere göre, Kutsal Kitaplar üzerine Kılıç konmasına mahal olmadığından bu hususun bir tamimle Muhterem Localara bildirilmesine, yine yeni ritüellere göre, Üstadı Muhteremlerin bulunmadığı celselerde, en sonuncusundan başlayarak ve kıdem sırasıyla geriye doğru giderek, önceki Üstadı Muhteremlerin celseyi idare etmek yetkisini haiz olduklarını, I. Nazırın vesairenin vekâlet etmek salahiyetini haiz bulunmadıklarını belirten bir tamimin Muhterem Localara gönderilmesine oybirliğiyle karar verildi.”⁵⁷

25-26 Nisan 1970 tarihli Genel Kurul’a sunulan İdare Raporu’nun ilk satırlarındaki yer alan ifade orijinal imlâsıyla şöyledir:

“8 Kasım 1969 da toplanan olağanüstü Konvanda, yeni Ritüellerin kabul edilmesi ve eski Konvanlardan devrolunan görevlerden önemli bir kısmının yapılması ile geçen çalışma yılı Türk Masonluğu için bir ilerleme ve yeni bir davranış dönemi olmuştur.”

Aynı raporun “Eski Konvanlarda Verilen Görevler” bölümünün “Ritüeller” başlığı altında şunlar yazılmıştır:

“Yeni çalışma ritüelleri, 1970 senesi başından beri Türkçe çalışan Localamızın tümünde tatbik olunmaktadır.

Localamızda yapılmakta olan geniş tatbikat, teferruat ve dil bakımından bazı ufak tefek aksaklıklar göstermiştir. Bunlar, 8 Kasım 1969 Konvanının öngördüğü süreler ve esaslar çerçevesinde düzeltilecektir.

Bu hususu açıklıkla ve şükranla belirtmek yerinde olur ki, on dört senelik çabalar – en demokratik esaslar ve usuller içinde – başarı ile sonuçlanmıştır.”⁵⁸

Aynı İdare Raporu’nda yabancı dillerde çalışan locaların ritüelleri ile ilgili şu ifade vardır:

⁵⁷ Bu hususta localara 7 Nisan 1970 tarih ve 5240 sayılı Büyük Sekreterlik levhası gönderilmiştir.

⁵⁸ 25 Nisan 1970 tarihli Türkiye Büyük Locası 1969 Yılı İdare Raporu, HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No:401.01/1471.

“Başka dillerde çalışan Localamızda, 8/11/1969 Konvanının tayin ettiği süreye yetişmek amacıyla, tercüme işlerine gayretle devam olunmaktadır.”

8 Mayıs 1970 tarihine gelindiğinde yabancı dilde çalışan localara bir Büyük Sekreterlik levhası gönderilmiş ve Türkçeden tercüme edilmesi gereken ritüellerle ilgili olarak kendilerine verilen sürenin uzatıldığı hatırlatılmıştır:

“Yeni ritüelleri kabul eden Konvan, Türkçeden gayrı dilde çalışan Muhterem Localara, tercümeleri yapıp Büyük Daimî Heyetin tasdikine sunmak üzere altı aylık süre tanımış ve bu süre nihayetinden yeni ritüellere göre çalışma durumuna gelemedikleri takdirde bu Muhterem Locaların, tercüme işi tamamlanana kadar Türkçe çalışmaları lüzumuna karar vermişti.

Vaktü zamanında Muhterem Localara tebliğ edilmiş olan bu karar, altı aylık süre dolduğu halde, henüz Muhterem Localarınız tarafından icra edilmiş değildir.

Büyük Üstadımız, Localarınıza daha bir aylık süre verilmesini kabul etmiş, aksi takdirde Konvan kararı gereğince hareket edileceğini bildirmekle beni vazifelendirmiştir.”⁵⁹

Bu levhayla ilgili olarak Daimî Heyet’in 6 Eylül 1970 tarihli toplantısında Hakikat ve Hulûs Locaları tarafından Rumca tercümesi tamamlanmış olan Çırak derecesi ritüeline izin verilmesi gündeme alınmış ve oy birliği ile kabul edilmiştir.

Aynı toplantıda *“Ritüeller hakkında düşüncelerini bildirmeleri hakkında Muhterem Localara gönderilmiş olan tamimim tekidine”* oy birliği ile karar verilmiştir.

Tam da bu dönemde Türkiye Büyük Locası İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından 9 Eylül 1970 tarihinde tanınmıştır.⁶⁰ İngiltere’nin Türkiye

⁵⁹ 8 Mayıs 1970 tarih ve 5330 sayılı “Envara Mahsus” Büyük Sekreterlik levhası.

⁶⁰ Ekemen, Nafiz, “Arşivlerimiz İçinde 1965 Olayları”, İstanbul, 1978, s:110.

Büyük Locası'nı tanınması ile ilgili olarak hazırlanan 21 Temmuz 1970 tarihli ve A.S. Frere imzalı raporda menşei hususunda, Türkiye Büyük Locası'nın 1909'da İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından tanınan Mısır Büyük Locası vasıtası ile kurulduğu ve Mısır Büyük Locası tarafından Arapçaya ve oradan da Türkçeye çevrilen İngiliz ritüellerinin kurulan bu büyük locada kullanıldığı ifade edilerek bir çözüm bulunduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile tanınma işlerinin mesnedi olarak ritüeller gösterilmiştir. Ardından İrlanda Büyük Locası da, 7 Ekim 1970 tarihli levhası ile karşılıklı tanışma ve dostluk münasebeti kurmağa karar verdiğini bildirmiştir. Geline nokta, dış ilişkilerle ilgili önemli bir mücadelenin sonuna gelindiğinin göstergesidir. Ancak ritüellerle ilgili tartışmaların tamamlandığını söylemek için erkendir.

Öncelikle 1969 tarihli ritüel metinlerinin localarda uygulanması ile ilgili sorunların bir türlü aşılamadığını tespit etmek gerekir. Nitekim 23 Ekim 1970 tarih ve 5570 sayılı ve “*Üstad-ı Muhteremlere Özel ve Mahrem*” bir Büyük Sekreterlik levhası yayınlanmış ve bu levhada uygulama ile ilgili bazı yardımcı metinlerin Üstad-ı Muhteremlere verileceği şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yeni Ritüellerin tatbiki başlamasından beri, selâm, yürüyüş ve kelimelerin Muhterem Localarımızda gereği gibi kullanılmadığı ve yanlışlıklara mahal verildiği müşahede olunmaktadır.

Buna çare olunmak üzere, bu hususları belirtmek üzere bu kerre özel olarak teksir ettirilen levhaları Üstadı Muhteremlerin şahıslarına kısa bir süre için emaneten tevdi ediyorum. Bu levhaların ışığı altında, gerekli tedrisatı Muhterem Localarınızda yapmanızı ve 30 Ocak 1971 tarihine kadar bu levhaları Büyük Kâtipliğimize iade etmenizi rica ederim.

Not: Bu levhaların Üstadı Muhteremlerden gayri kimsenin eline geçmemesi ve hiçbir surette teksir olunmaması gerektiğini önemle rica ederim.”

14 Kasım 1970 tarihinde toplanan Genel Kurul, anayasa ve mevzuat taslaklarını oy birliği ile kabul etmiştir. Bu taslakta pek çok konu ve tabirin yanı sıra “Kâinatın Ulu Mimarının Yüce Şanına” yerine “Evrenin Ulu Mimarını Anarak” ifadesinin kullanılmasının da kararlaştırıldığı görülmektedir. Necdet Egeran’ın “*Kurucu Meclis*” olarak tanımladığı bu toplantı Masonluk tarihinde bir başka dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.⁶¹

Söz konusu Genel Kurul’da alınan kararlar 21 Kasım 1970 tarih ve 5612 sayılı bir yazı ile tüm localara duyurulmuştur. Bu çerçevede kabul edilen Anayasa’ya göre Localar Genel Tüzüğü’nü hızla hazırlamak ve uygulamaya koymak üzere Daimi Heyet’in yetkilendirildiği bildirilmiştir. Yine aynı şekilde Büyük Loca Tüzüğü, Masonik Yargı Tüzüğü ve Teftiş Tüzüğü de hazırlanıp Genel Kurul toplantısına getirilecektir.

13 Aralık 1970 tarihli Daimî Heyet toplantısına gelindiğinde İskoçya Büyük Locası’ndan Robert T. Sime’in kendisine iletilen ritüel tercümeleri ile ilgili gönderdiği cevap şu şekilde tersimata geçmiştir:

“Ritüellerimizin tercümelerinin İskoçya Büyük Kâtibi ile görüşüldüğüne ve esaslardan ayrılmamış olması hasebiyle bunların şayanı kabul bulunduğunu bildiren Sime Birader’in 3 Aralık 1970 tarihli yazısı ile buna verdiğimiz cevap okundu, bilgi edinildi.”

Aynı toplantıda hazırlanan ritüeller ve ritüel uygulamalarıyla ilgili olarak şu ifadeler tersimata geçmiştir:

“Ritüeller hakkında kelime ve ibare değişiklikleri için yapılması gerekli tadil tekliflerinin Şubat’ın ilk haftasına kadar gönderilmesi, bundan sonra gelecek tekliflerin nazara alınmayacağı yolunda eski tamimin tekidine,

⁶¹ Necdet Egeran’ın bu ifadesi için Bkz. 14 Kasım 1970 tarihli toplantı tersimatı, HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No: 401.01/1472.

Üç Kutsal Kitabın da çalışmalarda açık bulundurulması Anayasa hükümlerinden olduğu hususunun bir tamimle Localara duyurulmasına oybirliği ile karar verilmiştir.”

Bu ifade, “Yemin Kürsüsü” ile ilgili düzenlemelerin localarda tam olarak uygulanamadığının bir işareti olarak kabul edilebilir. Öte yandan 21 Aralık 1970 tarih ve 5644 sayılı levha ile localara ritüellerle ilgili değişiklik ve düzeltme önerilerinin Nisan ayında yapılacak Genel Kurul öncesinde Şubat ayının ilk haftasına kadar bildirilmesi istenmiştir. Bu ifade, yapılan müzakerelerin artık tamamlanması gerektiğine ilişkin bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Bu tablo içinde, hazırlanmakta olan yeni ritüellerle ilgili Genel Kurul öncesi yaşanan tartışmaların boyutu hakkında bir fikir edinebilmek için Daimi Heyet’in 10 Ocak 1971 tarihli toplantı tersimatındaki şu satırlara bakmak yeterlidir:

“Büyük Üstad, Mimar Sinan Muhterem Locasının 2 Ocak 1971 tarihinde yapılan toplantısında, 10 Numaralı Derginin basılmış olduğunun Fikret Çeltikçi Kardeş tarafından tebliğ edildiğini, bu nüshanın ilk sahifelerinde Türkiye Büyük Locasının yeni Anayasa ve Ritüellerle belirtilen genel prensiplerine aykırı olarak ‘bir panel düzenlendiğinden bahis’ bir yazının Çeltikçi Kardeş tarafından kendi initiative’i ile bastırılmış olduğunun görüldüğünü bildirdi, ve Büyük Üstad, bu nüshanın dağıtılmadığını ve bu yazının Mimar Sinan Muhterem Locası tarafından çıkartıldığını, 10.ncu nüshanın bu suretle dağıtılacağını söyledi.

Kardeşler ayrı ayrı söz aldılar ve Panel tertibi ile Büyük Locamızı ve Derneğimizi çeşitli zorluklarla karşı karşıya getirmenin ağır sorumluluğu üzerinde durduktan sonra yetkili organlara danışmadan onlara bilgi dahi vermeden Büyük Locamızın yayın organı olan bir dergi üzerinde ne yetki ile tasarruf edildiğinin Fikret Çeltikçi Kardeş’den sorulmasına, kendisine cevap

için bir hafta mehil tanınmasına ve gelecek cevaba göre muamele tayinine ve konunun önümüzdeki toplantıda görüşülmesine oybirliği ile karar verildi.”

Tersimatta adı geçen Fikret Çeltikçi'nin daha o yıllarda bile çeşitli vesilelerle Türk Masonluk tarihine geçmiş etkili bir Mason olduğu söylenebilir.⁶²

Fikret Çeltikçi'nin Daimi Heyet'e verdiği cevap 14 Şubat 1971 tarihli Daimi Heyet toplantı tersimatına şu şekilde yansımıştır:

“Fikret Çeltikçi Kardeşin, Büyük Üstadın 14 Ocak 1971 tarihli levhasına verdiği 22 Ocak 1971 tarihli cevapları okundu. Bu yazılardan, yaptığı yanlışı anladığı ve camiamıza hizmet etmek istediği manası çıktığından konunun kapanmış sayılmasına oybirliğiyle karar verildi.”

Mimar Sinan dergisinden çıkartılan bu yazıda genel olarak, mevcut ritüellerin başka kurumların ritüellerine uyum sağlayacak şekilde büyük değişikliğe uğratılması, bu amaçla doğrudan tercüme yoluna gidilmesi, kullanılan dil özellikleri ve terimlerin değiştirilmesi ile ritüel içindeki Tanrı ve “Kutsal Kitaplar”la ilgili kısımların ağırlığı gibi hususlarda üyelerden gelen eleştiriler dile getirilmektedir. Özellikle laikliğe göndermede bulunarak dinî özelliklerin ritüellere katılmasını eleştiren görüşler öne çıkmaktadır. Aslında bu yazı, 17 Mart 1970 tarihinde Pınar Locası'nda ve 9 Haziran 1970 tarihinde

⁶² Fikret Çeltikçi, 1955 yılının idari sıkıntılarını inceleyen “Türkiyede Gran-Loj Müessesesi” başlıklı kitapçığı, 16 Aralık 1956'da nihayet bağımsız bir büyük locanın kuruluşu öncesi Ankara ve İstanbul grupları arasında yaşanan tartışmalarda Ankara'dan yana koyduğu tutumu, 1960 İhtilali sonrasında Büyük Loca'nın askeri darbeye destek beyannamesi hazırlaması gerektiği konusundaki dilekçesi, 18 Nisan 1964 tarihli Genel Kurul toplantısında Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti ile Büyük Loca'ya bağlı sembolik locaların çalışma usulleri arasındaki ayırımı işaret eden dikkat çekici sözleri, 2 Mayıs 1965 tarihli olaylı Büyük Üstat seçiminin yapıldığı Genel Kurul toplantısında Necdet Egeran'ı aday gösteren delege olması, ardından Büyük Üstatlık görevinden istifa eden Necdet Egeran yerine seçim yapılmak üzere 5 Aralık 1965 tarihli Genel Kurul'a giderken Daimi Heyet'te istifa etmeyen tek üye olmasıyla Türk Masonluk tarihine geçmiştir.

Fazilet Locası'nda gerçekleştirilen iki panelde görüşülenlerin bir özeti niteliğindedir. Bu panellerde dile getirilen görüşlere örnekler vermek gerekirse:

“Ritüel merasim kılavuzu manasına gelmektedir, her şeyden evvel şekille ilgilidir. Ritüeller Masonik esaslara aykırı olmamak kaydıyla istenildiği gibi tanzim edilebilir, ancak obediyanların bulundukları memleketin yasalarına, örf ve adetlerine ve müşterek inançlarına uygun olması gerektiğini izah etmiş ve toplumun hukuk kuralları dikkatle incelenmeden hazırlanan merasim kılavuzlarının anlamsız kalacağı...”

“Şimdi tatbikine çalışılan ritüeller Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinden mülhem kısımlarla York tipi ritüellerin bir karışımıdır.”⁶³

“Rite uygun ritüel, Anderson nizamnamesine aykırı olmamak, landmarklarla çelişmemek şartıyla, mahalli örf ve adetlere, kanun ve nizamlara uygun hale getirilebilir”

“Tercümeler, metne ne kadar sadık kalırlarsa kalsınlar, muhtevanın bütün alegorilerini, renklerini canlandırmaktan uzak kalırlar.”⁶⁴

Keza bu panellerde “Tekris” yerine “Eriştirme”, “Mazeret” yerine “Özür” kelimelerinin kullanılması, “Dış Muhafız”ın yani “Gözcü”nün hep dışarıda kalması nedeni ile her toplantıda farklı bir üyenin bu göreve tayin edilmesi, ritüelde “tüm insanlar için” toplanıldığı belirtilmiş olduğu halde; kapanışta, Evrenin Ulu Mimarı'nın sadece Masonlara yardım etmesi yolundaki temenni, tekris sırasında Masonluğun herkesi inancında serbest bıraktığının söylenmesinin hemen ardından “Tanrıya inanır mısınız?” diye sorulması, ritüelde yurttaş olarak ilk görevin yasalara saygı olduğunun belirtilmesinin ardından mükellefiyetlerin kutsal kitaplarda bulunacağının söylenmesinin laikliğe aykırı olduğu, eski ve yeni ritüelde kullanılan Türkçeden kaynaklanan

⁶³ Bu iki görüş Fikret Çeltikçi tarafından dile getirilmiştir. Bkz. Layiktez, Celil, “Türkiye’de Masonluk Tarihi”, Cilt:3, İstanbul, 2003, s: 23-24.

⁶⁴ Bu görüşler Esat Güven tarafından dile getirilmiştir. Bkz. Layiktez, Celil, “Türkiye’de Masonluk Tarihi”, Cilt:3, a.g.e. s: 25, 31.

rahatsızlıklara daha dengeli bir çözüm getirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Ayrıca senelerce sadece bu konu ile uğraşmanın büyük bir zaman kaybına sebep olduğu da vurgulanmıştır.

Ritüel tercümelerinden sorumlu olan İbrahim Hoyi de katıldığı panelde eski ritüellerden birinde Tekris Töreni'nde adaya, Allah deyince ne anladığının da sorulduğunu hatırlatarak; *“Bu ritüel tabiatıyla dinî noktadan hareket ediyor. Eğer Masonluk 1717’de İngiltere’de başlayacağına Türkiye’de başlamış olsa idi, ritüeller tabiatıyla fıkıh ve Kuran’a istinat edecekti”*, demiştir.

Halit Arpaç ise ritüel meselesinin 1957’den beri sürdüğünü hatırlatarak, bu tartışmaların artık bir yere bağlanması gerektiğini vurgulamış ve *“Bu konuşmalar fikir mücadelesinden gövde mücadelesine dönerse, zannederim Masonluk Türkiye’de bir daha açılmamak üzere kapanır”* diyerek uyarmıştır. Bu ifadeler farklı görüşteki grupların ritüeller üzerinde cepheleştiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Panellerle ilgili yazının netice bölümünde özetle; Operatif Masonlardan intikal eden yazılı bir ritüel bulunmadığı, bu itibarla bütün obediyanlarda tek bir ritüelin kullanılmasının mümkün olmadığı, ritüellerin memleket mevzuatına aykırı olamayacağı, Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti’ne ait ritüellerde Masonik esaslara aykırı bir durum olmadığı ve istenirse gözden geçirilebileceği, tartışılan yeni ritüel metninin “Tekris” bölümünde geçen Tanrı vurgusunun laikliğe aykırı olduğu, “Kâinatın Ulu Mimarı” deyiminin tüm Masonları birleştirdiği, esas olanın ritüel değil rit olduğu, yeni ritüellerin York ve Skoç Riti’nden mülhem kısımları ihtiva eden karma bir ritüel olduğu, dil açısından tatmin edici olmadığı, aslında tercüme yerine adaptasyonun daha uygun bir teknik olduğu, ritüel metni içinde çelişkilerin olduğu, tatbikinin güçlüğü hususları üzerinde durulmuştur.

Tüm bu gelişmeler arasında 14 Şubat 1971 tarihine gelinmiş ve bu tarihte yapılan Daimi Heyet toplantısında ritüeller hakkında localardan gelen

değerlendirmeleri incelemekle Şekûr Ökten başkanlığında bir komite kurulması kararlaştırılmıştır.

Ancak temel konular, özellikle yeni ritüellerde yer alan inanç konusu çerçevesinde gelişen tartışmalar henüz tamamlanmamıştır. Buna ilişkin bir örnek 7 Mart 1971 tarihli Daimi Heyet toplantı tersimatında orijinal imlasıyla şu şekilde görülmektedir:

“Hulûsi Selek Kardeş, İzmir’de bir Locanın isadını takip eden resmî agapta, üstadı muhteremlik yapmış bir Kardeşin Üstadı Muhteremin kendisine söz vermemesine rağmen RUHUN ÖLMEZLİĞİ hakkında Büyük Locamızın felsefesine uygun olmayan bir konuşma yaptığını, bil’ahara yapılan incelemeden bu olayın klandesten teşkilâtın tahriki neticesi olduğunun tespit edildiğini, konunun bazı Kardeşler üzerinde şaşırtıcı tepkiler yaptığından bu mevzuun ne gibi zaruretler altında kabul edildiğinin açıklanmasında fayda gördüğünü söyledi.

Büyük Sekreter, bu konunun İstanbulda da bazı Kardeşler tarafından bahis konusu edilmekte olduğunu, fakat buradaki konuşmaların münferit vakalar olmaktan ileri gitmediğini, bir tamimle bunu anlatmanın güçlüğü bir tarafa, böyle bir tamim gönderildiği takdirde hem münakaşaları tahrik edeceği hem de dış tanışmaları gereği gibi kurmak için vaki suallere verilen müsbet cevaplara rağmen konunun hala tartışma mevzuu olduğunun duyulması halinde bu münasebetlerimizin de bundan müteessir olacağından endişe ettiğini ve kısaca bu konu hakkında konuşulamayacağı yolunda yasaklayıcı bir tamimin ise büsbütün işi alevlendireceğini söyledi. Açıkça ‘biz ruhun ölmezliğine inandığını ilân eden bir obedyansız, beğenmiyen gider’ demekten başka yol göremediğini, bu suretle belki daha 150 kişi gider amma, biz de rahata kavuşuruz, klandesten teşkilâtın tahriklerine cevap vermekle onu kendimize muhatap saymış oluruz, ve bu işin sonu gelmez dedi.

Büyük Üstad, Macit Erbudak, Şekûr Okten Kardeşler aynı mütalâaya iştirak ettiklerini bildirdiler. Konu hakkında hiçbir karar alınmadı.”

24-25 Nisan 1971 tarihli Genel Kurula sunulan İdare Raporu’nda ritüellerle ilgili olarak verilen şu bilgiler oldukça detaylıdır:

“Yeni Çalışma Ritüelleri artık bütün Localamızda uygulanmaktadır. Localamızda yapılan geniş tatbikat sırasında rastlanan bazı noksanların tamamlanması yolunda Localamızca ileri sürülen teklif ve mütalâaların ışığı altında Muhterem Kurulumuz ritüellerimize son şeklini verecektir. Umarız ki, uzun yıllar için bu konuya halledilmiş gözüyle bakmak mümkün olacaktır. Gelen mütalâalar ve teklifler Büyük Daimî Heyetçe ve bu Heyetin kurduğu özel komisyonca incelenmiştir. Bu komisyon gerçekten çok yoğun bir çalışma yapmış ve esas metinleri, Konvanca kabul edilen Türkçe ritüelleri ve Localardan gelen düşünceleri birer birer incelemiş ve değerlendirmiştir. Bu Komisyonun sunduğu raporu bilgilerinize sunuyoruz.”

Sözü edilen komisyon raporu şöyledir:

“Saygı Değer Büyük Üstad, 13.2.1971 günlü toplantıda bize verilen görevi yerine getirerek ritüellerimizin son şeklini vermek üzere çeşitli Localardan gelen teklifleri inceledik:

1. Tekliflerden biri, ritüelleri genel olarak eleştirmekte, gerek dil ve gerekse muhteva bakımından yamalı bir bohçaya benzettikten sonra, Umumi Heyette bir komisyon teşkil edilerek bu işin yeniden ele alınmasını istemektedir. Bu teklif, ritüeller Umumi Heyet tarafından esas itibarıyla kabul edilmiş ve bir senelik deneme süresinde, sadece dil ve hareketler bakımından iyi anlaşılmasına ve akıcılığına engel olan yerleri görülürse bunların düzeltilmesi kararlaştırılmış olduğundan Komisyonumuzca nazarı itibara alınamamıştır.

2. Tekliflerden biri de, konuyu sadece dil bakımından ele almış ve hemen her eski, Arapça ya da farsça kelimedede bir özel mana, bir kudsiyet ve bir güzellik görerek, buna karşılık her öz Türkçe yeni kelimedede bir anlam

yetersizliği, bir kakofoni ve bir bayağılık olarak bütün bunların eski halleri ile kalmasını öngörmektedir. Bu teklifte, şimdi vereceğimiz örneklerden ve dosyada mevcut tam teklifin incelenmesinden de anlaşılacağı veçhile, en azından mübalağalı bulunduğu ve ritüellerde kullanılan öz Türkçe kelimelerin %99u, teklifte iddia edildiği gibi uydurma ve anlamsız olmayıp, Türkçe bilen her yaşıta insanın kolayca anlayıp kullandığı ve dilimizde tutan, yavaş yavaş yerleşen kelimeler olduğu için nazarı itibara alınmamıştır. (...)

3. Diğer iki teklif Umumi Heyet kararına uygun bulunduğundan nazarı itibara alınmış, yapılan öneriler tartışılarak ya kabul edilmek suretiyle bir nüsha eski metin üzerine geçirilmiş, ya da reddedilmiştir.

4. Tekliflerin tartışılmasında ve ritüellere son şeklin verilmesinde, bilhassa şu hususlar göz önünde tutulmuştur:

a. İfade noksanlığı veya karışıklığı yüzünden manası anlaşılmayan ve hatta anlaşıldığı görülen kısımlar anlaşılır hale getirilmiştir.

b. Herkes tarafından henüz bilinmeyen bilgiler, kısaltmalar ve bundan dolayı da yanlış yapılan hareketler gereken yerlerde açıklayıcı ilâveler de yapılarak açıklığa kavuşturulmuştur. (Bilhassa hazırlık ve seremoni ile ilgili bölümlerde)

c. Terim kesinliği ve yeknesaklık sağlanmıştır.

d. Hareketlerin karışıklığı giderilmiştir.

e. Evvelce gözden kaçmış cümle düşüklükleri ve gramer yanlışlıkları düzeltilmiştir.

f. Her üç ritüelde bir birine paralel kısımlardaki benzersizlikler giderilmiştir.

g. Burada yeri olmayan, tüzükte bulunması gerekli kısımlar çıkarılmıştır.

Bu suretle bizce son şeklini almış üç ritüeli ekli olarak sunuyoruz.”

24-25 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul'a sunulan İdare Raporu'nun ekleri arasında Robert T. Sime'in ritüellerle ilgili olarak Nafiz Ekemen'e gönderdiği 21 Ocak 1971 tarihli mektup da yer almaktadır. Söz konusu mektup şöyledir:

“Sevgili Kardeşim Ekemen,

Her şeyden önce, Türkiye Localarında kullanılmak üzere önerilmekte olan Birinci ve İkinci Derecenin tasarı kopyalarını iliştiyerek gönderdiğiniz sevindirici mektubunuza karşılık vermekteki gecikmem dolayısıyla özür dilerim.

Bunları ilgiyle okudum, dikkatle inceledim ve bu ritüel tasarılarının bütün Masonik Amaçlar için hem uygun hem de tamamen elverişli olduğu kanısına vardım. Ayrıca İskoçya Büyük Locasının Büyük Sekreteri Dr. Alex Buchan 'ın da bu kanıma tamamen katılmakta olduğunu size bildirmekle kıvanç duymaktayım ve her ikimiz de bu ritüellerin uygulanmasında size başarı dileriz.

Yeni çalışmalarınızın, Locanın standard açılış ve kapanışını, her derecedeki çalışma araçlarının sunulmasını, derecenin sonundaki yükümlülüğü ve tabii olarak resim tablolarını da kapsamakta olduğu not edilmiştir. Bunlar ana temellerdir ve sizin mevcut kendi ritüellerinizin, özellikle Hazırlık Hücrelerini, Üç geziyi ve Aynanın kullanılması gibi son derece mükemmel bölümleri de ritüele koymuş olmanıza gerçekten sevindim; bunların hepsi çok etkilidir ve ilerideki adaylarınız için çok büyük değerler taşıdıkları muhakkaktır.

Gerek sizi gerekse Türkiyedeki Kardeşleri, bu eserlerin toparlanması için hazırladıkları zaman ve çaba için en içten şekilde kutlar ve bunların kabulünde başarıya ulaşmasını dilerim.

Sırası geldiğinde, benzeri bir inceleme yapmak üzere Üçüncü Derecenizin de bir kopyasını gönderirseniz memnun olurum ve bu meyanda çok kolaylıkla uygulayabileceğiniz İs 'ad Edilmiş Üstad Derecesinin veya Töreninin de kabul edilmesinin tarafınızdan ciddî olarak incelenmesini tekrar öneririm.

Bu önerinin kesin olarak kabul edilmesi halinde size yardımcı olmaktan büyük kıvanç duyarım.”

Bu mektupta Robert T. Sime’in Anglosakson Masonluk geleneğinde bulunmayan “*Tefekkür Hücresi*”, “*Üç Gezi*” ve “*Ayna*” gibi unsurların bu ritüellerde bulunmasından dolayı memnun olduğunu belirtmesi kaydedilmeye değerdir. Netice olarak 24-25 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul’da ritüellerle ilgili alınan şu karar tersimata geçmiştir:

*“I., II., ve III., Derece Ritüellerinin son rötuşlarını yaparak, ve bunun için dilerse bir komisyon kurmakta muhtar olmak üzere, Büyük Kurulun Ritüelleri bastırmasına ve yürürlüğe koymasına oybirliği ile karar verildi.”*⁶⁵

Büyük Kurul’un⁶⁶ 20 Haziran 1971 tarihli toplantısında ise ritüellerin basımı ile ilgili şu not tersimata geçmiştir:

“Ritüeller okundu, gerekli son tashihler yapıldı, bastırılmasına ve baskı işleri ile Büyük Sözcü⁶⁷ Ziya Umur Kardeşin görevlendirilmesine oybirliği ile karar verildi”

1971 yılının Ekim ayına gelindiğinde basımı tamamlanan ritüellerin ve yeni ritüellere göre yeniden tanzim edilen “Yemin Varakaları”nın localara gönderildiği görülmektedir.⁶⁸

1971 yılında yayınlanan Çıracı derecesi ritüeli bir sentez metin olarak kabul edilebilir. Bu suretle hem uluslararası Masonluk dünyasında konulan hedeflere ulaşıldığı hem de 1909’daki Masonik köklere sahip çıkmış olduğu söylenebilir. Bu ritüellerin farklı ritüel sistemlerinin izlerini taşıdığı

⁶⁵ 29-30 Nisan 1972 tarihli Türkiye Büyük Locası Genel Kurul kitapçığında yer alan 24-25 Nisan 1971 tarihli Türkiye Büyük Locası Genel Kurul tersimatı, HKEMBL Tarihi Arşivi, Belge No:401.01/1483.

⁶⁶ 24-25 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul’da “Büyük Daimî Heyet” adı “Büyük Kurul” olarak değiştirilmiştir.

⁶⁷ Büyük Hatip.

⁶⁸ 11 Ekim 1971 tarih ve 6119 sayılı Büyük Sekreterlik levhası ile ritüeller, 12 Ekim 1971 tarih ve 6122 sayılı Büyük Sekreterlik levhası ile de üç dereceye ait “Yemin Varakaları” localara gönderilmiştir.

kuşkusuzdur. O nedenle çok katmanlı, çok kültürlü özgün bir metin olmanın getirdiği tartışmaların Türk Masonluğu camiasında 1971 yılından sonra da uzun yıllar sürmesi belli yönleriyle anlaşılır bir durum olarak kabul edilebilir.

1971 yılında yeni ritüellerin yayınlanmasından sonraki dönemde, hem ritüelin tatbiki ile ilgili sorunların tartışıldığı hem de uygulamada tespit edilen eksikliklerin tamamlanmasına gayret edildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, karşılaşılan en küçük eksiklik veya tereddütlerin bile müzakere edildiği dikkatten kaçmaz. Örneğin Büyük Kurul'un 16 Ocak 1972 tarihli toplantı tersimatında *“Mabetlere kutsal kitapları taşımak için birer yastık tedariki hakkında idare müdürlerine talimat verilmesine oybirliği ile karar verildi”*, denmektedir.

Öte yandan Türk Masonluğu yeni ritüellerini oluştururken sıra Tören Ritüelleri'ne gelmiştir ve anılan 16 Ocak 1972 tarihli toplantıda yeni tören ritüel taslaklarının Büyük Üstat, Büyük Sekreter ve Büyük Hatip tarafından incelenerek son şekillerinin verilmesine karar alınmıştır.

1971 ritüelleri ile ilgili yabancı obediyanların ne şekilde yorum yaptığı merak edilebilir. Bu hususta en ilginç örnek İngiltere Birleşik Büyük Locası Kütüphane Müdürü A.R.Hewitt'in Büyük Sekreter Stubbs'a yolladığı 12 Ocak 1972 tarihli kişisel değerlendirmedir. Bu değerlendirme şöyledir:

“Bu ritüelin sayfalarını karıştırdım, çok değişik ve karışık kaynaklardan (plogot⁶⁹) geldiğinden ne diyeceğimi bilemiyorum. Anlaşılan ritüelleri düzenleyenler birçok değişik ritüelden alıntılar yapmışlar ve en azından şaşırtıcı bir sonuç elde etmişlerdir. Sorulu cevaplı tedrisatta görülen ifrat devamlılığı bozmakta olup namzedi sersemletecek karakterdedir. Ritüelin

⁶⁹ Oyun-dili anlamında türetilmiş İngilizce bir sözcük

çoğu İngiliz'dir, bir miktarı Schroeder'den⁷⁰ alınmadır, Kontinental⁷¹ olduğunu tahmin ediyorum, gerisini ise teşhis edemedim. Locada oturma düzeni Schroeder'deki gibidir: Önceki Üstad-ı Muhterem Üstad-ı Muhterem'in sağında (bir nevi hocalık etmektedir); Sekreter takriben Güney Doğu'da oturmaktadır; her üç derecede tersimat okunmakta, açılışlar uzun sürmekte ve Loca açıldıktan sonra gelen Kardeşler ayrıntılı bir merasimle kabul edilmektedirler.

Tekristen hemen önce uzun bir sual-cevap faslı vardır. Muhakkik adayı getirir. Uzun bir boş laftan sonra bizde olduğu gibi mükellefiyetler tevdi edilir. Hasenat kutusunun takdimi de bizim usullerimize uygundur. Yemin metni de benzemektedir, ancak bazı kısımları çıkarılmıştır. İkincide, adayın Nazırlar tarafından sorgulanması İngiliz uygulamasına çok yakındır. Adım atmayı öğretmeden önce Muhakkik Kelimeyi verir... ”⁷²

1972 yılının Nisan ayında toplanan Türkiye Büyük Locası Genel Kurulu'na kadar çok önemli bazı gelişmeler yaşanmıştır.

Öncelikle Büyük Kurul'un 13 Şubat 1972 tarihli toplantı tersimatında Tören Ritüelleri'nin (Protokol, İs'at, Resmî Ziyafet, Açık Celse, Evlenme, Matem Ritüelleri) bastırılması ve konu ile Büyük Hatip Ziya Umur'un görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

Büyük Kurul'un 5 Mart 1972, 2 Nisan 1972, 18 Haziran 1972, 23 Temmuz 1972 tarihli toplantılarında ise “İs'ad Edilmiş Üstad-ı Muhteremler Ritüeli”nin müzakeresi yapılmıştır.

⁷⁰ 1801 yılında Almanya'da Friedrich Ludwig Schröder tarafından kurulan ve Masonluğun yüksek derecelerinde yer alması gereken öğelerin sembolik derecelerle ifade edilmeye çalışan bir sistem olarak tarif edilir. (Detaylı bilgi için Bkz. Ayfer, Murat Özgen, “Ansiklopedik Mason Sözlüğü”, Cilt 2, s:872)

⁷¹ İngilizlerin Kıta Avrupası'na ait Masonluk için özellikle Fransız Masonluğu için kullandıkları bir tabirdir.

⁷² Layiktez, Celil, “Türkiye’de Masonluk Tarihi”, Cilt:3, İstanbul, 2003, s: 73-74.

29 Nisan 1972 tarihli Genel Kurul'da ise Masonik mevzuat açısından bir dönüm noktası yaşanmış ve Localar Genel Tüzüğü kabul edilmiştir. Bu tarihte bile derece işaretlerinin üyeler tarafından doğru tatbik edilmediği bilinmektedir. O nedenle bu toplantıda Raşid Temel'in bundan önceki Genel Kurul'da kabul edilen ritüellere göre toplantı açılış ve kapanışlarında verilen işaretleri uygulamalı olarak tüm üyelere gösterdiği, yapılan uygulamanın kabul edilen ritüellere uygun olduğunun tespit edildiği ve bundan sonra bir düzeltme gerekirse Büyük Kurul'un yetkili kılındığı belirtilmektedir.⁷³

Bu toplantının akabinde Büyük Kurul'un 7 Mayıs 1972 tarihli toplantı tersimatında ise ritüelik uygulamalarla ilgili tereddütlerin giderilmesi amacıyla şu kararların alındığı görülmektedir:

“Ritüellerin bastırılması sırasında, (işaret) ve (selam) kelimelerinin tereddüde mahal bırakmayacak surette konulmuş olduğu, vaki müracaatlardan anlaşılmakla her derecede Locanın açılış sırasında, cümlelerin şöyle olması gerektiği anlaşıldı: “Çıracak Mason olarak Düzenli Duruşa geçiniz, İşaret veriniz ve Düzenli Duruşa dönünüz Kardeşlerim” diye tavzih edilmesine ve keyfiyetin bir tamimle Muhterem Localara duyurulmasına;

1. derece adımlarının Ankara'da Raşit Temel, İzmir'de Halim Erker ve İstanbul'da Ziya Umur Kardeşler tarafından Localarda gösterilmesine karar verildi.”

Yeni ritüel uygulamalarının localarda tam anlamıyla uygulanamamasının arka planında bu ritüellere duyulan tepkinin bulunup bulunmadığı üzerinde de durulabilir. Çünkü 12 Ağustos 1972 tarihine gelindiğinde localara önemli bir uyarıda bulunulduğu görülmektedir. Bu yazının içeriğine göre *“Eriştirme, Geçiş ve Yükseliş Törenlerinden sonra Kardeşlere derecelere ait ritüellerin verilmediği bundan maada; Anayasa,*

⁷³ 29-30 Nisan 1972 tarihli Genel Kurul tersimatının yer aldığı 21-22 Nisan 1973 tarihli Genel Kurul kitapçığı, HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No: 401.01/1482.

*Yargı Tüzüğü ve Dernek Statüsü'nün mevcudiyetinden bile birçok Kardeşlerin haberdar olmadıklarının” anlaşıldığından yola çıkarak bu durumun düzeltilmesi istenmiştir.*⁷⁴

Başka eksiklikler de tespit edilmiştir. Nitekim Büyük Kurul'un 24 Eylül 1972 tarihli toplantısında Muhakkik El Kitabı'na değinilerek şu karar alınmıştır:

*“Muhakkik tarafından tekris sırasında verilecek bilgileri gösteren ve Raşit Temel Kardeşimiz tarafından hazırlanan talimat okundu, bazı değişiklikler yapılarak kabul edildi ve Muhterem Localara “mahrem” kaydıyla tamim olunmasına oybirliği ile karar verildi.”*⁷⁵

Muhakkik El Kitabı'nın bir başlangıç olduğu düşünülebilir. Büyük Kurul'un 19 Kasım 1972 tarihli toplantısında ise, Masonik muamelelerin nasıl yapıldığını anlatan bir “Üstadı Muhterem” kitabı ile “Sekreter” kitabının broşür şeklinde hazırlanması Orhan Alsaç ve Albert Arditti tarafından teklif edilmiş ve oy birliği ile karar alınarak bu konuda Şekûr Ökten, Raşit Temel, Orhan Alsaç ve Galip Kardam görevlendirilmiştir. Büyük Kurul'un 14 Ocak 1973 tarihli toplantısında da, hazırlanan “Üstadı Muhteremin El Kitabı” ve “Sekreterin El Kitabı”nın beş yüzer adet bastırılmasının oy birliği ile kararlaştırıldığı tersimata geçmiştir.

Ancak hazırlanan kitapçıklara rağmen yine de loca çalışmalarında bir uyum temin edilememiştir. Ritüele uygun olmayan şekilde yapılan loca çalışmalarına ilişkin localara gönderilen 25 Kasım 1972 tarih ve 7184 sayılı bu sert üsluplu Büyük Sekreterlik yazısının ilgili kısmı oldukça dikkat çekicidir:

⁷⁴ 12 Ağustos 1972 tarih ve 6927 sayılı Büyük Sekreterlik levhası.

⁷⁵ Daha sonra burada bahsi geçen Çırak derecesi için “Muhakkik Bilgileri”, talimat şeklinde, 30 Eylül 1972 tarih ve 7018 sayılı Envara Mahsus ve Gizli kayıtlı yazı ile localara bildirilmiştir. 25 Kasım 1972 tarih ve 7182 sayılı yazı ile Kalfa derecesine ve 23 Aralık 1972 tarih ve 7283 sayılı yazı ile Üstat derecesine ait “Muhakkik Bilgileri” localara gönderilmiştir.

“Ritüeller ve tüzükler için geçici devre kapanmış, bunların harfiyen ve tamamen tatbiki zamanı gelmiştir. Bu meyanda, remzen açıp kapama gibi çalışmaların heybetine ve bu çalışmalardan beklenen heyecanın doğmasına aykırı olan bu işlerden kesin olarak vazgeçilmesi lazımdır. Vaktin darlığı gibi bir mazeretin kabulüne mesağ (izin) yoktur. Bu gibi işlere devam edecek Localar hakkında, duyulduklarında, gerekli işlem yapılacaktır.

Muhterem Locanın yönetimi ve temsili sadece Üstadı Muhtereme aittir: bu itibarla, Üstadı Muhteremin, özellikle çalışmalar sırasında, otoritesine karşı gelenler, onu umursamaz görünenler, Ritüeli beğenmedikleri bahanesiyle şekilsiz ve usulsüz mabetlere girip çıkanlar hakkında en sert disiplin takibatı yapılacaktır.”

21-22 Nisan 1973 tarihli Genel Kurul’a gelindiğinde, bu tarihte sunulan Büyük Kurul Raporu’nda şu ifadeler yer verilmiştir:

“Toplantı gündemimiz yüklüdür; birbirleriyle bağlantıları hasebiyle geçen dönemlere ait Konvanlarda müzakere edilip henüz karara bağlanamayan mevzuat ve ritüel tasarılarını inceleyeceksiniz ve bunlar, vereceğiniz direktifler, varacağınız kararlar sayesinde, son şeklini alarak yürürlüğe girecektir.

Bu suretle, bütün mevzuat ve ritüellerimiz, Büyük Locamızın bu kerre katıldığı Büyük Mason ailesinin felsefesine uygun bir şekilde yeniden tanzim edilmiş olacaktır.

Her hangi bir obediyanın bu konudaki yasa ve çalışma rehberlerini aynen kabul etmektense, geleneklerimize ve memleket icaplarına uygun yeni metinler hazırlamayı tercih ettik; bu itibarla sözü geçen metinlerin mükemmel ve kusursuz oldukları iddiasında değiliz. Fakat uzunca bir müddet bunlarla iktifa etmemiz, görülecek kusur ve noksanları tesbit ile yetinerek, bunların beş – on sene sonra düzeltilmesi yoluna gitmemiz ve artık Masonluğumuzun

uğraşması gereken başka işlere bakmak imkânını bulmamız gerektiğine inanmaktayız ve sizlerin de bu inançta olduğunuzdan eminiz.”

Aynı Genel Kurul’da “*Üstad-ı Muhteremler İs’adı Ritüeli ile Büyük Loca Genel Kurulu açılış ve kapanışı ile ilgili ritüel*” oylanarak kabul edilmiştir.⁷⁶

Büyük Kurul’un 8 Temmuz 1973 tarihli toplantısına gelindiğinde son rötuşları da tamamlanan “*Üstad-ı Muhteremler İs’adı Ritüeli*”nin bastırılması kararı alınmış ve “*Tören Ritüelleri*”nin de Büyük Sekreter Ziya Umur, Cavit Yenicioğlu ve Raşit Temel tarafından 11 Temmuz 1973 tarihinde gözden geçirildikten sonra baskıya verilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁷

1973 yılı Aralık ayında eski ve yeni Üstad-ı Muhteremlerin katılımı ile toplu olarak yapılan toplu is’at törenlerinin Türk Masonluğu tarihine yeni bir gelenek oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu da o dönemde “*Hazine durumu imkân vermediğinden*” dolayı törenden sonra ancak ekmek, tuz ve şarabın paylaşılması ile yapılan “Agap”tır. Bu tarihten sonra Türk Masonluğu’nda yapılan tüm “Agap”lar bu şekilde yapılmıştır.

Bu dönemde İskoçya’dan Robert T. Sime liderliğinde 40 kişiden oluşan bir grubun 20-27 Ocak 1974 tarihleri arasında Türkiye’ye gelerek İstanbul, İzmir ve Ankara’yı ziyaret etmeleri ve bu şehirlerde Üstad-ı Muhterem İs’at Ritüeli’ni uygulamalı olarak icra edip göstermeleri ayrıca not edilmeye değerdir. Toplu olarak yapılan Üstad-ı Muhterem İs’at Törenleri’nin bütün 1970’li yıllar boyunca icra edildiği göz ardı edilmemelidir.

⁷⁶ Genel Kurul’da alınan kararları içeren 24 Nisan 1973 tarih ve 421 sayılı Büyük Sekreterlik levhası.

⁷⁷ Yayınlanan yeni “*Tören Ritüelleri*” ile ilgili olarak 15 Ekim 1973 tarih ve 790 sayılı Büyük Sekreter yazısı ile 20 Kasım 1973 tarih ve 900-901 sayılı yazılar localara gönderilmiştir. Yeni ritüele göre Üstad-ı Muhterem İs’at Törenleri ise -toplu olarak yapılmak kaydı ile- ilk defa 7 Aralık 1973 tarihinde Ankara’da, 14 Aralık 1973 tarihinde İzmir’de ve 22 Aralık 1973 tarihinde İstanbul’da uygulanmıştır.

Öte yandan yabancı dilde çalışan locaların ritüeller ile ilgili sorunların 1974 yılının başında hâlâ daha tartışıldığı görülmektedir. Büyük Kurul'un 13 Ocak 1974 tarihli toplantısında yabancı dilde çalışan locaların ritüel metinlerinin tekrar kontrol edilmesi kararı şu şekilde tersimata geçmiştir:

“Yabancı dilde çalışan Localarımızın ritüellerinde, bazı kelime değişiklikleri bulunduğunu beyan ederek bu ritüellerin kontrolden geçirilmesi gerektiğini belirten Raşit Temel Kardeşimizin teklifi üzerine, yabancı dilde çalışan bütün Locaların ritüellerinden bir suret istenmesine ve bunların, esas metin olan Türkçe Ritüellerle karşılaştırılarak, gerekirse, yeniden tasdikine karar verildi.”

17 Mart 1974 tarihine gelindiğinde ritüel metinleri ile ilgili bazı düzeltmeler yapılması gerektiğine ilişkin tartışmaların devam ettiği ve Büyük Kurul tersimatına şu şekilde kaydedildiği görülmektedir:

“Şekûr Ökten Biraderin teklifi ile yemin metinlerinin Loca Sekreteri masasında imzalanmasına karar verildi.

Orhan Alsaç Birader, önlüklerin şekillerinin tesbiti hususunda çalışıldığını, bir kıyafet talimnamesine ihtiyaç olduğunu belirtti.

Raşit Temel ve Cavit Yenicioğlu Biraderler, ritüellerde aksaklıklar gördüklerini, bir Ritüel Komisyonunun bu hususta gelecek teklifleri bir araya toplamasını temenni ettiler.

Pek Sayın Büyük Üstat⁷⁸ Nafiz Ekemen, bu işin düşünüleceğini, Yeni Büyük Loca Tüzüğünde derpiş olunan 'Ritüel Komitesi'nin bu işi ele alacağını; bu arada, her Vadideki Eğitim Localarının, gördükleri aksaklıkları incelemelerini beyan etti.”

Büyük Kurul'un 5 Ekim 1974 tarihli toplantısında söz alan Orhan Alsaç localardaki uygulama sıkıntı ve aksiliklerinin ritüeldeki bazı

⁷⁸ O tarihte Büyük Üstatlık makamının sıfatı “Pek Sayın Büyük Üstat” şeklinde idi.

eksikliklerden kaynaklandığını hatırlatarak bunları düzeltmenin mümkün olup olmadığını gündeme getirmiştir. Buna mukabil Raşit Temel, aynı toplantıda ritüellerin çok açık olduklarını fakat dikkatle incelenmediği ve yazılı olanın uygulanmadığını belirtmiştir.

Bu dönemde benzer tartışmaların gündemde olmayı sürdürdüğü görülecektir. Nitekim Büyük Kurul'un 9 Kasım 1974 tarihli toplantısında ritüellerin tam manası ile uygulanmadığı, farklı localarda farklı uygulamalara rastlanıldığı görüşülerek hem eğitim locaları hem de loca müfettişlerinin bu konuda neler yapabilecekleri müzakere edilmiştir.

1975 yılına gelindiğinde, 7 Ocak 1975 tarih ve 2394 sayı ile yayınlanan Büyük Üstat mesajının içinde ritüelik uygulamalarla ilgili şu uyarılarda bulunulmuştur:

“Törenlerimizin esasını teşkil eden Ritüellerimizdeki usullere harfiyen riayet etmek kaçınılmaz bir zarurettir. Hiçbir Kardeş, hangi sebeple olursa olsun, oradaki sözlere uymayan bir uygulama yoluna gitmemelidir. Büyük müesseseleri ayakta tutan belli başlı bir unsur, orada bulunan herkesin devamlı surette aynı şekilde hareket etmesidir. Ritüellerdeki sözleri ve usulleri tefsire, kısaltmaya veya değiştirmeye kalkışmak, Kardeşler arasındaki ahengi en çok bozan bir hareket tarzıdır.”

19-20 Nisan 1975 tarihli Genel Kurul'a sunulan İdare Raporu'nda yer alan ve Büyük Hatip'in kaleme aldığı “1973 ve 1974 Yılları Kültürel Çalışmalarına İlişkin Rapor” içinde 1969'dan sonra yapılan düzenlemelere ilişkin şu bilgiler ayrıca not alınmaya değerdir:

“Bilindiği gibi 6 Nisan 1969 tarihli tutanağın ışığı altında ritüellerimiz yazılmış ve sembollerimizle Localarımızın süslemeleri düzene konmuş, kum saati, cıva ve kükürt düşünme hücrelerinden kaldırılmış, su, ateş ve toprak da yeni bir görüşe göre yorumlanmaya başlamıştır. Bu görüş eski metinlerden de

alınan şu ayetle açıklanmıştır: ‘Önüne su ve ateş kondu, hangisini istersen elini ona uzat’

Oysa bazı Muhterem Localarımızda kaldırılmış olan semboller üzerinde de açıklamalar yapıldığı görülmektedir.”

Bu dönem aynı zamanda ritüel ve tüzük komitelerinin yönetmelik taslaklarının da bir taraftan müzakere edildiği bir dönemdir.⁷⁹

10 Ekim 1975 tarihine gelindiğinde Büyük Üstat Nafiz Ekemen’in tüm localara uzun ve detaylı bir mesaj gönderdiği görülmektedir. Bu mesajında “Çalışmaların Masonik niteliklerden uzaklaşarak bir kulüp bünyesine doğru geliştiği” yolunda eleştiri getirenlere karşı Büyük Üstat Nafiz Ekemen çeşitli mesajlar vermektedir. Bu mesajlar arasında ritüelik uygulamalara ilişkin şu uyarılar da yer almaktadır:

“Bazı Localarımız, ritüellerimize ve tüzüklerimize her zaman gerekli sadakati göstermemektedirler. Ezcümle, tekrisler ve derece yükselişleri, namzet üzerinde en derin ve devamlı tesiri bırakması gereği göz önünde tutularak yapılması gerektiği ve Tüzüklerin mani hüküm ihtiva etmesine rağmen, normal sayının pek üstünde kimselere birden tatbik edilmesi, hatta Masonluğun en ulvî derecesi olan Üstadlık derecesinin töreni “teatral kısmı okur, öğrenirsiniz” diye geçirtilmektedir. Masonluk gibi, dinler gibi müesseseler, ancak ve ancak geleneklerine ve ritüellerine sıkı sıkıya bağlı kalmakla yaşayabilir ve zamanın aşındırmasına dayanabilirler: Tekrislerimizi ve derece arttırılışlarımızı böyle baştan savma bir şekle sokarsak, çok kısa zamanda Masonluğumuzun yerinde yeller estiğini göreceğiz.”

1976 yılının başında mevcudu tükenmiş olan ritüellerin yeniden basılması gündeme gelmiştir. Nitekim 17 Ocak 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bu konu şu şekilde tersimata geçmiştir:

⁷⁹ Örneğin 31 Mayıs 1975 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına göre bu yönetmeliklerin o tarihte müzakere edildiği anlaşılmaktadır.

“Mevcudu tükenmiş olan ritüellerin yeniden basılması sırasında, bazı tertip hataları ile cümle düşüklüklerinin düzeltilmesine de karar verildi. Bu nevi yanlışlıkların Büyük Sekreterliğe bildirilmesi temenni edildi.”

Mart ayına gelindiğinde, 9 Mart 1976 tarih ve 3797 sayılı Büyük Sekreterlik levhası ile “Kutsal Kitapların” muhafazaları hakkında localara şu talimat yollanmıştır:

“Kutsal kitapların muhafazası için, parvilere hususî kutular konmuştur. Kutsal Kitap Eminlerinin ritüele uygun olarak kitapları oradan almaları ve çalışmalarından sonra tekrar yerine koymalarını kardeşçe sevgi ve saygılarımla rica ederim.”

1971’den itibaren yürürlüğe konan yeni ritüellerin localardaki uygulamalarında karşılaşılan sıkıntıların ve ritüel dili ile ilgili tartışmaların 1976 yılından sonra da devam ettiği görülmektedir. Üstelik yabancı dilde çalışan localar için hazırlanmış ritüellerin Türkçe ritüellerle uyumu da bir başka önemli konu olarak hâlâ gündemde yer almaktadır. Bu tartışmalar 1976’dan sonra yayınlanan ritüellerde de devam edecektir.

Yabancı dilde çalışan locaların ritüellerinin uyumluluğunu temin etmek maksadıyla metinlerin bir araya getirilip kontrol edilmesi konusunun 1977 yılında da tartışıldığı görülmektedir. Nitekim bu konu Büyük Görevliler Kurulu’nun 19 Mart 1977 tarihli toplantısında bir kez daha ele alınmıştır. Konunun bu tarihten sonra daha uzun süre tartışılmaya devam edeceği görülecektir.⁸⁰ Bunun yanı sıra 19 Mart 1977 tarihli toplantıda ritüelin localarda aynen tatbik edilmesi gerektiği hususunun bir kez daha altı çizilmiştir.

⁸⁰ Büyük Görevliler Kurulu’nun 22 Ekim 1977, 11 Mart 1978, 23 Aralık 1978, 17 Şubat 1979 tarihli toplantılarında da aynı konunun ele alındığı görülmektedir. Hatta Büyük Görevliler Kurulu’nun 17 Şubat 1979 tarihli toplantısında İngilizce ve Fransızca çalışan locaların, yeni ritüelleri basılıncaya kadar Türkçe ritüellerle çalışmak istediklerine ilişkin bilgi verilmişse de bu fikir uygun bulunmamıştır. 21 Nisan 1979 tarihli Genel Kurul’da da aynı konu gündeme gelmiş ve 1979 yılı içinde sözü edilen

Büyük Görevliler Kurulu'nun 11 Haziran 1977 tarihli toplantısında ise ritüellerle ilgili olarak yapılan çalışmalar örnek gösterilerek *“tetkik edilecek, yapılacak”* denilmesine karşılık, her yıl aynı konuların yeni baştan gündeme getirilmesinden duyulan sıkıntılar dile getirilmiştir. Buna mukabil ritüel metinleriyle ilgili değişiklik önerilerinin ancak yazılı olarak Ritüel Komisyonu'na getirilmesi üzerinde mutabık kalınmıştır. Aynı toplantıda ritüelin ilgili yerlerinde “Mabet”te ışıkların neden söndürüldüğünün üyelere izah edilmesinin istendiği de görüşülmüş ve bu husus toplantı tersimatına girmiştir. Bu husus önemlidir, çünkü ritüelik düzenlemelerle ilgili getirilen en ufak bir değişikliğin bile ritüel döngüsünü bozmasından duyulan rahatsızlık dile getirilmeye devam etmektedir.

Benzer yaklaşımlar Masonik tabirlerdeki değişiklikler için de geçerlidir. 24 Aralık 1977 tarihinde yapılan Büyük Görevliler Kurulu toplantı zaptında “Tersimat” yerine “Tutanak” denmesi üzerinde mutabık kalındığı kaydedilmiştir.⁸¹ Bu konu ilerideki tarihlerde yine gündeme taşınacaktır.

1 Şubat 1978 tarih ve 7233 sayılı ve Büyük Sekreter Ziya Umur imzalı tamim ise bu dönemin hayli dikkat çekici belgeleri arasındadır. Localara gönderilen bu tamimde tekris işlemleri ve ritüelik uygulamalarla ilgili sert uyarıların yanı sıra orijinal imlasıyla şu hususlara da değinilmiştir:

“Herkesten farklı konuşup, yerleşmiş tabirlerimiz yerine başkalarını uydurmağı bir marifet saymak, iyi Mason olmakla yeni kelime uydurmağı aynı şey zannetmek... Bütün bunlar Masonluğumuzu gülünç bir duruma getirmek istidadındadır.

Masonlukta müsamaha iki konuda geçerlidir:

ritüellerin basımının yapılması kararlaştırılmıştır. Nitekim daha sonra İngilizce ritüellerin basıldığı görülecektir.

⁸¹ Ancak bu tarihten sonra da hem Büyük Görevliler Kurulu hem de Genel Kurul toplantıları zabıtları için “Tersimat” tabirinin kullanılmaya devam ettiği görülmektedir.

a) *İnsan özgürlüklerine mani olmamak şartı ile her hangi bir politik kanaate sahip olmak*

b) *Allahın varlığına ve ruhun ölmezliğine inanmak şartı ile her hangi bir dine mensup olmak.*”

Yayınlanan bu tamim 4 Şubat 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda da gündeme gelmiş, “*başıboşluğa mani olmak gerektiği*” ve “*ritüelleri aynen uygulamak için tedbir almak lüzumu*” tutanağa geçirilmiştir. 1970’li yıllarda yenilenen ritüelik uygulamalara gösterilen direncin idari tutumlarda reaksiyonlara yol açtığı ileri sürülebilir. Nitekim anılan tamimin içeriği ve üslubunun localarda çeşitli tepkilere sebep olduğu gözden kaçmamaktadır. Nitekim bu tepkiler Büyük Görevliler Kurulu’nda da sık sık ele alınmış ve konu ile ilgili yapılan müzakereler tutanaklara geçirilmiştir.

22 Nisan 1978 tarihine gelindiğinde Genel Kurul’da da farklı şehirlerde ritüelik uygulamalarda gözlenen farklılıklarının bir kez daha gündeme geldiği görülmektedir.⁸²

Bu dönemde 13 Haziran 1978 tarihli ve 7956 sayılı bir tamim ile localara yeni başvuruların durdurulması önemli bir gelişme olarak kaydedilmeye değerdir. Bununla birlikte yine aynı tamime göre o tarihe kadar başlatılmış olan işlemler devam edecektir. Bu dönem değerlendirilirken, 1970’lerin son yıllarında iç siyasette kutuplaşma ve güvenlik endişelerinin iyice yoğunlaştığı, Mason binalarının saldırıya uğradığı ve sıkıyönetim nedeniyle Genel Kurul toplantısı yapmanın dahi özel izne tabi olduğu unutulmamalıdır. Yine de bu karar 17 Mart 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında gözden geçirilmiş ve her loca için beş haricilik yeni bir başvuru kontenjanı tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁸³ Büyük Görevliler Kurulu’nda “Büyük 1.

⁸² 21 Nisan 1979 tarihli genel Kurul kitapçığında yer alan 22 Nisan 1978 tarihli Genel Kurul tersimatı için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No: 401.01/1476.

⁸³ Bu karar 21 Mart 1979 tarih ve 8886 sayılı ve Büyük Sekreter Yardımcısı Suha Umur imzalı bir tamim ile localara duyurulmuştur.

Muhakkik” olarak görev yapan Nafi Ziya Başak’ın aynı toplantıda “*dışarıdan localara sızma*” endişesini hatırlatması ayrıca kayda değerdir ve dönemin iklimini işaret etmesi açısından önemlidir.

Büyük Görevliler Kurulu’nun 8 Eylül 1979 tarihli toplantısında ise localardaki ritüel ve tüzüklere uygun olmayan ve eğitim eksikliğinden kaynaklanan davranışlar hakkında açılan detaylı müzakere tersimata geçmiştir.

Büyük Görevliler Kurulu’nun 20 Ekim 1979 tarihli toplantısında ise ritüellerin dilindeki değişim yine tartışmaya açılmış, “Üstad-ı Muhterem” yerine “Saygıdeğer Üstat” kullanılması gibi örnekler üzerinde durulmuş ve netice olarak ritüel ve tüzüklerde yerleşmiş, kabul görmüş terimlerin kullanılmasına özen gösterilmesi hususunda bir tamim hazırlanması kararlaştırılmıştır.⁸⁴

1980 yılına gelindiğinde 2 Ocak 1980 tarih ve 10261 sayılı tamim ile yeni başvuru işlemleri için her locaya yılda sekiz harici için izin verildiği duyurulmuştur. Bu sınırlama ancak 29 Nisan 1981 tarih ve 7 sayılı tamim ile tamamen kaldırılacaktır.

Öte yandan 14 Mart 1980 tarih ve 10735 sayılı tamim ile Büyük Loca’dan gelen bütün levhaların “Sadakat Duruşu”nda dinlenmesi gerektiği hususu localara hatırlatılmıştır.⁸⁵

23 Nisan 1980 tarihli Genel Kurul toplantısında Fransızca ritüellerin bazı imkânsızlıklar nedeni ile hâlâ daha bastırılamamış olduğu kayda geçmiştir.

Büyük Görevliler Kurulu’nun 10 Mayıs 1980 tarihli toplantısında ise ritüelin icrası sırasında hangi müziğin çalınacağını tayin edecek bir Müzik

⁸⁴ Alınan bu karar 5 Kasım 1979 tarih ve 9914 sayılı tamim ile localara duyurulmuştur.

⁸⁵ Daha sonra 28 Nisan 1980 tarih ve 10952 sayılı “Envara Mahsus” bir yazı ile Üstad-ı Muhterem’in Büyük Loca’dan gönderilen levhalar okunmaya başladıktan sonra eskiden olduğu üzere yönleri oturmaya davet edebileceği belirtilmiştir.

Komitesi'nin kurulması önerilmiştir. Bu da kayda değer önemli bir gelişmedir.⁸⁶

14 Haziran 1980 tarihine gelindiğinde locaların ritüelik uygulamalarda ritüel ve tüzüklerde yazılı Masonik tabirlere uymadıkları yine gündemdedir. Bu tarihte toplanan Büyük Görevliler Kurulu'nda konu ile ilgili olarak Büyük Üstat Halit Arpaç, tüzüklere uymaya yemin edildiğine göre herkese tüzüklere itaat etmeyi de hatırlatmak gerektiğini vurgulamıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi nedeniyle Masonik çalışmalara bir süre ara verildiği görülmektedir. Ancak Ekim ayında İzmir ve Ankara'daki localar, Aralık ayında da İstanbul'daki localar çalışmaya başlamıştır.⁸⁷ Büyük Görevliler Kurulu ise 20 Aralık 1980 tarihinde toplanabilmiştir.

Sonuç olarak 1970'li yıllarda ritüel tartışmalarının bir mutabakat ile sonuçlanmadığı ve 1980'li yıllara da devredildiği söylenebilir. Örneğin 25 Nisan 1981'de Genel Kurul'da, ritüel uygulamalarında karşılaşılan sorunlar üzerine yapılan görüşmelerin tersimata geçtiği görülmektedir. Öte yandan 1976 yılında basılan ritüellerde hiçbir yere bildirilmeden bazı değişiklikler yapılmış olduğuna ilişkin bir uyarı da aynı tersimatta yer almıştır.⁸⁸ Bunun yanı sıra anılan toplantıda söz alan Fikret Çeltikçi'nin "*Locaların hakiki müfettişleri Hatipler idi. Hatip mevkiini muhafaza etmişiz ama fonksiyonunu kaldırmışız*" şeklindeki sözleri ritüelik sistemin değişmesine rağmen eski sisteme ilişkin fikrî altyapının hâlâ daha etkinliğini sürdürdüğünü göstermektedir. Nitekim tüm bu tartışmalar daha yıllarca sürecektir ve ritüel değiştirme yetkisinin kime

⁸⁶ Türk Masonluğu'nda ritüelik müzik kullanımı ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, "Ritüel Tarihçemizde Müzik", Mimar Sinan dergisi, Sayı:178, s.14-26.

⁸⁷ Büyük Sekreter imzası ile yayınlanan 3 Aralık 1980 tarih ve 11466 sayılı tamim ile 15 Aralık 1980 tarih ve 11487 sayılı tamimlerde bu süreç anlatılmıştır.

⁸⁸ Günan İpekçi'nin Genel Kurul'da yaptığı bu uyarı "*3. Derece ritüelinin ikinci baskısı ile birinci baskısı arasında*" tespit ettiği farklara ilişkindir. Bu uyarıyı 25 Nisan 1981 tarihli Genel Kurul'da okunan 23 Nisan 1980 tarihli toplantı tersimatını düzeltirken kayda geçirtmiştir. HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No:401.01/1473.

veya hangi Masonik organa ait olduğu ve bu yetkinin ne yolla kullanılacağı daha uzun süre tartışılacaktır. Bu çerçevede “İnanç” tartışmaları da devam edecek ve daha uzun süre “Evrenin Ulu Mimarı” ile “Kainatın Ulu Yaradanı” tabirleri ile “Ruhun ölm ezliğı”nden ne anlaşılması gerektiğı gündemi oluşturacaktır. Doğal olarak ritüel çerçevesinde gelişen bu tartışma mabet tasarım ve tefrişinden ritüelik müziğe, Eğitim ve Öğretim Locaları’ndan Ritüel Komisyonları’na kadar pek çok sahada uzun yıllar sürecek yeni tartışmalara zemin hazırlayacaktır.

2.2. Görmediğimiz Dersten Sınava Girmek: Eğitim ve Öğretim Locaları

Masonluk tarihimizde Eğitim ve Öğretim Locaları'nın mevzuat içinde yer alması ancak 1973 yılında gerçekleşebilmiştir. Söz konusu locaların tüzüğü önce 1973 yılı Genel Kurulu'nda onaylanmış ve onaylanan tüzük hakkındaki eleştirileri Genel Kurul'dan aldığı yetkiyle toplu olarak değerlendiren Büyük Görevliler Kurulu son bir redaksiyondan daha geçirerek 1 Eylül 1973 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde yayınlamıştır. Ancak 1973 yılı Eğitim ve Öğretim Locaları tarihçesinin başlangıcı değildir ve 1970'li yıllarda bu locaların oynadığı rolü değerlendirebilmek için bu konuda atılan ilk adımları göz önünde bulundurmak gerekir.⁸⁹

Eğitim locaları Türk Masonluğu'nun intizam arayışı içerisinde Anglosakson Masonluğu ile yakın ilişkilerde bulunduğu, ritüel ve mevzuatlarının tercüme edildiği dönemde gündeme gelmiştir. Araştırma locaları gibi -başlangıçta kullanılan tabirle- eğitim locaları da Anglosakson Masonluğu'nun temel kurumlardan kabul edilir.

Bu konuda atılan adımların izleri 27 Nisan 1963 tarihli Genel Kurul toplantısına sunulan Faaliyet Raporu'nda “Büyük Loca idaresinde Masonik tedrisat locaları kurulması” başlığı altında görülür. Anılan genel kurulda gerekli girişimlerde bulunmak üzere Büyük Görevliler Kurulu yetkilendirilmişse de o dönemde bir gelişme kaydedilmemiştir.

Bu konuda yaşanan ilk önemli gelişmenin Büyük Sekreter Nafiz Ekemen'in İskoçya Büyük Locası Büyük Sekreteri Alexander F. Buchan'a yazdığı 20 Mayıs 1964 tarihli mektup olduğu söylenebilir. Mektubunda

⁸⁹ Eğitim localarının Türk Masonluğu Tarihi'ndeki yeri ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Masonluk Tarihimizde Eğitim Locaları”, Mimar Sinan Dergisi, 2017, Sayı:177, s:26-57.

Türkiye Büyük Locası'nın bir araştırma locası yanı sıra bir de eğitim locası kurmaya karar verdiğini ifade eden Nafiz Ekemen, bu amaçla yurt dışında benzer locaların yönetmelik, tüzük ve programlarını incelemek istediklerini belirterek gerekli bilgi ve malzeme için yardım talep etmiştir.

Buchan'ın Ekemen'e verdiği cevap 25 Mayıs 1964 tarihini taşımaktadır. Bu mektupta Buchan'ın eğitim locası kurma fikrini takdir etmekle beraber İskoçya'da resmî bir eğitim locası bulunmadığını ve bu nedenle çoğu locanın eğitim amaçlı özel toplantılar tertip ettiğini açıklaması dikkat çekicidir. Bununla beraber Buchan, hem araştırma hem de eğitim locaları ile ilgili talepler hakkında İskoçya Büyük Locası Büyük Birinci Nazırı George Draffen'i bilgilendireceğini eklemiştir.

George Draffen'in konuyu hızla ele aldığı Ekemen'e gönderdiği 26 Mayıs 1964 tarihli mektuptan anlaşılmaktadır.⁹⁰ Draffen mektubunun eğitim locaları ile kısmında özetle; sözü edilen locaların genç Masonlara törenleri doğru ve akıcı bir şekilde uygulamayı öğretme işlevini üstlendiğini etraflıca anlatmıştır. Draffen'in eğitim localarının mesleğin felsefesini, Masonluğun anlamını öğretmek gibi bir işlevinin olmadığını özellikle vurgulaması dikkate değerdir. Draffen'in, öğretimi çağrıştıran İngilizce "Lodge of Instruction" yerine tören provalarını çağrıştıran "Lodge of Rehearsal" tabirini daha uygun bulduğunu ifade etmesi önemlidir.

Bu noktadan sonra Büyük Görevliler Kurulu bünyesinde yapılan çalışmalarla "Eğitim - Öğretim Kollejleri Yönetmeliği"nin hazırlandığı, 14 Şubat 1965 tarihli Büyük Görevliler Kurulu'nda müzakere edildiği ve ardından görüşlerini almak üzere tüm localara gönderildiği görülmektedir. Gönderilen bu taslak metne göre Büyük Loca'ya bağlı olarak her vadiye kurulacak bu "kollejlerde" ritüellerin her locada farksız ve en iyi şekilde uygulanması için

⁹⁰ Söz konusu mektubun Türkçe tercümesi için Bkz. Tesviye Dergisi, Ocak 2001, Sayı:48, s:24-25.

çalışılacak, törenlerin provaları yapılacak, Masonik yasa ve tüzükler açıklanacak ve çalışma süresi sonunda da katılımcılara birer diploma verilecektir. Hazırlanan taslağa göre bu “*kollejerde*” tekris yapılmayacak, Masonlukla ilgili olsun veya olmasın hiçbir bilimsel veya felsefî çalışmaya ya da konferansa yer verilmeyecektir.⁹¹ Hazırlanan taslağın İskoçya Büyük Locası Büyük Birinci Nazırı George Draffen’in daha önce çizdiği çerçeve ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Bu dönemde Büyük Görevliler Kurulu’nun oy birliği ile Genel Kurul’da yetki almış olmasına mukabil bir çalışmanın yapılmadığı, daha çok bir başka Anglosakson Masonluk kurumu olan araştırma locasının kuruluşu üzerine odaklanıldığı söylenebilir. Bu sürecin 1965 Olayları’nın gerilimli ortamında bir süre ertelendiği görülmektedir.

Bu süreçte araştırma locası ile ilgili çalışmalar olgunlaştıkça Eğitim ve Öğretim Locaları fikrinin de araştırma locası çatısı altında değerlendirilmeye başlandığı söylenebilir. Nitekim 23 Nisan 1966 tarihinde yapılan Genel Kurul’da “*Eğitim ve Öğretim Localarının Mimar Sinan Muhterem Locası bünyesi içinde kuruluş muameleleri tamamlanmak üzere*” Büyük Görevliler Kurulu’na yetki verilmiştir. Verilen bu yetkiye rağmen konunun Büyük Görevliler Kurulu’nda gündeme alınması ancak 4 Haziran 1967 tarihli toplantıda mümkün olabilmiş ve ancak o toplantıda da bir netice almak mümkün olmamıştır.

20 Nisan 1968 tarihli Genel Kurul’da ise Eğitim ve Öğretim Locaları’nın kurulması için verilen yetkinin uzatılmasının tekrar gündeme alındığı görülür. Bunun biraz da zorunluluklardan kaynaklanmış olabileceği ileri sürülebilir. Çünkü aynı tarihlerde İskoçya Büyük Locası’nın kullandığı “The Modern Ritual”ın tercümesi tamamlanmış ve “*pilot localar*”da

⁹¹ Türk Yükseltme Cemiyeti 1964-1965 Daimî Heyet Raporu,s: 29-31, HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No:401.03/95-D401.

denenmesi gündeme gelmiştir. Anlaşıldığı kadarı ile “*pilot localar*”da denenecek ritüellerin uygulama zorluklarını ve muhtemel tartışmaları aşabilmek üzere eğitim localarından faydalanılması düşünülmüştür. Ancak 1968 tarihli Genel Kurul’da Mimar Sinan Locası’nın eğitim locası için bir tüzük hazırlayamadığı hatırlatılmış, 1965 yılında Genel Kurul’a sunulan hazır tüzük taslağı üzerinden hareket edilmek suretiyle hızla yeni bir tüzük hazırlanabileceği üzerinde durulmuştur. Sonuçta Genel Kurul, Büyük Görevliler Kurulu’na bu hususta verdiği yetkiyi oy birliği ile bir yıl daha uzatmaya karar vermiştir.⁹²

Bu yetki uzatmasına mukabil eğitim locaları ile ilgili bir gelişme kaydedilemediği görülmektedir. Bunun arka planında yeni ritüel ve mevzuatın üyeler tarafından dirençle karşılanması ve yeni bir sentez arayışı ile uğraşılması olduğu düşünülebilir. 26-27 Nisan 1969 tarihlerinde yapılan Genel Kurul’da konu ile ilgili Büyük Görevliler Kurulu’na verilen yetkinin bir kez daha uzatıldığı görülür.⁹³

8 Kasım 1969 tarihli Olağanüstü Genel Kurul’da üzerinde kısmen uzlaşma sağlanan ritüellerin localarda sorunsuz bir şekilde tatbik edilebilmesi için Eğitim ve Öğretim Locaları’na duyulan ihtiyaç bir kez daha dile getirilmiştir. Ancak bu kez çözüm için farklı bir yöntem izlenecektir. Bir türlü mevzuatı oluşturulup kuruluşu gerçekleştirilemeyen bu localar yerine bu kez daha hızlı hareket edilerek İstanbul, Ankara ve İzmir’de birer ritüel tatbik kurulu oluşturulmasına karar verilmiştir.⁹⁴ Bu kurullar daha sonra eğitim localarının çekirdeğini oluşturmuşlardır.

⁹² 20 Nisan 1968 tarihli Genel Kurul tersimatı.

⁹³ 26 Nisan 1969 tarihli Genel Kurul tersimatı.

⁹⁴ 11 Ocak 1970 tarihli Büyük Daimî Heyet tersimatı.

Ankara Vadisi'nde Eğitim ve Öğretim Locası'nın kurulduğu 14 Şubat 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına geçmiştir. Bu atılan ilk adım olarak kayda geçebilir.

5 Nisan 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında ise yeni ritüellerin tatbiki için *“Eğitim ve Öğretim Locaları'na gerekli imkânların ve araçların temin edilmesine”* oy birliği ile karar verildiği görülür. Öte yandan, kurulan bu yeni Eğitim ve Öğretim Locaları'nın Masonik mevzuat açısından durumu hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Toplantı tersimatında orijinal imlasıyla şu ifade bulunmaktadır:

“Bu Locaların, ancak Loca adını taşıdığı, Numarası olmadığı ve yeni Mason almak yetkisi bulunmadığı, haddi zatında her Locanın yapması gerekli olan eğitim işlerinin bir elden ve muayyen bir program içinde yürütülmesi için kuruldukları tesbit olundu. Bu hususun Konvandan sonra önemle ele alınmasına oybirliği ile karar verildi.”

25 Nisan 1970 tarihli Genel Kurul'da Eğitim ve Öğretim Locaları bir gündem maddesi olarak yer almış ve bu locaların kendilerine ait tüzük hazırlanmadan kurulduğu hatırlatılarak acilen bir tüzük hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Genel Kurul'a sunulan raporda bu konu ile ilgili olarak şu çarpıcı ifadeler yer almaktadır:

“Yeni çalışma ritüellerinin, 8 Kasım 1969 Konvanında kabulünden sonra, şimdilik özellikle bu ritüellerdeki hareket ve işaretleri öğretmek, ve ileride daha geniş çapta her derecenin eğitim ve öğretimi ile uğraşmakla görevli olacak ‘Eğitim ve Öğretim Locaları’, genel olarak kurulmuş, daha doğrusu bunların nüveleri atılmıştır.

Bununla beraber, bu Localara ait statüler ve bilhassa çalışma programları hazırlanmış değildir: bu konular önümüzdeki yıl içinde hazırlanacak ve tamamlanacaktır; bu itibarla, bu hususta verilmiş olan yetkinin daha bir yıl uzatılmasını teklif ediyoruz.”

Sonuçta Büyük Görevliler Kurulu’na verilen yetki bir kez daha ama bu kez oy çokluğuyla uzatılmıştır. Oylamadaki muhalif görüşün gerekçesi, bu girişimle locaların muhtariyetinin zarar göreceği endişesidir. Bu yaklaşıma göre sözü edilen eğitimin sağlanması aslında localara aittir, merkezî bir eğitimden ziyade locanın kendi geleneklerine göre bu işin yapılması daha doğrudur.

1970 yılı Genel Kurul toplantısından sonra Büyük Görevliler Kurulu konuyu acilen ele almış ve 24 Mayıs 1970 tarihindeki ilk toplantısında ilgili tüzük tasarısını müzakere etmiş ve mutabık kalınan şekliyle her üç vadide Eğitim ve ğretim Locaları’nın kurulmasına karar vermiştir.

Sözü edilen tüzüğün son haline getirilerek Genel Kurul onayına sunulması ancak 1973 yılında gerçekleşebilecektir. Çünkü 1970’li yılların ilk yarısı Masonluk tarihimize hem ritüeller hem de tüzükler açısından bir dönüşüm ve yeniden yapılanma dönemidir. Türkiye Büyük Locası’nın genel mevzuatı çerçevesinde ve Localar Genel Tüzüğü’ne bağlı bir parça olan bu tüzük de yeni yapılanma kapsamında değerlendirilmiş ve kendisinden önce, bağlı olacağı temel mevzuatın kabul edilip onaylanması beklenmiştir. Bu durum 29 Nisan 1972 tarihli Genel Kurul’a sunulan Faaliyet Raporu’nda “Eğitim ve ğretim Locaları Tüzüğü” başlığı altında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bu konu öteden beri Localar Genel Tüzüğüne bağlı sayılmış ve müzakeresi seneden seneye ertelenmiştir. Bu itibarla, keyfiyetin, aynı nedenle, Localar Genel Tüzüğünün kabulüne bağlı olarak, gelecek yıl Konvan gündemine alınmasını müsaadelerini rica ediyoruz.”

Anılan Genel Kurul’da Localar Genel Tüzüğü kabul edilmiş ve yukarıda bahsedildiği üzere Büyük Görevliler Kurulu’nun gerçekleştirdiği son redaksiyondan sonra 1 Eylül 1973 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde yayınlamıştır. Bu mevzuat çerçevesinde görevlendirilen ilk eğitim locası

başkanları İstanbul'da Haluk Bitek, Ankara'da Raşit Temel ve İzmir'de Halit Arpaç'tır.

Ancak Eğitim ve Öğretim Locaları'nın beklenen seviyede verimli olmadığı sık sık dile getirilmiştir. Henüz daha ilgili girişimlerin hayata geçirilmesi döneminde 21 Nisan 1974 tarihli Genel Kurul toplantı tersimatına da geçen tartışmalar arasında bu locaların Masonluğun felsefesi hakkında da eğitim vermesi gerektiği vardır. Farklı vadilerdeki eğitim localarının farklı uygulamaları ise önemli bir şikâyet konusu olarak ifade edilmektedir. Bu konunun bugün dahi tartışıldığını hatırlamakta fayda olabilir.

Kurulan Eğitim ve Öğretim Locaları'na getirilen eleştirilere ilişkin bir tespit 7 Temmuz 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına şöyle geçmiştir:

“Cavit Yenicioğlu birader, bazı Kardeşlerin Eğitim ve Öğretim Localarına karşı menfî bir tavır takınarak, olmayacak tenkitler yaptıklarına, Locaları dolaşıp aleyhte konuştuklarına dikkati çekti. Ancak bu Locaların çalışmalarına kardeşlerin alışabilmelerinin zamana bağlı olduğu, bu arada, Eğitim Localarının Görevlilerinin, şimdiye kadar olduğu gibi, yumuşak ve anlayışlı davranmağa devam etmeleri gerektiği belirtildi.”

Bu görüşleri tersimata geçen Cavit Yenicioğlu 1975 yılında Ankara Eğitim ve Öğretim Locası Başkanlığı'na tayin edilmiştir. Benzer şekilde İstanbul'da Suha Umur, İzmir'de ise Güres Çarkoğlu aynı tarihte göreve getirilmişlerdir.

Tam da bu dönemde yayınlanan 10 Ekim 1975 tarihli Büyük Üstat Mesajı özensizce yapılan tekris ve terfi törenlerine dikkati çekmektedir. Bu mesajda özetle Masonluğun geleneklere, tüzük ve ritüellere sıkı sıkı bağlanmakla yaşayabileceği, buna karşılık “baştan savma” yapılan törenlerle büyük zarar göreceği hatırlatılmaktadır. Bu dönemde temel Masonik bilgilerin uygulamasına dönük şikâyetlerle sık sık karşılaşıldığı görülmektedir.

1978 yılı Genel Kurulu'na gelindiğinde vadiler arasında en temel konularda hatta Masonik işaret ve yürüyüş gibi konularda bile farklılıklar olduğundan şikâyet edildiği tespit edilebilmektedir. Bu nedenle zaman zaman Eğitim ve Öğretim Locaları'nın çalışmaları hakkında Büyük Görevliler Kurulu'nda bilgi alışverişinde bulunulduğu dikkatten kaçmaz. Ancak locaların üyelerini Eğitim ve Öğretim Locaları'nın çalışmalarına göndermedikleri de altı çizilen önemli konular arasındadır. İlave olarak *“Ankara’da birçok locanın Eğitim ve Öğretim Locasının patenti olmadığını ileri sürerek bu Locanın çalışmalarına katılmadığını, bu bakımdan Eğitim Locasının faydalı olamadığı”* da dile getirilmiştir.⁹⁵ Öte yandan Genel Kurul’a sunulan İdare Raporları’nda eğitim locaları hakkında hiç bilgi verilmemesi dikkate değer bir husus olarak tarihe geçmiştir.

Bütün bu eleştirilerin temelinde eğitim localarının çalışma sahası ile ilgili tereddütlerin olduğu ileri sürülebilir. Localarda giriş, çıkış ve Masonik selam konularının bile istenen seviyede olmadığından yola çıkarak, bu hususların locaların mı yoksa eğitim localarının mı görevi olduğu ile ilgili tartışmalar bu açıdan bir fikir vermektedir.

Bu dönemde dile getirilen bir başka sıkıntı da farklı vadilerdeki Eğitim ve Öğretim Locaları'nın birbirleriyle koordinasyon içinde bir program uygulayamaması ve üstelik her vadiye birbirinden farklı yöntemlerle çalışmasıdır. Gerçekten de vadilerde mevcut olan bazı uygulama farklılıkları bu localar vasıtasıyla ortadan kaldırılamadığı gibi, bu locaların mevcut uygulamaları da sahiplendiği sonraki yıllarda getirilen eleştiriler arasında yer almıştır.

Yine de Eğitim ve Öğretim Locaları'nın öne çıkarılması için birkaç önemli adım atılmaya çalışıldığı gözden kaçmaz. Bu önerilerden birisi bu

⁹⁵ 27 Haziran 1981 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

localara devamın derece terfileri ile ilişkilendirilmesidir. Bir başka öneri de terfiler için bu adayların bu localarda sınava tabi tutulmalarıdır. Ancak bu öneriler uygulamaya konmamıştır.

Bir başka öneri, Eğitim ve Öğretim Locaları'nın faaliyetlerinin daha çok ciddiye alınmasını sağlamak için bu localara berat verilmesidir. Ancak düzenli toplanmayan, tekris yapmayan, başkan ve yardımcısı Büyük Görevliler Kurulu tarafından tayin edilen bir locaya berat verilmesi kolay uygulanabilecek bir çözüm değildir.

1974 yılından itibaren Türk Masonluğunu yöneten Masonların ilk kuruldukları dönemden başlayarak Eğitim ve Öğretim Locaları'nın yönetiminde görev almış olduğu dikkatten kaçmaz. O nedenle Halit Arpaç, Suha Umur, Cavit Yenicioğlu, Orhan Alsaç, Şekûr Ökten, Tuncay Kesim, Güres Çarkoğlu gibi tanınmış Masonların Eğitim ve Öğretim Locaları ile ilgili sorunlara, sıkıntılara ve uygulama eksikliklerine aşına oldukları muhakkaktır. Ancak yine de sözü edilen sorunlara arzu edilen seviyede kalıcı çözümler bulunamamıştır.

1970'li yıllar sona erip 1980'li yıllara adım atıldığında 10 Mayıs 1980 tarihinde yapılan Büyük Görevliler Kurulu toplantısında, yeterince ilgi görmediği için Eğitim ve Öğretim Locaları'nın kapatılmasının teklif edilmesi son derece önemli bir detay olarak tarihe not düşmüştür.

3. Sakin Limanda Açık Deniz Fırtınası

3.1. Gerekirse Zorla Sevmek: İdari Anlayış ve Örgütlenme Tartışmaları

1970’li yılların örgütlenme tartışmalarını kavrayabilmek için buna zemin oluşturan birkaç önemli tarihsel gelişmeye değinmek faydalı olabilir. Her ne kadar sembolik locaların örgütlenme modeli localardan büyük locaya yani aşağıdan yukarıya temsil sistemi üzerine tanımlansa da, Masonluk tarihimizde gerek 1909 kuruluşu gerekse 1948 “Uyanış”ında bu modelin uygulanmadığı görülür. Her iki dönemde de –büyük locaların tersine yukarıdan aşağıya doğru yapılanan- Yüksek Şûra’nın kurucu Masonik güç olarak rol oynadığı görülür. Bu gücün, delege seçimi yoluyla kurulan büyük loca yönetiminin ve idari organlarının çalışma üslubuna da yansıdığı söylenebilir. Söz konusu üslubun, idari yapılanmanın başında görev yapan etkili kişilerin kişisel tutumlarından da kaynaklandığı bu değerlendirmeye eklenebilir.

1948 “Uyanış”ı, bir büyük locanın bile var olmaması nedeniyle 1909 yılındaki kuruluş modelinden kolaylıkla ayrışır. Bu dönemde sembolik localar için yukarıdan aşağıya, Hâkim Büyük Âmir ve Yüksek Şûra’ya bağlı olan bir Masonik örgütlenme modeli ile çalışılmıştır. 1951 yılı Ocak ayında Yüksek Şûra tarafından kurulan Büyük Loca da 1951 sonrası dönemde “Uyandırma” ve ritüel konuları dahil olmak üzere birçok önemli konuda yetkisi olmayan bir “*ara merci*” olarak görev yapmıştır. Hatırlanacağı üzere ismi de “Türkiye Yüksek Şûrası’na tabi Büyük Mahfil” olarak belirlenmiştir. Tüzüğünde de sembolik dereceleri Yüksek Şûra adına idare etmekle görevlendirildiği hatta hariçte Yüksek Şûra’nın onayı alınmadan Masonluğu temsil edemeyeceği gibi dikkat çekici ifadeler yer almaktadır.

1953 yılında Büyük Loca’da yapılan seçimde Fethi Erden’in büyük üstatlık makamına seçilmesinden sonra İstanbul ile diğer vadiler arasındaki

işlemlerin yavaş ve zorlukla yürütülmesi nedeniyle İzmir ve Ankara’da “Ünite”lerin kurulması gündeme gelmiştir. Böylelikle 1954 yılında kurulan üniteler ile örgütlenme modelinde bir yeniliğe gidilmiştir. Buna göre İstanbul’daki Büyük Loca’dan bağımsız ve doğrudan Yüksek Şûra’ya bağlı olarak İzmir ve Ankara’da birer ünite kurulmuştur. Kurulan modele göre ünitelerin başında bir Yüksek Şûra Temsilcisi olacak ve yönetimde locaların Üstadı Muhteremleri ile bunların seçeceği bir muhasip üye bulunacaktır. Yüksek Şûra üyeleri ise müşavir sıfatı ile toplantılara katılabilecektir. Büyük Loca’nın yetkilerine sahip olarak, Yüksek Şûra ile müstakilen irtibat kurabilen bu iki ünite, kısa sürede yönetim yapısını da değiştirmiştir. Bu durumda İstanbul’daki Büyük Loca da kendiliğinden bir ünite haline dönüşmüş ve ismi de İstanbul Gran Loju olarak değiştirilmiştir. Ardından İzmir ve Ankara üniteleri de benzer uygulamaya geçmiş, önce Ankara ardından İzmir Gran Loju seçimle kurulmuştur. Ancak bu yeni örgütlenme modelinin alışılmışın dışında çok başlı bir yapıyı ortaya çıkardığı hemen görülmektedir. Ortaya çıkan sıkıntıların İstanbul’daki Büyük Loca’nın merkezi kimliğini yitirmeye başlaması, idari birimlerin sorumluk ve yetki sahalarının yeterince açık tarif edilmemesi ve her Gran Loj’un başında bir Gran Metr’in (Büyük Üstat) olması gibi çeşitli sebeplerden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

30 Ocak 1955 tarihinde Hâkim Büyük Âmir Mim Kemal Öke’in vefat etmesinden ve yerine Fuad Hulusi Demirelli’nin seçilmesinden sonra Masonluk tarihimizde bazı idari değişikliklerin hayata geçirildiği görülür. Bu kapsamda Yüksek Şûra, 26 Haziran 1955’te tarihî bir adım atarak bağımsız bir büyük loca kurulmasına zemin sağlayacak bir beyanname yayınlamıştır. Ancak bağımsız bir büyük loca kurulma hedefi, farklı vadilerdeki Gran Loj’lar arasında kısa sürede bir rekabete de zemin hazırlamıştır. Bu rekabetin mutabakat ile sonuçlanması ise ancak 16 Aralık 1956 tarihinde gerçekleşmiştir. Türkiye Büyük Locası’nın kuruluşunda önemli rol oynayan Ankara’dan Ahmet

Salih Korur'un Büyük Üstat seçilmesi ve Büyük Loca merkezinin Ankara olarak tespit edilmesi önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde her halde en dikkat çekici gelişme idari açıdan yıpratıcı müzakerelerle dolu yılların ardından locaların uzlaşması ile Büyük Üstat seçilen ve aynı zamanda Başbakanlık Müsteşarı gibi son derece önemli bir bürokratik görevde olan Ahmet Salih Korur'un büyük loca yönetimini âdeta tek başına üstlenmesidir. Seçildiği günden 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne kadar geçen sürede Büyük Loca'nın yayınladığı her tamimin altında kendisinin imzası vardır. Hatta niye böyle bir yöntem seçtiğine ilişkin bir levhası bile mevcuttur.

Bağımsız bir büyük locanın kurulmasından sonra hazırlanan mevzuatta bölge gran lojları veya diğer bir tabirle bölge büyük mahfilleri artık ilgili vadi localarının üstad-ı muhtemleri ve nazırlarından oluşacak ve aralarından oylama yapmak suretiyle kendi bölge büyük üstadını ve altı kişiden oluşacak bölge idare heyetini seçecektir. Nitekim üç bölge büyük mahfili 1 Şubat 1958 itibarıyla çalışmaya başlamıştır.⁹⁶ Ancak bu yeni örgütlenme modelinin başarısızlığı daha ilk yıldan dile getirilmiştir. 1959 yılı Çalışma Raporu'nda bölge büyük mahfillerinin büyük loca aidatları gibi mali konularda, tüzük gereği yapmaları gereken çalışma ve toplantılar konusunda, büyük loca ile localar arasında tesis etmeleri gereken koordinasyon konusunda görevlerini yerine getirmediği üzerine sert eleştirilerin yer aldığı görülmektedir.⁹⁷ Aynı raporda bu durum karşısında Büyük Görevliler Kurulu'nun localar ile doğrudan irtibat kurmaya karar verdiği de ifade edilmiştir. Bundan sonra en dikkat çekici adım 31 Ocak 1960 tarihli Genel Kurul'da "Bölge Büyük Mahfilleri" ibaresinden "Büyük" kelimesinin çıkarılmasıdır.

⁹⁶ 1958 Çalışma Yılı Raporu, HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No: 403.01/110, s:5.

⁹⁷ Büyük Daimî Heyet 1959 Çalışma Raporu, HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No: 403.01/799, s:7-8.

1960 İhtilali ve akabinde Büyük Üstat Ahmet Salih Korur'un tutuklanması çerçevesinde gelişen olaylar Masonluk tarihimizde yeni bir dönemin başladığını işaret etmektedir.⁹⁸ Bu bağlamda güçlü bir değişikliğin göstergesi olarak 22 Nisan 1961 tarihli Genel Kurul'da Büyük Loca'nın merkezinin İstanbul'a alınması not edilebilir.

1965 Olayları'ndan sonra bölge mahfilleri konusunun tekrar gündeme geldiği görülür. İstanbul'da Bölge Mahfili Üstadı'nın genel tutumu 6 Haziran 1965 Büyük Görevliler Kurulu'nda sert tepki görmüştür. 7 Haziran 1965 tarihli 1865 sayılı Büyük Üstat Kaymakamı Nuri Pere imzalı tamimde yer alan şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Anayasanın 21. Maddesi gereğince, Türkiye Büyük Locası resen veya nizami şekiller dairesinde bir vadi locaları tarafından vaki talep üzerine, lüzum gördüğü takdirde, o vadinin locaları arasında bölge ahenk ve nizamını temin maksadile Bölge Mahfilleri veya Heyetler teşkil ederek salâhiyetlerinden lüzum gördüklerini bu heyetler marifetile kullanabilir.

Bölge Mahfilleri Nizamnamesinin 12. Maddesine göre de:

‘Bölge Mahfillerinin faaliyeti, icabında, Türkiye Büyük Locası tarafından, mahdut veya gayrı mahdut zaman içinde tatil edebilir.’

Anayasanın 10. Maddesinde ise:

‘Daimi Heyet, Türkiye Büyük Locasının icra organıdır. Bu sıfatla, Büyük Locanın toplantı halinde bulunmadığı sıralarda vazife ve selâhiyetlerinin icab ettirdiği bilcümle muamelâtı icra ve icab eden kararları ittihaz ve tatbik eder.’ Hükmü sarihtir.

Bu itibarla Büyük Daimi heyet, her hususta olduğu gibi, Bölgelerdeki idari işlerle meşgul Bölge Localarının da fevkinde tam ve mutlak bir otoritedir.”

⁹⁸ Bu dönem hakkında detaylı bilgi edinmek için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim ve Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, a.g.e., s:194-274.

1965 Olayları neticesinde Büyük Mason Mahfili'nin kurulmasından sonra da bölge mahfilleri ile Büyük Görevliler Kurulu arasındaki rahatsızlıkların sürdüğü görülmektedir. Nitekim 24 Ağustos 1969 tarihli Büyük Görevliler Kurulu'nda bu hususa ilişkin şu bilgiler tersimata geçmiştir:

“Büyük Katip Nafiz Ekemen B., Bölge Mahfillerinin bazan yetkilerini aşan tasarruflarda bulunduklarını, hatta dış obedyanslarla yazışmalara giriştiklerini, bunlara derhal son verilmezse üzücü olaylarla karşılaşacağımızın muhakkak bulunduğunu İstanbulda Merkezin bulunduğu yerde ayrıca bir Bölge teşkilatının mevcut olması yüzünden senelerden beri süregelen sürtüşme ve didişmelerin yeniden canlanmak istidadını gösterdiğini, Mevzuat değişikliği sırasında bu konunun önemle ele alınmasının zaruri olduğu söyledi, ve tatbikatta rastladığı bazı misaller verdi.

Konunun, ilerideki mevzuat değişikliği sırasında nazara alınması lüzumuna, fakat gereksiz işlemlerden çekilmeleri ve özellikle dış obedyanslarla yazışmaları durdurmaları için Bölge Mahfillerine kesin talimat verilmesine oybirliğiyle karar verildi.”

Bu toplantıdan birkaç ay sonra 11 Ocak 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bu kez “İstanbul Bölge Locası Hazinesi” ile “Büyük Loca Hazinesi” arasında çıkan anlaşmazlıklar tartışmaya açılmış, mali konularla ilgili bu tartışma başka rahatsızlıkların da dile getirilmesine zemin hazırlamış ve bölge localarının kapatılması kararı ile neticelenmiştir. Söz konusu görüşmeler Büyük Loca'nın kurumsallaşma süreci içerisinde arka planda yaşananlara da ışık tutar niteliktedir ve tersimata şu şekilde geçmiştir:

“Büyük Hazine Emini, İstanbul Bölge Mahfilinin Büyük Hazineye karşı tutumunu, binalar için sarfedilmiş olan paraların, bölgenin özvarlığını teşkil ettiği ve Büyük loca tarafından İstanbul Bölgesine ödenmesi gerektiğini mütezamın olarak gönderdiği levhaları izah etti.

Şekûr Okten ve Galip Kardam, Orhan Alsaç KK. Ankaradaki Bölge Mahfilleri seçimleri ile ilgili kulis çalışmaları hakkında açıklamalarda bulundular. Orhan Alsaç K., Büyük Loca merkezinin İstanbul'dan Ankaraya taşınması sırasında, bir nevi 'rüşveti kelâm' olarak İstanbul'da Bölge Büyük Mahfili adıyla bir Loca kurulduğunu, buna mümasil bir teşkilâtın İzmir'de de vücuda getirildiğini, Büyük Loca merkezinin bulunduğu yerde Bölge Mahfili teşkilâtına lüzum olmadığını, esasen görevleri itibarıyla, bu Mahfillerin ritüelik çalışmalar yapmamları lâzımgeldiğini, bu çalışmaları yaptıkları için kendilerinde bir takım yetkiler tevehhüm ettiklerini, ve bu teşkilâtın tüm olarak kaldırılması lâzımgeldiğini ve bu suretle toplanacak paraların Büyük Hazine'de lüzumunu belirtti.

Büyük Üstad, konuyu daha gerilere götürmek, Yüksek Şura himayesinden uzak bir Büyük Loca kurmamak için, masonluk dünyasında misli görülmemiş olan 'Ünite'lerin kurulduğunu, bunlara bil'ahara müstakil Büyük Loca karşısında 'Bölge Büyük Mahfilleri' adı verildiğini, ve bugünkü Bölge Mahfillerinin de bu zihniyetin son izleri olduğunu hatırlattı.

Raşit Temel, Sahir Akev, Sait Penbecioğlu ve Hulûsi Selek KK. de aynı nitelikteki mütalâalarını bildirdiler, ancak Türk Yükseltme Cemiyeti açısından vadilerde birer Şube teşkilâtının mevcut olması lüzumu üzerinde durdular.

Türkiye Büyük Locası Anayasasının, Bölge Mahfilleri ile ilgili 21. ve Büyük Daimî Heyetin görevleri ile ilgili 10.ncı maddesi, Türk Yükseltme cemiyeti Nizamnamesi ve Bölge Mahfilleri Tüzüğü incelendi, ve yapılan görüşmeler sonunda:

*Bölge Mahfillerinin kaldırılmasına,
Binaların bakımı ve idaresi ile mabetlerin tahsisi işlerinin doğrudan doğruya
Büyük Daimî Heyet – veya görevlendireceği şahıs – tarafından yürütülmesine,
Aidat ve harçların, şimdilik, yine Localara tarafından toplanarak,
Localara tahsis edilmiş olan miktarlar alıkonduktan sonra bakiyesinin*

tamamen ve doğrudan doğruya Büyük Daimî Heyetin göstereceği mahallere yatırılmasına,

Bölge hesapları ile paralarının derhal Büyük Hazine Emni Cemal Gücü Üstada tevdiine, ve kendisine bu hususta lâzımgelen işlemleri yapmak ve talimatı vermek yetkisinin itasına,

Vadilerde Loca Üstadı Muhteremleri ile her Locanın iki temsilcisinin derhal toplanarak yedi kişiden ibaret Türk Yükseltme Cemiyeti şube daire heyetini seçmelerine, İstanbuldaki şubenin kaldırılmasına ve Şube idare heyetlerinin masonik fonksiyonları olmadığına belirtilmesine,

Şube İdare heyetlerinin derhal toplanarak 1970 yılı için vadilerine ait gelir/gider bütçe tekliflerini, tasdik olunmak üzere, Büyük Daimî Heyet göndermeleri lüzumuna,

Harcamaların, vadilerin fiilen göndermeleri lüzumuna orantılı olarak Büyük Daimî Heyetçe yapılmasına,

Vadilerdeki personel kadrosunun şimdilik göreve devam etmesine,

Bu hususları bildiren bir mesajın Büyük Üstad tarafından Muhterem Localara tamim olmasına oybirliği ile karar verildi.”

Bu karar 15 Ocak 1970 tarih ve 5102 sayılı “Büyük Üstad Mesajı” ile localara duyurulmuştur. Bu, muhakkak ki Masonluk tarihimizde idari yapılanma açısından önemli bir değişikliktir. Böylelikle farklı vadilerde çalışan localar, locaların kullandığı binalar ve ilgili tüm konular doğrudan doğruya merkezî yönetime yani Büyük Görevliler Kurulu’na ya da onun merkezde faaliyet gösteren ilgili idari birimlerine bağlanmışlardır.

Bölge mahfillerinin kaldırılmasına ilişkin 25 Nisan 1970 tarihli Genel Kurul’a sunulan İdare Raporu’nda yer alan hayli sert ifadeler Türkiye Masonluk tarihine şu şekilde kaydolmuştur:

“Sultası altında tutmak istediği Büyük Locayı ve Kurullarını, bir türlü normal olan Hürriyet ve İstiklaline kavuşturmak istemiyen eski “Zihniyet”

Türkiye Büyük Locasının kurulması keyfiyetinin önlenemez bir zaruret halini alması üzerine, önceleri, dünya masonluğunda ne yeri ne de benzeri olan “ÜNİTE” adlı, tamamen uydurma birer ara-otorite kurmuş, bunun yersizliğini kendisi de görmüş olacak ki, sonradan, her vadide birer “Bölge Büyük Locası” adı altında, hakim ve nazım otorite olması lâzımgelen hakikî Büyük Locanın tam otorite sahibi olmasına engel teşkil edecek birer kuvvet tesis etmiştir.

Sonraları, Bölge Mahfilleri adını alan bu teşkilât, bu zihniyetin son yaşantısı idi, ve haddizatında masonik hiç bir hüviyeti olmadığı ve görevleri, sadece binalarımızın bakım ve idaresinden ve mabetlerin tahsisinden ibaret bulunduğu halde, seçilme tarzları ve bütün Üstad Muhteremlerin hazır bulunduğu Umumi Heyetlerle karşılaşmak durumunda olmaları yüzünden, bu Kurullar, vakit vakit, kendilerinde mevcut olmıyan yetkiler ve kudretler tevehhüm etmişlerdir.

Bundan evvelki Konvanların temenni ve direktiflerine uyarak, Büyük Daimî Heyetiniz, bu Kurulları kaldırmış ve bunların yapmakta oldukları işleri, zaruretlerin göstereceği lüzuma gerekli olacak organizasyonu yapmak üzere, kendi üstüne almıştır.”

1970’li yıllara girilirken bölge localarının kaldırılmasının da etkisiyle yukarıdan aşağıya hükmeden merkezî yönetimin kuvvetlendiği söylenebilir. Bu idari tutumun çeşitli yansımaları arasında Büyük Loca’nın anayasa ve ritüelleri üzerine Fikret Çeltikçi tarafından kaleme alınmış eleştirel bir yazının Mimar Sinan dergisinde basılması ile ilgili yaşanan ve daha önce “1970’li yıllarda Ritüel ve İnanç Tartışmaları” bölümünde ele aldığımız örnek hatırlanabilir.

Konu daha sonra kapatılmış olsa da Fikret Çeltikçi’nin eleştirilerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim 2 Nisan 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında, eleştirel dil kullanan Fikret Çeltikçi hakkında şu bilgi yer almaktadır:

“Pınar Muh. L.sı Büyük Müfettişi Enis Naci Kafalı K.in, 28.3.1972 sayılı levhası okundu. Fikret Çeltikçi K.in, Bu Muh: L.nın bir eriştirme töreninde ritüeller hakkında tecavüzkar bir dil kullandığı, ve Locayı da bu yola imale etmek istediğı bu levha ile bildirilmiş olmağla, konunun Yargı Tüzüğü gereğince incelenmesi için soruşturma kuruluna havalesine oybirliğı ile karar verildi.”

1971 yılına dönecek olursak, bölge mahfillerinin kaldırılmasından sonra vadilerde oluşan idari ihtiyaçların karşılanması için 14 Şubat 1971 tarihli toplantıda alınan şu karar da not edilmeye değıerdir:

“Eski Bölge işlerinin o vadide bulunan Büyük Daimî heyet üyelerinin yürüttüğünü, Başkanının en ileri kademedeki olan Kardeşin ifa ettiğini ve idare heyeti üyelerini her şekilde vazifelendirebileceğini natık bir tamimin Ankara ve İzmir vadilerine gönderilmesine oybirliğı ile karar verildi.”

Daha sonraki dönemde vadilerdeki idari ihtiyaçları karşılamak ve localar arası görüş alışverişini sağlamak amacıyla Üstad-ı Muhteremler Meclisi kurulmasına karar verilmişse de bu meclisler 1970’li yıllarda Büyük Görevliler Kurulu, vadi yönetimleri ve localar arasındaki irtibatı verimli bir şekilde kullanamamışlardır.⁹⁹

Öte yandan 1971 yılı görevli seçimlerinden sonra İzmir Vadisi’nden seçilemeyen Hulûsi Selek’in Büyük Üstat tarafından “Özel Görevli” statüsünde Büyük Görevliler Kurulu’na alınması, idari açıdan dikkat çekici bir örnek olarak ele alınabilir. Konuyla ilgili 16 Mayıs 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında orijinal imlasıyla şu bilgilerin yer aldığı görölmektedir:

⁹⁹ Süha Aksoy anılarını yayınladığı “Masonlukta 50 Yıl” başlıklı kitabında Üstadı Muhteremler Meclisi’nin uzun yıllar çalıştırılmadığından yakınmış, kendi dönemindeki girişimlere değinmiş ve zamanla bu yapının benimsendiğini belirtmiştir. Bkz. Aksoy, Süha, “Masonlukta 50 Yıl”, a.g.e., s:232-233.

“Büyük Üstad, seçimler neticesinde, çok mümtaz bir Kurulun görev başına getirildiğini ve önümüzdeki yoğun çalışma döneminde, bu Kuruldan camiamızın bir çok hizmetler beklediğini söyledi, ve beraber çalışmaktan duyduğu memnuniyeti belirtti.

Ancak, İzmir vadisinden Hulûsi Selek K.in bu Kurulda görev alamadığını, halbuki bu Kardeşimizin bilgisinden, fikirlerinden ve çalışmalarından mahrum kalmağı da istemediğinden, Selek K.imizi Büyük Locamız Anayasasının Büyük Üstada tanıdığı yetkilere dayanarak, özel görevli tayin ettiğini ve Selek Kardeşimizden, İzmir Vadisi Büyük Kurul üyeleri ile birlikte, hem o vadiye ilişkin konularda, hem de Büyük Kurul toplantılarına katılmak suretiyle mesai sarfetmesini istediğini söyledi.

Büyük Üstadın bu davetine icabet ederek Kurula gelen Hulûsi Selek K., hakkında gösterilen teveccühe teşekkür ettikten sonra, verilecek herhangi bir görevi yapmaktan çekinmiyeceğini, ancak Büyük Kurul toplantılarına katılmaktan kendisinin affedilmesini istedi.

Kurul üyeleri, Büyük Üstadın arzu ve kararının yerinde olduğuna oybirliği ile karar verdikten sonra, Hulûsi Selek K.in oya katılmamak suretiyle arzusunun yerine getirilmiş sayıldığını belirterek Büyük Üstad tarafından kendisine verilecek görevleri yapmağa ehil özel görevli seçilmesine ve Büyük Kurul toplantılarına da katılmasına oybirliğiyle karar verdiler.”

Öte yandan Büyük Görevliler Kurulu’nun, üyelerin haricî âlemdeki davranışlarına ilişkin uyarılarda bulunmak üzere de girişimde bulunduğu 20 Haziran 1971 tarihli toplantı tersimatına şu şekilde geçmiştir:

“Büyük Sekreter, haricî âlemde birbirine rastlayan KK.in Kardeşlik busesi teati ettiklerini ve bazı Locaların da, Loca kardeşlerini tanıtmak için haricî sıfatlarını (Dr., Prof., Genel Müdür gibi) kullandıklarını bildirdi. Masonluk geleneklerine uymayan bu duruma son verilmesi için Muh. Localardan ricada bulunulmasına oybirliği ile karar verildi.”

1971 yılının Aralık ayına gelindiğinde loca toplantı davetiyelerinden birer nüshanın tüzük hükümleri dışında Büyük Hazine Emni'ne de gönderilmesinin istenmesi kaydedilmeye değer bir başka husustur.

Büyük Görevliler Kurulu'nun idari tutumunun kapsamı üzerine incelenebilecek en ilginç örneklerden birisi Necdet Egeran'ın hariciler için yazdığını beyan ettiği “Gerçek Yüzüyle Masonluk” başlıklı kitapla ilgilidir. Daha önce locaların yayınlamak istedikleri kitaplarla ilgili olumsuz görüş bildirip yayınlanmasını durduran Büyük Görevliler Kurulu bu kez de Önceki Büyük Üstat Necdet Egeran'ın yayınlanmış bu kitabının satışına izin vermemiştir. Konu 14 Eylül 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına orijinal imlasıyla şu şekilde yansımıştır:

“Önceki Büyük Üstad Enver Necdet Egeran K.:in, sağlayacağı menfaati Türkiye Büyük Locasına bağışlamak suretiyle “Gerçek yüzüyle Masonluk” adlı kitabının hariçte satılmasına müsaade olunmasını isteyen 8 Ağustos 1972 tarihli mektubu okundu. Büyük Üstad, Büyük Locaların bir kitabı benimsemesi ve satışına ortak olması için bu kitabın müsveddelerinin yetkili organ tarafından basılmazsan önce görülmüş ve tasvip edilmiş olması lâzımgeldiğini, hadisede böyle bir şey mevcut olmadığı gibi ne iç ne de dış ortamların küllenmiş bu konuları tazelemeğe müsait olmadığını söyledi ve istenilen müsaadeyi vermediğini bildirdi. Şekûr Okten, Ziya Umur, Süha Aksoy, Sait Penbecioğlu, Nafiz Ekemen, Nafi Ziya, Orhan Alsaç KK.: mütalâalarını bildirdiler. Leh ve aleyhteki deliller incelendi, neticede Büyük Üstadın görüşüne oybirliği ile iştirak edildi. Keyfiyeti Egeran K.:e bizzat bildireceğini Büyük Üstad beyan etti.”

Bu karara rağmen Necdet Egeran'ın kitap konusunun peşini bırakmadığını da bu noktada ilave etmek gereklidir. Önceki Büyük Üstat olması nedeniyle Büyük Görevliler Kurulu'nun doğal üyesi olan ancak yurt dışı seyahatleri nedeniyle genellikle mazeret bildirdiği görülen Necdet Egeran'ın

“Kitaptaki yanlışları düzelten listeyi” kurul üyelerine dağıtılmak üzere çoğaltıp Nafiz Ekemen’e gönderdiği 16 Eylül 1972 tarihli mektup kendisinin kitap konusundaki ısrarını göstermektedir.

Buna mukabil Büyük Üstat Hayrullah Örs kurulda aldıkları olumsuz kararı ileten 27 Eylül 1972 tarih ve 6995 sayılı bir yazıyı Necdet Egeran’a göndermiştir.

Büyük Görevliler Kurulu’nun 19 Kasım 1972 tarihli toplantısında *“Localarda her sene Üstadı Muhterem ve Sekreterin değişmesi yüzünden muamele bilmeyen KK:.in göreve getirildikleri ve bu sebepten dolayı işlerin aksadığı”* vurgulanmış ve *“Üstadı Muhteremde aranması gerekli nitelikler için alınması icap eden tedbirler”* olduğu görüşülmüştür. Bu ifadeler, kurulun localarla arasındaki ast üst ilişkisini işaret etmesi açısından önemlidir.

Benzer bir örnek 14 Ocak 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısından verilebilir. Ankara Vadisi’nde Fransızca çalışan Barış Locası’nın toplantı davetiyelerini iki dilde hazırlaması istenmiş ancak davetiyelerin sadece Fransızca gönderilmeye devam etmesi bu toplantıda ele alınmıştır. Müzakere sonucunda bu locanın yazılı olarak dikkatinin çekilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır.

Bir başka örnek olarak *“Üstadı Muhteremleri rast gele konuşması ihtimali bulunanlar karşısında dikkatli olmaya davet edilme”* hususunda karar alınan 14 Ocak 1974 tarihli toplantıdan verilebilir. Öte yandan istifa ettiği bildirilen iki üyenin istifalarının “şimdilik” kaydıyla duyurulmayarak haklarında araştırma yapılmasına ilişkin karar alınan 12 Mayıs 1974 tarihli toplantı tersimatı da üzerinde durulmaya değerdir. Aynı Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Adana’da loca kurmak üzere girişimde bulunan üyelerin isimlerini içeren *“listenin getirilmesine ve ona göre hareket edilmesi kararı”* da benzer şekilde dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Adana’da bir loca açılması ancak yıllar sonra gerçekleşebilecektir.

20 Nisan 1974 tarihli Genel Kurul'da Büyük Loca Tüzüğü kabul edilmiştir. Böylece 1971 yılı Genel Kurul'unda kabul edilen Masonik Yargı Tüzüğü ve 1972 yılında kabul edilen Localar Genel Tüzüğü'nden sonra bu adımın atılmasıyla Masonik mevzuatta bütünlük sağlanmıştır.

Büyük Loca Tüzüğü ile ilgili olarak Genel Kurul öncesinde tüzük tasarısının ana hatları ile ilgili bir açıklama metni 29 Mart 1974 tarih ve 1309 sayılı bir levha ile genel kurul delegelerine gönderilmiştir. Bu metinde yer alan büyük loca tarifi orijinal imasıyla şöyledir:

“Türkiye Büyük Locası, yalnız “Localar” değil” yalnız “Genel Kurul” değil; yalnız “Büyük Kurul” v.s. değil, bütün bunların yekûnu olan “Türkiyedeki Hür Masonlardır”. Bu suretle tasarı, demokratik bir anlayış getirerek bütün ağırlığı “kardeşlere” vermektedir. “Büyük Loca” denilen kavram, kardeşlerden ayrı, onların üstünde bir müessese değil, bizzat kendileridir. Bu tarif, bugün yürürlükte olan ecnebi Büyük Locaların Tüzüklerinde aynen mevcuttur. Büyük Locanın tarifi bu şekilde verildikten sonra, Locaların, Kurulların, Divanların ... yerleri açıkça belli olabilmektedir. Artık, “Büyük Locadan şunu isteyelim”; “Büyük Locaya şunu yazalım”, gibi, muhatabı neresi olduğu belli olmayan düşüncelere mahal kalmamaktadır. Türkiye Büyük Locası, Türkiyedeki Masonların yekûnudur ve bunun, belli sahalarda salâhiyetli mercileri vardır: Bu mercilerin en üstünde, her türlü, yetkiyi ve bilhassa kanun koyma yetkisini elinde tutan Genel Kurul; icra organı olan Büyük Kurul; müstakil kaza organı olan “Haysiyet Kurulları”; belli sahada çalışan “Komite ve Sandıkları” vardır.”

Bu tanımın ne derece uygulamaya yansıdığı üzerinde durmak faydalı olabilir. Bu çerçevede Büyük Görevliler Kurulu'nun localar üzerinde dolaylı veya doğrudan bir denetim görevi üstlendiğine ilişkin genel kanaat 7 Temmuz 1974 tarihli toplantı tersimatına şu şekilde geçmiştir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, Büyük Müfettişler hakkında izahat vererek geçmiş yıllarda Büyük Müfettişlik müessesesinin iyi işlemediğini; bütün kontrol sorumluluğunun Büyük Kurul üzerinde kaldığını; bu sene daha iyi işlemesine gayret edileceğini söyledi”

Aynı toplantıda bu denetim görevinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin bir örnek orijinal imlasıyla şu şekilde kayda geçmiştir:

“Arditti birader, İzmirdeki Eylem Locasının bazı problemler yarattığına işaret ederek, bu Locadaki bazı kardeşlerin, diğer Locaları dolaşarak bir takım, Masonluğa aykırı prensipler yaymağa çalıştıklarını; bunu, Masonluk terbiyesine uymayan bir metotla yaptıklarını; Masonluğu haricî âleme deklare ederek, müsabakalar açılması; resim, ilim v.s. gibi sergiler kurulmasını; masonluğun herkesçe bilinen umumî prensiplerini uygunsuz bir şekilde tenkid ettiklerini; kendilerine yapılan ikazlara aldırmadıklarını belirtti.”

Sonraki günlerde ismi geçen locanın bazı üyeleri hakkında tahkikat açılmasına karar verilmiş ve o locanın iç tüzüğünde de bazı değişikliklerin yapılması şart koşulmuştur.¹⁰⁰ Aynı locanın vadiler arası bir seminer düzenleme teklifi de *“Bu Locanın Masonluğu değiştirme temayülünde olduğu”* endişesi ile reddedilmiştir.¹⁰¹ Yine aynı locanın bir dergi çıkarmak amacıyla yaptığı başvuru da *“Locanın kendi kendisine çıkaracağı bir derginin bir çok mahzurlar doğurabileceği”* gerekçesiyle kabul edilmemiştir.¹⁰²

1971 yılında yürürlüğe giren ritüellerin localarda uygulanmasında çıkan aksaklıkların 1970’li yıllarda Büyük Görevliler Kurulu’nda zaman zaman ele alındığı görülür. Bu çerçevede hem localardaki uygulamalar hem de Büyük

¹⁰⁰ Büyük Görevliler Kurulu 14 Eylül 1974 tarihli ve 12 Aralık 1974 tarihli tersimatları.

¹⁰¹ Büyük Görevliler Kurulu 8 Mart 1975 tarihli tersimatı.

¹⁰² Büyük Görevliler Kurulu 29 Kasım 1975 tarihli tersimatı.

Müfettişler aracılığı ile yapılan denetimler 9 Kasım 1974 tarihli toplantıda şu şekilde eleştirilmiştir:

“Raşit Temel birader, üstadı muhteremlik etmiş bazı kardeşlerin, ritüeli, bildikleri halde yanlış uyguladıklarını, bunlara her zaman müdahale edilemediğini beyan ederek, Büyük Müfettişlerin bu gibi hallere müsamaha etmemelerini istedi.

Pek Sayın Büyük Üstat, Müfettişlerin gerektiği kadar titizlikle çalışmadıklarını, desteklenmeleri ve belki de eğitilmeleri lâzım geldiğini, Eğitim Localarının altı ayda bir onlara bazı hususları öğretmelerinin mümkün olduğunu söyledi.

Penbecioğlu birader, Ankarada Eğitim Locasının fazla sert davrandığını, bunun reaksiyon yarattığını beyan ederek, Pek Sayın Büyük Üstadın ve Kaymakamların, vadilerdeki Büyük Müfettişleri toplayarak, Locaları sıkı şekilde kontrol etmeğe davet etmeğe davet etmelerinin doğru olacağını söyledi. Bu şekilde hareket edilmesine karar verildi.”

21 Aralık 1974 tarihli toplantıda ise bir tebenni işleminde tüzük ve ritüellere uygun hareket etmediği şikâyet edilen bir loca hakkında müzakere edilirken *“Büyük Müfettişin ikazlarına aldırmayan bir Locanın masonik suç işlemiş olduğu”* vurgulanmış, locanın yaptığı işlemle ilgili fikrinin sorulması teklifine ise Büyük Üstat *“Locanın fikrini almanın Büyük Müfettişi küçük düşüreceğini, masonik otoriteyi sarsacağını”* söyleyerek olumsuz cevap vermiştir. Bu örnekler Masonluk kültürümüzdeki loca denetim anlayışı üzerinden dönemi tasvir eder niteliktedir.

Benzer yaklaşımı Masonik müktesabat ile ilgili konularda da tespit etmek mümkündür. Örneğin 21 Aralık 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bu konu şu şekilde dile getirilmiştir:

“Sait Penbecioğlu birader, yeni nesilde, ‘Masonluğu yenilemek’ gibi, Masonluğun ne olduğunu bilmemekten ileri gelen bir çabanın bulunduğunu; bu

konuda çıkacak münakaşaların nereye varacağı belli olmayacağını, Masonluğun umumî umdelerinin bir kulaktan girip bir kulaktan çıktığını (...) Masonlukta, prensiplere, tüzük ve ritüellere olduğu gibi, kılık ve kıyafete de uymak lüzumunun daha iyi tebarüz ettirilmesi düşüncesine uygun olarak, Pek Sayın Büyük Üstat, bu meselelere de temas eden mesajını yayınlayacağını beyan etti.”

Benzer tutumun 1975 yılında ve sonrasında da devam ettiği görülmektedir. Örneğin 19 Nisan 1975 tarihli Genel Kurul tersimatında bu tutumun bir yansıması şu şekilde yer almıştır:

“Hayrullah Örs – Bir davetiyede “Türk Masonluğu Üzerine” isimli bir konuşma gördüm. Masonluk gibi büyük müesseselerde yenilik yapmağa kalkmak sadece bölünmeye sebep olur.

Turhan Energin – Bahis konusu konferans sadece tarihî idi. Yeni bir Türk Masonluğu manasına gelecek hiç bir muhtevası yoktu.”

20 Nisan 1975 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında da bu konu şu şekilde görüşülmüştür:

“Alsaç birader, Masonlukta yenilik temenni eden bazı konferanslar verildiğini duyduğunu, bunların metinleri elde edilebilirse, dedikoduların ortadan kalkabileceğini söylemesi üzerine, Pek Sayın Büyük Üstat, İdeal Muhterem locasında verilen bir konferansta “Fikir Özgürlüğü” üstünde her türlü özgürlük diye bir sürü laflar, hatta Landmarklar hakkında da Özgürlük’den bahsedildiğini duyduğunu, konferansın ve o celse zabtının Locadan istendiğini, ancak henüz cevap gelmediğini söyledi.

Localardaki konferansların ve bilhassa konferansları takip eden müzakerelerin ne şekilde kontrol ettirilebileceğine dair müzakere açıldı. ‘Masonik doğrultuya davet’ ve saire başlıkları altındaki konferansların tehlikeli bir çılgır olabileceği hususunda duruldu. Locaların dikkatini çekmek, konuşmaların istikametini tayin etmek, metinleri önceden istemek, genç

biraderlere çok umumî masonik konuları vermemek gibi bazı meselelerin belki de bir tamim mevzuu olabileceği, fakat böyle bir tamimin locaları baskı altına alarak şahsiyetlerini rencide edebildikten başka, uygulamanın da imkansız olabileceği ve konunun daha ziyade, şifahî olarak, Üstadı Muhterem kurullarında ele alınmasının muvafık olacağı neticesine varıldı. Cavit Yenicioğlu birader, Localara direktifler verilebileceğini; Osman Ertörer birader, politika ve din münakaşasına girmeden, Localardan her şeyden bahsedilebileceğini, hudutların Üstadı muhteremlerin tayin etmesi gerektiğini, yalnız şüpheli görülen konuları Büyük Görevliler Kuruluna getirebileceğini beyan ettiler. Süha Aksoy birader, her konuda konuşmanın mümkün olduğunu, ancak günlük meseleler üzerinde sığağı sığağına konuşmanın bazı tehlikeler arzettiğini belirtti.”

26 Temmuz 1975 tarihli tersimatın ilgili kısmı loca iç tüzükleri ile hakkında Büyük Görevliler Kurulu’nun genel tutumunu özetlemesi açısından not edilmeye değerdir:

“Ziya Umur birader, Muhterem Locaların Büyük Görevliler Kurulunun tasdikine sundukları, Loca İç Tüzük tasarıları hakkında bilgi verdi. Bu tüzüklerde, 1972 senesinde gönderilmiş olan tamim hükümlerine uyulmadığını, Masonluğun umumî prensiplerinin, gelişi güzel, eksik veya artık tekrar edildiğini, bunun büyük mahzurlar doğuracağını belirterek, bu tasarıların tasdik edilmemesini ve Locaların dikkatini çeken yeni bir tamimle 1972 tamiminin bir suretinin tekrar gönderilmesini ve yeni tasarılar istenmesini teklif etti. Bu teklif kabul edildi.”

Tek tip bir loca iç tüzüğü üzerinden hareket edilmesi düşüncesi 27 Eylül 1975 tarihli kurul toplantısında da şu şekilde gündeme gelmiştir:

“Osman Ertörer ve Ferit Özmen kardeşler, Merkezin, tip haline getirilmiş bir İç Tüzük yapıp Localara gönderilmesini teklif ettiler. Ertörer Kardeş, buna Yönetmelik demenin daha uygun olacağını belirtti.”

Ancak örnek iç tüzük hazırlanması zaman zaman gündeme gelmişse de bu konuda bir mesafe kaydedilemediği görülecektir. 1970’li yıllarda bu konunun Genel Kurul’a yansması ile ilgili iki örnek verilebilir. Örneğin 21 Nisan 1979 tarihli Genel Kurul’da söz alan Rahmi Tunçalp bu konuda şunları söylemiştir:

“Loca İç Tüzükleri Localar Genel Tüzüğü’nün kabul edilmesinden sonra iptal edilmiştir. Bundan sonra Locaların yaptıkları iç tüzükler, Büyük Locanın hazırlayacağı esaslar dahilinde yapılacağı bildirilerek bir levha ile durdurulmuştu. Gelecek yıl bu konudaki boşluğun giderilmesini arz ederim.”

Bir sonraki sene 23 Nisan 1980 tarihli Genel Kurul’da aynı konuyu Çokşen Zerenler şu şekilde dile getirmiştir:

“1972 senesinden bu yana Localar İç Tüzüksüz çalışmaktadırlar. Büyük Locadan gönderileceği söylenen iç tüzük, bugüne kadar bizlere gönderilmemiştir. Bu konuda herhangi bir faaliyet olmadığını görüyorum.”

Locaların fikri çalışmaları ile ilgili olarak Büyük Üstat Nafiz Ekemen’in imzasını taşıyan, 10 Ekim 1975 tarih ve 3442 sayılı Büyük Üstat Mesajı’nın bazı bölümleri hem merkezî idarenin genel yaklaşımını özetlemesi hem de kullandığı üslup nedeniyle üzerinde durulmaya değerdir:

“Masonluk her türlü fikir cereyanına açık bir müessesedir; fakat aynı zamanda da sıkı bir disipline tabi olması gerekli bir müessesedir. Bu disiplini, Tüzüklerimizin tayin ettiği organlar sağlar. Fikriyat sahasında, disiplin, müesseseye zarar getirecek konuşmaların ve davranışların önlenmesi demektir. Son zamanlarda, bir çok Locamız, gündemlerinde, Konferansları “Masonik Konuşma” diye geçiştirme yolunu tutmuşlardır. Bu “Masonik Konuşma” nedir, ne demektir? Bu konuşmadan camiamıza bir zarar gelmesi mümkün olabilir ve bunu önlemek, disiplin organlarının görevidir. İşte bu sebepten dolayısıdır ki, “Masonik Konuşma”da ne konuşulacağının gündemlerde açıkça belirtilmesi lâzımdır.”

Aynı yazının bir başka bölümünde ise Büyük Görevliler Kurulu ile İstanbul Vadisi’ndeki Üstad-ı Muhteremlerle Büyük Müfettişleri müşterek bir toplantıya davet ettiğini hatırlattıktan sonra *“Büyük Üstadın davetine uymanın nezaket değil, fakat bir Masonun başlıca görevi olduğunu –ârif olanın anlayacağı şekilde-”* belirttiğini ancak katılımın yeterli olmaması nedeniyle toplantının yapılamadığını ifade etmiştir. Nafiz Ekemen’in yayınladığı Büyük Üstat Mesajı’nda bu toplantıya gelenler, mazeret bildirenler ve toplantıya katılmayanların isimlerini tek tek açıklaması ve katılmayanlara *“Yalnız Masonik değil, genel muaşeret kaidelerine bile aykırı düşen bu davranışlarından dolayı alenen teessür ve teessüflerimi beyan ederim”* diyerek seslenmesi not edilmeye değerdir. Bir başka unutulmaz belge olarak Masonluk tarihimize geçen bu Büyük Üstat Mesajı’nın son bölümü şu şekildedir:

“Bu durum karşısında, Büyük Loca Tüzüğü’nün Büyük Üstada verdiği yetkileri kullanacağım.

Derhal riayeti lâzım gelen hususları tebliğ ediyorum:

Localar, seçimlere girmeden önce, Eylûl 1975 itibarıyla Büyük Hazineye olan borçlarını kapatacaklardır.

Aksi halde, seçimleri yapılmamış sayılacak ve bu Localara Büyük Üstad Tasvipnameleri gönderilmeyecektir.

Localar Genel Tüzüğü’nün 54. Maddesi uyarınca Büyük Sekreterliğe gönderilmesi gereken raporlar eski Üstadı Muhterem tarafından yeni Üstadı Muhtereme verildiği yazı ile Büyük Sekreterliğe bildirilmediği takdirde, yeni Görevlilerin is’adlarına izin verilmeyecektir, farzı muhal yapılmış olanlar hükümsüz sayılacaktır.

Davetiyelerde “Masonik Konuşma” denmekle yetinilmeyecek, Konferansın konusu açıkça belirtilecektir.

Bu tedbirlerin yeterli olacağını ve daha ağır disiplin muamelelerine başvurmak mecburiyetinde bırakılmayacağımı ümit ederim.

Ham taşı yontmak, ve cilâlı taşları yönetmekle görevli –ve bu niteliğe haiz oldukları belli olan- Üstadı Muhteremlerin ve bütün Kardeşlerimin, Müessesemizin ayakta durması ve yeşermesi, gelişmesi için zarurî olan bu tedbirlerin yürütülmesinde yardımcı olmaları diler, Kardeşçe sevgi ve saygılarımı sunarım.”

Öte yandan Büyük Görevliler Kurulu ve Büyük Sekreterlik ile localar arasındaki sıkıntıların farklı bir boyutunu sergilemesi açısından 29 Kasım 1975 tarihli kurul toplantı tersimatı da ayrıca üzerinde durulmaya değerdir:

“Teklif edilen hariciler hakkında Büyük Sekreterliğe gelerek ilgili Locaya sevk edilen itiraz mektuplarının, bazan, Localar tarafından nazarı itibara alınmadığına dikkatin çekilmesi üzerine, bu nevi mektupların Büyük Müfettişlere de gönderilmesine ve ilgili Locanın, neticeyi Büyük Sekreterliğe de bildirmesine karar verildi.”

Locaların büyük loca idaresi ile arasındaki ilişkiler, farklı boyutları ile 1976 yılında da gündeme gelmiştir. 1976 yılının başında, o tarihte henüz hayata geçirilememiş olan Adana örneğinden yola çıkarak Masonluğun İstanbul, Ankara ve İzmir dışında yurt sathına yayılması ile üye sayısının artırılması konusu ele alınmış ve bunun ne şekilde yapılacağı üzerinde durulmuştur. Önceki Büyük Üstat Hayrullah Örs bu konuda *“Mason sayısının artması lüzumunu, localara hitap ederek değil, kardeşlere hitap ederek teşvik etmeliyiz”* demiştir. Buna mukabil aynı kurulda bu işin Üstad-ı Muhteremler aracılığı ile yapılması gerektiğini ileri sürenler de vardır.¹⁰³ Bir başka ifade ile Masonluğun geleceği ile ilgili sorumluluğun localarda mı yoksa idari kurumlarda mı olduğu o tarihte tartışma konusu olmaya devam etmiştir.

Merkezîleşme görüşünün bir yansıması olarak bu dönemde localara ait eski evrakın locaların arşivinde değil merkez arşivinde tutulmasına ilişkin bir

¹⁰³

Büyük Görevliler Kurulu 17 Ocak 1976 tarihli tersimatı.

müzakerenin 6 Haziran 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu'nda şu şekilde ele alındığı görülmektedir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, bazı Locaların, çok eski evrakı muhafaza etmek temayülünde olduğunu, bu itibarla bir tamim yaparak evrakin merkez arşivine gönderilmesinin teminini teklif etti. Tamim yazılmasına karar verildi.”

1976 yılının sonunda Ankara'dan Üçgül Locası'nın başka localara yazdığı bir yazı Büyük Görevliler Kurulu'nda müzakere edilmiş ve localar arası bu şekilde bir irtibat kurulmasının ve Masonlukla ilgili önerilerin ele alınmasının ne derece doğru bir yöntem olacağı hususu üzerinde durulmuştur. Müzakere orijinal imlasıyla şu şekilde tersimata geçmiştir:

“Okten birader böyle bir mektubu Locanın doğrudan doğruya yazmasının yerinde olmadığını söylemesi üzerine, Orhan Alsaç birader, bunun bir tavsiye makamına olduğunu, bir locanın başka bir locaya mektup yazmasından zarar beklememek gerektiğini, localar üzerinde bu nisbette bir vesayet kurmanın uygun düşmeyeceğini beyan etti.

Fuat Tuygan birader, Üçgül Locasının çok eskiden yapıp o vakitler Genel Kurula sunmuş olduğu bir çalışma ve teklifleri 5-6 ay sonra localara tamim etmesinin manasının anlaşılamadığını ifade etti.

Süha Aksoy birader, meselenin, bir locanın diğer localara tamim yapıp yapamayacağı meselesi olduğunu sordu.

*Alsaç Birader bunun bir tamim değil mektup olduğunu beyan etti. Yapılan müzakereler sonunda, meselenin izam edilmemesi, endişeyi mucip bir hal olmadığı neticesine varıldı.”*¹⁰⁴

Söz konusu yazı büyük loca tanımı, büyük locanın yönetimi ve yapılacak seçimlerle ilgilidir. Nitekim 5 Şubat 1977 tarihli kurul toplantında

¹⁰⁴

Büyük Görevliler Kurulu 25 Aralık 1976 tarihli tersimatı.

konu bir kez daha gündeme gelmiş ve dönemin Ankara Vadisi'nde Büyük Üstat Kaymakamı olan Şekûr Okten konu hakkında şu açıklamaları yapmıştır:

“Ankara’da Üçgül Locası bir levha yazmıştır ve bunu bütün localara göndermiştir. Bundan sonra da bir takım girişimlere geçmiştir. Şevki Kayaman biraderin bir konferansının zabıtlarını gördüm, bir yerinde şöyle deniyor: Loca her şeydir, Büyük Loca sadece bir semboldür. Bu zihniyetin, Masonluğa yeni girmiş, bazan tesadüfen girmiş biraderler üzerinde yapacağı tesiri düşününüz. Bunların beş tanesi MİT tarafından takip de edilmektedir. Bunlar, Loca binası dışında toplantı tertip ediyorlar, bazıları bilmeden gidiyor. “Çalışma Programı” diye neleri düşündüklerini okuyorum: Bunlar içinde en tehlikeli gördüğüm, açık oturum meselesidir. Kürt devleti diye bazı muhitlerin sözler ortaya attığı bir zamanda, yapılacak açık oturumun ne gibi akisler uyandıracığını takdirlerinize bırakıyorum. Bu şekilde toplantı yapılmasının suç olacağı kendilerine bildirildi. Akıllı selim kardeşler benimle temas ettikten sonra bunların adedi sekiz kişiye indi. (...) Yeni Kaymakamın çok hassas, çok dikkatli olmasını ve Kurulun gerekli tedbirleri almasını reca ediyorum.”

Aynı toplantıda Kardeş Sofraları da tartışma konusu olmuş ve kurul üyesi Nafi Ziya Başak'ın şu sözleri tersimata girmiştir:

“Açık oturum konusu açılmış olduğuna göre, kardeş sofrası konusunu da ele almak yerinde olur. Bunun nasıl çığrından çıkmak istidadı gösterdiğini son zamanlarda İstanbul'da bir Locadaki olaylar münasebeti ile öğrendik. Buna da bir çeki düzen vermek lâzım. Bazı Localar masonik çalışmayı yemek sofrasında devam ettirmek iddiasındadırlar; bu olmaz; masonik çalışma ancak mabette olur. Yoksa bir taraftan içki ile devam eden bir sofrada masonik çalışma olmaz; bu, her zaman kötü neticeler vermek istidadında olan bir yoldur, dedi.”

Ancak kurulda farklı düşünen üyelerin de olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 19 Mart 1977 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Büyük

Sekreter'in localarda verilen konferans başlıklarını kurulun dikkatine sunması üzerine söz alan Orhan Alsaç'ın şu değerlendirmesi tersimata geçmiştir:

“Alsaç Kardeş, Üçgül Muhterem Locasının faaliyeti hakkında çok söz söylendiğini, fakat bunların yerinde olmadığını, kendisinin de dahil olduğu Üçgül Muhterem Locasının çok muntazam çalıştığını, antimasonik bir iş yapmadığını, yalnız bazı tâbirleri öztürkçe hale getirmek temayülünde olduğunu beyan etti.”

Büyük Üstat Nafiz Ekemen'in önceki toplantıda Şevki Kayaman ile ilgili getirilen eleştiriye bu kez *“Şevki Kayaman Kardeş Masonluğu iyi bilen bir Üstattır”* şeklinde bir set çektiği de görülmektedir.

10 Eylül 1977 tarihine gelindiğinde Büyük Sekreterlik tarafından üç kere yazılan bir yazıya cevap vermeyen localarla tüm işlemlerin durdurulması kararlaştırılmıştır. Bu da not edilmeye değer bir tutumdur.¹⁰⁵

22 Ekim 1977 tarihi ilk defa İstanbul, Ankara ve İzmir dışında bir locanın Bursa'da Nilüfer ismiyle kurulmasının kararlaştırılması nedeniyle önemli bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir.¹⁰⁶ Ancak Nilüfer Locası'nın Masonik çalışmalara başlaması lokal binası ile ilgili sorunların çözümlenememesi nedeniyle bir süre ertelenecektir.

24 Aralık 1977 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bir loca Üstad-ı Muhterem'in, usulüne tam olarak uymayan bir tekris işlemi nedeniyle Büyük Üstat tarafından şahsa özel bir yazı ile uyarılmasına ve loca sekreteri hakkında da tahkikat yapılmasına oy çokluğu ile karar verilmiştir. Ayrıca yaşanan aksaklıklar nedeniyle locaları ikaz etmek üzere bir tamim yazılması kararlaştırılmıştır. Loca uygulamalarının eleştirildiği bu toplantıda, icra edilen

¹⁰⁵ Bu konu 20 Ekim 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında tekrar gündeme gelmiş, arada geçen iki yılı aşkın süre zarfında sekiz locanın Büyük Sekreterlik ile arasında durumu düzelttiği buna mukabil bir locanın hâlâ cevap vermediği belirtilmiştir.

¹⁰⁶ Büyük Görevliler Kurulu 22 Ekim 1977 tarihli tersimatı.

toplu İs'at Töreni dışında bazı locaların kendi bünyelerinde yeniden İs'at Töreni icra etmesi üzerinde durulmuş ve bu hususta da bir ikaz yazısı yazılmasına karar verilmiştir. Ancak daha sonra, bu konuda kendisine ikaz yazısı yazılan üyelerden Faruk Aral'ın verdiği cevap konuyu bir başka sahaya taşımıştır. Bu kıdemli üye, yaptığı işlemin bir İs'at Töreni olmadığını sert bir üslupla cevaplayınca bu kez kendisinin Masonlukta yeni bir usul icat etmesi nedeniyle Haysiyet Divanı'na verilip verilmemesi tartışmaya açılmış ve sonuçta konuyla ilgili bir tamim yayınlanması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷ Ancak yayınlanan tamimin yanı sıra ilgili yazışmaların da üyelerin dikkatine sunulması sonucunda tartışmaya konu olan locanın Faruk Aral tarafından regalyesi giydirilen Üstad-ı Muhteremî'nin istifa ettiği görülecektir.¹⁰⁸ Tüm bu şaşırtıcı gelişmelerin Ankara Vadisi'nde bir tepki doğurduğu Büyük Görevliler Kurulu'nda dile getirilmiş ve localarla Büyük Sekreterlik arasında yaşanan rahatsızlıklar üzerinde durulmuştur. Anılan toplantıda söz alan kurul üyelerinden Can Arpaç *“Büyük Loca'nın fazla tahakküm ettiği kanaatiyle hareket edildiğini”* beyan etmiş, buna karşılık diğer üyeler bazı locaların Masonik tabirleri ve kimi uygulamaları değiştirme eğiliminde olduğunu dile getirmişlerdir. Kurul üyelerinden Halit Arpaç'ın *“Nizamnamelerimize aykırı hareket edilenler tecziye edilmelidir. Usulen idare yolu ne kadar sürecek?”* ve Cavit Yenicioğlu'nun *“Masonik tabirleri icat ederek kullananlar hakkında takibata geçilmelidir”* şeklindeki ifadeleri tersimata geçmiş ve yapılan müzakere sonucunda gelişmelerin takip edilerek konunun sonraki toplantılarda ele alınması kararlaştırılmıştır. Sonraki toplantılarda ise *“meselenin kapandığı”* kayda geçmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Büyük Görevliler Kurulu 4 Şubat 1978 tarihli tersimatı.

¹⁰⁸ Büyük Görevliler Kurulu 11 Mart 1978 tarihli tersimatı.

¹⁰⁹ Büyük Görevliler Kurulu 3 Haziran 1978 tarihli tersimatı.

1978 yılı Mart ayında yaşanan kayda değer bir başka gelişme de daha sonra Manisa'da çalışmak üzere İzmir'de Manisa isiminde bir locanın açılmasıdır. Ancak bu locanın Manisa'da çalışma koşulları bir türlü yaratılamayacaktır.

1970'li yılların ikinci yarısı yeni üye alımı ile ilgili endişelerin sık sık dile getirildiği bir dönemdir. Dile getirilen endişelerden biri tahkikatı yeterince yapılmamış haricilerin derneğe kabul edilmesidir. Dönemin Büyük Sekreteri Ziya Umur'un dile getirdiği bir başka endişe ise locaların tekris sürecinde Büyük Sekreterlik'le ilgili işlemleri tamamlamadan harekete geçmeleri sonucu kontrolün kaybedilmesidir. Üçüncü olarak farklı amaçlarla Masonluk bünyesine dışarıdan “sızma” endişesidir.¹¹⁰ Bu endişeler nedeniyle 3 Haziran 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında, işlemleri başlatılmış olanlar hariç yeni üye alımları durdurulmuştur. Yeni kurulan Nilüfer ve Manisa Locaları ise bu kuralın dışında tutulmuştur. Alınan bu kararın arka planında yeni üye kabulü ile ilgili endişelerden daha çok localarla Büyük Sekreterlik ve Büyük Görevliler Kurulu arasındaki iletişim sorunlarının rol oynadığı ileri sürülebilir.

Bu genel tablo içinde dikkate değer bir başka husus da Büyük Görevliler Kurulu üyelerinin kendilerini, Masonluğu üyelere öğretmek görev ve sorumluluğunda görmeleridir. Nitekim 15 Temmuz 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatında bu hususa ilişkin şu dikkat çekici ifadeler yer almaktadır:

“Cavit Yenicioğlu birader, kardeşlerin artık bilinçli olduklarını, Tüzüklerdeki yetkilerin neler olduklarını aradıklarını, bulamayınca direnmek istediklerini söyledi. Bunlara: Büyük Kurul Büyük Loca adına icrayı faaliyet eder; Büyük Üstadın salâhiyeti de ‘Masonluğun yüksek menfaatleri bahis

¹¹⁰ Dışarıdan “sızmalar” hakkında açıklama daha sonra Büyük Görevliler Kurulu'nun 17 Mart 1979 tarihli toplantısında dile getirilmiştir.

konusu olduğu vakit, gerekli tedbirleri alır’ yolunda izahat verdiğini; fakat biraderlerin, Büyük Sekreterlikten çıkan yazılarda sivri hareket etmeğe mütemayil yazılar olmamalı dediklerini, (...) locaları ‘müstakil’ zanneden kimselerin bu zihniyetini ortadan kaldırmak gerektiğine işaret ederek, Pek Sayın Büyük Üstat ile Büyük Sekreterin, yazıya lüzum kalmadan, işlerini yürütmelerini teklif etti. Sert yazıların Büyük Sekreter üzerinde kalmayıp Büyük Görevlilerin hepsine intikal ettiğini söyleyerek, ‘bu hal yalnız Ankaraya mı inhisar ediyor?’ diye sordu.

(...)

Yenicioğlu birader, Büyük Sekreterliğin yıldırımları üzerine çekmesinin normal olduğunu söyleyerek, masonlukta artık saygı diye bir şey kalmadığını, vazifemizin alınmak değil, fevrî hareket etmek değil, masonluğu bilmeyenlere öğretmek olduğunu dedikten sonra, sözlerinin Ziya Umur’a değil hepimize raci olduğunu ilâve etti.”

Aynı toplantıda üyelerden Aktan Okan’ın yazdığı eleştirel bir mektup da tartışma konusu olmuş ve kendisine Büyük Üstat tarafından cevap verilmesi önerilmişse de Büyük Üstat Nafiz Ekemen “*daha evvel bu tarzda yazdığı bir mektubun menfi netice verdiği söyleyerek*” cevap vermeyeceğini belirtmiştir.

Aynı dönemde yaşanan bir başka gelişme 23 Eylül 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda ele alınmış ve idari tutumdan şikâyet eden bir üyenin daha Haysiyet Divanı’na verilmesi ile sonuçlanmıştır. Konu toplantı tersimatına şu şekilde yansımıştır:

“Büyük Sekreter, Fazilet Locası biraderlerinden, Kavalcıoğlu’na müteallik, suretleri tersimata ekli, yazıları okudu. Bu birader, localara gönderilen bazı tamimlerin ifade tarzından şikâyet eden bir mektup yazmış ve ayrıca, locanın resmî bir toplantısında Büyük Locanın tutumunu tenkit eden yersiz konuşmalar yaptığı, bir yabancı obediyan nezdinde bizi şikâyet ettiği söylenmişti.

Nafi Ziya Başak birader, Kavalcıoğlunun, öteden beri öyle hareketlerinin olduğunu, yabancı localar nezdinde şikâyetle bulunmasının üzerinde durulmasını ve Haysiyet Kuruluna verilmesini teklif etti. Yenicioğlu birader de, gerek Mason adabına aykırı mektuplar yazarak konuşmalar yapması, gerekse, iç hadiselerimizi dışarıya aktarması bakımından Haysiyet Kuruluna verilmesine taraftar olduğunu söyledi. Süha Aksoy, Fuat Tuygan, Halit Arpaç, Adnan Ergeneli biraderler de Haysiyet Kuruluna verilmesini teklif ettiler. Bu teklif ittifakla kabul edildi.”

1978 yılında aynı zamanda kurum içi personel yapısının ve idari organizasyonun da tartışmaya açıldığı görülür. Bu dönemde kurum bünyesinde üye çalıştırmanın sakıncaları, genç emekli üyelerin tercih edilip edilmemesi üzerinde durulmuş, bazı işlerin artık amatör kadrolar tarafından yürütülemeyeceği ve nitelikli profesyonel elemanlarla yeniden bir yapılanmaya gidilmesi gündeme gelmiştir.¹¹¹

Bütün bu tablo içinde şaşırtıcı bir başka gelişme de Büyük Görevliler Kurulu’nun Tenue Blanche toplantıları ile ilgili yaptığı özel değerlendirmedir. Örneğin 4 Kasım 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bir üyenin Tenue Blanche toplantısına nikahlı eşi olmayan bir hanımı getirmesi görüşülmüştür. Anılan toplantıda o üyenin karısı ve çocukları ile özel hayatına ilişkin detayların ele alınıp Haysiyet Kurulu’na verilip verilmemesinin müzakere edilmesi dikkat çekicidir. Büyük Sekreter Ziya Umur’un Localar Genel Tüzüğü’nün 36. maddesine atfen “*İnsanlığın şeref, namus ve haysiyetine aykırı olarak işlenmiş her fiil*”in suç sayılacağını hatırlatarak o üye hakkında bir şikâyet olduğu takdirde Haysiyet Kurulu’na verilebileceğini vurgulaması tersimata da geçmiştir. Söz konusu toplantıda kurul üyeleri henüz ortada bir

¹¹¹ Büyük Görevliler Kurulu 4 Kasım 1978 tarihli tersimatı.

şikâyet olmamasına karşın bu yönde yazılı bir şikâyet olduğu takdirde o üyenin Haysiyet Divanı'na verilmesi gerektiğinde mutabık kalmışlardır.

1979 yılında da Masonik tabirlerle ilgili bir tartışmanın açıldığı görülür. 19 Şubat 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında yine Aktan Okan'dan gelen bir mektubun imza kısmında Aktan Okan'ın isminin yanında bulunan "S.D." harfleri tartışma konusu olmuş ve bu kısaltma ile ilgili olarak Aktan Okan'ın ikaz edilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Konu tersimata şu şekilde geçmiştir:

"Suha Umur K. levhanın altındaki S.D. harflerinin ne mana ifade ettiğini sorması üzerine, Cavit Yenicioğlu K.; bunun 'Saygıdeğer' demek olduğunu, bazen böyle bazen de 'Saygıdeğer Üstat' şeklinde kullandıklarını, bunlarla başedemediklerini söyledi. Nafi Ziya Başak K.; 'Saygıdeğer' Masonik bir tabir olmadığına göre kendisinin yeniden ikaz edilmesi gerektiğini belirtti."

Aynı toplantıda bir locanın her toplantıda davetiye göndermeyeceği ve daha önce açıkladığı yıllık programa göre hareket edeceğini üyelerine bildirmesi de tartışmaya açılmış, bu yönde hareket edilemeyeceği yönünde loca Üstad-ı Muhteremi'ne ikazda bulunulması kurulca kararlaştırılmıştır. Bu da not edilmeye değer bir değerlendirmedir.

1979 yılı Ocak ayı içinde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi de Büyük Sekreter Ziya Umur'un Büyük Görevliler Kurulu'ndan istifa etmesi ve ondan boşalan göreve, yardımcısı ve biyolojik kardeşi Suha Umur'un vekâlet etmesidir. Bu istifanın farklı yansımaları üzerinde daha önce bir başka bölümde detayları ile durulmuştu.

17 Mart 1979 tarihli toplantıda üye kabulünün durdurulmasına dair daha önce alınan karar gözden geçirilmiş ve belli şartlarla her locaya beş kişilik kontenjan tanınması kararlaştırılmış ve bu karar tersimata şöyle geçmiştir:

"Yapılan görüşme sonunda, muameleleri devam eden haricîlerin dışında, 1979 yılı sonuna kadar, her Muh. Lo.ya beşer kişilik kontenjan

tanınmasına ve alınacak haricilerin iyi seçilmeleri ve haklarındaki tahkikatın çok dikkatli yapılması hususlarının hatırlatılmasına karar verildi.”

6 Eylül 1979 tarihinde Büyük Üstat Nafiz Ekemen vefat etmiş ve yerine Genel Kurul’a kadar Cavit Yenicioğlu vekâlet etmiştir. Nafiz Ekemen, üstlendiği önemli görevleri kadar 1979 yılında yayınlanan “Arşivlerimiz İçinde 1965 Olayları” başlıklı belge derlemesi ile de Türkiye Masonluk tarihine geçmiştir.

1979 yılında bir locanın Çıracı derecesi çalışmasında bir Çıracı üyenin “Localar Genel Tüzüğündeki Çelişkiler” başlıklı bir konuşma yapması 8 Eylül 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu gündemine Suha Umur tarafından getirilmiş ve detaylı olarak ele alınmıştır. Öncelikle bu içerikte bir konunun Localar Genel Tüzüğü’nün 115. Maddesine aykırı olduğu vurgulayan kurul üyeleri, loca yönetimlerinin Masonluk müktesebatının zayıflığı hakkında görüşlerini belirtmiştir. Bu toplantı tersimatının ilgili bölümü âdetâ 1970’li yıllarda Büyük Görevliler Kurulu’nun genel idari tutumunun bir özeti gibi görülebilir. Söz konusu bölüm orijinal imlasıyla şöyledir:

“P.:S.: Bü.: Üs.: vekili Cavit Yenicioğlu K.:, bir kardeşin, biraz çıraklıkta, biraz kalfalıkta ve beş sene Üstatlıkta kaldıktan sonra hemen Üs.: Muh.: olduğunu, Üs.: Muh.:’lerin tüzükleri iyi bilmediklerini, bir tamim yapılarak Tüzüklere ve Ritüellere ait meselelerin yalnız Üstat oturumunda yapılacağını Localara bildirelim dedi.

Nafi Ziya Başak K.:, tamimle birlikte Üs.: Muh.:’e bir ikaz yazısının da gönderilmesini teklif etti.

Suha Umur K.:, tamim yapmanın işin kolayına kaçmak olduğunu, Localarda Masonluğun yeteri kadar öğretilmediğini, Üs.: Muh.:’lerin dahi kâfi bilgiye sahip olmadan bu makama geçtiklerinde Bü.: Gö.: Kurulu üyelerinin hemfikir bulunduklarını, kanaatince Bü.: Gö.: Kurulunun, esas görevi olarak

bu meseleleri halledecek çareler aramasını, tamim yapmakla ancak yasak savılacağını, hiçbir meselenin halledilemeyeceğini söyledi.

P.: S.: Bü.: Üs.: vekili Cavit Yenicioğlu K.: Eğitim Locasında kaç senedir çalışıyoruz, hala Localar, kardeşleri Eğitim Locasına göndermemekte direniyorlar, diyerek bir tamimle Localarda nasıl çalışmalar yapılacağını bildirilmesi fikrinde olduğunu beyan etti. Suha Umur K.:’in, ‘Meselâ Penbecioğlu K’in dediği gibi Localarda Masonik olmayan konferanslar verilemez, diyebilir miyiz?’ suali üzerine Cavit Yenicioğlu K.:, Localarda sosyal konularda, sıhhî mevzularda konferanslar verildiğini söyledi.

Halit Arpaç K.: – Büyük İdare kurulu olan bizler, bendeniz de dahilim, Loca Üs.: Muh.:’leri, mücadeleyi göze alamıyoruz. Otoritenin tesisi içim bazı ahvalde sertlik de lazımdır. Bu sertlik alınacak tedbirlerle olmalıdır. Locaya hatalı giren bir Kardeşe Üs.: Muh.:, çekici vurup, Kardeşim, muntazam gir, demekten çekiniyor. Kırk dokuz senedir aranızdayım, benim gördüğüm budur. Biz çekindikçe gayet tabii herkes istediğini, kendi bildiği gibi yapıyor. Üs.: Muh.: bir şey söylemiyor, yahut bilmiyor. Üs.: Muh.:’lik kolay değildir; elit zümreyi karşına alıp idare edeceksin. Bugünün Çırağı çünkü Çıracak değildir. Sakın küsmeyin, Bü.: Gö.: Kurulu olarak biz de suçluyuz, ben de suçluyum. Hiçbir zecrî tedbir alamıyoruz, âfakî kalıyor, aman despotizm olmasın, diyoruz. Masonlukta despotizm lâzım, yoksa bu ananeler başka türlü yürümez. Türkiye Masonluğu kritik bir devreye girmiştir. Benim Türk Masonluğunda gördüğüm budur. Bu, nasıl ve nerede durur, nereye gider bilmiyorum. Ya icab ettiği zaman zecrî tedbir alırız, yahu ta böyle işte tamim yazarız, tavsiye eder geçeriz.

Nafi Ziya Başak K.: – Bence yapılacak şey, ikazdan evvel o Üs.: Muh.:’e ihtarda bulunmak, ondan sonra Locasındaki mevkiini küçük düşürmemek için, isim zikretmeksizin ihtarda bulunulduğunun tamim edilmesidir.

Yüksel Kazmirci K.: – Üstadım, Ankarada yapılan hareket kesin olarak nizamlara aykırıdır, buna ne yapacağımıza karar verelim. Fakat Penbecioğlunun fikrine katılmıyorum. Localarda konferansların mevzuunu seçmek Üs.: Muh.:’in takdiridir. Bunun aksine bir tamim yazmamıza imkân yok, L.G.T.nün sarih hükmüdür: Localarda her mevzu konuşulabilir, müzakere edilebilir, yeter ki politik, siyasî münakaşalara girilmesin. Bu hüküm değişmedikçe böyle bir tamim yapılamaz.

Suha Umur K.:, Masonluk mesleği ancak Localarda öğretilir. Bu bakımdan Localarda yalnızca Masonlukla ilgili konuşmalara yer verilmelidir, diyerek kardeşlerin bilgisizliğinden şikâyet edildiğini, bunun tedbirini aramanın ise Bü.: Gö.: Kuruluna düşen bir vazife olduğu hakkındaki kanaatini tekrarladı.

Moiz Berker K.:, burada konuşan bütün kardeşlere hak verdiğini, her hangi bir konuda konferans verilebileceğini, fakat sonunun mutlaka Masonluğa bağlanması gerektiğini, Üs.: Muh.:’lerin beş sene Üstatlıkta bekledikten sonra bu mevkie geliyorsa bunun çaresini düşünmek icap ettiğini, tamim yazmakla meselenin halledilemeyeceğini beyan etti.

Sait Penbecioğlu K.:, söylediklerinin yanlış anlaşılmış olduğunu, Localarda evvelâ Masonlukla ilgili teme fikirlerin öğretilmesinin esas olduğunu, evvelâ yeni gelen Masona, Masonluk tarihini, teşkilâtını, Masonluğun ana umdelerini öğretmenin lâzım geldiğini, Üs.: Muh.: locasını bu bilgilerle mücehhez kıldıktan sonra diğer mevzularda da konferanslar tertip edebileceğini söyledi.

(...)

Cavit Yenicioğlu K.:, her sene çalışılacak meseleler hakkında konular verilmesinin uygun olduğunu söyleyerek, Bü.: Gö.: Kurulu olarak burada her zaman görüştüğümüz meselelerden daha önemlilerinin bulunduğunu söyledi.

Suha Umur K.:, L.G.T.'nde B  . Hatibin görevlerinden birinin 'Locaların fikrî mesaisini tanzim ve çalışmaların istikametini göstermek üzere, her sene başında bir rapor hazırlar; bu rapor Localara tamim edilir' şeklinde olduğunu belirterek, T  z  klerimizde her şeyin d  ş  n  lm  ş olduğunu ama tatbikatını iyi yapamadığımızı söyledi.

Cavit Yenicioğlu K.:,   s.: Muh.: 'ler toplantısında bunlardan bahsetmek,   s.: Muh.: 'lere yazmak, tamim yapmak gibi çeşitli imkânların olduğunu söyleyerek bu konuda Loca B  .: M  fetti  şinden bir şey gelip gelmediğini sordu.

Suha Umur K.:, Loca B  .: M  fetti  şinden hiç bir mal  umat gelmediğini bildirerek, tüzüklere aykırı olan konferansın neden verildiğinin Lo.:   s.: Muh.: '  ne ve konferansı veren K.: 'e sorulmasını, M  fetti  şin de m  tal  asının alınmasını ve kararın bunlara göre gelecek celsede verilmesini teklif etti.

Bu teklif kabul edildi."

Locaların toplantı davetiyelerinin hem   ekil hem de içerik olarak Büyük Görevliler Kurulu'nda görüşülmesi 1979 yılında da devam etmi  ştir. Bir   rnek olarak 20 Ekim 1979 tarihli toplantıda Büyük Sekreter Suha Umur'un gündeme getirdiği toplantı davetiyeleri görüşülmüş ve Masonik kısaltmalarda ritüel ve tüzüklere uyulması gerektiği konusunda bir tamim yayınlanması –iki üyenin muhalif oyuna kar  şılık- oy çokluğu ile kabul edilmi  ştir. Loca davetiyelerinde resmi toplantı sonrası verilecek eşli yemek davetleri düşünülerek "Hem  şirelere" de hitap edilmesi konusunda açılan müzakerede farklı görüşler dile getirilmişse de Büyük   stat Vekili Cavit Yenicioğlu bu hususta "Vadilerdeki   s. Muh. toplantılarında   s. Muh. 'lerin ikaz edileceklerini" beyan etmi  ştir. Bununla beraber Suha Umur'un   nerisi üzerine yayınlanması kabul edilen tamim yayınlanmamış ve konu 26 Ocak 1980 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında tekrar tartı  şmaya a  ılmıştır. Bu kez localardaki mevcut uygulamayı zaten de  i  ştirmeyecek bir tamimin

yayınlanmamış olmasının daha doğru olduğu üzerinde mutabık kalınmıştır. Bununla beraber esas meselenin “*Hemşirelerin davet edildiği*” faaliyetlerin yoğunluğu olduğu üzerinde durulmuştur, hatta bu konunun intizamlı ilişkisi de görüşülmüştür. Kurul üyelerinin büyük kısmının paylaştığı temel görüş bu sıkıntıların Masonik eğitim eksikliğinden kaynaklandığı şeklindedir ve kurul üyelerinin bu eğitim ile ilgili olarak yeterince sorumluluk üstlenmemiş olmaları da ayrıca vurgulanmaktadır. Kurulun görev ve sorumluluk sahası ile ilgili bu hayli geniş tanımlama not edilmeye değerdir. Bu hususta ilgili toplantı tersimatına geçen görüşlerden şu örnekler verilebilir:

“Sait Penbecioğlu K. – Bü. Sek. K. ’imiz bu tamimi yapmamakla çok iyi yapmış, çünkü bu şekilde yapılmış bir çok tamimler var. Şimdi biz burada bir otokritik yaparsak, bazı kendi noksanlarımızı da ifade etmemiz icab eder. Üstadı Muhteremler toplantısı yapmıyoruz. Üstatlarla irtibatı kesmiş vaziyeteyiz. Hatta Büyük Kurul üyeleri Locaları dolaşarak bunları idarî yönden eğitmelidir. Bunları lisan-ı münasibi ile anlatarak yapmamız gerektiği kanaatindeyim. Maalesef bunlar, devamlı tamimlerle olacak tashihler değildir. Bugüne kadar çok tamim yapıldı, bir netice alınamadı. Bu bakımdan tamimin yapılmamasını ben fevkalâde doğru buldum. İyi ki yapılmamış. Benim fikrim, bu kurul azası üstatların, kardeşlerin, hepimizin, yalnız şurada toplanarak vazife görmesi değil Localarda idarî şeylerin anlatılması faydalı olur kanaatindeyim. Hemşirelerle toplantıyı kat’iyen arzu etmem. Hemşirelerle toplanılmaz. Masonik toplantılarda hemşirelerin muayyen yerleri vardır, bunlar tüzüklerimizde gösterilmiştir. Bunun dışındaki toplantıların ve davetiyelerin şekline karşıyım. Onu intizama sokmamız lâzımdır.

Moiz Berker K. – İstanbuldaki Büyük Görevliler vazifelerini yapmıyorlar. Üstadı Muhteremler toplantılarını ihmal ediyoruz. Hemşireli toplantılara gelince bence bunları kat’iyen kabul etmemek lâzımdır. Bunları tüzükler tayin etmiştir. Hatta başka ecnebi Localarda Tönü Blanş da

yapmazlar. İsterlerse hemşireler dışarıda toplanırlar. Bu da resmî davetiye ile değil, başka türlü korespondansla yapılabilir. O itibarla Suha K. 'min bu mektubu göndermemesini ben çok haklı buldum. Çünkü bu şekildeki bir tamim bir işe yaramayacak.

Süha Aksoy K. – Davetiyelerin şöyle yahut böyle yazılmaması hakkında bir tamimin yapılmamasını uygun buluyorum. Mayıs ayı dışında hemşirelerle bir toplantı yapılmasına ben de karşıyım.

P. S. Bü. Üs. V. Cahit Yenicioğlu K. – Şimdi bir yere giderken, daha şiddetli, daha kısıtlayıcı bir şeye gidiyoruz. Yani Suha Umur K. 'in yazacağı bir tamim reaksiyon görecekse, kısıtlayıcı bir tedbir aldığımız takdirde, daha çok reaksiyon olacak. Şimdi böyle bir kısıtlamanın içerisine sokmakta mana yok demek istiyorum.

(...)

Sadi Aral K. – Senede bir defa hariçte veya aşağıda hemşirelerle toplanılmasında ben bir sakınca görmüyorum. Yalnız, eğer bir konuşma yapılacaksa, metni değilse bile özeti evvelden bildirilmeli ve senede bir defadan fazla yapılmamalı. Tönü blâşlar hakkındaki fikrimi evvelce söylemiştim, aleyhindeyim.

Suat Ağagil K. – Bu konular her halde uzun tecrübelerden sonra nizamnamelerde yer almış. Konu esasında bizim törelerimize uygun mu değil mi, yapalım mı yapmayalım mı meselesini de aşmış. İntizamımızı tehdid eder bir istikamette geliyor. İngilizce basılmış olan o davetiye dışarıya gitmişse, görünüşte bizim intizamımızı dahi münakaşa konusu yapacak şekildedir. Bunda bir müsamaha gösterilmemeli. Bizim cemiyetimiz biraz otorite isteyen bir cemiyettir, onda da bir gevşeklik olursa, her şeyi kaybederiz.

Şevki Kayaman K. – Bu günkü şartlarla bu meseleye kesin bir çözüm bulamazsınız, çünkü bizzat kendimiz, gayrı resmî ve gayrı muntazam bir metni ritüel olarak vermişiz. Avrupada bulunan K.lerimizden soruyorum, İskoçyada,

İngilterede, İrlandada hanımlarla erkeklerin müstereken merasim yaptıkları bir metin var mı? Yok. Masonik nikah nedir? Ritüelik bir toplantı, tekris gibi bir şey. Maalesef bunda ben de biraz kalem çalmıştım, fakat gayri muntazam ve gayri resmî bir metindir. Bu ritüelleri kaldırabiliyor musunuz? Yoksa başka yapacak bir şey yoktur.

Yusuf Nomal K. – Durum anlaşılıyor. Bir çığ gibi, Suha K. 'imin dediği gibi büyürse tatsız bir durum ortaya gelebilir.. Onu mehmaemken önliyelim. İkinci arzum, Bü. Görevlilerin bir liste dahilinde locaları ziyaret etmesidir. Hemşireli toplantıların tahdidi taraftarıyım.

Sûzi Özmen K. – Hemşireli toplantıları son derece kısıtlamak lâzımdır.

Halil Mülküs K. – Hemşireli, yemekli toplantıların çok faydalı oldukları kanısındayım. Bizim temel görüşümüz ve temelimiz bunu icabettirir diye düşünüyorum: Sevgi ise, fikir alış verişi ise bu sofralarda var. Bu sofralarda öyle hemşirelerle tanışıyorum ki, bir çok kardeşlerimden hakikaten üstündürler.

(...)

Sait Penbecioğlu K. – Üstatlar meclisinde bunların sakıncaların anlatılması ve bunların yavaş yavaş tahdid edilmesi, yavaş yavaş ritüellerimiz dışında olanların yapılmamasının telkini faydalıdır. İki üç ay sonra da kat' i bir tamim yapılır, o zaman bir şey söylendiği takdirde, size şu tarihli Mecliste ikazlar yapılmıştı, denir.

Mesele öylece karar altına alındı.”

20 Ekim 1979 tarihli toplantıya geri dönecek olursak, o toplantıda bir başka dikkat çekici husus üzerinde daha durulduğu görülmektedir. Ankara Vadisi vasıtasıyla inşa ettirilip “Kardeşler” adı verilen bir köy okulundan sonra şimdi de ihtiyaç duyan başka köy okullarının inşaatlarının tamamlanması için localardan yardım toplanması müzakere edilmiştir. Suha Umur'un Masonluğun bir yardım derneği olmadığını ve bu tür yardımlar için başka sivil yardım

kurumlarının faaliyet gösterdiğini hatırlatması üzerine, zaten bunun Büyük Loca bütçesi ile ilgisi olmadığı, bazı locaların ve loca üyelerinin katkısı ile çözüm yoluna gidildiği ifade edilmiştir. Konu müzakereye açıldığında kurul üyelerinin bu konuda farklı görüşlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Tersimatta yer alan farklı görüşlere şu örnekler verilebilir:

“Cavit Yenicioğlu K., bütün dünyada bunun misallerinin mevcut bulunduğunu, başka Bü. Lo: 'ların hastaneler, mektepler yaptırmış olduklarını anlatarak, başka türlü dışarıya açılmayız, dedi.

Nesip Aksüt K., şimdi biz bu yardımı yapalım veya yapmayalım, bu yardımlar duyulduğu zaman talepler artarsa, biz de bunları karşılayamazsak, müşkül duruma düşmez miyiz, âcizlik meselesi çıkmaz mı ortaya, diye sordu.

Suha Aksoy K., - Bü. Kurul çalışmaları bir prensibe bağlı olmalıdır. Biz, Türk Masonluğunu dışarıdan gelecek tekliflere göre mi yöneteceğiz? Kararı biz mi vereceğiz, yoksa her müracaata göre mi hareket edeceğiz? Tüzükler için de, değiştirilmesine biz mi lüzum göstereceğiz, yoksa bir kardeş ‘Tüzükler değişsin’ dedi diye mi yapacağız. Altı ay sonra bir K. yeniden tüzüğü değiştirelim, derse, tekrar mı meseleyi ele alacağız? Önce tüzük değişikliğine lüzum olup olmadığına karar verelim. Bu tüzüğü yeni yaptı, biraz otursun, ondan sonra hep birlikte düşünelim. Ne değiştirmek istiyorsanız, burada bulunsun, başkaları da düşünsünler, tüzüğü değiştirmek istediğimiz zaman hepsini ele alırız.

Moiz Berker K., Biz bir hayır cemiyeti değiliz, o itibarla bir Mason Cemiyeti olarak kimseye yardım yapmakla mükellef değiliz. Yardım yapmak isteyen bir veya bir kaç Kardeş, para toplar, kendi namlarına veya bir başkası namına, bir teşekkür namına bir mektep inşa edebilir. Fakat, şu işi yapacağım, diye Localardan para toplamak Masonik değildir. Bütün hayır cemiyetleri Masonlar tarafından kurulmuştur. Mason onu yapar; ancak Masonluk

Cemiyeti namına değil, Masonluktan aldığı terbiye yüzünden yapar. Benim kanaatim budur.”

Masonik tabirlerin kullanımı, loca davetiyelerinin şekli ve içeriği, hemşirelerle faaliyetler ve yemekli toplantılar ile okul yardımı gibi konulardan sonra 1980 yılının Mart ayında bir başka sıkıntılı konunun daha gündeme geldiği görülür. 8 Mart 1980 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda Ankara’da Eşitlik Locası’nda Büyük Sekreterlik’ten gönderilen levhaların ayakta okutulmadığına ve bu hususta uyarıda bulunmak isteyen Büyük Müfettiş’e de söz verilmediğine ilişkin şikâyet toplantıda uzun bir müzakereye konu olmuştur. Burada hem tüm tamimlerin Büyük Loca’nın manevi şahsiyeti adına yazılmış olduğuna değinilmiş ve büyük müfettişlerin mutlaka desteklenmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Ancak anlaşıldığı kadarı ile bütün localara gönderilecek bir tamime gösterilecek tepkiden de çekinilmektedir. Bu hususta nasıl bir tamim yayınlanacağı üzerindeki görüşmeler sonunda sadece o locada okunmak üzere bir uyarı yazısı yazılması ve Üstad-ı Muhterem’in yazıda yer verilecek olan ilgili tüzük hükümlerine aykırı hareket ettiğinin belirtilmesine karar verilmiştir.

Masonluk tarihimizde 1970’li yıllar incelenirken idari yapı içinde büyük müfettişlerin fonksiyonları üzerinde de kısaca durmak gerekli olacaktır. O dönemde Büyük Görevliler Kurulu’nun merkezî rolü düşünüldüğünde kurul tarafından tayin yolu ile göreve getirilen büyük müfettişlerin etkisinin münferit ve tepkisel olaylarla sınırlı kalması dikkat çekici bulunabilir. Aslında Büyük Sekreterlik’te büyük müfettişlerin localara göre dağılımını gösteren güncel bir listesinin 1980 yılında dahi tutulmamış olması düşündürücüdür. Bunun yanı sıra büyük müfettişlerinin raporlarının takibi de yapılmamaktadır. Öyle ki tayin edildiği locaya beş yıldır hiç gitmemiş büyük müfettişlerin varlığı Büyük

Görevliler Kurulu'nda dile getirilmiştir.¹¹² 14 Haziran 1980 tarihli kurul toplantısında bu kez büyük müfettişlere bir “uyarı mektubu” yazılması kararlaştırılmıştır. Anlaşıldığı kadarı ile Büyük Görevliler Kurulu merkezî idare olarak hem uyarı yazıları ve tamimlerle locaları yönetmeye çalışıyor hem de bu yöntemin yeterince etkili olmadığını gözlemliyordu. Bunun yarattığı sıkıntı ve gerilimin merkezden localara doğru yayılması muhtemelen kaçınılmazdı.

12 Eylül 1980 Darbesi nedeniyle 1980 yılında bir süre çalışmalara ara verilmesinin ardından Aralık ayında toplanan Büyük Görevliler Kurulu'nda Fikret Çeltikçi'nin Masonluk tarihi ile ilgili hazırladığı kitabın basılması gündeme gelmiştir. Bu yayının önemi Masonluk tarihi ile ilgili olarak kurum bünyesinde uzun yıllardır ilk defa bir çalışmanın yayınlanmasıdır. Bu amaçla 26 Ocak 1980 tarihinde Fikret Çeltikçi'nin kitabının basım kararı alınmış ancak bu konuda bir bütçe tahsisi ancak 20 Aralık 1980 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında yapılabilmektedir. Yapılan müzakere sırasında kitap taslağının kurul üyeleri tarafından önceden incelendiği de anlaşılmaktadır.

20 Aralık 1980 tarihli kurul toplantısı 1980 yılı sonra ererken 1970'li yıllara ilişkin sorunların aynı yaklaşımla ele alınmaya devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu toplantıda örnek iç tüzük hazırlanması, eşlerle yapılan bir toplantı davetiyesinin biçim ve içeriği, Büyük Sekreterlik'in localarla ilgili bazı önemli konularda Büyük Görevliler Kurulu'na bilgi vermeden levha yazması bu toplantıda ele alınmıştır. Loca yönetimleri ile ilgili

¹¹² 10 Mayıs 1980 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında büyük müfettiş raporları hakkında bilgi sahibi olunmadığı dönemin Büyük Sekreteri Suha Umur tarafından beyan edilmiştir. 14 Haziran 1980 tarihli toplantıda ise yıllardır rapor hazırlamamış büyük müfettişlerin varlığı konuşulmuştur. O tarihte ilk defa hazırlanan taslak listeye göre 31 Aralık 1979 itibarı ile raporunu göndermeyen İstanbul'da on, Ankara'da beş ve İzmir'de bir locanın büyük müfettişi mevcuttur. Aynı toplantıda büyük müfettişi bulunan iki locaya mükerrer büyük müfettiş tayini yapıldığı da kayda geçmiş, bunun üzerine büyük müfettiş listesi gözden geçirilmiş, tayin edilmeyen veya büyük müfettişi istifa etmiş bulunan localar için bu toplantıda yeniden tayinler yapılmıştır.

“Genel Yararlar” kısmında Sait Penbecioğlu’nun şu değerlendirmesi kurulun genel yaklaşımını özetlemesi açısından dikkate değerdir:

“Birinci çekici eline verdiğimiz Üstatların pek çoğunda idarî bakımdan bazı eksiklikler görüyoruz. Meselâ Büyük Sekretere yazılan bir yazıda imza ve mühür eksikliği oluyor. Bu yazıyı Büyük Sekreter gönderdiği zaman, bize karşı cephe aldı diye iritasyon yaratıyor. Büyük Sekreter haklıdır. Bu şekli bakımdan Masonluğumuzun eksikliğinin ifadesidir. Biz bunu Üstatlara intikal ettiremiyoruz ve birinci çekici eline alan Üstat bunu tam manası ile öğrenmemiş oluyor. (...) Kurul azaları olarak; Üstatlarla yaptığımız toplantılarda Üstatlara düşen vazifeleri kendilerine hatırlatalım.”

Türk Masonluk tarihinde 1970’li yıllar, idari anlayış ve örgütlenme tartışmaları açısından çok önemli bir dönemi işaret etmektedir. 1965 Olayları sonrasında yeni ritüeller ve tüzüklerin yürürlüğe girdiği bu yeni dönemde bir taraftan konsolidasyon çabaları sürerken diğer taraftan da idari açıdan hayli muhafazakar bir tutumun sergilendiği söylenebilir. Bu tutum, Masonluk tarihimizde Yüksek Şûra ile başlayan ve zaman içinde Masonluk kültürümüze tüm yönleriyle nüfuz eden yukarıdan aşağıya yönetim anlayışının güçlü bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Geriye dönülüp belgeler üzerinden bakıldığında 1970’li yıllar Büyük Loca, Büyük Görevliler Kurulu ve localar arasında denge ve uzlaşmaya doğru giden yolda çetin sınavlarla dolu bir dönem olarak görülmektedir.

3.2. Yokluklar İçinde Zenginlik Hissi: Mali Durum

Türkiye Masonluğu tarihinde 1970’li yıllara damga vuran konulardan biri de mali durum ile ilgili yaşanan sıkıntılardır. Bu sıkıntıların farklı sahalarda farklı etkilerde bulunduğu söylenebilir. Örneğin denk bütçe oluşturmakta zorluk çeken ve harcamaları düşürmek için çeşitli tedbirler almayı hep gündemde tutan Büyük Görevliler Kurulu’nun yatırım konusundaki tutumları farklı ve dikkat çekicidir. Sosyal yardım konusundaki girişimleri de mali tablo ile etkileşimi açısından incelenmeye değer bir başka başlıktır. Bu nedenle 1970’li yıllarda mali durumun yarattığı sorun ve sarsıntıların hangi sahada nasıl bir karşılık bulduğunu incelemek 1970’li yılları anlamak için şarttır.

1970’li yıllar sadece Türkiye Masonluğu için değil tüm Türkiye’de ekonomik yönden sıkıntılı bir dönemi işaret eder. 1974 ve 1979 yılında yaşanan petrol krizleri neticesinde artan petrol fiyatları, artan cari açık ve tetiklenen fiyat artışları etkisiyle Türkiye ilk defa çift haneli enflasyon ile tanışmıştır. Bunun yanı sıra ithalata dayanan ekonomik faaliyetlerin de etkisiyle Türk lirası önemli değer kaybetmiştir. Keza aynı dönemde Kıbrıs Barış Harekâtı’nı müteakip yaşanan Amerikan ambargosu da Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Başbakan Süleyman Demirel’in “70 sente muhtacız” ifadesiyle tarihe geçen dönem, elbette Büyük Loca’yı da mali yönden zor bir tablo içinde bırakmıştır.

1970 yılında ilk dikkati çeken husus, bölge mahfillerinin üyelerden yaptığı tahsilatı kendi gelirleri gibi gördüğü ve bu gelirlerin büyük bölümünü Büyük Loca Hazinesi’ne aktarmadığının açıkça ifade edilmesidir. 25-26 Nisan 1970 tarihinde toplanan Genel Kurul’a sunulan Mali Rapor’da, lağvedilmiş bölge mahfillerinin 1967-1968 döneminden beri topladığı ancak merkeze aktarmadığı aidat ve diğer gelirler listelenmiş, kağıt üzerinde raporlanan tutarların zamanında aktarılmamasından kaynaklanan sıkıntılar dile

getirilmiştir. Bunun yanı sıra 1965'ten beri mali yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeyen localardan da bahsedilmiştir.¹¹³

20 Haziran 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Büyük Hazine Emmini, giderleri karşılayamayacak durumda olduklarını belirtmiş ve kurulda “*ellerindeki mevcut paraları göndermeleri için Loca Üstadı Muhteremlerine ricada bulunmasına*” oy birliği ile karar alınmıştır.

18 Haziran 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında “*bir olağanüstü Konvane yetecek paranın*” olup olmadığı sorulmuş ve Büyük Hazine Emmini bu soruya “*Emlâk vergisi karşısında durumumuzu bilmeden bu suale cevap veremem*” demiştir. 1972 yılı emlak vergisi açısından Türkiye’de mevzuatın değiştiği bir yıl olmasına mukabil, bu ifade içinde bulunan mali durumu anlatması açısından kaydedilmeye değerdir.

Bu dönemin en dikkat çekici girişimlerinden biri “Huzur Evi Vakfı” kurma kararının alınmasıdır. Ancak üye bağışlarıyla kurulması planlanan bu vakıf hakkında bazı tereddütler vardır. Örneğin 24 Eylül 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında, vakıf kurulamadığı takdirde üyelerin baştan ödediği paraların akıbetinin ne olacağına ilişkin sorular müzakere edilmiştir. Vakfın Yakacık’ta satın alınacak geniş arazi içindeki köşkte hayata geçirilmesi düşünülmektedir. Bu amaçla 17 Aralık 1972 tarihli kurul toplantısında bu köşkün satın alma şartları detayları ile müzakere edilmiştir. Buna göre yarısı peşin yarısı bir yıl sonra ödemeli, ipotekli bir satın alma modeli üzerinde durulduğu kayda geçmiştir.¹¹⁴ Bu vakfın ne şekilde idare edileceği ve işletileceği konusunda da kurulda bazı görüş ayrılıkları vardır. Anılan toplantıda vakfın haricilere açık olması, ödeme gücü olanların kabul edilmesi,

¹¹³ 25-26 Nisan 1970 tarihli Genel Kurul’a sunulan “1969 Senesi Mali Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1471.

¹¹⁴ Yakacık Köşkü ve arsası 400.000 lira peşin, 485.000 lira 1973 yılı sonuna kadar ödeme şartıyla satın alınmıştır. Bkz. 21-22 Nisan 1973 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu”, HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1482.

hasta ve yatalakların kabul edilmemesi gibi konular müzakere edilmiş, kuruluştan sonra işletme giderlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği hatırlatılmıştır. Ayrıca köşk binasının tamirâtı da düşünülmesi gereken bir başka husustur. Yakacık binası huzur evi yapılmak üzere 1973 yılında satın alınmış ancak tamiri “*parasızlık yüzünden*” bir süre ertelenmiştir.¹¹⁵ Vakıf konusu ise hayata geçirilemeyecek ve üyeler ancak 1976 yılında yatırdıkları parayı geri alabileceklerdir.¹¹⁶

Yakacık’ta kurulması planlanan huzur evi projesi sonraki yıllarda da konuşulmaya devam etmiştir. Örneğin 21 Nisan 1979 tarihli Genel Kurul’da söz alan Süha Aksoy bu konuda şunları söylemiştir:

“Yakacık arazisini ‘Huzur Evi’ yapmak için aldık, bir Vakıf yapmak için çalıştık. Bu iş, ihtiyaç yönünden olgunlaşmadı, masraf yönünden olgunlaşmadı. Zamana bırakılmıştır, kat’iyen vazgeçilmiş değildir.”

1972 yılına geri dönecek olursak, aynı yıl Ankara’dan Orhan Alsaç vasıtasıyla İmar ve İskân Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile irtibat kurulduğu ve deprem bölgelerinin birinde bir okul inşaatına yardım amacıyla bir girişimde bulunulduğu görülmektedir. Hazineye bu amaçla toplanmış ve tahsis edilmişmiş bütçe hakkında 24 Eylül 1972 tarihli toplantıda görüş alışverişinde bulunulmuş ve gereğinin yapılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁷

1970’li yılların başına kadar Büyük Loca Hazinesi’nin kontrolünde olan iki ayrı “Sandık” vardır. Bunlardan biri “İhtiyarlık ve Yoksulluk Yardım

¹¹⁵ 8 Temmuz 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

¹¹⁶ 22 Mart 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında yer alan açıklama şöyledir: “*Pek Sayın Büyük Üstat, bazı kardeşlerin, Yakacıkta kurulması düşünülen fakat şimdilik kurulamayan Huzur evi için verdikleri paralar hakkında izahat istediklerini; bunlara, paralarını geri alabilecekleri hususunda bir karar almamıza gerek olup olmadığını sordu. Yapılan görüşme sonunda karara lüzum olmadığı, parasını isteyen olursa geri verilebileceği neticesine varıldı.*”

¹¹⁷ 24 Eylül 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında okul inşaatına yardım için ayrılan tutar 108.000 lira olarak kayda geçmiştir. Daha sonra 11 Kasım 1973 tarihli kurul toplantısında bu rakam 110.000 liraya çıkarılmıştır.

Sandığı” diğeri ise “Ölüm Yardım Sandığı”dır. Büyük Loca aidatı yanı sıra üyelere bunlar için belirlenmiş tutarlar bağış olarak toplanmaktadır. Bunların yanı sıra kültürel faaliyetler için ve inşaat yardım fonu için belirlenmiş tutarlar da talep edilmektedir.¹¹⁸ 1973 yılında iki “Sandık” birleştirilerek “Sosyal Yardımlar Sandığı” oluşturulmuş ve tüm katkı bedelleri aidat içerisinde toplanmış ve aidat 600 lira olarak tespit edilmiştir. O tarihte gündemde olan Yakacak huzur evi projesi için bağışlar ise ayrı bir fon altında toplanmaktadır.¹¹⁹

8 Temmuz 1973’de her masrafın Büyük Görevliler Kurulu onayından geçmesinin kanuni bir zorunluluk olduğu şu şekilde kayda geçmiştir:

“Her vadede yapılacak bütün masraflar hususunda, teker teker Büyük Kurul kararı alınması lüzumu, yeni dernekler kanunu müvacehesinde de bir zaruret arzettiğinden, bundan böyle, her masraf için, ita âmiri mevkiinde bulunan Büyük Kuruldan karar alınmasına karar verildi”

Bu karardan bir süre sonra şubelere günlük masraf için belli bir miktarda harcama yetkisi verilmiştir.¹²⁰

11 Kasım 1973 tarihine gelindiğinde hem mali durumun hem de lokal binalarının müsait olmaması sebebiyle yeni bir karar alındığı görülür. Buna göre, toplu olarak yapılmaya başlayan Üstad-ı Muhterem İs’at Törenleri’nden sonra bir ziyafet verilmemesine ve sadece tuz, ekmek ve şarabın paylaşılmasına ilişkin karar Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına şu şekilde kaydedilmiştir:

¹¹⁸ 1970’li yılların başında Büyük Loca aidatı 120 TL, İhtiyarlık Yardım Sandığı için toplanan bir aylık aidata karşılık 12 lira, vefatlarda ise her üyeden vefat başına 2,5 lira toplanmaktadır. Ölüm Yardım Sandığı için her üyeden vefat başına toplanan bu bedelin daha sonra 5 liraya çıkarıldığı görülecektir. Öte yandan kültürel faaliyetler için 80 lira ve inşaat yardımı için 200 lira bağış istenmektedir.

¹¹⁹ 20 Nisan 1974 tarihli Genel Kurul’a sunulan Mali Rapor ekinde o tarihe kadar Huzur Evi için bağışta bulunan üyelerin listesi yer almaktadır. Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1481

¹²⁰ 9 Eylül 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

“Toplu olarak yapılacak bu is’at törenlerine, Vadilerde bütün locaların eski yeni Üstadı Muhteremlerinin davet edilmesine karar verildi. İs’atlardan sonra toplu bir ziyafet verilmesine, gerek Lokaller ve gerekse Büyük Locanın Hazine durumu imkân vermediğinden, yapılan müzakereler neticesinde, Pek Sayın Büyük Üstadın teklifiyle, İs’at günü, İs’attan önce veya sonra, hiçbir isim altında ziyafet verilmemesine, icap ederse, sadece tuz ekmek ve şarabın paylaşılmasına karar verildi.”

Alınan bu karar, bundan sonra gelenek haline gelecek ve tüm Agap sofralarında tuz, ekmek ve şarap paylaşılmaya başlanacaktır.

1974 yılına gelindiğinde hazineyi ilgilendiren farklı yönde kararların alındığı görülür. Bu dönemde yardım isteyen Diyabet Cemiyeti’ne “para olmadığı için” yardım edilemeyeceği cevabı verilmiş¹²¹ buna mukabil 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı vesilesiyle açılan “Silahlı Kuvvetler’e yardım kampanyası” kapsamında üyelerden önemli bir miktar para toplanmış¹²², İzmir Vadisi’nden gelen lokal binasının büyütülmesi talebi ertelenmiş buna mukabil İstanbul’da lokal binasının bitişiğindeki 19 numaralı bina satın alınmıştır. Öte yandan bu satın alma işlemi ile ilgili sonraki yıllarda önemli sıkıntılar ortaya çıkacaktır.¹²³ Bu binanın arsası üzerine yapılacak inşaat da ancak dört yıl sonra 1978 yılının sonlarında başlayabilecektir.¹²⁴

¹²¹ 17 Mart 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

¹²² 5 Ekim 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında kayda geçen rakam 250.000 liradır.

¹²³ 14 Haziran 1980 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında Büyük Sekreter Yardımcısı Nesip Aksüt’ün belirttiğine göre bu satın alma işlemi resmi dernek üzerine değil de Hayrullah Örs ve Fuat Ramazanoğlu üstüne yapıldığı ve tapusu daha sonra bir ikinci işlemle dernek üzerine geçirilmiş olduğundan önemli bir cezai işlem uygulanmıştır. Bu çerçevede bir uzlaşma yoluna gidilmişse de o tarihte vefat etmiş olan hem Örs hem de Ramazanoğlu mirasçılarına çıkarılan cezalar da doğal olarak dernek tarafından ödenmiştir.

¹²⁴ 23 Eylül 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

Diğer taraftan aynı dönemde mali durum nedeniyle bazı yurt dışı seyahatlerde kısıtlamaya gidildiği de görülür. Örneğin 17 Mart 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında bu hususta şu bilginin yer aldığı görülmektedir:

“Avusturya ve Almanya’da, önümüzdeki aylarda yapılacak masonik merasimlere davet edilmiş olduğumuz bildirilmekle, Büyük Locamızın, bu gibi vaziyetlerde tahsis edilecek parası olmadığına bilgi edinildi.”

Bu genel tablo içinde masrafların kısılması ile ilgili olarak 8 Ekim 1974 tarihli toplantıda 1975 yılından itibaren uygulanmak üzere şu tedbirin alındığı dikkati çeker:

“Masraftan kısmak için, bundan sonraki Büyük Görevliler Kurulu toplantılarının: Pek Sayın Büyük Üstat, Kaymakamlar, Büyük Sekreter, Büyük Hazine Emni hazır bulunmak şartı ile, toplantının yapıldığı vadideki Büyük Görevliler tarafından yapılmasına karar verildi.”

21 Aralık 1974 tarihinde toplanan kurulda masrafların kısılması için hem Büyük Görevliler Kurulu toplantılarının azaltılması hem de genel kurulun iki senede bir toplanması müzakere edilmiştir. Ancak bu konu Masonik mevzuat ile ilgili olduğundan ilerleme kaydedilmesi mümkün olmamıştır.

1975 yılında da mali konularda sıkıntıların devam ettiği görülmektedir. Bu sıkıntıların kaynağında üye aidatlarının toplanamaması ya da toplanan aidatların ise hazineye aktarılamaması olduğu üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 27 Eylül 1975 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bu konu tersimata orijinal imlasıyla şu şekilde geçmiştir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, Locaların Büyük Hazineye olan borçlarından bahsederek, bu miktarın son derece yüksek olduğunu, İstanbul’da 650.000 liranın üstünde borç bulunduğunu, Vadilerin de bu nisbette borçlu olduklarını, masraflarımızı karşılayacak paranın bulunmadığını buna mutlaka bir çare aramak gerektiğini, borcu olan Localara is’at Tasvipnamesi

gönderemeyeceğini, esasen, Loca borçlu olduğu müddetçe seçimlerin muteber olamayacağını söyledi.

Yenicioğlu birader, bu hususta zecrî hareket edilmesi, Locaların borçlu kardeşleri borçsuz gösterdiğini, halbuki bunların normal mesailere bile katılamayacağını söyledi.

Pek Sayın Büyük Üstat, ekseriya, Loca biraderleri borçlu olmadıkları halde, Loca Hazine Eminlerinin, borçlarını Büyük Hazineye yatırmadıklarını, Locaların, ayrıca, tekris, terfi konularında yanlışlar yaptıklarını, bu yanlışları, elimizde tel vasıta olan davetiyelerden çıkarmanın zorluğunu söyleyerek, para toplanması işinin daha iyi düzenlenmesi için, saat 18-18,30 aralarında bir kişinin daima hazır bulunarak Loca Hazine Eminlerini sıkıştırması gerektiğini ilâve etti.”

Öte yandan 1975 yılında İstanbul’da “Çiçekçi Sokak”ta bulunan üç parça evin alınması için harekete geçildiği görülür.¹²⁵ İzmir Vadisi de Büyük Loca’dan bir talepte bulunmadan kendi lokal binasının büyütülmesi için bütçe hazırlamaktadır.

1976 yılında mali tablonun bir miktar düzeldiği görülür. 23 Nisan 1976 tarihli Genel Kurul’da aidat 600 liradan 750 liraya çıkarılmıştır. Bu dönemde Ankara’daki lokal binasının kesin kabul işlemi de tamamlanmıştır.¹²⁶ 16 Ekim 1976 tarihine gelindiğinde ise hem şubelerde toplanan paraların İstanbul’a aktarılması gerektiği hatırlatılmış hem de hazinede toplanan paranın nasıl değerlendirileceği üzerine şu sözler tersimata geçmiştir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, birikmiş paramızı bankada saklamanın abes olduğunu beyan ederek, bununla ne yapılabileceğini sordu. Umumî temayül arsa almak yönünde tecelli ettiyse de, bugünkü şartlar altında, derneğimiz

¹²⁵ 31 Mayıs 1975 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

¹²⁶ 6 Haziran 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

adına arsa müsaadesi almanın zorluğu tebarüz ettirilerek, şimdilik, tahvil alınmasına karar verildi.”

Öte yandan 24 Kasım 1976 tarihinde gerçekleşen ve 3.840 kişinin vefat ettiği Van depremine yardım için Büyük Hazine’den 100.000 lira bağışlanmıştır. Tek seferde verilen bu meblağın yol açtığı bütçe açığını karşılayabilmek için de daha sonra üyelerden yardım toplanmıştır. Öte yandan aynı günlerde İzmir’de sadece bir locanın girişimi ile aynı yardım dışında ayrıca 160.000 lira gönderildiği görülür. Bu durum Büyük Görevliler Kurulu’nun 25 Aralık 1976 tarihli toplantısında görüşülmüş ve *“iç yardım konusunda”* karşılaşılan zayıflık üzerinde durulmuştur. 1976 yılının sonuna gelindiğinde her ne kadar mali tablo bir miktar düzelmişse de gelir ile gider ancak birbirini karşılar vaziyete gelmiştir.¹²⁷

Bu nedenle 1977 yılında aidatların arttırılması gündeme gelmiştir. 5 Şubat 1977 tarihli Genel Kurul’da bu hususta şu açıklamalar tersimata geçmiştir:

“Pek Sayın Büyük Üstat malî rapor hakkında izahat verdi ve 750 lira aidatın yarısının yardım sandığına gittiğini, diğer yarısının masrafları karşılayamaz olduğunu ifade etti ve önümüzdeki yıldan itibaren arttırılması gerekeceğini anlattı.

Süha Aksoy birader, geçen seneki bütçede 3500 üye hesabı ile gelirin 3.250.000 lira olarak tahmin edilmiş olduğunu, bunun yerine %5 fazlası ile gelirin 3.600.000 lira gerçekleşmiş olduğunu; giderler: 1.750.000 lira cari masraflar, 750.000 lira sosyal yardımlar, 750.000 lira tamirat ev sair e olmak üzere tahmin edildiğini, halbuki cari masraflar için 1.670.000 lira ödendiğinden, 80.000 lira tasarruf sağlanmış olduğunu sosyal yardımların da, 240.000 lira fazlası ile 990.000 lira tuttuğunu netice itibarı ile bakiye 280.000

¹²⁷

25 Aralık 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

liranın gelişme fonuna aktarılabilirliğini söyledi. Sözüne devamlı, geçen seneyi aşağı yukarı başa baş olarak kapamak imkânı olduğu halde, şimdi ücretlere yapılan zamlar ile masraflarda artma olacağını, bu suretle gelişme fonuna para aktarılamayacağını, zammın zarurî olduğunu izah etti.”

1978 yılına gelindiğinde aidat 1.000 lira ve giriş başışı 2.500 lira yapılmıştır. Ancak bu da mali sorunları çözmeye yetmemektedir. 23 Eylül 1978 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bütçede gelirin gideri karşılayamadığı belirtilerek “Sosyal Yardım Fonu”ndan aktarma yapmak gerekeceği belirtilmiştir. Böylelikle birikmiş fonlardan yararlanma yoluna gidilmiştir.

1979 yılına gelindiğinde bütçe ile ilgili sıkıntıların yine gündemde olduğu görülmektedir. Bu kez aidat 1.000 liradan 1.200 liraya, giriş başışı ise 2.500 liradan 5.000 liraya çıkarılmıştır. Bu artışların da çare olamadığı anlaşılmaktadır. Örneğin 20 Ekim 1979 tarihli kurul toplantısında personel zamlarının karşılanmasındaki güçlükler toplantı tersimatına şöyle yansımıştır:

“Süha Aksoy K.: – Eğer zamlar ve paralel olarak Vadilerdeki zamlar kabul edilirse, Biraderlerden alınan aidatın tamamı personel masraflarına gider. Ona göre aidatı arttırmak gerekir. Bu basit bir mesele değildir. Bu yükü vaktile taşımış bir kimse olarak söylüyorum, bunu iyice düşünmemiz gerekmektedir.”

1970’li yılların son döneminde aidat ve giriş başışlarındaki artış Genel Kurul’da delegelerin tepkisini almıştır. Bu tutumun üye profilini değiştireceği endişesi dile getirilmeye başlamış ve sonraki dönemlerde de bu endişe gündemde kalmaya ve dile getirilmeye devam etmiştir.¹²⁸

¹²⁸ Bir örnek olarak bu dönemde 22 Nisan 1978 tarihli Genel Kurul tersimatına geçen konuyla ilgili şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Rahmi TUNÇALP: Söylenilen aidat artışları uygulanırsa, hakikaten zenginler derneği haline geleceğiz.

1979 yılı başında Bursa’da faaliyet gösterecek Nilüfer Locası için bir lokal binası satın almak üzere girişimde bulunulmuştur. Ancak satıcıların vazgeçmesi üzerine kiralama yoluna gidilmiştir. Aynı yıl mayıs ayında tamamlanmak üzere olan 19 numaralı bina inşaatının ardından 21 ve 23 numaralarda yapılması gereken tadilat ve bakım işleri ve genel tefriş eksikliklerinin tamamlanması için bütçe hazırlığına girilmiştir.¹²⁹

31 Mart 1970 tarihi itibarı ile Büyük Loca bünyesinde 2.714 üye var iken 2 Mart 1981 tarihinde bu sayı 4.333’e ulaşmıştır.¹³⁰ 1960 yılında üye sayısı 1.922 olduğu hatırlandığında 1960-1970 arasında üye artış oranı %41,20 iken incelediğimiz 1970-1980 döneminde bu oran %59,65’tir.¹³¹ Üye sayısındaki bu önemli artışın yeni mabetlere ihtiyaç doğurduğu, özellikle İstanbul’da mekân sıkıntısının loca çalışmalarını etkilediği bilinmektedir. Bu dönemde yaşanan büyük mali güçlüklerle karşılık İstanbul’da Nur-ı Ziya’da 19 numaralı parsel satın alınıp burada yeni bir bina inşa edilmiş, yeni oluşan İstanbul bina

İsmet BİLGİN: Artışın 1979’da olacağını hepimiz biliyoruz, fakat biz, Ankara’lılar meseleyi farklı düşünmek mecburiyetindeyiz. Orada ücretli, maaşlı kimseler ekseriyettedir. Büyük Hazine Eminimizin de dar gelirliiler arasından seçilmiş olmasını isterdim. Devletin verdiği, hayat şartları nisbetinde artmıyor. Toplumumuzu entellektüellerden soyutlarsak "Tuzu Kurular" toplumu haline geliriz. Zenginlerden yardım alalım.

Ünal TÜMER: Malî konuda dikkatli karar verme durumundayız. Masonluğumuz salt para gücüne mi yoksa manevi güçlere mi dayanacak? Halini ve geleceğini garanti altına almış kişiler tarifini günümüz koşulları içinde değerlendirelim. Buna bugün diploma almış devlet memuru tarifini vermeliyiz. Bunların maddî koşulları da malumdur. Malî politikamız, geleceğimize göre olmalıdır.

Sungur BABAOĞLU: Bir çok üstadımın söylediğinin aksini söyleyerek şimşekleri üstüme çekeceğim. Uzun zamandır Ankaradayım. Memur zümresinin para ödeyemez halde olduğunu kabul etmiyorum. Mason olmak demek bir çok şeyleri vermeğe alışmak demektir. Yemin tahtında hizmet vermekle mükellefiz.

Fikret ÇELTİKÇİ: Kapılarımıza gelen genç kimselerin 8000 lira vermeleri imkânsızdır. Türkiyede Masonlar hiç olmazsa binde bir olmalıdır. Biraderlerden farklı aidat ve harç alınmalıdır.” Bkz. HKEMBL tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1476.

¹²⁹ 26 Mayıs 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

¹³⁰ HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1471 ve 401.01/1474.

¹³¹ 30 Ocak 1960 tarihli Genel Kurul’a sunulan Hazine Raporu’nda 1960 yılı başındaki toplam üye sayısı 1.922 olarak tespit edilmiştir.

kompleksinde yeni mabetlerin açılmasını da sağlayan restorasyon tamamlanmış, İzmir ve Ankara'daki yeni binalar da dikkate alınacak olursa Masonik çalışmalara fiziki imkanlar hazırlanmıştır. Öte yandan yüksek aidat, giriş bağışı ve terfi bağışı artışlarına rağmen bir türlü denk getirilemeyen bütçeler yardım fonlarından aktarma yapmak zorunluğunu da getirmiştir. Bütün bu tablonun içinde iyi niyetle de olsa çok şaşırtıcı bir yatırım olarak Yakacık Köşkü alımı ayrıca incelenmeye değerdir. İyi niyetle atıldığına kuşku olmayan bu adım, merkezî idarenin tasarrufu ile gerçekleşmiş ve pek çok üyenin mağduriyetine sebep olmuş gözükmektedir. Bununla beraber alınan bu gayrı menkulün yıllar içinde ne kadar değer kazandığı da bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan 19 numaralı parselin alımı sırasında yapılan tartışmalı işlem, devamında karşı karşıya kalınan külfetli ceza nedeniyle ayrıca incelenmeye değerdir. Mali zorluklar ve sıkıntılarla geçirilen bu dönemden geriye sadece bu gayrimenkuller kalmamıştır; tuz, ekmek ve şarap ile Agap Sofraları o sıkıntılı günlerin bir hatırası olarak bugün de yapılmaya devam etmektedir.

4. Hep Bir Endişe ile Sevmek

4.1. Türkiye Yüksek Şûrası ile İlişkiler

1965 Olayları'nın en önemli tarihsel sonuçlarından birisi o tarihte Türkiye'deki iki Masonik kurum olan Büyük Loca ile Yüksek Şûra arasındaki ilişkilerin kopmasıdır. Yüksek Şûra'nın 25 Mayıs 1966 tarihli levhası ile iki kurum arasındaki bağ ortadan kalkmıştır. Ancak kurumsal bağın bir Yüksek Şûra levhası ile ortadan kalkması üyeler açısından hızla ve kolaylıkla hayata geçirilebilecek bir adım değildir. Nitekim Yüksek Şûra'ya bağlı atölyelerin üyelerinin tamamının Büyük Loca matrikülündeki locaların üyelerinden oluşması, bu ayrılığın hayata geçirilmesinde bazı sorunlara yol açmıştır. Süreç içerisinde Yüksek Şûra kendi sembolik localarını ve büyük locasını diğer taraf da kendi yüksek şûrasını ve atölyelerini kurmuştur. Bu tablo içinde ilk adımı Yüksek Şûra'nın attığı ve sembolik localarını daha 1966 yılı Mayıs ayı içinde kurduğu görülmektedir. Bunu 4 Haziran 1966 tarihinde İstanbul'da Türkiye Büyük Mason Mahfili'nin kuruluşu izlemiştir.¹³² Büyük Loca üyelerinden yeni bir Yüksek Şûra kuruluşu ise daha sonra 1967 yılı sonunda hayata geçirilmiştir. Bu ara dönemde tarihsel açıdan ilginç bir gelişme yaşanmış ve gerilimli ilişkilere ve iki ana kurum arasındaki keskin ayrılığa rağmen Büyük Loca'ya bağlı üyelerin Yüksek Şûra atölyelerine devam etmesine uzun sayılabilecek bir süre ses çıkarılmamıştır. Bu süreçte önce 22-23 Nisan 1966 tarihli Büyük Loca Genel Kurul toplantısında atölye toplantılarına devam edip etmemek konusu oy birliği ile alınan bir karar ile “*Biraderlerin muhtariyetine*” bırakılmıştır. Bu toplantıda Büyük Üstat Hayrullah Örs'ün oylama öncesi sarf ettiği şu sözler dönemin tartışma iklimini anlamak açısından önemlidir:

¹³² Türkiye Büyük Mason Mahfili 1966-1968, Kulen Basımevi, 10 Mayıs 1968, s:5.

*“Şimdi size soruyorum: Beni Büyük Üstad seçerken, bir insanın hayatta verilebilecek payelerin en büyüğünü tevdi ederken, benim size hizmet etmemi isterken, benim haysiyetimin bir anda yok edilmesini, benim teşkilâta başkan değil de uşak olmamı mı istediniz? Başkanı uşak olan bir teşkilata ne denir kardeşlerim? Bu sıfatı ben sizlere layık görmediğim gibi ancak ruhlarında uşaklık olanlardan gayrisi da layık görmez. Onun için gündemin maddesini aynen oylarınıza koyacağım. Bunu tasdik buyurmanızı, ve oylarınızla Büyük Locamızın istiklal ve hürriyetini tescil ve tebcil etmenizi sizlerden bekliyorum.”*¹³³

Ancak Büyük Mason Mahfili ile Yüksek Şûra arasında imzalanan konkordato ile bu iki kurum arasındaki bağın resmiyet kazanmasından sonra Büyük Görevliler Kurulu’nda aynı konu gündeme gelmiş ve *“Biraderlerin muhtariyetine”* bırakılamayacağı yönünde görüşler beyan edilmiştir. 22-23 Nisan 1967 tarihli Büyük Loca Genel Kurulu’nda alınan karara istinaden 6 Haziran 1967 tarihli Hayrullah Örs imzalı Büyük Üstat Mesajı ile atölyelere devam edilmemesi hususu şu ifade ile duyurulmuştur:

*“Bundan böyle: Klandesten kuruluş ile her türlü ilişkisi kesilerek intizama girinceye kadar, yüksek şûranın atelyelerine devam edilmemesini diler, bu dileğimin, Masonluk disiplin ve prensiplerine bağlı olan bütün Kardeşlerimce büyük bir anlayışla karşılanacağından emin olarak Kardeşçe sevgi ve saygılarımı teyid ederim.”*¹³⁴

Ancak bu tarihten sonra da atölyelere devam edildiği tespit edilmiş ve konu Büyük Görevliler Kurulu’nda tartışılırken bu tamimin kimi üyeler arasında Büyük Üstat’ın bir *“temennisi”* şeklinde değerlendirildiği

¹³³ 22 Nisan 1967 tarihli Genel Kurul tersimatı.

¹³⁴ 6 Haziran 1967 tarih ve 3176 sayılı “Büyük Üstad Mesajı”.

anlaşılmıştır. Bunun üzerine tekrar bir tamim yazılarak bunun bir temenni olmadığı anlatılması kararlaştırılmıştır.¹³⁵

Öte yandan Yüksek Şûra'nın 1 Ekim 1967 tarihli toplantısında önemli bir gelişme yaşanmış ve Büyük Loca bünyesindeki localardan ayrılarak yeni kurulan Büyük Mahfil'e bağlı localara henüz katılmamış on Yüksek Şûra üyesinin on beş gün içinde gereğini yapmadıkları takdirde Yüksek Şûra'daki Masonik haklarından mahrum bırakılacakları duyurulmuştur.

Bu noktadan sonra yeni bir safhaya girildiği anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıda anılan on Yüksek Şûra üyesi 24 Ekim 1967 tarihli bir mektup ile Güney Jüridiksiyonu Hakim Büyük Âmiri Luther A. Smith'e başvurarak, Türkiye Yüksek Şûrası'nın reorganize edilmesi mecburiyetini dile getirmişler ve anlaşıldığı kadarı ile görüşüne başvurmuşlardır. Türkiye'de yaşanan süreci yakından takip eden Luther A. Smith 20 Kasım 1967 tarihinde bir cevap yazarak bu girişimin hukuken geçerli ve yaşanan sorunlara karşı doğru bir çözüm yolu olduğunu dile getirmiştir. 9 Aralık 1967 tarihine gelindiğinde bu on üye, daha önce Yüksek Şûra tarafından hakkında 1 yıl hak mahrumiyeti cezası uygulanan Önceki Büyük Üstat Ekrem Tok Başkanlığında yüksek şûrayı reorganize edecektir.¹³⁶ Böylelikle 1965 ayrılığından sonra atılan son kurumsal adım ile Büyük Loca'ya bağlı üyelerden müteşekkil yeni bir yüksek şûra kurulmuştur.

Bu noktadan sonra atılan adımlar 1970'li yıllara ait genel tutumu belirlediği için üzerinde özel olarak durmaya değerdir. Yüksek Şûra'nın böylelikle reorganize edilmesinin ardından 15 Aralık 1967 tarihli ve Hâkim Büyük Âmir Ekrem Tok imzalı bir yazı ile Büyük Üstat Hayrullah Örs'e bilgi verildiği görülmektedir. Bu yazıda 1786 Anayasası'nın Hâkim Büyük Umumi Müfettişlere tanıdığı haklara istinaden kurulan ve seçimlerini gerçekleştiren

¹³⁵ 2 Ekim 1967 tarihli Büyük Daimî Heyet toplantı tersimatı.

¹³⁶ Ekemen, Nafiz, "Arşivlerimiz İçinde 1965 Olayları", a.g.e., s:453-459.

Yüksek Şûra hakkında bilgi verilmiş ve ayrıca 111 numaralı bina ile ilgili olarak *“Skoç Riti Masonlarının müşterek malı olan ve hâlen en çok 130 kadar gayri muntazam Biraderin istifadesine bırakılan binanın umumun istifadesine tahsisine kadar”* kendilerine çalışmalarını ve idari işlerini yürütmek için yer tahsisi talep edilmiştir.

Bu yazının 7 Ocak 1968 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında tepki ile ele alındığı görülmektedir. Toplantı tersimatına göre bu tepkinin temelinde 111 numaralı binanın geri alınması için yeni bir dernek kurmaya gerek görülmemiş olması yatmaktadır. Bu hususun Büyük Loca’nın *“dış münasebetlerde elde ettiği başarıları”* tehlikeye atacağı, Yüksek Şûra’nın *“idaresi ve himayesinde olmadığına ilişkin çabaları tarumar edeceği”* ve *“intizamı üzerine gölge düşüreceği”* dile getirilmiştir. Diğer taraftan aynı bina içinde yapılan Masonik çalışmalarda *“mesailerine katılmayan, ritüelleri bilinmeyen felsefi atölyelerde gerek ritüellerinden gerekse çalışmalarından dolayı Hükümete karşı sorumlu olunduğu”* da hatırlatılmıştır. Dile getirilen bir başka husus ise yeni kurulan şûranın mevzuatında daha önce *“çekişmelere ve koptmalara mahal vermiş olan mevzuat”* aksaklıkların giderilmesi gerektiğidir. Bu tarihî toplantı sonucunda acele edilmemesi ve oluşturulacak bir heyet ile bu konuların bire bir müzakere edilmesinden sonra adım atılması kararlaştırılmıştır.

11 Şubat 1968 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında, Büyük Üstat Hayrullah Örs’ün bahsedilen görüşmede yer tahsisinin mümkün olamayacağı ancak maddi yardımda bulunabileceklerini belirttiği görüşülmüştür. Reorganize edilen Yüksek Şûra’nın tersimata geçen tek talebi ise *“Büyük Loca bizi tanıyor diye harice tebligat yapma imkânının kendilerine sağlanması”* olmuştur. Bununla beraber aynı toplantıda Ankara’daki locaların Üstad-ı Muhteremlerinin imzasını taşıyan ve şûra atölyelerine devam edilmesi için izin verilmesini talep eden yazı da okunmuştur. İzmir’de ise durum daha

da dikkat çekicidir, çünkü aynı toplantıda iki Büyük Görevli İzmir’de görevli oldukları atölyede çalışmaya başladıklarını beyan etmiştir. Bu iki gelişmenin Büyük Görevliler Kurulu’nda nasıl sıkıntı yarattığını tahmin etmek zor değildir.

Öte yandan Büyük Üstat Hayrullah Örs’e gönderilen 7 Mart 1968 tarihli ve Ekrem Tok imzalı Yüksek Şûra yazısına göre taraflar iki kere buluşmuşlar ve gerekli adımların atılmasını sağlamışlardır. Buna göre 18 Şubat 1968 tarihli Yüksek Şûra toplantısında Dahili Nizamname üzerinde gerekli değişiklikler yapılmış, Vilayet’e sunulmak üzere yeni bir dernek kurulması ile ilgili girişim bir hafta içinde hayata geçirilecektir. Yazı orijinal imlasıyla şu şekilde son bulmaktadır:

“Bütün bu didinmelerin ana kudret kaynağı, hepimizin meşru ve MUNTAZAM B.L.mıza bağlı meşru ve MUNTAZAM SEMBOLİK LOCA’ların MUNTAZAM üyeleri oluşumuzdur.

Bu gerçek gözden kaçırılmazsa,, sadık ve devamlı üyelerimiz olan SKOÇ RİTİ MASONLARI’nın, daha fazla bekletilmeden, Merkez ve Şube Binaları Localarında –bir çok obediyslarda olduğu gibi-mütevazıane çalışmalarında, ESAS bakımından ne türlü SAKINCA olabileceğini yüksek TAKDİR’inize sunarız.”

Bu yazı 17 Mart 1968 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda görüşülmüş ve düzeltilmiş tüzüğün Yüksek Şûra Büyük Katibi Mukbil Gökdoğan tarafından Büyük Katip Nafiz Ekemen’e verildiği, yeni dernek tüzüğünün de müştereken ilgili makamlara iletildiği tersimata geçmiştir. Böylelikle Skoç Riti atölyelerine devam edilmesini engelleyen sebeplerin ortadan kalktığına oy birliği ile karar verilmiştir. Alınan karar 18 Mart 1968 tarihli Büyük Üstat Mesajı ile localara duyurulurken Güney Jüridiksiyonu Hâkim Büyük Âmiri

Luther A. Smith'in 20 Kasım 1967 tarihli levhasına değinmesi dikkat çekicidir.¹³⁷

“Uzun bir bekleyişten sonra Ana Yüksek Şûra, ilişkilerini Türkiye Büyük Locası ile kesmiş olan Türkiye yüksek şûrası konseyi (yönetim kurulu) üyelerinin gayri muntazam olduklarını, buna karşılık Türkiye yüksek şûrasının, Fransada olduğu gibi yeniden kurulup konsakre edilmesine lüzum kalmadan, eski Büyük Üstad Ekrem Tok Biraderin başkanlığında Türkiye Büyük Locasına bağlı 33 dereceli muntazam üyeleriyle faaliyetine devam ettiğini, muntazam Yüksek Şûralara bildirmiştir.

Bu suretle Türkiye masonları arasında özlenen birliğin sağlanması yolunda yeni bir ümit ışığının belirmiş olduğunu müjdeler, değişen şartların ışığı altında kanun ve nizamlarını gözden geçirerek Türkiye Büyük Locasının otoritesine gölge düşürecek maddeleri yürürlükten kaldırmak suretiyle kendini reorganize etmiş bulunan Yüksek Şûra ve ona bağlı atölyelerin çalışmalarına katılmakta, artık bundan böyle sakınca kalmadığını, çalışmaların belirli günlerde Ankara ve İzmirde lokallerimizde ve remzî localar çalışmaları ile tedahül etmemek kaydıyle, geçici olarak İstanbuldaki lokalimizde de yapılacağını bildirir, bu yeni dönemin Türkiye masonluğu için hayırlı ve verimli olmasını dilerim.”

Aynı gün Büyük Üstat Hayrullah Örs'ten Hâkim Büyük Âmir Ekrem Tok'a bir yazı yazılmıştır. Bu tarih yazı orijinal imlasıyla şöyledir:

“7 Mart 1968 tarihli kardeş levhanız, Büyük Daimi Heyetimizin 17 Mart 1968 tarihli celsesinde okunmuş, ve organize edilmiş Yüksek Şûranın, Dernek kurarak tüzel kişilik iktisap ettiği ve İçtüzüğünde Türkiye Büyük Locasının otoritesine gölge düşürecek maddeleri yürürlükten kaldırdığı hususları memnuniyetle tespit olunmuştur. Türkiyede Masonluğun birlik ve

¹³⁷

18 Mart 1968 tarih ve 3602 sayılı Büyük Üstat Mesajı.

beraberliğini sağlamak maksadile, ve esasen ihdasınaki sebebler de bu suretle ortadan kaldırılmış bulunduğuna göre, 22/23 Nisan 1967 tarihli Konvanca bana verilen yetkiye müsteniden aldığım tedbirleri kaldırmış ve keyfiyeti bugünkü mesajımla Muhterem Localara ve bütün kardeşlere duyurmuş bulunuyorum. Skoç Riti çalışmalarına tahsis edilecek lokalleri tedarik etmenize değin, çalışmaların sekteye uğramaması için, atelyelerinizin geçici olarak İstanbul, Ankara ve izmir lokallerimizde toplanabilecekleri hususunu da Bölge Mahfillerimize tebliğ ettim. Bu toplantılardan dolayı Bölgelere terettüp edecek fazla masarifin miktarını ve sureti tediyesini tespit e tmek için de Bölge Mahfillerine yetki verdim. Şurası tabiidir ki, Skoç Riti atelyelerinin çalışmalarından dolayı, remzi Localarımız çalışmaları sekteye uğramayacak ve burada her hangi bir tedahüle meydan verilmeyecektir. Aramızda şifahen tespit edilmiş olduğu veçhile, İstanbuldaki Skoç Riti çalışmaları cumartesi ve pazar günleri yapılacaktır. Bu yeni dönemin Türkiye Masonluğu için hayırlı ve verimli olmasını diler, bu vesile ile Kardeşçe Sevgi ve Saygılarımı teyit ederim.”¹³⁸

Bu yeni dönemde Büyük Loca yönetiminin reorganize edilen Yüksek Şûra ile ilişkilerinde oldukça mesafeli olduğu anlaşılmaktadır ve bundan böyle iki kurum arasındaki ilişkileri düzenleyen bir konkordato da olmayacaktır. Buna ilişkin bir başka örnek 1968 yılının 13 Ekim 1968 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatından verilebilir. Buna göre anılan toplantıda, Yüksek Şûra’dan 26 Ağustos 1968 tarihinde gelen ve atölyelerin İstanbul’da cumartesi ve pazar günleri dışında da müsait mabetlerde toplanma talebi ile üye listesi ile gayrı muntazam, istifa, ebedi maşrıka intikal edenler ve tekris edilenlerin isimlerinin kendileri ile paylaşılması talebine Büyük Üstat tarafından 18 Eylül 1968 tarihinde verilen cevap görüşülmüştür. Büyük Üstat

¹³⁸

18 Mart 1968 tarih ve 3604 sayılı Büyük Üstat levhası.

Hayrullah Örs'ün bu taleplerin yerine getirilmesine gerek olmadığı ve hafta sonu çalışma izninin de geçici olduğunu hatırlatan cevabı Büyük Görevliler Kurulu'nda oy birliği ile isabetli bulunmuştur.

1969 yılına gelindiğinde hem İzmir hem de Ankara'daki bina inşaatlarının yapımına Yüksek Şûra'nın da maddi katkıda bulunduğu dikkatten kaçmaz. Örneğin 24 Ağustos 1969 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında açılan bağış kampanyasına yaptığı katkıdan ötürü Yüksek Şûra'nın resmi kurumu olan Türkiye Fikir ve Kültür Derneği'ne teşekkür edilmesi ve yapılan yardımın Ankara ve İzmir Bölge Mahfilleri arasında paylaştırılması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde bina kullanımı ile ilgili bazı hassasiyetlerin aşıldığı düşünülebilir. Nitekim Türkiye Yüksek Şûrası'nın 27 Nisan 1970 tarihinde İstanbul lokal binasında bir özel toplantı tertip edilmesine izin verilmesi talebinin Büyük Üstat tarafından olumlu karşılandığı görülmektedir.¹³⁹

Dikkat çekici bir başka gelişme ise 1972 yılında Türkiye Yüksek Şûrası ile tanışma işlemini yürütmek isteyen İsrail Yüksek Şûrası ile ilgili gerçekleşmiştir. İsrail Yüksek Şûrası adına İsrail Büyük Locası'nın Türkiye Yüksek Şûrası ile Yüksek Şûra arasındaki ilişkilerin düzenli olup olmadığı sorusuna olumlu yanıt verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁴⁰

Aynı yıl içinde Avrupa Yüksek Şûralarının Mayıs 1973'te İstanbul'da yapacakları toplantı için Yüksek Şûra'nın 14 Kasım 1972 tarihli bir yazı ile Büyük Loca'dan yardım istediği ve istenen bu yardımın sağlandığı görülmüştür. Ayrıca gereken katkının sağlanması hususunda yetkili temsilci olarak Büyük Loca adına Büyük Sekreter Nafiz Ekemen tayin edilmiştir.¹⁴¹ Anılan toplantıda mabet ve yemek salonunun kullanılabileceği ve buna ilaveten

¹³⁹ 5 Nisan 1970 tarihli Büyük Daimî Heyet tersimatı.

¹⁴⁰ 16 Ocak 1972 tarihli Büyük Daimî Heyet tersimatı.

¹⁴¹ 19 Kasım 1972 tarihli Büyük Daimî Heyet tersimatı.

uygun görülen bir tarihte Büyük Loca tarafından konuklara bir ziyafet tertip edilmek istendiği de Yüksek Şûra'ya bildirilmiştir.¹⁴²

23 Nisan 1977 tarihli Genel Kurul'da Büyük Üstat, Mukbil Gökdoğan'a 50. Yıl Önlüğü'nü verirken şu sözleri söylemiştir:

“Türk Masonluğunun Yüksek Şûrası da bir buhran geçirdi, fakat şimdi, bu buhranı atlattmış olduktan başka, itibarımızın yükselmesinde büyük rolü vardır. Hatırasını hürmetle andığımız Ertuğrul Kemal Eyüboğlu'ndan sonra, Yüksek Şûraya çok büyük hizmetleri geçen Mukbil GÖKDOĞAN Kardeşimize de teşekkürler ederek Önlüğünü takıyorum”

1979 yılında Büyük Görevliler Kurulu ile Yüksek Şûra arasında önemli bir gerilimin yaşandığı ve bu gerilimin bir krize dönüştüğü görülmektedir. Dönemin Büyük Üstadı Nafiz Ekemen, Büyük Görevliler Kurulu'nda görev yapan bir görevlinin aynı zamanda Yüksek Şûra İdare Heyeti'nde görev almaması yönünde bir tasarrufta bulunmuş ve bu karar beraberinde önemli tartışmalara yol açmıştır. İlk bakışta anlaşıldığı kadarı ile “intizam” konusunda Yüksek Şûra ile ilişkiler açısından bir sıkıntı yaşanabileceği endişesiyle Büyük Üstat bu yolda bir adım atmıştır. Büyük Görevliler Kurulu'nda Büyük Hatip olan Macit Erbudak ile Büyük Sekreter olarak görev yapan Ziya Umur'un Yüksek Şûra'nın 24 Aralık 1978 tarihli seçiminde görevli olarak seçilmesi sonucu yaşanan gerilim her iki görevlinin Büyük Görevliler Kurulu'ndan istifa etmeye zorlanmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak tartışma bununla sona ermemiştir. Çünkü her iki görevli de bu tasarrufun uygun olmadığını açıkça dile getirmiştir. Hatta Ziya Umur'un itiraz üslubunun alışılmış sınırları zorladığı da ileri sürülebilir. Fakat bu anlaşmazlıkta asıl dikkati çeken dönemin Hâkim Büyük Âmiri Mukbil Gökdoğan'ın sessiz kalmaması ve Büyük Sekreter Vekili ve aynı zamanda Ziya Umur'un kardeşi olan Suha Umur'a bir yazı göndererek

¹⁴²

11 Şubat 1973 tarihli Büyük Daimî Heyet tersimatı.

“Gelecek kuşakların, bir türlü sönmek bilmeyen bu “evham” ateşinden kurtulması için, gerekli bulunuyorsa, bu tür kısıtlamaları da içine alabilecek; ve iki Müstakil, Muntazam Kuruluş’un ahenk içinde ve Üiversal Masonluk’a yaraşır şekilde çalışabilmesi için, bir Konkordato’nun hazırlanmasına da” taraftar olduğunu belirtmiştir. Aynı yazının ekine Büyük Görevliler Kurulu’na sunulmak ve Büyük Loca Arşivi’ne konulmak üzere Ziya Umur’a yazdığı bir yazıyı da eklemiştir.¹⁴³ Hem muhatap alınan makam hem içerik hem de eki itibarı ile yazışma biçimi olarak bunun alışılmış bir uygulama olmadığı açıktır. Öte yandan Mukbil Gökdoğan, Ziya Umur’a yazdığı mektupta Büyük Üstat dahil altı aktif üyenin Yüksek Şûra’da halen yer aldığını da hatırlatarak bu tutumun anlaşılır olmadığını ve böylelikle Türkiye’nin *“karmaşık ve bilgisizliklerle dolu”* Masonluk dosyasına yeni bir örnek olarak eklendiğini ifade etmiştir. Konunun muntazamlıkla hiçbir ilgisi olmadığına da değinen Mukbil Gökdoğan, Aralık ayında yapılan Yüksek Şûra seçimlerinde hiçbir itiraz yapılmadığına da ayrıca işaret etmiştir.

17 Şubat 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bu mektup ele alınmış ve benzer üslupla cevap verilmesi tercih edilmiştir. Buna göre Nafiz Ekemen Büyük Üstat imzasıyla bu kez Yüksek Şûra Büyük Umumi Kâtibi Faruk Vâ-Nû’ya hitaben bir yazı kaleme almış ve söz konusu mektupla ilgili *“bir işleme gerek görülmediği”* ifade edilmiştir.¹⁴⁴

Bu gelişmeler arasında Ziya Umur’un Büyük Üstat Nafiz Ekemen’e 15 Şubat 1979 tarihli bir mektup göndererek itirazlarını tekrar ettiği görülmektedir. Bunun üzerine Büyük Üstat Nafiz Ekemen’in konuyu 21 Nisan 1979 tarihli Genel Kurul’a taşıdığı ve uygulamayı Genel Kurul üyelerinin

¹⁴³ Hâkim Büyük Âmir Mukbil Gökdoğan’dan Büyük Sekreter Vekili Suha Umur’a gönderilen 23 Ocak 1979 tarih ve 110.00/79 sayılı yazı ve ile Hâkim Büyük Âmir Mukbil Gökdoğan’dan Büyük Şansölye Ziya Umur’a gönderilen 22 Ocak 1979 tarihli ve 710.20/79 sayılı yazı.

¹⁴⁴ 19 Şubat 1979 tarih ve 8757 sayılı yazı.

oyuna sunduğu görülmektedir. Büyük Üstat Genel Kurul’a hitaben; *“Büyük Locamızın iki Büyük Görevlisi, Büyük Sekreteri ve Büyük Hatibi, daha dönem bitmeden Yüksek Şûrada vazife aldılar. Ben bunu uygun bulmadım. Çok kıymetli ve çok bağlı olan bize çok faydaları dokunmuş ve dokunacak olan bu Kardeşlerimiz Büyük Görevliler Kurulundan istifa ettiler. Ben bir yorum yaptım, ve dedim ki, Büyük Görevliler Kurulunda vazife alanlar Yüksek Şûrada vazife almasın. Bu yorumumu kabul ediyorsanız, iyi yaptın deyin”* dedikten sonra bu teklif oylamaya sunulmuş ve *“Büyük Görevliler Kurulunda vazife alacak 20 Birader’in Yüksek Şûra İdare Heyetinde vazife almamaları hakkındaki P.S. Büyük Üstadın teklifi”* kabul edilmiştir.

Mayıs ayına gelindiğinde bu kez Büyük Görevlilerin Yüksek Şûra atölyelerinde görev alıp alamayacakları tartışma konusu olmuştur. Bu hususta 26 Mayıs 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda Büyük Üstat şu açıklamayı yapmıştır:

“Bü.: Gö.: Kurulundaki 20 kişi Y. Şûra atölyelerinde vazife alsın mı almasın mı, bunu o Kardeşlerimiz düşünsün. Bizim tüzüklerimizde böyle bir hüküm yok ama, Kardeşlerimiz düşünsünler ki Bü. Görevliler kendi Localarında da vazife alamıyorlar. Yüksek Şûra ile olan hususî münasebetlerimizde son derece iyiyiz, fakat bir tohum düştü. Yüksek Şûra atölyelerinde vazife alıp almama kararını kardeşlerimiz kendileri versinler. Nazik bir durum olduğu için bilgi vermek maksadıyla söylüyorum.”

Aynı toplantıda dile getirilen bir başka sıkıntı ise Yüksek Şûra’nın kullandığı Büyük Loca binaları için ödediği kiralarla ilgilidir. Buna göre İzmir’de Yüksek Şûra çalışmaları için 13.500 TL aylık kira bedeli tahsil edilmesine mukabil Ankara’da bu rakamın Hâkim Büyük Âmir tarafından 500 TL olarak tespit edildiğini ancak sekiz aydır tahsil edilemediği ifade edilmiştir. O tarihte Ankara’da Büyük Üstat Kaymakamı olarak görev yapan Cavit Yenicioğlu’nun mutabık kalmadığı kira rakamı için Hâkim Büyük Âmir ile

irtibata geçemeye çekindiği de kendisi tarafından dile getirilmiştir. Cavit Yenicioğlu'nun o tarihte hem Büyük Üstat Kaymakamı hem de Yüksek Şûra atölyelerinde şapıtr başkanı olması nedeniyle iki taraf arasında “müşkül” durumda kaldığını ve eleştirilere hedef olduğunu belirtmesi ayrıca not edilmeye değerdir. Aynı toplantıda Şevki Kayaman'ın birden çok sayıda rit çalışması için Royal Arch derecelerini teklif etmesi bir başka dikkat çekici husustur. Süha Aksoy ise bir başka atölye başkanı olarak bina ile ilgili konuların bu şekilde gündeme getirilmesine karşı olduğunu belirtmiş, ayrıca kurul olarak Yüksek Şûra ile uğraştıkları izlenimini vermemek gerektiğini vurgulamıştır. Aynı toplantıda bir başka atölye başkanı olan Büyük Hazine Emni Orhan Güreli'nin şu ifadeleri de yaşanan sıkıntının boyutu hakkında bir fikir vermektedir:

“Acaba Türkiye Büyük Locası ile Yüksek Şûra arasında karşılıklı bir güvensizlik mi var? Bu güvensizlik olması halinde Büyük Loca üyelerinin Yüksek Şûra’da görev alması veya üye olarak bulunmalarında acaba mahzur telakki ediliyor mu? Acaba Yüksek Şûra’da görev almak Büyük Loca kurallarına aykırı hareket edebilme durumunu doğurur intibai mı var kardeşlerimizde?”

Bu toplantıda oluşan ve Büyük Görevliler Kurulu’na seçilmiş üyelerin aynı zamanda Yüksek Şûra atölyelerinde de idari görev üstlenmeleri halinde bu görevlerden birisini tercih etmeleri şeklinde beliren eğilimin sonucu olarak Orhan Güreli'nin birkaç gün sonra 30 Mayıs 1979 tarihinde Büyük Hazine Emni görevinden istifa ettiği görülmektedir. Ancak Orhan Güreli'nin istifa mektubunda böyle bir tercihte bulunma zorunluluğunun hem intizamla hem de iki kurumun yetki alanları ile bir ilgisinin olamayacağını vurgulaması dikkat çekicidir.

Aslında bu tartışma Türk Masonluk tarihinde hiç de yeni bir tartışma değildir. Daha 1931 yılında Mim Kemal'in Büyük Üstat olduğu dönemde Yüksek Şûra'nın 33 dereceli üyelerin Büyük Görevliler Kurulu'na girmesini

yasaklaması üzerine şiddetli tartışmalar yaşandığı unutulmamalıdır. Özellikle 10 Aralık 1931 tarihli Büyük Loca Olağanüstü Genel Kurulu’nda Büyük Üstat Mim Kemal’in çok sert sözlerle Yüksek Şûra’ya seslenmesi ve meselenin kısa sürede iki kurum arasındaki konkordatonun iptali tehdidine kadar gitmesi unutulmamalıdır.¹⁴⁵ O tarihte üstü hızla örtülen ve Yüksek Şûra tarafından geri adım atması ile sonuçlanan bu tartışma konusunun yaklaşık elli yıl sonra tekrar gündeme gelmesi Türkiye’deki Masonluk kültürü açısından da incelenmeye değerdir.

Büyük Loca ile EKSR yönetimi arasındaki ilişkiler 1970’li yıllardan 1980’li yıllara bu tartışmalar arasında girmiştir.

¹⁴⁵ 1930’lu yıllarda yaşanan bu gerilim ile ilgili daha detaylı bilgi edinmek için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim – Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, a.g.e., s:96-101.

4.2. Büyük Mason Mahfili ile İlişkiler

Türkiye Büyük Locası tarihinde 1970’li yıllara damgasını vuran en önemli konulardan birisi de o zamanki adıyla Büyük Mason Mahfili ile ilişkilerdir. Hiç şüphe yok ki Türkiye Masonluk tarihinde yaşanan en sarsıcı travmalardan biri olan 1965 Olayları sonrası gerçekleşen ayrılık 1970’li yıllarda da önemli rahatsızlıklara ve sıkıntılara sebep olmuştur. Bu rahatsızlığın kökeninde taraflar arasında bir “ihanete uğrama” veya “aldatılma” psikolojisinin olduğu ileri sürülebilir. Yaşanan sürecin uluslararası Masonluk siyaseti, Türkiye siyaseti, kurumlar arası idari ilişkiler, kişisel çekişmeler ve genel olarak Masonluk kültür kodlarımız üzerinden kapsamlı bir değerlendirmesi uzun süre yapılamamıştır. Özellikle 1970’li yıllarda bu konunun âdetâ üzerinde konuşulmak istenmeyen ya da hızla kapatılmaya çalışılan, konuşulsa da karşı tarafı suçlayıcı bir dilin en üst seviyeden tercih edildiği bir söylemle ele alındığı hemen göze çarpar. Bu konunun farklı paradigmlar göz önünde bulundurularak tarihsel müzakere zeminine açılması yakın zamana kadar mümkün olamamıştır. Bu çerçevede içinde 1970’li yıllar, yaşanan ayrılık travmasının ilk dalgalarının atlatılmaya çalışıldığı bir dönem olarak Türkiye Masonluk tarihindeki yerini almıştır.

Hatırlanacağı üzere, Yüksek Şûra’nın 25 Mayıs 1966 tarihli levhası ile iki kurum arasındaki bağ ortadan kalkmış ve Yüksek Şûra’nın sembolik localarını 1966 yılı Mayıs ayı içinde kurma inisiyatifini kullanmasından sonra 4 Haziran 1966 tarihinde Türkiye Büyük Mason Mahfili kurulmuştur.¹⁴⁶ 4 Haziran 1966 tarihinde İstanbul’da Meşrutiyet Caddesi 111 numaralı binada saat 15.00’te toplanan Feza, Namık Kemal, Helikon, Ar, Nar, Özgür ve Murad localarının delegeleri yeni obediyanın Türkiye Büyük Mason Mahfili ismiyle

¹⁴⁶ Türkiye Büyük Mason Mahfili 1966-1968, Kulen Basımevi, 10 Mayıs 1968, s:5.

kuruluş toplantısını gerçekleştirmişlerdir. Mustafa Sakarya ve Orhan Hançerlioğlu'nun aday oldukları Büyük Üstat seçimini Orhan Hançerlioğlu kazanmış ve ardından Büyük Mahfil'in görevli seçimleri yapılmıştır.

4 Haziran'dan sonraki günler, Türkiye Büyük Mason Mahfili'nin ritüel ve tüzüklerinin hazırlanması, Yüksek Şûra ile gerekli yazışmaların tamamlandıktan sonra hem Yüksek Şûra'nın lokal binası olarak kullanılan 111 numaralı binada çalışma izni alınması hem de tanzim edilecek konkordato için hazırlıkların tamamlanması ile geçecektir.

İlerleyen günlerde Türkiye Büyük Mason Mahfili kurucuları olarak 11 Haziran 1966 tarihli Ekonomi Gazetesi ilanında adı geçen üyelerle Büyük Loca arasındaki bağların derhal kesilmesi ve bu hususun localara duyurulması Büyük Görevliler Kurulu'nda konuşulmuşsa da, bu duyuru iki ay sonra, 9 Ağustos 1966 tarih ve 2650 sayılı tamim ile yapılmıştır.

Kurulduğu tarihte Türkiye Büyük Mason Mahfili'nin İstanbul'da beş, İzmir'de iki locasında toplam 125 üyesi mevcuttur. 1966 yılı sonunda ise üye sayısı 153'e çıkacaktır. Bu dönemde toplam yedi locanın çalışma düzenini sağlarken aynı kişilerin birden çok locada kurucu üye olduğu ve görev aldığı bilinmektedir.¹⁴⁷ Aynı tarihte Büyük Loca bünyesinde 2.400 üye bulunmaktadır. 1967 yılı sonuna gelindiğinde Türkiye Büyük Mason Mahfili'nin üye sayısı 153'ten 220'ye yükselmiştir. 1967 yılının Aralık ayında da Fransa Büyük Locası, Büyük Mason Mahfili'ni tanıma kararı almıştır. Bir başka önemli gelişme olarak 1968 yılı başında yapılan seçimde, Mason Mahfili'nin Büyük Üstatlığına Osman Edip Seydi'nin seçilmesi kaydedilmelidir.

Kullanılan dil ve kavramların insanlar ve kurumlar arası ilişkileri belirlediği göz önünde bulundurulursa 1970'li yıllarda Büyük Loca tarafında

¹⁴⁷ Murat Özgen Ayfer, "Özgür Masonlar Büyük Locası Nereden Nereye?", Mason Dergisi, Sayı: 127, Şubat 2004, sayfa: 48-65.

Türkiye Büyük Mason Mahfili ile ilgili yaygın olarak kullanılan iki tabir üzerinde durmak yararlı olacaktır. Bu tabirlerden ilki “Klandesten Büyük Loca” diğeri ise “Meşrutiyet Caddesi 111” veya kısaca “111” tabiridir. Yeni kurulan obediyanla ilgili olarak “Klandesten” tabirinin ilk kez 1966 yılında kullanıldığı ve aynı şekilde Büyük Görevliler Kurulu tersimatlarına da ilk kez 3 Temmuz 1966 tarihinde “Clandestin teşkilat” şeklinde yansıdığı dikkati çeker. Bu tabir zaman içinde “Klandesten teşekkül” ve “Klandesten kuruluş”, “Klandesten büyük loca” şeklinde kullanılmaya başlamış ve 1970’li yıllarda yaygınlık kazanmıştır. Yabancı dillerden Türkçeye geçen “Klandesten” tabiri illegal, yasa dışı, gayrı nizami, kaçak çalışan anlamına gelen bir sıfat olarak Masonluk literatürümüze girmiştir.

Yüksek Şûra’nın lokal binası olarak kullandığı ve daha sonra Türkiye Büyük Mason Mahfili’nin merkez adresi olarak da bilinen “Meşrutiyet Caddesi 111” tabiri ise ilk defa 8 Temmuz 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında geçmiş ve daha sonraki dönemde “111” olarak kısaltılarak kullanılmaya başlamış hatta günümüze kadar yaygın olarak kabul görmüştür.

Bu iki tabir Büyük Loca’nın Büyük Mason Mahfili için kullandığı tanımlayıcı tabirler olarak kayda geçmiştir.

1970 yılına gelindiğinde Büyük Loca’nın üye sayısı 2.724, Büyük Mahfil’in üye sayısı ise 303 olmuştur. Ancak ayrılışın yarattığı travma, bu sayısal tablonun yansıttığından çok daha etkileyici ve derindir. Bu derin etkinin kurumlar arası ilişkilere yansıdığı kolaylıkla gözlenmektedir. Kurulan yeni obediyanın üye transferi yoluna gitmesi Büyük Loca yönetimi tarafından önemli bir tehdit olarak görülmüştür. Bunun izlerini Büyük Görevliler Kurulu tersimatlarında görmek mümkündür.

Örneğin 14-15 Şubat 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Hürriyet, Kardeşlik ve Delta Locası’ndan bazı üyelerin Büyük

Mahfil üyeleri ile irtibata geçtikleri öğrenilince Büyük Üstat'ın devreye girmesi tersimata şu şekilde yansımıştır:

“Büyük Kâtip K.in verdiği izahattan, Hürriyet Muh.L.sından Zülfü Sami Özgen ve Adil Atakan, Kardeşlik Muh.L.sından Reşat Atabek , Delta Muh.L.sından Albert Bilen, Metin Hotinli, Halid Kemal Elbir, Orhan Cemal KK.in gayrı muntazam ve klandesten teşkilâtla temasa geçtikleri, çeşitli toplantılar tertip ettikleri ve 31 Ocak 1970 Cumartesi günü için Verem Savaş Derneğinde, diğer tarafın güya Üstadı Muhteremleri ile buluşmak üzere Localarımız Üstadı Muhteremlerini, Nazırlarını ve Büyük Loca temsilcilerini davet ettiklerini öğrenmemin üzerine, 29 Ocak 1970 tarihinde Büyük Üstadın talebi üzerine, Büyük Üstad Kaymakamı ve Büyük 1.Nazır da davet edilmek suretiyle İstanbulda bulunan Büyük Daimî Heyet üyelerinin, yukarıda isimleri yazılı KK.i çağırdıkları, kendilerinin teşebbüslerinin akamete maruz kalmağa mahkûm olduğunun anlatıldığı, esasen yapılabilecek işlemin Konvanca kararlaştırılmış olduğunun izah edildiği ve buna dayanılarak bir tamim yapıldığı, ve gayrı ciddi olan bu teşebbüsün akamete uğradığının kuvvetle muhtemel bulunduğu anlaşıldı. Büyük Üstad, bu yolda çalışmalara devam edildiği takdirde, haiz olduğu yetkiyi kullanacağını bildirdi.”¹⁴⁸

Öte yandan Büyük Mahfil tarafına geçen üyelerden tekrar geri gelmek isteyenler de bir başka gerilim unsuru olarak gündeme girmiştir. Bu konunun 5 Nisan 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına şu şekilde yansıdığı görülmektedir:

“Klandesten Büyük Loca kurucularından olduğu için Büyük Üstad tarafından haricî âleme iade edilmiş olanlar arasında bulunan eski Erenler Muh. L.sı mensuplarından Hikmet Arda tarafından, yanıldığı, ızdırab içinde olduğunu, ve ölmeden evvel avdet etmek istediğini ve af talebinde bulunduğunu

¹⁴⁸

Anılan dönemde Büyük Üstat Hayrullah Örs, Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten ve Büyük Birinci Nazır olarak Hulûsi Selek görev yapmaktaydı.

bildiren levha (29.3.1970 tarihli) okundu. Bu K.in çok yaşı olması, ve nedametinde samimî olduğunda şüphe bulunmaması itibariyle dileğinin olumlu karşılanmasına, ancak tard keyfiyeti Konvanca tasdik edilmiş ve bunların affi hakkında Büyük Üstada yetki tanınmamış olması hasebiyle, keyfiyetin Konvan'ın kararına sunulmasına, ve daha önceden bu müracaatın Erenler Muh. L.sınca nasıl karşılanacağı hususunun tesbiti ile Büyük Kâtibin görevlendirilmesine oybirliğiyle karar verildi .”

Bu müracaat ile ilgili olarak adı geçen loca bir işlem yapmamış ve konuyu doğrudan Genel Kurul’a getirmiştir. 25 Nisan 1970 tarihli Genel Kurul toplantısında “Genel Menfaatler” kısmında da dile getirilen bu konu hakkında Büyük Üstat Hayrullah Örs’ün şu sözleri tersimata geçmiştir:

“Hikmet Feridun Arda'yi tanımıyorum. Bugünkü kararınızla şahsıma inhisar ettirdiğiniz yetkiyi Umumi Heyetiniz muhafaza etsin; fakat kararı vermezden evvel iyice düşünün: yarın bu mealde Hazım Atıf'tan da bir talep gelirse, bütün bu felâketlerin amili olanlara da bu atıfeti yapacakmıyız.

Bu Kardeşin ihtiyarlamış, hatta nedamet getirmiş olduğuna inanıyorum. Fakat açtıkları yoldan 150 değil de, 1500 kardeşimiz gitse idi, bunca gayretle kurduğumuz hakim ve müstakil Büyük Locamız ne olurdu? Harici âleme iade ettiklerimiz arasında benim çok yakınım olan ve evlâdım kadar sevdiğim Affan Kırımlı da var. Büyük Locamız açısından ben ona bile bu hareketini bağışlamadım ve bağışlamam. Af yetkisini uhtemde muhafaza ettiğinize göre, Hikmet Feridun Arda'nın af hakkındaki müracaatını kabul etmiyorum, kendisini affetmiyorum.”

Yine aynı Genel Kurul toplantısına sunulan “1969 yılı İdare Raporu”nda, Büyük Loca’dan ayrıldıktan bir süre sonra geri dönmek isteyen üyelerle ilgili olarak orijinal imlasıyla şu bölüm yer almaktadır:

“Türkiye Büyük Locası, halen, belli başlı problemi olmıyan, mesut bir Kardeşlik topluluğudur. Varlığımıza kasdedercesine aramızdan kopanların

hareketleri hüsrana uğramıştır. Bazı Kardeşlerimiz, aramızdan ayrılanların avdet etmeleri çarelerini, kendi başlarına aramak yoluna gitmişlerse de, bu konuda Yüksek Heyetinizin, aklı hikmeti, Kardeşlik duygusunu ve Sevgi'yi rehber ittihaz ederek vermiş olduğu kararların isabeti bir kerre daha sabit olmuştur.

Yüksek Heyetiniz, aldatılmış olduğuna samimiyetle surette itiraf ve kabul eden, nedamet duyduğuna samimiyetle kanaat veren Kardeşlerin, mensup oldukları Locaların uygun mütalâası alınmak suretiyle, Büyük Üstada (AF) yetkisi tanımıştı. Bu kararınızın, en geniş müsamahanın, en geniş sevgi ve kardeşlik hislerinin tercümanı olduğunuz meydandadır.”¹⁴⁹

27 Ocak 1971 tarihinde Ankara lokal binasının bulunduğu sokakta kimsenin yaralanmadığı fakat lokal binasında maddi hasara sebep olan bir patlama meydana gelmiştir. Bu patlamadan sonra Mason Mahfili'nden gelen ve meydana gelen hadiseden duyulan üzüntüyü dile getiren 3 Şubat 1971 tarihli yazı, 14 Şubat 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında gündeme gelmiş ve bu yazının cevapsız bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu tavır da 1970'i yıllara ilişkin kayda değer bir husus olarak not edilmelidir.

16 Mayıs 1971 tarihine gelindiğinde İzmir Vadisi'nde Kemal Locası mensubu iken anılan locanın büyük çoğunluğunun Mason Mahfili bünyesinde bir loca kurup faaliyet göstermesi nedeniyle artık kendi localarında Masonik çalışmaya devam edemeyen üç üyenin, İzmir Vadisi'nde faaliyet gösteren Eylem Locası'na tebenni etmeleri Büyük Görevliler Kurulu'nda onaylanmıştır.

Kemal Locası, 1965 Olayları sonrasında oynadığı aktif tutum nedeniyle muhakkak ki üzerinde özel olarak durmaya değerdir. Hatırlanacağı üzere Kemal Locası'nın Büyük Loca bünyesinde tekrar çalışmaya başlamasını

¹⁴⁹

HKEMBL Tarihî Arşivi, Belge No: 401.01/1471, s:2.

sağlamak üzere 1966-1967 döneminde yapılan girişim sonuç vermemiştir.¹⁵⁰ Aynı konunun bu kez 1975 yılında bir kez daha gündeme getirildiği görülecektir. Bu hususta 8 Mart 1975 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında şu bilgiler yer almaktadır:

“İzmirde, KEMAL Muhterem Locasının yeniden ihdası konusunda gelen levhanın okunması üzerine, Halit Arpaç birader, İzmirde bulunan 8 Locanın oraya kifayet etmediğini; iki senede bir Loca açmağa zorlamanın icap ettiğini söyleyenler bulunduğunu beyan ettikten sonra; Kemal Locasından Klandesten Büyük Locaya iltihak edenlerin aramıza avdet etmelerini kolaylaştırmak bakımından; Kemal Locasının ihdasının doğru olacağını, o Locadan bünyemizde kalmış olanların, Loca kurucusu olabileceklerini, diğer Localardan alınacak kardeşlerle sayının 21’e iblâğ edilebileceğini ilâve etti. Pek Sayın Büyük Üstat, vaktiyle Kemal Locasının yaşatılmasına gayret edildiğini, muvaffak olunamadığını beyan ettikten sonra, şimdiki mevzuat hükümleri yerine getirilirse bir mesele kalmayacağını söyledi.

Arpaç birader, evrakı tamamlayacağını, vaktiyle İzmirde klandesten Locaya giden 35 kadar birader sayısının şimdi 90 civarlarında olduğunu; Kemal Muhterem Locası ile bunların avdetine teşebbüs edilebileceğini; muvaffak olunamazsa, yeni bir Loca kazanılmış olacağını söyledi.

Yenicioğlu birader, 7 kişi ile eski bir locanın yeniden ihya edilebileceği hükmünün Localar Genel Tüzüğünde bulunduğunu belirtti.”

Bilindiği üzere Kemal Locası bir daha Masonik çalışmalara başlayamamıştır.

1970’li yıllarda istifa edip Mason Mahfili’ne katıldıktan bir süre sonra tekrar geri dönmek isteyenlerin yanında bu dönemde Mason Mahfili’nde tekris edilip Büyük Loca bünyesine katılmak isteyenler de vardır. Anlaşıldığı kadarı

150 Ağaoğlu, Yavuz Selim ve Sanver, M. Remzi, “Masonluk Tarihimizde 1965 Olayları”, a.g.e., s: 417.

ile bu üyelerin Büyük Loca bünyesine kazandırılmasına özel bir önem verilmiştir.

Bu konuda Büyük Loca yönetiminin değerlendirme şekli ve üslubunu işaret etmesi açısından 1972 yılında Ankara’da Büyük Mason Mahfili tarafında çalışmak üzere kurulan Vefa Locası ile ilgili olarak 13 Şubat 1972 tarihli Büyük Göreviler Kurulu tersimatı not edilmeye değerdir:

“Şekur Ökten K., Ankara’da, gayrı muntazam masonik teşkilâta bağlı olmak üzere VEFA adıyla bir Loca kurulduğunu ve konuyu bilmeyen haricileri göyü tekris ettiğini, oraya götürülmüş bir tanıdığından öğrendiğini söyledi.

Yabancıların bilmeden iğfal edilmelerini önlemek gerektiği hakkında fikir birliğine varıldıktan sonra bu çalışmanın ne yolda yapılması hakkında muayyen bir fikir etrafında ittifak edilmedi.

Konunun önemini göz önüne tutarak, İstanbul’da Büyük Üstadın, Ankara’da Büyük Üstat Yardımcısının ve İzmir’de Büyük I. Nazırın Üstadı Muhteremleri ve Büyük Müfettişleri davet ederek konu hakkında açık müzakere yapmalarında fayda olduğu hususunda oybirliği ile karar verildi.”

Bunun yanı sıra yurtdışında gayrı muntazam obediyanlarda tekris edilenlerin Büyük Loca bünyesindeki localarda nasıl üye kaydedileceği de 24 Eylül 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına şu şekilde geçmiştir:

“Belçika’da Albert Hall Masonluğuna mensup, yani gayrı muntazam bir locada eriştirilen ve dereceleri alan Hüseyin Arıklı isimli zat hakkında ne gibi işlem yapılması gerektiğini soran Çankaya Muhterem Locasının 13 Eylül 1972 tarihli levhası okundu. Localar Genel Tüzüğü’nün 76ncı maddesinin sarahati karşısında, bu zatın harici sayılıp yeniden eriştirilmesinden başka imkan olmadığı sonucuna varıldı.”

Öte yandan yabancı obediyanlarda 1965 Olayları ile ilgili olarak Büyük Mason Mahfili tezlerine dayanarak yayınlanan yazılara nasıl karşılık verileceği 1970’li yıllarda ele alınan bir başka husustur. Konu ile ilgili olarak

24 Eylül 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında orijinal imlasıyla şu bilgiler yer almaktadır:

“Büyük Sekreter, Klandesten Türkiye Büyük Mason Mahfili tarafından, LUF’a ait Herolda dergisinde Türkçe olarak bastırılan beyannamenin (bu beyannamenin Fransızca ve İngilizce metinlerinin de aynı dergide yayınlandığı söylenmektedir) kendisine Kemal Eyüboğlu K.: tarafından bir fotokopisinin gönderildiğini söyledi. Bu beyanname, geçmiş olayları, klandesten Loca açısından tekrar ettikten sonra Türkiye Büyük Locasının topluluğu içine bulunan kardeşlerimizi yabancı işgaline alınmış bir ülkenin kurtuluş bekleyen sadık yurttaşlarına benzetmekte ve kendilerini camialarına katılmağa davet etmektedir. Büyük Sekreter, buna en susturucu cevap, konuyu KK.:imize bildirmek ve gitmek isteyen varsa, gitmeye davet etmek, giden olmayacağına göre de bu seviyesiz sözlere son vermeğe sağlamak olduğunu söyledi. Böyle bir bildiri yapılmasına lüzum görülmedi.”

Aynı dönemde Büyük Loca tarafındaki üye istifaları ise karşılaşılan bir başka endişe kaynağı olarak dikkati çekmektedir. 1973 yılına gelindiğinde 11 Mart 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Büyük Loca bünyesindeki localarda gerçekleşen istifaların hangi sebepten kaynaklandığının özel olarak belirtilmesi ve tüm üyelerin bilgisine sunulması gerektiği konusunda mutabık kalındığı görülür. Bu hassasiyetin muhtemelen o dönemde Büyük Mahfil’e katılmalarla ilgili bir yanlış anlaşılmayı önlemeyi amaçladığı ileri sürülebilir.

21/22 Nisan 1973 tarihinde yapılan Genel Kurul’da Büyük Loca’dan ayrılıp Büyük Mahfil bünyesine katılmış ve şimdi geri dönmek isteyenler ile Büyük Mahfil bünyesinde tekris edilip şimdi Büyük Loca bünyesindeki localara katılmak isteyenlerin durumu da görüşülmüş ve bu hususta Büyük Görevliler Kurulu’na yetki verilmiştir.

Bu konu localara 24 Nisan 1973 tarih ve 421 sayılı Büyük Sekreterlik levhası ile şu şekilde duyurulmuştur:

“Ayrılmış ve usulsüz tekris edilmiş olanların camiamıza katılmalarını mümkün kılacak tedbirlerin alınması hususunda Büyük Kurula yetki verilmiştir.”

Öte yandan 3 Haziran 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Büyük Mahfil bünyesindeki localara tekris edilenlerin sayısının artmasına dikkat çekilerek, bu üyelerin Büyük Loca bünyesine katılmalarını sağlamak üzere nasıl hareket etmek gerektiği şu şekilde görüşülmüştür:

“Büyük Üstad, klandesten Büyük Locanın, günden güne, aza almak suretiyle büyüdüğünü ve aza adedinin çoğaldığını, bir çok yeni azanın bilmeden oraya gittiklerini ve onlara, mevzuatımız içinde ve intizamımıza halel gelmeyecek şekilde, camiamıza girmek imkânını sağlamamız gerektiğini söyledi ve ayrıca, bizden ayrılmış olanlar hakkında tatbik edilecek prosedürün esasen son Genel Kurulumuzca tesbit edilmiş olduğunu ilâve etti. Büyük Üstad, KK.:i gelecek oturuma kadar, konuyu teemül etmeğe ve meseleye hal yolu bulmağa davet etti.

Hayrullah Örs K.:, hayale kapılmayarak oradan üye almakla klandesten Büyük Locanın ortadan kalkacağını düşünmememiz gerektiğini bir kökün, her hal ve kârda, orada kalacağını ve bu kökün daima filiz verip karşımıza dikileceğini, bu itibarla, oradan adam alma bahis konusu olursa bu hususta son derece titiz ve intizamımıza halel verecek en ufak bir harekette bulunmamamız lazım olduğunu söyledi.”

3 Temmuz 1973 tarihinde ise İzmir’den Albert Arditti’nin dönemin Büyük Üstadı Nafiz Ekemen’e bir mektup yazdığı görülür. Mektubunda Arditti, Büyük Loca bünyesindeki localardan ayrılıp Mason Mahfili’ne katılmış üyelerle ilgili olarak bazı girişimlerde bulunulması gerektiğine ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizden kopmuş Biraderler hakkında Y. Ş. ile müşterek bir hal çaresi aramak üzere Mukbil Üstadla bir görüşme olacaktı. Bu problem ancak B. L. ve Y.Ş. ’nın bir hattı hareketi ile çözülebilir”

8 Temmuz 1973 tarihine gelindiğinde hem Mason Mahfili’nde tekris edilen hem de zamanında istifa ederek Mason Mahfili bünyesindeki localara katılan üyelerle ilgili olarak orijinal imlasıyla şu bilginin Büyük Görevliler Kurulu tersimatına kaydedildiği görülmektedir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, clandestin Loca ve Meşrutiyet caddesi 111 hakkında izahat verdi. Clandestin teşkilâta girmiş olan on yedi genç biraderin kendisine müracaat ettiklerini ve vaktiyle bizden istifa etmiş üç biraderin de istifalarını geri almak talebinde bulunduklarını söyledi. İstifa edenler hakkında gerekli işlemin Genel Kurul kararı ile tesbit edilmiş olması hasebiyle, bu isteklerinin ait oldukları Localara havalesine; diğerleri içim ise, yeniden tekrislerine, ancak her türlü harçtan muaf tutulmalarına ve tekris işleminin tesrii için ilgili Localarla Büyük Üstadın temas etmesine ve teklif varakalarının Büyük Üstat tarafından imzalanarak Localara havale edilmesine karar verildi.”

Konu 9 Eylül 1973 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda tekrar gündeme gelmişse de 21 Ekim 1973 tarihli toplantıda bu konuda bazı sıkıntılarla karşılaşıldığı şu şekilde kayda geçmiştir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, Meşrutiyet caddesi 111 hakkında yeniden izahat vererek, fazla ümitli olmadığını, orada baş mevkiileri işgal edenlerin çok katı olduklarını, ancak şahsî müracaatlar olabileceğini, kaç adedinde olursa olsun bazı üyeleri oradan buraya usulü dairesinde almak mümkün olabileceğini söyledi. Süha Aksoy birader, bu konuda çalışacağını beyan etti.”

Bu tersimatta bahsedilen girişim ile ilgili olarak Süha Aksoy, anılarını yayınladığı kitabında şu bilgileri vermektedir:

“Her zaman, gidenlerin geri döndürülebileceğini düşünüyordum. Bu görüşümü her fırsatta ileri sürüyordum. Fakat ayrılıp giden KK, Büyük Locamızı derinden sarsabilecek çok yanlış bir hareket yapmış olduklarından çevremden yeterli destek bulamıyordum. Bu şekilde bir kaç sene geçtikten sonra, 1973 ya da 1974 yılında bir gün, Büyük Üstad Nâfiz Ekemen K’in yanına gittiğimde, Nâfiz Üstad, “Tam sana göre bir iş var.” dedi, ve 111 Numaradan (bizden ayrılanlar, ve yeni bir Büyük Loca kuranlar, Meşrûtiyet caddesi 111 numarada bulunan eski binamızda çalıştıklarından onları bu şekilde adlandırıyorduk) bâzı üyelerin Büyük Locamıza geçmek istediklerini söyledi.

Çok heyecanlandım. İş kökünden halletmek ümidiyle çalışmaya başladım. Bize gelmek isteyen KK’le görüştim. Benim büromda birkaç toplantı yaptık. Büyük Üstâda, onların geçişini nasıl yapacağımızı anlattım. Müsaadesini aldım ve işe giriştim.

Aramıza katılacak KK’in hepsi, doğal olarak, daha önce tekrîs edilmiş bulunuyorlardı. Hattâ aralarından bâzıları da eskiden Büyük Locamıza bağlı localarda tekrîs edilmişlerdi. Tahkîkatları ve kabûlleri Büyük Locamıza bağlı Localarda yapılmış olan bu KK 1966 yılında diğer tarafa gitmişlerdi. Şimdi geri dönüyorlardı. Diğerleri, gayrı Muntazam Büyük Locaya bağlı Localarda tekrîs edilmişlerdi. Tahkîkatları ve kabûlleri de o Localarda yapılmıştı. Aralarında bu bakımdan bir fark bulunuyordu. Fakat sonunda, hepsi Masonluk tahkîkâtından geçmiş ve kabûl edilerek tekrîs edilmiş KK’di. Yeniden tekrîs edilmeleri söz konusu olamazdı.

Gayrı muntazam Localarda yapılmış olan tahkîkatların geçersiz olduğunu iddia etmek mümkün olabilirdi. Fakat böyle bir iddia da temelsiz ve yanlış bir iddia olmaktan ileri gidemezdi. Büyük Locamızdan ayrılıp gidenler, ve gayrı muntazam Büyük Locayı kuranlar bizim KK’imizdi. Biz tahkîkatları nasıl yapıyorsak onlar da öyle yapmak zorundaydılar. Biz adayları nasıl

seçiyorsak, onlar da öyle seçerlerdi. Başka türlüünü düşünebilmek biraz zordu.

Bu kardeşlerin aramıza alınması usûlünün, başka obediyanlardan gelen KK'in katılmalarında uygulanan usûl olması muvâfık olacaktı. Bu sebeple, 111 numaradan gelen KK'i sâdece yemîn ettirerek Localarımıza alabilmeliydik.

Büyük Üstâda bu düşüncelerimi anlatmıştım. O da kabûl etmişti. 111 numaradan gelen KK'in sayısı 20 den fazlaydı. Bu KK'in yarısını, Aslî üyesi olduğum ÜLKÜ Locası'na, diğer yarısını da Katılmış Üyesi olduğum Devrim Locası'na kabûl ettik. Devrim Locası'na alınan KK'in gözleri bağlanmamıştı. Ülkü Locası bir cins titizlik göstermiş ve adayların gözlerini bağlamıştı.

Biz ilk kabûlleri yapar yapmaz îtirazlar da başladı. “O Büyük Locayı biz tanımadığımıza göre orada yapılan tekrîsleri geçerli saymamız doğru değil.” diyen KK çıktı. Tahkikatların hâricî tahkikatı gibi yapılmasının şart olduğunu ileri sürenler çıktı. Oradan gelenlerin kabûlünde, kendilerine hiç bir ayrıcalık tanınmaması istekleri ortaya atıldı. Ben işi bildiğim gibi yürütmeye çalışıyordum. Büyük Üstad karşılaştığı îtirazları bana söylüyordu.

Kendisine, ancak başladığımız şekilde devâm edersek bir sonuç alabileceğimizi anlatıyordum. Fakat, Büyük Üstâdın sıkıntısı devâm etti. Nâfız Üstad hem bana hak veriyor hem de îtirazlar karşısında tereddüt ediyordu. Bu arada yeni KK'in kabûl edildiği Ülkü ve Devrim Localarında da bir karşı çıkma havası oluşmaya başladı. 111 numaradan gelen KK'i yadırgıyorlardı. Yeni gelecek KK için yapılacak oylamalarda adayların red edilmesi ihtimâli belirdi.

111 numaradan gelenlerin derecelerinin verilmesi ile ilgili çözümler aradığımız sırada güçlükler artmaya başladı.”¹⁵¹

¹⁵¹

Aksoy, Süha, “Masonlukta 50 Yıl”, İstanbul, 2009, s: 117-119.

1974 yılında Mason Mahfili'nden istifa ederek Büyük Loca bünyesindeki localara katılan üyeler hakkında 14 Ocak 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına geçen şu bilgiler yapılan işlemlerin idari boyutu hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, Meşrutiyet caddesi 111 numaradaki 11 kişinin Devrim Muhterem Locasında tekris muamelelerinin yapıldığını haber verdi. Bunların gözü açık tekris edilmeleri ile bir takım dedikoduların çıktığını ve daha çıkması ihtimali olduğunu belirterek, bunların 111 numaradan istifa edip etmediklerini ve yeni gelecek olanların gözü kapalı kabulleri gerekip gerekmeyeceği hakkında mütalaâ istedi.

11 kişinin istifa mektuplarının alınmış olduğuna bilgi edinildi. Yenilerinin tekris şekli üzerinde açılan müzakerede belirtilen çeşitli mütalaalardan sonra, 111 Numarada kabul edilmiş olanlardan, evvelce alınmış karara uygun olarak 200 lira; daha önce Masonluğa girip oraya iltihak edenlerden 50 lira; orada terfi etmiş olanlardan terfi bedeli olan paranın alınmasına; orada terfi etmemiş olanlardan terfi bedeli olan paranın alınmasına; isimlerinin askıya alınmasına lüzum olmadığına; taleplmelerinin altına, Türkiye Büyük Locasının tanımadığı her hangi bir Masonik örgüte devam edilemeyeceği bildirilen Localar Genel Tüzüğü maddesinin yazılmasına; Süha Aksoy başkanlığında bir Komisyon kurarak, tahkikatın bu Komisyon vasıtasıyla ve Vadilerden de sorarak, kendisinin uygun göreceği bir usul içinde yapılmasına; iki Sütun arasına gözleri kapalı alınarak, yemin metnini kabul ettiklerini beyan ettikten sonra, yemin Kürsüsüne doğru yürütülerek yeminlerinin yaptırılmasına; yine iki Sütun arasında nuru ziyaya kavuşturulmalarına; ve nihayet, gerekli Masonik izahatın kendilerine verilmesine karar verildi.”

Mart ayına gelindiğinde 17 Mart 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Mason Mahfili bünyesinden “otuz küsur” kişinin daha alınmak

üzere olduğu görüşülmüştür. Nitekim 31 Mart 1974 tarihli toplantıda da bu konuda işlemlerin devam ettiği belirtilmiştir.

20 ve 21 Nisan 1974 tarihinde yapılan Genel Kurulu'na sunulan "İdare Raporu"nda Mason Mahfili hakkında şu ifadelerin yer aldığı görülmektedir:

"Bu vesile ile vaktile aramızdan ayrılarak gayrı muntazam bir Büyük Loca kurmak yoluna gitmiş olanlardan bahsetmek istiyoruz. Nisan-1973 Genel kurulumuzun verdiği yetkiye dayanarak, Pek Sayın Büyük Üstat, bir Sirküler yayınlamış ve Meşrutiyet Caddesi, 111 numaradan gayrı muntazam biraderlerin, aramıza dönmeleri için bir takım kolaylıklar yapacağını beyan etmiştir. Bunun neticeleri kendisini derhal göstermiş, oradaki üyelerin bir kısmının aramıza katılması muameleleri tamamlanmış; bir kısmının katılmak üzere; diğer bir kısmının de müracaat halindedir."

Genel Kurul ile aynı gün yani 20 Nisan 1974 tarihinde 1364 sayı ile Ülkü Locası'na gönderilen bir yazı, Büyük Mahfil'e bağlı Güneş Locası'ndan gelen 14 aday için yapılacak işlemler hakkında şu detaylı bilgileri vermektedir:

"Türk Masonluğuna birlik ve beraberlik getirmek amacıyla sarf olunan çabalara Muhterem Locanızın vaki katkısından dolayı candan teşekkür ederim.

Bu cümleden olarak, isim ve hüviyeti aşağıda gösterilen şahsın tekris işleminin Muhterem Locanızca yürütülmesine müsaadelerini rica ederim. Bu şahsın camiamıza kabulünde mahzur olmadığına dair Büyük Görevliler Kurulunca yapılan tahkikat sonunda kanaat getirilmiştir: bu şahıs hakkında ayrıca tahkikat ve skrüten yapılmasına bu bakımdan ihtiyaç yoktur.

Tekris işlemi, müracaatçının gözleri bağlı olmayarak Locaya alınması, kendisine kutsal kitaplar üzerinde and içirilmesi ve Üstadı muhteremin hitabı ile muamelenin tamamlanması suretiyle yürütülecektir.

Müracaatçıdan, katılma töreninden önce, Güneş Locasından ve Türkiye Mason Mahfili Derneğinden istifa ettiklerini bildiren birer levha

olarak Büyük sekreterliğimize gönderilmesi iktiza etmektedir: Bu istifa mektubu, camiamıza katılma işlemi tamamlandıktan sonra kullanılacaktır.

Müracaatçıların iktisap etmiş oldukları 2.nci ve 3.ncü dereceler varsa, katılmadan sonra, bu dereceler kendilerine tevcih -ve derecenin yemini yaptırıldıktan sonra- suretiyle verilecektir. Katılma için ilgili şahıstan 50 .- Lira iltihak, 200.- Lira Yardım Sandığına giriş harçları ile terfî halinde, Büyük Locamızda mutat olan harçlar alınacaktır. ”

Ancak ilerleyen günlerde bu konuda bazı engellerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum 7 Temmuz 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına şu şekilde kaydedilmiştir:

“Pek Sayın Büyük Üstat, Meşrutiyet caddesi 111 numara işinin bir duraklama halinde olduğunu; hareketin, içimizdeki bir klik tarafından baltalandığını belirterek, meselâ Orhan Tomaç isimli kişinin bir takım dedikodular yüzünden, şimdilik aramıza alınamadığını ifade etti.

Şekûr Okten birader, bu işin Ankarada da yürütüleceğini, kendisine bazı teklifler geldiğini bildirdi.

Süha Aksoy birader, işin, her halü kârda yürütüleceğini; mani olmaya çalışan kimselerin çıkmasının normal olduğunu, fakat tâtil ayları geçer geçmez, hareketin hızlandırılacağını beyan etti. ”

Bu noktadan sonra farklı bir adımın daha atıldığı görülmektedir. Mason Mahfili bünyesinden gelen üyelerin intibak sürecini kolaylaştırmak için yeni bir locanın kurulması gündeme gelmiştir. Bu amaçla yeterli üye sayısını oluşturmak ve daha sonra Gün Locası adını alacak locanın kurulmasını sağlamak için yapılan çalışmaları Süha Aksoy anılarını paylaştığı “Masonlukta 50 Yıl” başlıklı kitabında şöyle anlatmaktadır:

“Bir tedbir olarak, Devrim ve Ülkü Localarına kabûl edilmiş yeni KK’i yeni kurulacak bir Locada toplamakla güçlüklerin bir bölümünden kurtulabileceğimizi düşündük. Büyük Üstadla bu konuda mutâbık kaldık.

Onayını aldım ve Locanın kurulmasına giriştik. Sâdece gelenleri bir araya getirerek bir Loca kurulması mümkün değildi. Çünkü yeni KK'in Büyük Locamızdaki kıdemleri çok azdı. Görevlere seçilebilmeleri için gerekli kıdeme sâhip değillerdi. Sırf yenilerden bir Loca kurulması güzel bir görünüm de vermeyecekti. Kurulacak Locayı Ülkü Locasından KK ile takviye etmeyi uygun gördüm. Üstâdı Muhteremlik yapmış üç kardeş bulunması gerekiyordu. Ülkü Locasının en kıdemli Üstâdı Muhteremi Sadri Tonguç K, ben, ve benden sonra Ülkü Locasında Üstâdı Muhteremlik yapmış olan Adnan Ergeneli K bu görevi üstlendik. Adnan Ergeneli K, Kurucu Üstâdı Muhterem olacaktı. Hazırlıklarımızı yaparken Adnan K bana geldi ve bu işten vazgeçtiğini açıkladı. Nedenini sordum. Ülkü Locası KK'inin, kendisinin yeni Locaya geçmesine karşı çıktıklarını, bu sebeple vazîfe alamayacağını söyledi. Zâten hiç bir zaman, hiçbir vazîfe peşinde olmayan bir K olan Adnan Ergeneli K, bir de baskıyla karşılaşınca vazgeçivermişti.

Baskıyı dengelemek gerekiyordu. Durumu Büyük Üstâda anlattım. Adnan K'e de Büyük Üstâdın kendisi ile görüşmek istediğini söyledim. Sevimli bir görüşme yapmışlar. Nâfiz Üstad kendisine, en tatlı bir ifâdeyle, "Yeni Locanın Üstâdı Muhteremi sen olacaksın. Bu bir emirdir." demiş.

Ergeneli K, böylece Üstâdı Muhteremliği kabûl etmiş oldu. Ülkü Locasından beş Kardeş daha yeni Locaya katılınca, Ülkü Locasından gelenlerin sayısı sekize çıktı. Feridun Sevil K, daha önce Ülkü Locası üyesiyken, ayrılan KK'le birlikte diğer tarafa gitmişti. Sonra da yeni gelenlerle berâber Büyük Locamıza dönmüştü. Şimdi de yeni Locaya katılıyordu. Sonuçta Ülkü Locasında tekrîs edilenlerin sayısı yeni Locada dokuz oluyordu.

Locanın kurulması ile ilgili olarak devamlı toplantılar yapıyorduk. İsim olarak ben birleşme özlemini ifâde etmek amacıyla, "Özlem"i teklîf ettim. Başka KK başka isimler teklîf ettiler. Bizde tartışmalar sürerken, aynı dönemde Mâcit Erbudak Üstadla birlikte hareket ederek bir Loca kurma hazırlığında

olan bâzı KK, çabuk davranarak, kendi Localarının ismini “Özlem” koydular. Biz de yeni Locamıza “GÜN” ismini verdik.

Gün Locası hareketli, çok demokrat, çok sempatik bir Locaydı. Sık sık tatlı sert tartışmalar yapılıyordu. Her kardeş görüşlerini, Hürriyet ortamının tadını sonuna kadar çıkararak savunuyordu. Tartışmalarda anlaşma sonucuna çok defâ ulaşamıyordu. Bu Loca ne zaman sâkinleşecek diye düşünüyordum. Tönü Blanşlar fevkalâde renkli ve güzel oluyordu. 4-5 yıl sonra Locada sükûnet de elde edildi.

Bu arada, birleşmeye karşı çıkan KK, Büyük Üstâdı etkilemeyi başardıkları için, 111 numaradan bizim Büyük Locamıza gelmek isteyenleri alabilmemiz imkânsız hâle gelmişti. O taraftan bizim tarafa gelmek isteyenlerin ortaya çıkabilmesi, çok özel şartlar altında mümkün olabilecekti.

Büyük Üstad, sâkin ve barışçı bir kişi olduğu için karşıt istekler ileri sürenlerle de uzlaşmayı yeğlemişti. Büyük Locamız çok önemli olaylardan geçmişti. Yeni bir tartışma ortamı oluşmasından çekiniliyordu. Ayrılık olayı henüz yeniydi. Bir büyük uğraşta karşı karşıya geldiğimiz KK ve onlar tarafından yapılanlar henüz unutulmamıştı. Bu durumda ben de ısrâr etmeme yolunu seçtim. Her Mason, her görevli K, her zaman Masonluğun bütün sorumluluğunu taşıyan Büyük Üstâda yardımcı olmak zorundadır.

Birleşmeye karşı çıkan KK, Büyük Locamıza geçmek isteyenlere uygulanacak tahkikat usûlünün, hâricîlere uygulanan usûlün aynı olmasını sağladılar. Yâni, 111 Numaradan bir başvuru olunca, hakkında, hâricîler için yapılan uygulama aynen uygulanacak, fotoğrafları ve kimlikleri ile ilgili bilgiler hâricî ilân tahtasında gösterilecekti. Böyle yapılıncı da, ilân tahtasında ismi çıkanlar çok kısa zamanda 111 numarada duyulacak ve o taraftan yapılacak etkilerle, skrütende adayın reddi kolaylıkla sağlanabilecekti. Tabîi, bu şartlar altında bizim girişimimiz sonuçsuz kalmaya mahkûmdu. Gayrı muntazam Büyük Locanın bütün üyelerini, ya da çok büyük bölümünü

aramıza almak ümîdimiz yok olmuştu. Ara sıra gelmek isteyenler olursa onlarla ilgili sorunları halletmek görevi Gün Locasının görevi oluyordu.

Hazreti Muhammed M.S. 648 yılında Kureyş Kabîlesiyle, Hudeybiye’de bir antlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre, bir Müslüman Kureyşe geri dönerse, Kureyş onu Müslümanlara iade edecekti. Buna karşılık, bir Kureyşli kabîlesinden ayrılıp Müslüman olursa, Müslümanlar onu geri vermeyecekti. Bu antlaşmanın uygulanması, bütün Kureyşlilerin Müslüman olması sonucunu getirmiştir.

*111 numaradan gelenlere uyguladığımız kolaylıkları sürdürmekte devâm etseydik, birleşme yolunda büyük bir aşama kaydedebilirdik zannediyorum.”*¹⁵²

Türk Masonluğu’nda uzun yıllar üst seviyede görev alan ve ardından 1991 yılında Büyük Üstat seçilen Süha Aksoy’un anılarında 1973-1974 döneminde iki ayrı kurumun belli bir zeminde anlaşarak birleştirilmesi ile ilgili ümit ve düşüncelerin hâlâ korunduğunu görmek ilk bakışta şaşırtıcıdır ve not edilmeye değerdir. Bununla beraber Süha Aksoy’un konuyla ilgili olarak İslam tarihinden örnek olarak verdiği Hudeybiye yaklaşımının, olası bir birleşmenin zeminini nasıl tarif ettiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Nitekim anılan tarihten bir süre önce 28 Aralık 1973’te yayınlanan Büyük Üstat Mesajı’nda konu şu şekilde localara duyurulmuştur:

“1973 yılının en olumlu ve en çok sevinç verici olayı, 21/22 Nisan 1973 Genel Kurulunda verdiğiniz talimata ve yetkiye dayanarak, Türk Masonluğu içindeki ikiliğe, imkânlar nisbetinde son vermek hususunda giriştiğimiz teşebbüslerin netice vermeğe başlamış olmasıdır. Bu yoldan camiamıza katılmak isteyenlerin sayısı küçümsenmeyecek bir miktara baliğ olmaktadır ve 1974 yılının ilk günlerinden itibaren yeni Kardeşlerimizi aramızda görmeğe

¹⁵²

Aksoy, Süha, “Masonlukta 50 Yıl”, a.g.e., s: 119-121.

başlayacağız. Bu işlerin gelişmesini sağlamak için bütün Kardeşlerden elden geleni yapmalarını rica ederim.”

Bu dönemde Mason Mahfili’nden gelecek üyelerle ilgili çalışmaların farklı ve tartışmalı bir boyutunun 7 Temmuz 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatında şu şekilde kaydedildiği dikkatten kaçmaz.

“Halit Arpaç birader, İzmirde cereyan etmiş bir hadiseye temas ederek, bir biraderin Şekûr Okten biraderi ziyaret ederek H. Arpaç B.:in de huzurunda, bir iddiasının tahkikini istediğini söyledi. Bu iddiaya göre, Meşrutiyet Caddesi 111 numara üyeleri ile anlaşmak üzere, onlara menfaat vaadedilmekte, üst dereceler teklif edilmekte imiş. Halit Arpaç birader, bu gibi ahlâksızlıkları yapacak bir üyenin aramızda bulunamayacağını kendisine iletliğini sözlerine ekledi.

Şekûr Okten birader, Halit Arpaç biraderin sözlerini teyid ederek, bu iddianın tetkik edilmesini; Büyük Sekreter tarafından sual açılarak, iddianın dayandığı vesika, şahit ve isimlerin, bu biraderden istenmesini teklif etti ve kabul eidldi.

Pek Sayın Büyük Üstat, bu birader, ortaya attığı çirkin iddiayı dayandıracak bir mesnet bulamazsa, kendisinin Haysiyet Divanına sevk edileceğini beyan etti; Halit Arpaç birader de, İzmirdeki Haysiyet Divanının bu konuda çalışacağını söyledi”

14 Eylül 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında ise Mason Mahfili’nden bu kez 16 kişinin müracaatları olduğu ve isimlerinin “askıda bulunduğu” beyan edilmiştir. 8 Ekim 1974 tarihine gelindiğinde ise müracaat edilenlerin sayısının bu kez “kırka yakın” olduğu şu sözlerle kayda geçirilmiştir:

“Şekûr Okten birader, Ankara klandesten grubundan kırka yakın kişinin, kendi kuruluşlarından istifa ettiklerine dair mektup getirdiklerini, bize

iltihak edeceklerini, bu suretle oradaki bir Locanın tamamen kapanabileceğini bildirdi.”

9 Kasım 1974 tarihine gelindiğinde bu sayı 45 olmuştur. 9 Kasım 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bu konuyla ilgili şu ifadelerin tersimatta yer aldığı görülmektedir:

“Şekûr Okten birader, Ankaradaki klandesten localardan 45 kişinin aralarında anlaşarak kendisine müracaat ettiklerini; tasvipnamelerinin alındığını; tahkikatlarının yapıldığını; hepsinin birden Gönül Mimarları Muhterem Locasına alınmak istediklerini; fakat hepsinin birden kabul muamelelerinin yapılamadığını ve 14’ünün muamelelerinin tamamlandığını bildirdi. 45 kişiden 38’inin, klandesten localarından istifa ettiklerini bildiren yazıların alındığı ilâve etti. Bu hareketin oradaki iki klandesten locayı hemen hemen ortadan kaldırdığını ve İstanbulun endişeye düştüğü öğrenildi.

Klandesten localardan gelen kardeşlerin localara dağıtılmasında fayda olduğu ileri sürülmekle, Pek Sayın Büyük Üstat, bu kimselerin Localamızda kabullerinin teker teker olmasının müşkülât doğurduğunu, kafile halinde alınmalarının daha kolay olduğunu belirterek, aramıza girdikten sonra loca kurabileceklerini ilave etti.

Klandesten localardan gelenlerin nasıl alındıkları hakkında Pek Sayın Büyük Üstat yeniden izahat vererek, teklifleri bizzat yaptığını, tahkikatın Büyük Kurulca yürütüldüğünü, askıya konduklarını, iki dakika kadar gözleri kapatılarak, el kaldırma ile skrütenlerinin yapıldığını beyan etti.

Cemal Gücü birader, klandesten localardan gelenler arasından, müstafilelerden 50, diğerlerinden 200 lira alındığını; terfi edenlerden 250’şer lira alındığını söyleyerek, üstat derecesindekilerden para alınacağına dair tam sarahat olmadığını, ücret alınacağına dair kayıt bulunmadığını bildirmesi üzerine, Pek Sayın Büyük Üstat, bu biraderlerin durumlarını birinci dereceden düzeltmek bahis konusu olduğuna göre, terfilerle herkesten 250 lira almanın

şart olduğunu beyan ederek, vaktiyle yapılan müzakerelerin ise bu yolda olduğunu hatırladığını söyledi. Yapılacak bütün terfilerden 250'şer lira alınmasına karar verildi."

Büyük Mason Mahfili'nden gelen yeni üyelerin ayrı bir loca kurmalarına ilişkin bilgiler 21 Aralık 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına şu şekilde geçmiştir:

"Söz alan Pek Sayın Büyük Üstat, Ankaradaki klandesten Loca içinde, Şekûr Okten biraderin başarılı gayretleri için kendisini tebrik etti. İstanbul'da, içlerinde klandesten Locadan gelen biraderlerin bulunduğu yeni bir Locanın kurulması hazırlıklarının yapıldığını bildirdi."

1975 yılının Nisan ayında yapılan Genel Kurul'a sunulan İdare Raporu'nda Büyük Mahfil ile ilgili şu bilgiler verilmiştir:

"Bu vesile ile, vaktiyle aramızdan ayrılarak gayrı muntazam bir Büyük Loca kurmak yoluna gitmiş olanların durumundan, bu sene de bahsetmek lüzumunu duyuyoruz. 1973 senesi Genel Kurulunda verilen yetkiye dayanarak, Pek Sayın Büyük, bir mesaj yayınlamış ve Meşrutiyet caddesi 111 numaradaki gayrı muntazam biraderlerin, aramıza dönmesini kolaylaştıracak muamelelerin neler olduğunu beyan etmişti. Bu hususta iki konuyu bilginize sunmak istiyoruz:

a) 111 numaradan gelen bazı kardeşlerin orada aldıkları üstatlık derecesinin kıdemi bizce nazarı itibara alınmamakta, bu sebeple, burada bazı görevlere gelememektedirler. Katılma işlerini kolaylaştırmak bakımından, Pek Sayın Büyük Üstat kendi yetkisini kullanarak, bazı zarurî hallerde, oradaki kıdemi geçerli saymak istemektedir.

b) 111 numaradan aramıza katılanlar hakkında yapılan muameleler, istisnâî bazı usullere tâbi tutulmaktadır. İki seneye yakın bir müddetten beri devam eden bu durumun bir tarihle -meselâ 1975 senesi sonu olarak- sınırlandırılması yerinde olur kanaatındayız."

19 Nisan 1975 tarihli Genel Kurul'da bu konu müzakere edilirken üyelerden gelen itirazlar da tersimata geçmiştir. Buna ilaveten o tarihe kadar Büyük Mahfil'den katılanların sayısının 89 olduğu da kayda girmiştir. Bu hususta tersimata yer alan ifadeler şöyledir:

“Moiz Berker: 1974 Genel Kurulunda, Meşrutiyet Caddesi 111'den biz geçmek isteyen nazı kardeşlere kolaylık göstermek salahiyeti Pek Sayın Büyük Üstada bırakılmıştı. Bu sayede bir çok kardeşler bize iltihak etmiş, şayanı teşekkürdür. Ancak dolaşan sözlere göre oradan gelenler arasında, vaktiyle tarafımızdan reddedilip orada alınanlar da varmış. 111 numaraya fazla kolaylıkla giriliyormuş. Bu konuda bilgi rica ediyorum.

Pek Sayın Büyük Üstat: 111 numaradan aldığımız kardeşler hakkında tahkikatı tam yapıyoruz. Bu meselede kolaylık bahis konusu değildir. Yalnız tekris usulünü kısaltarak basitleştirdik. Camianın bilgisi dışında aramıza giren yoktur. Şimdiye kadar 89 kişi aldık, iki kişinin muamelesi derdesttir. Endişeye mahal yoktur.”

İdare Raporu'nda onay alınmak üzere gündeme getirilen iki husus ise bu toplantıda bazı itirazlarla karşılaşmıştır. Bu da Genel Kurul üyelerinin hassasiyetlerini göstermesi açısından üzerinde durulmaya değerdir:

“Pek Sayın Büyük Üstat: 111 numaradan gelenlerin tekrisi yapıldıktan sonra, önceden almış oldukları 2. ve 3. dereceleri veriyoruz. Fakat kıdemin burada yaptığı yeminden başlaması yeni kurulan Gün Muhterem Locasında kıdemli üstat bulunamamasına sebep oldu; başka Localardan kardeş alındı. Bu kardeşlere eski kıdemlerini tanımağa taraftar mısınız?”

Enis Naci Kafalı: Taraftar değilim. Pek Sayın Büyük Üstat isterse şahsen tanısın.

Fikret Çeltikçi: Biz bu kardeşleri aramıza almakla intizama sokmuş oluyoruz; haklarını da vermemiz lâzımdır. Kıdemlerini tanımalıyız.

Muzaffer GREBENE, Abdullah ECEMEN, Necdet EGERAN, Enver BAKIRCI ve Hayrullah ÖRS Biraderler de aynı istikamette konuşular. Bu kardeşlerin kıdemlerini tanımak keyfiyeti oylanarak kabul edildi.”

Pek Sayın Büyük Üstat: Bir de 111 numaradan gelenlerin almış prosedüründeki kolaylaştırma işlerinin ne zamana kadar süreceğini, belli bir tarih ile tesbit edelim. 111 numaradakilere hudutsuz olarak, istediğiniz vakit gelebilirsiniz, demek, bazı söylentilere yolaçıyor.

Kolaylıkların 1976 sonuna kadar devam ederek ondan sonra kaldırılması teklifi 60 oya karşı 64 oyla kabul edildi.”

1975 yılının mayıs ayına gelindiğinde 31 Mayıs 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında Mason Mahfili’nden gelmek isteyenlerle ilgili ortaya çıkan itirazlar nedeniyle iki kişinin muamelelerinin durdurulduğu belirtilmiş ve beklenen neticelerin alınamadığına değinilerek bazı tedbirler alınması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Aynı yılın Temmuz ayında ise bu kez Mason Mahfili’nden gelen üyelerin kurduğu bir locada işlemlerin hızlandırılması için usullere aykırı hareket edildiğinden şikâyet edilmiştir. 26 Temmuz 1975 tarihli toplantıda yapılan müzakere neticesinde şu karara varıldığı anlaşılmaktadır:

“Yapılan müzakere sonunda endişeyi mucip bir hal olmadığı neticesine varılarak, bu biraderlerin yapacakları muameleler hakkında yeni ve daha sıkı bir prosedür uygulanması için bir tamim yazılmasına karar verildi.”

Bu dönemde yaşanan karışıklıklara ilişkin ilginç bir örnek olarak Donanma Kuvvetleri’ne yapılan bağış nedeniyle gelen madalyanın Büyük Loca yerine yanlışlıkla Büyük Mason Mahfili’ne ulaştırılmasıdır.¹⁵³

1976 yılında yaşanan bir başka örnek 17 Ocak 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına şöyle geçmiştir:

¹⁵³

29 Kasım 1975 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı

“Vaktiyle gayrı muntazam bir locada tekris edilen ve oradan istifa eden bir zatın; bizim localarımızdan birisinde uyanmak isteğiyle bir mektup yazdığının bildirilmesi üzerine yapılan müzakerede, muamelenin normal yoldan yürütülmesine, ancak mektubun Teklif yerine geçmesine karar verildi.”

23 Nisan 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında ise Mason Mahfili’ne bağlı bir locanın üyesi olan emekli bir generalin müracaatı konuşulmuş ve *“tasvibini almak üzere”* Büyük Üstat’a bir mektup yazdığı belirtilmiştir. Mektup ulaştığında gerekli muamelenin yapılacağı tersimata kaydedilmiştir.

6 Haziran 1976 tarihine gelindiğinde Mason Mahfili’nden iki üyenin İzmir’de, iki üyenin de Ankara’da localara katıldığı tersimatta yer almıştır.

Bu tablo içinde bir başka şaşırtıcı husus iki obediyanın yeni loca isimlerinin tespiti ile ilgilidir. Bu hususta gösterilen duyarlılık 5 Şubat 1977 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatında kayda girmiştir. Buna göre, kurulmak istenen bir locanın ismi, aynı isimde Büyük Mason Mahfili bünyesinde de bir loca bulunması nedeniyle kabul edilmemiştir.

11 Haziran 1977 tarihine gelindiğinde Mason Mahfili bünyesinde yapılan tekrislere işaret edilerek, oradan Büyük Loca bünyesine katılmak için yeni bir müracaat olursa ne gibi adımların atılacağı üzerinde durulmuş ancak bir müracaat olmadığı belirtilmiştir.

1977 yılının Aralık ayına gelindiğinde Mason Mahfili’nden ayrılarak Büyük Loca bünyesindeki localara katılmak isteyen bir adayın muamelesinin *“bir yanlışlık neticesi”* durdurulduğu öğrenilmiş ve bunun üzerine Büyük Üstat bu muamelenin yeniden yürütülmesi ile ilgili doğrudan karar vermiştir.

1979 yılında Büyük Görevliler Kurulu gündemine getirilen bir hadise iki obediyanın ilişkileri açısından dikkat çekicidir. Büyük Görevliler Kurulu tersimatına göre Büyük Loca bünyesindeki bir üye, oğlunun Mason Mahfili bünyesindeki bir locada yapılan tekris törenine ve daha sonra da “Tekris

İntibaları” konuşmasına katılmış ve bu tutumunu iftiharla çevresindeki üyelerle paylaşmıştır. İlgili Büyük Görevliler Kurulu toplantısında, bahsi geçen üyenin kayıtlı olduğu loca Üstad-ı Muhteremî’nden bilgi alınması karara bağlanmıştır.

Sonuç olarak 1970’li yıllar, Büyük Loca Tarihî Arşiv belgeleri üzerinden bakıldığında Büyük Mahfil için kullanılan dil ve üslup, Büyük Mahfil localarından geri dönmeye karar veren eski üyeler, Büyük Mahfil localarında tekris edildikten sonra Büyük Loca bünyesindeki localara katılmak isteyen üyeler açısından oldukça dikkat çekici bir dönemdir. Bu genel tutumun iki kurum arasındaki travmanın atlatılmasına yardımcı olmadığı kolaylıkla ileri sürülebilir. 1970’li yılların özellikle ilk yarısına damga vuran etkileşim ikliminin ana hatları bu şekilde özetlenebilir. Öte yandan bu iki kurum arasındaki ilişkinin, 1970’li yılların panoramasının sadece bir parçasını teşkil ettiği unutulmamalıdır. Bu panorama içinde intizamlık hassasiyetini dikkatle gözeten uluslararası ilişkiler, Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti’nin yönetimini üstlenen yeni kurulmuş Yüksek Şûra ile ilişkiler, yürürlüğe giren yeni ritüel ve Masonik mevzuat çerçevesinde localar ile Büyük Görevliler Kurulu ve diğer idari Masonik kurumlar arasındaki ilişkiler belirleyici diğer unsurlar olarak yer almıştır.

4.3. Uluslararası İlişkiler

Türkiye Masonluğu tarihinde 1970’li yılları incelemek için bu dönemin uluslararası ilişkilerini mercek altına almak şarttır. Aslında 1970 yılı İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın Türkiye Büyük Locası’nı 1909 kuruluşundan itibaren muntazam bir büyük loca olarak kabul ettiği ve iki büyük locanın tanıştığı yıldır. Bir başka ifade ile Maşrık-ı A’zam-ı Osmânî’nin kuruluş tarihi esas alınmıştır. Böylelikle Türkiye Masonluğu’nun 1950’lerin ikinci yarısından itibaren başlayan heyecanlı serüveninin 1970’de amacına ulaştığı söylenebilir. 1970’den sonraki dönem uluslararası ilişkiler açısından Muntazam Masonluk dünyası içindeki konsolidasyon dönemi olarak görülebilir.

Türkiye Masonluk tarihinde uluslararası ilişkiler açısından en ilginç metin 26 Nisan 1969 tarihli Genel Kurul toplantısına sunulan İdare Raporu’nun “Dış Münasebetler” kısmındaki şu açıklamadır:

“Geçen devre zarfında, North Carolina, Idaho, Colombia Barranquilla, Filipin ve Quebec Büyük Locaları ile tanışma muameleleri tamamlanmış, ve bu suretle Kardeşlik münasebetlerimiz bulunan ve Büyük Temsilci ve Dostluk Kefili teati ettiğimiz muntazam obedyanslar sayısı (76) ya çıkmıştır.

Yine aynı devre zarfında, Büyük Locamızı temsilen Nuri Pere, Şekûr Okten ve İsmail İşmen Kardeşlerimize, ziyaret ettikleri obedyanslarca çok samimî ve yakın ilgi gösterilmiştir, Nairobiye yerleşmiş olan Tanju Koray Kardeşimiz oradaki Localarda çalışma imkânını bulmaktadır.

Bir çok yabancı Kardeşimiz mensup oldukları obedyanslara niyabetle, Muhterem Localarımızda dereceler verilmiştir. Camiamız içinde tekris edilip de bilahare yurd dışına giden Kardeşlerimiz, oradaki Localara tebenni etmek imkânını bulmuşlardır. Hülâsa, Türkiye Büyük Locası, muntazam masonluk içinde kendine lâıyk yere erişmiştir.

Aynı devre içinde, İngiltere Büyük Locasının resmî temsilcisi olarak M.A.R. Muschamp Birader, İstanbul, Ankara ve İzmirdeki Localarımızın bir çoğunu ziyaret etmiş, vazifeli Kardeşlerle görüşmüş, ve intibalarını kendisini vazifeli olarak gönderen obedyansa bildireceğini söylemiştir. Büyük Daimî Heyet üyelerinden görüştüklerine bu Kardeşimiz, yeni ritüellere göre yapılan çalışmaların kendisini ne kadar ilgilendirmişse, bazı gördüklerinden, ve duyduğu konferanslardan, hala Fransa "Grand Orient" ına mensup bir Locada bulunduğu hissini duyduğunu da gizlememiştir

6,7 ve 8 Mart 1969 tarihinde, İskoçya Büyük Üstadı Ronald Orr Ewing, eski Büyük Üstadı Earl ol Elgin and Kinkardine eski adı Lord Bruce, Büyük Kâtibi Alexander Buchan, Büyük Hazine Emni Byers, Almanya eski Büyük Üstadı Theodor Vogel, Millî Fransız Büyük Üstad naibi Parker ve eski Büyük I.Nazırı Vivrel BB. Büyük Locamızı resmen ziyaret etmişler, ve yeni ritüellere göre türkçe ve ingilizce çalışan iki Locamızın çalışmalarını görmek istediklerini söyleyerek, kendileri için tertiplenmiş bu çalışmalara katılmışlardır. Bu Kardeşlerimiz, "consecration-tanzim" töreninden sonra geçirdiğimiz çeşitli yolları nasıl aştığımızı, ritüeller hakkındaki tavsiyelerini ne derecede itibar ettiğimizi tesbit; bizimle gelecekteki münasebetlerini tayin, ve bizi henüz tanımamış olan önemli obedyansları, tanışma yolunda ikna etmek için ağırlıklarını koyup koymamağı takarrür etmek maksadiyle geldiklerini açıkça söylemişlerdir.

Bunu samimiyetle ve açıkça ifade etmek mecburiyetindeyiz ki; RİTÜELLER, Türkiye Büyük Locasını muntazam masonluk âlemi için yerleştirmek amacının tahakkukunu sağlamak için geçilmesi zarurî olan bir geçidi teşkil etmektedir. Bugüne kadar, Büyük Locamızı temsil etmek, ve işlerimizi size izafetle yürütmek şerefli vazifesini kendilerine verdiğiniz bütün Kardeşleriniz, bu dar geçitten ilerlemişler, şahsî münasebetlerinde, sizlerden aldıkları direktiflere dayanarak, kendilerini bu hususta "engage" etmişlerdi .

*İşte bu sebeple, Ritüeller konusunun artık sürüncemede bırakılmıyarak, bu raporumuzun mezkûr konu ile ilgili bahsinde ileri sürülen teklif dairesinde karara bağlanmasını rica etmekteyiz.”*¹⁵⁴

Bu metinde bir kısım büyük görevlinin kendilerini “engage” ettiklerini söylediği ritüeller ile ilgili tarihsel gelişmeler bu çalışmanın ilgili bölümünde detaylı olarak incelenmişti.

1960’lı yıllarda Büyük Sekreter Alexander Buchan başta olmak üzere İskoçya Büyük Locası yetkililerini uluslararası ilişkilerde kendine rehber olarak kabul eden Türkiye Büyük Locası yönetimi 1970 yılındaki büyük gelişmeye doğru giden adımları yine İskoçya Büyük Locası’ndan öğrenmişlerdir.

Alexander Buchan’ın Nafiz Ekemen’e yazdığı 23 Nisan 1969 tarihli mektup Büyük Görevliler Kurulu’nun 18 Mayıs 1969 tarihli toplantı tersimatına şu şekilde geçmiştir:

“İskoçya, İrlanda ve İngiltere Büyük Localarının yaptıkları müşterek toplantıda, Büyük Locamızın İngiltere Büyük Locası tarafından tanınması konusunun tekrar ele alındığını, İskoçya Büyük Üstadı’nın diğer vazifelilerle birlikte Türkiye Büyük Locasını ziyareti sırasındaki müşahadelerinin ve özellikle İskoçya Büyük Locası ritüellerinin tatbikinde gösterilen başarının ışığı altında verdiği izahatın çok olumlu bir hava yarattığını, İngiltere Büyük Locasının, Fransa Grand Orient’inden başka o tarihlerde muntazam tanınan obedyanslar tarafından kurulmuş Locaların Türkiye’deki millî masonluğun kuruluşu sırasında faal rol oynadıkları, ve bugün camiamız içinde bu kabil Localar bulunduğu isbat edildiği takdirde, keyfiyeti yeniden ve müsbet şekilde incelemeğe hazır olduğunu bildiren İskoçya Büyük Locasından gelen 23 Nisan 1969 tarihli levha okundu.

¹⁵⁴ 26-27 Nisan 1969 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1470.

Resne Muhterem Locasının durumu, bu Locaya mensup bir çok BB.in uyanmadan sonra çeşitli Locaların kurucuları olarak çalıştıklarını ve halen de çalışmakta olduklarını belirten bir levhanın İskoçya Büyük Kâtibine iletilmesine, 1908 de İngiltere Büyük Locasınca tanınan BB. tarafından bir Büyük Mahfil kurulduğunu belirten o zamanki gazete kupürlerinin de Büyük Üstad tarafından tedariki halinde İskoçya büyük Locasına gönderilmesine oybirliği ile karar verildi.”

Buchan’ın mektubunda Mısır Büyük Locası’nın ismini zikretmesi ile birlikte bu tarihten itibaren Türkiye’de de bazı adımların atıldığı görülür. Resne Locası ile ilgili bilgi toplanmaya başlanmış ve anılan locanın hâlâ faal olan üyelerinin tespit edilmesi ve bu üyelerin Resne Locası’ndan alınmış eski diplomalarının temini gündeme gelmiştir.

14 Şubat 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında uluslararası ilişkiler ve muntazamlık açısından önemli bir hususun görüşüldüğü ve şu şekilde tersimata geçtiği görülür:

“Kuruluşunun 10. yılı ile ilgili olarak bir çok Büyük Loca temsilcisini davet etmiş olan Belçika Büyük Locasının Büyük Üstadımız ile Büyük Kâtibimizi de davet ettiğini bildiren 2 Ocak 1970 tarihli levhası, ve buna ekli program, ve davetliler listesi incelendi. Davetliler arasında henüz dostluk münasebeti kuramamış olduğumuz İngiltere ve İrlanda Büyük Locaları ile Skandinav Büyük Localarının da bulunduğu, ve İngiltere Büyük Locasına mensup bir Büyük Vazifelinin toplantıda (600 years of Craft Ritual) konulu bir konferans vereceği de görüldü.

Büyük Üstad mazeretini bildirdi. Büyük Kâtip K.de Toplantı tarihinde, İstanbuldan ayrılması mümkün olmadığını açıkladı.

Bu toplantıda temsil edilmemizin önem ve faydaları üzerinde duruldu, ve Büyük 1.Teşrifatçı Galip Kardam ve Büyük 2.Teşrifatçı Albert Arditti K.in temsilcimiz olarak gönderilmelerine, davetin icaplarına uymak üzere eşlerinin

de kendilerine refakat etmelerine, ve bu Kardeşlerin ve eşlerinin yol masraflarının Büyük Hazineden ödenmesine oybirliğiyle karar verildi.”

9 Mart 1970 tarihine gelindiğinde İngiltere Birleşik Büyük Locası Büyük Sekreteri Stubbs’a bir mektup yazan Ekemen, Resne Locası ile ilgili bilgilendirmeyi şu şekilde yapmıştır:

“Türkiye Büyük Locası’nın İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından tanınmasına hizmet eder düşüncesiyle, bu hususta size Sadi Aral Kardeşimiz tarafından sözlü olarak iki kez verilmiş izahata ilaveten aşağıdaki hususları da bilginize sunuyorum.

Türkiye’de Grand Orient of Turkey ismiyle 1909 senesinde kurulan ilk hakim otoritenin kurucuları arasında o tarihte muntazam olan Mısır Büyük Locası’na mensup Resne (halen Yugoslavya’da bir şehir) Muhterem Locası da vardır.

Bu loca, Grand Orient of Turkey’in 1935’te faaliyetini durdurmasına kadar 5 numaralı loca olarak çalışmıştır.

O tarihte bu loca, Mısır Büyük Locası’nca İngiltere Birleşik Büyük Locası ritüellerinden Arapça ve Türkçe’ye tercüme edilmiş ritüelleri kullanmıştır.

1948’de, Türkiye’de masonik çalışmalar yeniden resmen başladığında, eski localar aynı isim ve matrikül numaralarını muhafaza etmeyerek yeni isim ve numaralar almışlar ve halen mevcut olan Türkiye Büyük Locası’nda çalışmaya devam etmişlerdir.

Mısır Büyük Locası orijinli Resne Muhterem Locası’ndaki Kardeşler hala hayatta ve çalışmalarımıza katılmaktadırlar. Bu Kardeşler 1948’den beri obediyanımız bünyesinde şu locaları doğrudan kurmuşlardır

İdeal Muhterem Locası No.1

Kültür Muhterem Locası No.2

Ülkü Muhterem Locası No.3

Uyanış Muhterem Locası No.5

Hürriyet Muhterem Locası No.7

Atlas Muhterem Locası (Fransızca çalışmaktadır)

Yazıyı daha uzatmadan tamamlarken, size en uygun zamanda Türkiye’de ağırlamaktan onur duyacağımızı belirtmek isterim. Bu sayede sizi Resne Locasından bu Kardeşlerle tanıştırmak ve çalışmalarımız ve teşkilat yapımız hakkında genel bir değerlendirme imkanı sağlamak mümkün olabilecektir. Kişisel temasların her çeşit yanlış anlamaları önlediği kanaatiyle bunun sadece bir değerlendirmeden ibaret olduğunu ifade etmek isteriz.”

İngiltere Birleşik Büyük Locası Büyük Sekreteri Stubbs’a gönderilen mektubun bir sureti de aynı tarihte İskoçya Büyük Locası Büyük Sekreteri Buchan’a da gönderilmiş ve görüşü sorulmuştur. Bu mektupta ayrıca Buchan’a, çizdikleri yolu takip etmek üzere Türkiye Büyük Locası’nın muntazaman çalıştığı belirtilerek, yaptıklarından ötürü kendisine şükran borçlu olduğu ifade edilmiştir.

Stubbs, bu mektuba 15 Mart 1970 tarihinde bir cevap vererek, Resne Locası ile ilgili bilgileri özellikle tetkik ettiklerini ve neticeyi Dış İlişkiler Komitesi ile Genel Kurul’a sunacaklarını bildirmiştir. Bu çok önemli bir gelişme olarak kaydedilmelidir.

5 Nisan 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında, İngiltere Birleşik Büyük Locası ile Resne Locası üzerinde başlatılan girişim konusunda İskoçya Büyük Locası’ndan bildirilen görüş şu şekilde paylaşılmıştır:

“İngiltere Büyük Locasının Büyük Locamızı tanınması için gönderilen, ve menşeimizi eski Mısır Büyük Locasından eski Türkiye Büyük Meşriğine muntakil Resne Muh. L.sına bağlayan levhasının bir suretini alan İskoçya Büyük Kâtibi Buchan K.in bu müracaati olumlu gördüğünü bildiren 12 ve 17 Mart 1970 tarihli levhaları münderecatına bilgi edinildi.”

25 ve 26 Nisan 1970 tarihlerinde yapılan Genel Kurul toplantısına sunulan raporda ise uluslararası ilişkiler konusunda şu bilgilerin yer aldığı görülür:

“Büyük Locamız, -uzun emekler ve yoğun çalışmalar sayesinde kurmağa muvaffak olduğu tanışma zincirini, geçen faaliyet devresi içinde, bir az daha genişletmiştir. Halen Kardeşçe münasebette bulunduğumuz ve Büyük Temsilci teati ettiğimiz muntazam Büyük Locaların sayısı (79) dur.

Tanışma işlerimizi henüz tamamlamış değiliz, fakat bu husustaki yazışmalarımız ve görüşmelerimiz devam etmektedir; emin olunuz ki, Büyük Daimi Heyetiniz, sizlerden aldığı direktifler ve ilhamlar sayesinde, bu konuda hiç bir gayreti ve fedakârlığı esirgememektedir. Netekim, Belçika Büyük Locasının kuruluşunun 10.yılı münasebetiyle tertiplediği büyük törene katılmamız için vaki daveti de kabul ederek bu çalışmalara kıymetli iki azasını göndermek suretiyle iştirak etmiştir. Bu Kardeşlerimizin orada gördükleri candan ve samimî kabul, hareket tarzımızın doğruluğunun delili olduğu gibi, bu Kardeşlerimizin bu toplantı vesilesiyle yaptıkları temasların de çok faydalı olduğunu bize göstermiştir: bunun meyvalarını 1970 devresi içinde toplayacağımızı kuvvetle ümit etmekteyiz.” ¹⁵⁵

2 Haziran 1970 tarihine gelindiğinde Nafiz Ekemen, Büyük Sekreter Stubbs’a bir mektup daha yazarak “Türkiye’de Masonluğun Kısa Tarihçesi” başlığıyla kısa bir açıklama metni ve Resne Locası hakkında özet bilgi notu göndermiştir. Mektupta ayrıca eskiden Resne Locası’nın kullandığı ritüel metninden örneklerin de gönderildiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra ülkenin 1922’ye kadar üst üste geçirdiği savaşlar ve baskı dönemleri yüzünden arşiv kayıtlarını düzenli tutamadığının da göz önünde bulundurulması

¹⁵⁵ 25-26 Nisan 1970 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1471.

istenmiştir. Bu mektubun bir suretinin de alışıldığı üzere İskoçya'ya Büyük Sekreter Buchan'a gönderildiği görülmektedir.

14 Ağustos 1970 günü İskoçya Büyük Locası Büyük Sekreteri Buchan, Nafiz Ekemen'e bir mektup yazarak İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın üç aylık sirkülerinde Türkiye Büyük Locası'nın tanınması üzerine bir teklif verildiğini gördüğünü bildirmiştir. Buchan'a göre bu aşamadan sonra çok alışılmadık bir şey olmadığı takdirde tanıma kararı üç hafta içinde duyurulacaktır. Lord MacDonald ile Ankara'da Büyük Loca'yı ziyaret etmelerinin üzerinden on bir yıl geçtiğine inanmanın zor olduğunu belirten Buchan, 1970 yılı başlarında Belçika'da Stubbs ile yaptığı görüşmeden sonra bu işin gerçekleşeceğini anladığını eklemiştir. Buchan'ın bu mektubun şahsi bir bilgilendirme olduğunu ve bu aşamada İngiltere Büyük Sekreterliği'ne bir şey yazmamalarını Ekemen'e öğütlediği dikkatten kaçmaz.

Buchan'ın haber verdiği, 21 Temmuz 1970 tarihli Dış İlişkiler Komisyonu raporu şöyledir:

“Senelerce evvel Türkiye Büyük Locası tanınmak maksadı ile En Muhterem Büyük Üstadımıza müracaatta bulunmuştu.

Bir müddet uykuda kalan ve 1948 yılında tekrar uyanan, faaliyetinin ilk zamanlarında tanınmamış bulunan bu Büyük Loca'nın menşei hakkında Dış İlişkiler Komitesi, gayet uzun süren tafsilatlı bir araştırma yapmıştır. İlk nazarda gözüken bu Büyük Loca'nın tamamıyla gayri muntazam olan Fransa Grand Orient'inden neşet ettiği idi, ancak son aylarda bu Büyük Loca'nın Mısır Büyük Locası tarafından desteklenerek kurulduğu ve o zamanlar Mısır Büyük Locası'nın İngiltere tarafından tanınmakta olduğu hususunda bazı deliller ortaya çıkmıştır.

Komite bu iddianın doğruluğu hususunda ikna olmuş ve 1935 yılında veya o civarda uykuya dalan Büyük Loca ile 1948'de uyanan Büyük Loca arasında sıkı bir bağ olduğu hususunu da kabul etmiştir.

1936 yılında Türkiye Büyük Locası'na bağlı locaları Mısır Büyük Locası tarafından Arapça'ya ve Türkçe'ye tercüme edilen bir İngiliz ritüeli kullanmakta olduklarını belirtmek ilgi çekicidir.

Bu çalışma programının 8'ci maddesinde Türkiye Büyük Locasının tanınması için bir teklif mevcuttur. Alexander S. FRERE “

28 Ağustos 1970'de Nafiz Ekemen, İskoçya Büyük Locası Büyük Sekreteri Buchan'a bir cevap yazarak şayet söz konusu tanıma kararı alınırsa, bu işte en büyük payın İskoçya Büyük Locası'na ait olduğunu, en başından beri gösterilen rehberlik ve yardımın Türk Kardeşleri tarafından unutulmayacağını vurgulamıştır.

6 Eylül 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında ise aynı konuyla ilgili olarak tersimata şu bilgilerin kaydedildiği görülmektedir:

“Tanışma işlerinin tamamlanması için İngiltere Büyük Locasına son defa vaki müracaatımız üzerinde gönderilen belgelerin alındığını, Dış münasebetler Komisyonuna havale edildiğini bildiren Büyük Kâtip Stubbs B.in 10 Haziran 1970 tarihli levhası okundu, bilgi edinildi.

Bu konu ile ilgili olarak ve müracaatımızın bu sefer olumlu karşılanacağını umduğunu bildiren İskoçya Büyük Kâtibi Buchan B.in 14 Ağustos 1970 tarihli levhası okundu, bilgi edinildi.

Belçika eski Büyük Üstadı Charles Wagemanns'dan alınan 19 Ağustos 1970 tarihli levha ile İngiltere Büyük L.sının 9 Eylül 1970 tarihli Genel toplantısı gündemine, Türkiye Büyük Locasının tanınması hususunun gündem maddesi olarak alındığını bildiren ve mucip sebeplerini gösteren metnin fotokopisini de ihtiva eden yazısı okundu, bilgi edinildi.

Gerek Buchan gerekse Wagemanns KK.lere ilgilerinden ve bu hususta sarfettikleri emeklerden dolayı teşekkür levhalarının gönderildiğine bilgi edinildi.”

Nihayet 11 Eylül 1970 tarihini taşıyan ve Büyük Sekreter Stubbs'ın ilk defa “Kardeşim” diye hitap ederek başladığı mektupla birlikte yıllar süren heyecanlı macera sona ermiştir. İlgili mektup şöyledir:

“Sevgili Büyük Sekreter Kardeşim,

9 Mart ve 2 Haziran 1970 günlü mektuplarınız ve Büyük Locanız hakkındaki ek bilgileri ve özellikle kaymağını kapsan destekleyici belgeler, bu sırada Dış İlişkiler Komitemize ve genel Amaçlar Konseyine sunuldu ve bu kuruluşlar tarafından dikkatle incelendi; söz konusu inceleme sonunda da tanımayı destekleyen bir önerinin Büyük Locaya sunulması mümkün görüldü. Bu öneri üzerine İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın, üç ayda bir toplanan 9 Eylül 1970 tarihli Genel Kurul'unda Türkiye Büyük Locası'nın tanınmasına oybirliği ile karar vermiş olduğunu size bildirmekten sevinç duyarım. Bu münasebetle iki jürisdiksiyonumuz arasında bu suretle kurulmuş olan kardeşçe işbirliğinin uzun müddet süreceği umudunu belirtmek isterim.”

Konu 4 Ekim 1970 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına da şu şekilde aksetmiştir:

“İngiltere Büyük Locasının, 9 Eylül 1970 tarihli toplantısında oybirliğiyle Türkiye Büyük Locası ile tanışmaya karar verdiğini bildiren 11 Eylül 1970 tarihli levha okundu.

Buna karşı Büyük Kâtibin İngiltere Büyük Locasına, ve bu hususta yardımları sebkedden Belçikalı Wagemanns, İskoçyalı Buchan ve Sime, Nuyorklu Frossel KK.e gönderdiği teşekkür levhaları ile karşılığında aldığı samimi cevaplara bilgi edinildi.”

Aslında İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın tanışma şartlarından biri ve Muntazam Masonluk anlayışının tanımlamalarından birisi olan menşe intizamının Türkiye Büyük Locası için Resne Locası yoluyla sağlandığını söylemek kolay değildir. Çünkü menşe intizamından kastedilen, muntazam bir büyük locadan berat almış üç loca tarafından kurulan bir büyük loca ise bu

Maşrık-ı A'zamı Osmânî için geçerli olamaz. Ancak eğer menşe intizamından kastedilen tekris zincirinin kırılmaksızın devamlılığı ise bu geniş kapsamlı tanım elbette Maşrık-ı A'zam-ı Osmânî için söz konusudur. Diğer taraftan İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından alınan bu tanışma kararının uluslararası Masonik siyaset çerçevesinde anlaşılması gerektiği daha gerçekçi bir değerlendirme olabilir. İskoçya Büyük Locası'nın kendi tanışma şartları arasından menşe intizamını kaldırmış olmasını da aynı çerçevede değerlendirmek uygun olabilir. Unutulmamalıdır ki zamanında Grand Orient de France ile ilişkilerini kesen İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın 1913 yılında Grande Loge Nationale Française (Fransız Milli Büyük Locası) ile karşılıklı tanışmalarında da menşe intizamı şartı hayli esnek bir şekilde yorumlanmış, Grand Orient de France bünyesinde tekris olmuş Masonların kurduğu iki loca ile temeli atılan Grande Loge Nationale Française o tarihte bir sorun yaratmamıştır.¹⁵⁶

11 Eylül 1970 tarihinden sonraki dönem dikkate alındığında Türkiye Büyük Locası'nın uluslararası Masonik siyaset sahasında tek bir hassasiyet konusunun merkeze alındığı görülecektir. Bu da İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın Masonik siyasetine paralel hareket etmek ve zorlukla kazanılan Masonik muntazamlığı ne şart altında olursa olsun tartışma konusu yaptırmamaktır.

10 Ocak 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında bunun ilk örneği kolaylıkla görülecektir. Buna göre karşılıklı tanışmak üzere başvuruda bulunan Lüksemburg Büyük Locası ile ilgili karar tersimata şu şekilde kaydedilmiştir:

“Tanışmamız için müracaatta bulunan Lüksemburg Bü. L.sının bu isteği incelendi. Bu kerre, İngiltere Büyük Locası'nın gönderdiği Senelik

¹⁵⁶ Michel Brodsky, Encyclopédie de la franc-maçonnerie, Le Livre de poche, 2008 (ISBN 978-2-253-13032-1), Grande Loge Nationale Française maddesi.

Kitapta (Yearbook) bu Büyük Locanın İngiltere tarafından da tanınmış olduğu anlaşılma ile Büyük Locamız tarafından da tanınmasında mahzur olmadığına bildirilmesine (...) oybirliği ile karar verildi."

4 Nisan 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında ise bunun bir başka örneği tersimata şöyle geçmiştir:

"İngiltere Büyük Locasının, gayrı muntazam obedyanslarla münasebetlerini ikazlara rağmen devam ettirmekte ısrar eden İsviçre Büyük Locasını gayrı muntazam ilân ettiğini bildiren 15.3.1971 tarihli levhası ile Büyük Sekreterin bu hususta İsviçre Büyük Locasından aydınlatıcı bilgi istediğini bildiren 27 Mart 1971 tarihli levhası okundu. Büyük Sekreterin, bu konu hakkında ne gibi bir işlem yapmakta olduklarını Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda Büyük Localarından sormasına, tarafımızdan verilecek kararın bu cevapların ışığı altında alınması için intizara karar verildi."

24 ve 25 Nisan 1971 tarihlerinde yapılan Genel Kurul'a sunulan raporda uluslararası ilişkilere ilişkin şu bilgilerin verildiği görülmektedir:

"1970 dönemi, dış münasebetler açısından, Türkiye Büyük Locası için gerçekten çok mutlu bir çalışma devresi olmuştur. Türkiyede Milli Masonluğumuzun kurulduğu 1908 [1909] senesinden, tekrar çalışmalara başladığımız 1948 senesinden beri tutulan yanlış yollar Türkiye Büyük Locasını muntazam obedyanslar ailesine girmekten alıkoyuyordu.

Senelerden beri süre gelen bilgili, faziletli ve samimî çalışmalar sayesinde ki, diğer engeller birer birer ortadan kalktıktan sonra, menşeimizin intizamı hakkındaki ithamlar da bertaraf edilmiş ve Türk Masonluğu kuruluşundan beri olmak üzere Muntazam Mason Obedyansı vasfını elde etmiştir. Bu hususta hizmeti geçen Kardeşlerimize teşekkür etmek borcumuzdur.

Bu cümleden olarak, geçen dönem içinde İngiltere, İrlanda, Finlandiya, İran, Yunanistan ve Lüksemburg Büyük Locaları ile tanışma

işlerimiz tamamlanmış ve Dostluk kefilleri teati olunmuştur. Halen Tanıştığımız muntazam obedyansların sayını (82) dir. Kanadanın 5, Avustralyanın 9 ve Kuzey Amerikanın 1 Büyük Locası ile tanışma işlerimizi hallettiğimiz takdirde halka tamamlanmış olacaktır.”¹⁵⁷

Bu arada İngiltere’den gelen misafir Masonlarla doğrudan büyük görevlilerin ilgilendiğini gösteren bir örnek 20 Haziran 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatına şöyle yansımıştır:

“Vadimizi ziyaret eden İngiltere Büyük Locasına mensup Glover K.in Büyük 2. Muhakkik Sadi Aral K.imiz tarafından karşılanıp buradaki ikameti sırasında ağırlandığına bilgi edinildi.”

Aynı toplantıda Dominik Cumhuriyeti Büyük Locası ile tanışma işlemleri için şu benzer ifadeler tersimata geçmiştir:

“İngiltere Büyük Locası ile tanışma işlerini tamamlamış olan olan Republica Dominicana Büyük Locasının senelerden beri bekliyen tanışma isteğinin, ilgili Komisyona havalesine, bu Komisyonca uygun görüldüğü takdirde, is’afına ve Büyük temsilci olarak Büyük 1. Nazırı Halim Erker K.in inha edilmesine oybirliğiyle karar verildi.”

Bu konuda daha da dikkat çekici bir husus “Büyük Sekreter, Büyük Sözcü ve Sadi Aral’dan müteşekkil komisyonun” aynı toplantının “Genel Yararlar” bölümünde az önce bahsi geçen büyük locanın tanışma işleminin uygun olduğu mütalaasını paylaşması ve aynı toplantıda oy birliği ile karar verilmesidir.

1971 yaz aylarında New York Büyük Locası Önceki Büyük Üstadı Froessel ve Belçika Büyük Locası Önceki Büyük Üstadı Dembitzer’in

¹⁵⁷ 24-25 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1472.

İstanbul'da lokal binasını ziyaret ettikleri görülür.¹⁵⁸ Bu ziyaretler sonraki yıllarda da farklı seviyelerde artarak devam edecektir.

Yine 1971 yılı yaz aylarında bir başka önemli gelişme olur ve İskoçya Büyük Locası Büyük Sekreteri Alexander F. Buchan emekli olur. Bu konuda 14 Kasım 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına orijinal imlasıyla şöyle geçmiştir:

“Emekliye ayrılması hasebiyle İskoçya Büyük Kâtibi Alex F. Buchan B.in 30.6.1971 tarihli veda levhası, kendisine karşı duyduğumuz bağlılığı ifade bildiren 19 Temmuz 1971 tarihli levhamızla, halefi Falconer K.e yazdığımız tebrik levhası ve her ikisinin cevabı teşekkür levhaları ile Büyük Temsilcimiz Robert Sime K.in bu konu ile ilgili ve kendisine vakit vakit bilgi verilmesi ricasını havi mektup okundu. Bilgi edinildi. Sime B.le yazışmanın devam ettirilmesi hususunun İskoçya Büyük [Locası] Temsilcisi Egeran K.den rica olunması karar verildi.”

Bu arada 1972 yılı başında İrlanda Büyük Locası nezdinde Türkiye Büyük Locası'nın Temsilcisi olan William S. Milner'in Büyük Loca Temsilcisi bijusunun kendisine gönderilmesi talebi üzerine böyle bir bijunun yaptırılması için Büyük Sekreter'in görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

13 Şubat 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısında İngiltere ve İskoçya Büyük Locaları tarafından tanınmayan bir büyük loca hakkında yapılan görüşme tersimata şu şekilde yansımıştır:

“Tanışma için talepte bulunan Brezilyanın Rio Grande de Sul Büyük Locası halen İngiltere ve İskoçya Büyük Locaları tarafından tanınmakta olan muntazam obediyanlardan olmadığı cihetle, dış münasebetler komisyonunun mütalâasına uyularak, isteğin şimdilik cevapsız bırakılmasına ve gelen levhanın hızına oybirliğiyle karar verildi.”

158 14 Kasım 1971 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

1971 ve özellikle 1972 yılının yeni tanışılan büyük localarla karşılıklı temsilci atanması, tebenni işlemleri, büyük loca görevli seçimleri ve karşılıklı ziyaret ile özel faaliyetler hakkında bilgilendirmelerle geçtiği görülmektedir. Keza aynı dönem içinde İngiltere Birleşik Büyük Locası yayınlarından ve Quatuor Coronati Locası yayınlarından kitap ve yayın tedarikine başlandığı da görülmektedir.¹⁵⁹

29 ve 30 Nisan 1972 tarihli Genel Kurul toplantısına sunulan idare raporunda uluslararası ilişkiler bahsinde şu bilginin verildiği görülmektedir:

*“Bir senenin çalışmaları hakkında size bütün açıklığı ile hesap vermiş bulunuyoruz. Şunu da ilâve edelim ki, Türkiye Büyük Locası, masonluk alemi ile ilişki problemlerini halletmiş durumdadır.”*¹⁶⁰

23 Temmuz 1972 tarihine geldiğinde kurul toplantısında şu bilgilerin yer aldığı görülmektedir:

“İngiltere Büyük Locasından gelen levhadan, bu Locanın İsviçre Büyük Locası ile olan anlaşmazlığını hallettiği anlaşıldı. Keyfiyetin Localara tamimine oybirliği ile karar verildi.

Bugün kadar tanışma işlemlerimizi neticelenmediği İsveç, Norveç, Danimarka ve İzlanda Büyük Localarına eski müracaatların yenilenmesine karar verildi.”

Aynı Büyük Görevliler Kurulu toplantısında hazırlanmakta olan büyük loca içtüzük tasarısı ile ilgili olarak İsviçre, Hollanda, Belçika, Almanya ve Avusturya büyük localarından gerekli örneklerin istenildiği tersimata geçmiştir.

24 Eylül 1972 tarihli toplantıda ise Grande Oriente d’Italia ile karşılıklı tanışma için şu bilginin tersimata geçtiği görülmektedir:

¹⁵⁹ Bir örnek olarak Bkz. 19 Kasım 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatu.

¹⁶⁰ 29-30 Nisan 1972 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1483.

“İngiltere Büyük Locasının, 13 Eylül 1972 tarihli toplantısında İtalya Gran Oryanını ittifakla tanımış olduğunu bildiren karar sureti okundu. Büyük Sekreter, Dış Münasebetler Komsiyonumuzun müsbet incelemelerini teyit eden bu haberden sonra hazırlanan raporu okudu. Grande Oriente d’Italia’nın tanınmasına (...) karar verildi.”

Öte yandan 1972 yılında Münih Olimpiyatları sırasında İsrailli sporculara yapılan saldırı ve cinayetlerle ilgili olarak 19 Kasım 1972 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatında şu ifadeler yer almıştır:

“Münih Olimpiyatları sırasında İsrailli sporculara yapılan kaçırma ve suikasttan dolayı Büyük Locamızın nefret duyduğunu ilân etmesini davet eden İsrail ve Grand Orient de France Bü. Lo.larının beyannamelerine cevap verilmeyip bunların hıfzına karar verildi.”

11 Şubat 1973 tarihli toplantıda bu kez “Muntazam Büyük Localar” kitapçığı için gerekli bilgilerin verildiği ve 1972 yılı ilan bedelinin de yatırılması gerektiğine ilişkin görüşmeler yapılmıştır.

Bu arada Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren İtalyan obediyanına bağlı localar hakkında İtalya’dan bilgi istendiğine ilişkin 11 Mart 1973 tarihli toplantıda şu hususlar kayda geçmiştir:

“Eski Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde kendisine mensup Localar hakkında bilgi istediğimiz Grande Oriente d’Italia, Faşist devrinde bütün arşivlerin yağma edilip yakıldığını, fazla bilgiye sahip olmadıklarını, ancak Loca isimleri ile son Üstadı Muhteremlerin isim ve adreslerini bildiklerini ifade eden levha okundu, teşekkür edildiğine bilgi edinildi.”

21 ve 22 Nisan 1973 tarihli Genel Kurul’a sunulan raporda uluslararası ilişkiler sahasında şu bilgilerin yer aldığı görülmektedir:

“Geçen dönem, Kardeşlik zincirinin tamamen kapanması yolundaki çabalarımızda önemli bir tarih teşkil etmektedir. Çok zor şartlar içinde, mutassip katolik kilisesinin, Vatikanın gözü önünde, İnsanlık meş’alesini bütün

parlaklığıyla muhafaza etmeği başarmış olan Grande Oriente d'Italia adlı İtalya Büyük Locası, menşeinin intizamı hususundaki çalışmalarını muvaffakiyetle bitirmiş olduğundan, bizim de kendisiyle tanışma işlerimizi tamamlamamak için ortada bir sebep kalmamıştı. Nitekim, bu Obedyans ile tanışma işleri tamamlanmış ve Büyük Temsilciler teati olunmuştur.

Bugüne kadar yalnız protestan mezhebi mensuplarını kabul eden, ve meselâ Yunanistan Büyük Locası ile münasebet kurmayı bile bu düşünce ile reddeden İsveç, Norveç ve Danimarka Büyük Locaları ile de tanışma işlerini bitirmeği başarmış bulunuyoruz.

Zincirin halkalarını tamamlamak için Kanadada New Brunswick ve Prince Edward Islands, Avustralyada Queensland ve Tasmania, Güney Amerikada Guatemala Büyük Locaları tanışma işlerimizin sonuçlanması gerekmektedir.

On dört sene içinde çok mesafe kaydedilmiştir: Bunu seçtiğiniz görevlilerin vazife aşkına olduğu kadar siz Kardeşlerimizin ilhamlarına medyun olduğumuzu bilmeliyiz.

Büyük Locamızın dünya Masonluğu içinde göstermiş olduğu bu başarı, hiç şüphesiz Masonluğun esas prensiplerinin, gerekli şekilde ve bütün icapları ile uygulanması neticesinde gerçekleşmiştir, ve bunun için bazı üyelerin aramızdan ayrılmaları zaruri olmuştur. Ancak bugün, onlardan bir çoğunun bu işi etraflı düşünmeden yaptıkları ve şimdi samimî olarak pişmanlık duydukları görülmektedir.”¹⁶¹

8 Temmuz 1973 tarihine gelindiğinde Büyük Görevliler Kurulu’nda İskoçya Büyük Locası’ndan 40-50 kişilik bir grubun 1974 yılı başında İstanbul, Ankara ve İzmir vadilerini ziyaret etmek üzere Türkiye’ye geleceklerine ilişkin Robert Sime’in bilgi veren mektubu okunmuştur. Buna ilaveten 5 Ağustos 1973

¹⁶¹ 21-22 Nisan 1973 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1482.

tarihinde bu kez Almanya'dan 40 kişilik bir grubun da İstanbul'u ziyaret edecekleri bilgisi Büyük Görevliler Kurulu'nda ele alınmıştır. Almanya'dan gelen heyetin ziyareti Libertas Locası tarafından planlanmıştır. Buna mukabil İskoçya'dan gelen grubun 20 Ocak 1974 ile 27 Ocak 1974 arasında 24'ü "Hemşire" toplam 54 kişilik bir heyetle önce İstanbul'a ve sonra ziyaretçi grubun bir kısmının İzmir ve Ankara'ya ziyareti planlanmıştır. Yapılan programa göre Robert Sime'in başkanlığındaki bu heyet vadilerde Üstad-ı Muhterem İs'at Ritüeli'nin nasıl icra edileceğini gösterecektir.

1973 yılı aynı zamanda Büyük Üstat Nafiz Ekemen'in Danimarka Büyük Locası'nın Büyük Üstat İs'at Töreni'ne katıldığı bir yıldır. Öte yandan aynı yıl Pakistan'daki Mason localarının kapatılması da kaydedilmeye değer bir gelişmedir.

20 Nisan 1974 tarihli Genel Kurul'a sunulan raporda son yıllar içinde uluslararası ilişkilerde kaydedilen gelişmeler şu şekilde üyelere aktarılmıştır:

"Muntazam Büyük Localarla tanışma zincirimiz artık en son halkalarına kadar kapanmıştır.

1973 yılında, tanışma işlerini tamamlayıp, dostluk kefillerini teati ettiğimiz, Güney Amerikada Guatemala, Avustralyada Queensland ve Tasmania Büyük Localarından sonra, yalnız Kanadada New Brunswick ve Prince Edward islands Büyük Locaları kalmıştır ki, onların da muameleleri bitmek üzeredir.

Dış temaslar konusunda, bu sene, 29.9.1973 tarihinde Pek Sayın Büyük Üstad Nafiz Ekemen, Danimarka Büyük Locasını resmen ziyaret ederek, orada bu sene yapılmış olan Büyük Üstad is'adı merasiminde, Büyük Locamızı temsil etmiş, çok müsbet intibalarla avdet etmiştir.

İskoçya Büyük Locasından, aralarında eski Büyük Üstad Sir Ronald Ewing, eski Büyük Sekreter Alex. Buchan ve sevgili dostumuz Robert Sime BB.in bulundukları 50 den fazla Kardeş , 20 Ocak 1974 tarihinde Türkiye'ye

gelerek Ankara , İstanbul , İzmir vadilerinde Localarımızı ziyaret ettiler; Üstadı Muhteremlerin is'adının yapılış şekli hakkında gayrı resmî gösteriler yaptılar ve misafirperverliğimize yakışan bir şekilde ağırlandılar.

Keza , Almanyadan, Büyük Sekreterleri Gerd Höhnisch Kardeşin başkanlığında 40 kadar B., 3/1 1 ilâ 6/11/1973 tarihinde İstanbulu ve Localarımızı ziyaret ettiler ve bilhassa Libertas Muhterem Locası tarafından ağırlandılar.

Bunlardan başka, münferit olarak, gelen Biraderler de karşılanmakta ve kardeşlik icapları yerine getirilmektedir. Bu nevi temasların artmasını temenni ediyoruz. Önümüzdeki sene, arzu edenlerden teşekkül edecek bir Kardeş grubu ile, İskoçya Büyük Locasını ziyaret etmek üzere, bir seyahat tertip etmek niyetindeyiz. Kardeşlerimiz, vaktinde haberdar edileceklerdir.”¹⁶²

1974 yılı aynı zamanda Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yapıldığı yıl olarak tarihe geçmiştir. Bu hususta 14 Eylül 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantısı tersimatına geçen bilgi şöyledir:

“Yunanistan Büyük Locası Büyük Üstadı ve Büyük Sekreteri imzası ile gelen ve Kıbrısta vaki ıztıraplı durumun, millî hislerden arınmış insanî hislerin hakim olacağı şekilde halledilmesi temennisini bildiren telgrafa, uygun bir cevap verildiğine bilgi edinildi.”

Aynı yıl içinde Kıbrıs’ta Türkiye Büyük Locası’na bağlı bir loca kurulması ile ilgili ilk girişimler yapılmıştır. Bu da ayrıca not edilmeye değerdir.

Belçika Büyük Locası Önceki Büyük Üstatlarından Charles Wagemans da 1974 yılı içinde İstanbul’u ziyaret etmiş ve Humanitas Locası’nın toplantılarına katılmıştır.¹⁶³ Charles Wagemans’ın İstanbul’u ziyaretinden

¹⁶² 20 Nisan 1974 tarihli Genel Kurul’a sunulan “İdare Raporu” için Bkz. HKEMBL Tarihî Arşivi Belge No: 401.01/1481.

¹⁶³ 14 Eylül 1974 ve 8 Ekim 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

hemen sonra İstanbul lokal binasında böyle misafirleri kabul edip ağırlamak üzere bir oda tahsis edilmesine de karar verildiği görülür.

Bu dönemde İskoçya Büyük Locası'nı ziyaret için hazırlanan seyahate yeterli sayıda başvuru yapılmaması nedeniyle bu ziyaret iptal edilince, durumu öğrenen Robert Sime hiç olmazsa bir heyetin İskoçya'ya gönderilmesinin faydalı olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Büyük Üstat Nafiz Ekemen ve Önceki Büyük Üstatlardan Necdet Egeran ile birlikte küçük bir heyetin İskoçya'yı ziyaret etmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶⁴

Bu seyahat 19 Nisan 1975 tarihli Genel Kurul'a sunulan raporda da şu şekilde yer almıştır:

"Dışardaki Obediyanslarla olan münasebetlerimiz, muntazam bir şekilde devam etmektedir. Bu vesile ile, geçen sene düşünülmekte olan "İSKOÇYA SEYAHATI" ne Pek Sayın Büyük Üstat Nafiz EKEMEN, bazı kardeşlerimizle birlikte Kasım 1974 sonunda katılmış, oradan Fransa'ya geçmiştir.

Her iki dost Obediyans nezdinde Pek Sayın Büyük Üstadımızın görmüş olduğu hüsnü kabul son derece yüksek ve parlak olmuştur. Dışardaki itibarımızı göstermesi bakımından, hepimizi memnun edeceği kanaatiyle bu noktaya, da işaret etmek istedik."

1976 yılı Genel Kurulu'na sunulan raporda uluslararası ilişkilere ilişkin herhangi bir not yer almamaktadır. Buna mukabil aynı yıl Almanya'ya yapılacak seyahat ile ilgili şu bilginin 4 Eylül 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu toplantı tersimatına geçtiği görülür:

"22-24 Ekim 1976 tarihleri arasında, Almanya Büyük Locasındaki seçim ve is'at için yapılan davete, Pek Sayın Büyük Üstat ile, Büyük II. Nazır

¹⁶⁴

8 Ekim 1974 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

Orhan Alsaç'ın icabet ederek Türkiye Büyük Locası'nı temsil etmelerine (...) karar verildi."

1976 yılı içinde İngiltere Birleşik Büyük Locası Büyük Sekreteri Stubbs ile Türkiye Büyük Locası Büyük Hasenat Emimi Sadi Aral arasında geçmişe dayanan samimi iletişimin bir neticesi olarak Osmanlı Masonluğu ile ilgili bazı arşiv belgelerinin mikrofilmlerinin temini için girişimde bulunulduğu da dikkatten kaçmaz.¹⁶⁵

1977 yılı Genel Kurulu'na sunulan raporda da uluslararası ilişkilere ilişkin herhangi bir not yer almamaktadır. 1978 yılı İdare Raporu'nda ise "Dış Münasebetler" başlığı altında şu bilgilerin verildiği görülmektedir:

"1977 senesi içinde Cuba ve Guatemala Büyük Locaları ile tanışma muameleleri tamamlanmış bulunmaktadır.

Cuba Büyük Locası şimdiye kadar menfada bulunmakta idi. Ana vatana avdet ettiği için tanışma imkânı bulunmuştur.

Guatemala Büyük Locası da yeni intizama girmiş bir Büyük Locadır.

Büyük Locamız tanışma zincirinde eksik halka bırakmamak için gerekli bütün gayretleri sarfetmektedir."

1979 yılına gelindiğinde İngiltere Birleşik Büyük Locası ile İskoçya Büyük Locası'nın Türkiye Büyük Locası'nın uluslararası ilişkiler konusunda referans aldığı önemli iki merkez olarak konumlarını sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim bu yorumu kuvvetlendirir nitelikte iki önemli mektubun 17 Mart 1979 tarihli Büyük Görevliler Kurulu'nda tartışıldığı anlaşılmaktadır. Bu mektuplardan ilki Ziya Umur'un hem Yüksek Şûra hem de Büyük Loca'da görev almasına izin verilmemesi neticesinde Büyük Sekreterlik görevinden istifa etmesi ile ilgili olarak İngiltere Birleşik Büyük Locası Büyük Sekreteri Stubbs'ın alınan kararı tasvip edici yorumunu içermektedir. İkincisi

¹⁶⁵

16 Ekim 1976 tarihli Büyük Görevliler Kurulu tersimatı.

ise Robert Sime'dan gelen bir mektup olup, *“Türkiye’de Masonluğun inkişafı ve halk tarafından nasıl kabul edildiği, yeni localar açılıp açılmadığı”* hakkında kendisine bir rapor gönderilmesinden memnun olacağını bildiren mektubudur.

Aynı 8 Eylül 1980 tarihli Büyük Görevliler Kurulu’nda, intizamını kaybetmek üzere olan Belçika Büyük Locası ile ilgili tersimata geçen –orijinal imlasıyla- şu bilgi dikkat çekicidir:

“Bü.: Sek.: Suha Umur K.:, Belçika Bü.: Lo.:’sı hakkında bilgi vererek, Belçika Büyük Locasının intizamını kaybetme durumunda olduğunu, bu hususta bir çok Bü.: L.:’lardan Belçika Bü.: Lo.:’sı ile münasebetlerini kestikleri hakkımda sirkülerler gelmekte olduğunu, bu arada, sekiz Belçika Locasının bu Bü.: Lo.:’dan ayrılarak “Belçika Muntazam Büyük Locası”nı kurduklarını ve tanınmak için bize de müracaat etmiş olduklarını, Nafiz Ekemen Bü.: Üs.:’ın Belçika Büyük Locasının intizamını kaybettiğini yeni Büyük Locayı tanımanın uygun olacağı temayülünde bulunduğunu, ancak, acele etmeyelim, dediğini, kendi kanaatinin de aynı merkezde olduğunu söyledi.

Sadi Aral K.:, İngiltere Bü.: Lo.:’sının bu mesele hakkındaki tutumu üzerine izahat vererek meseleyi komisyona havale ettiğini, ancak henüz bir karar alındığından malûmatımız olmadığını söyledi”

Bu husus daha sonra kesinlik kazanmış ve 23 Nisan 1980 tarihli Genel Kurul’a sunulan raporda delegelere şu şekilde duyurulmuştur:

“Gayrimuntazam bir duruma geldiği tesbit edilen Belçika Büyük Locası (Grande Loge Nationale de Belgique) ile Masonik münasebetlerimiz kesilmiş olup, Belçikada yeniden kurulmuş olan Belçika Muntazam Büyük Locası ile (Grande Loge Nationale Régulière de Belgique) dostluk temaslari kurulmuş ve karşılıklı dostluk kefilleri gösterilmiştir.”

1970 yılının Eylül ayında İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın tanınmasıyla birlikte Muntazam Masonluk dünyasında hedefine ulaşan Türkiye

Büyük Locası 1970’li yıllarda uluslararası ilişkiler sahasında çok dikkatli bir tutum içine girdiği söylenebilir. 1950’li yılların sonunda ve 1960’lı yılların tamamında İskoçya Büyük Locası’nın rehberliğinde hareket eden Türkiye Büyük Locası 1970’li yıllarda İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın Masonik politikalarını çok yakından izlemiştir. Bu dönemde “intizam” konusunda en ufak bir tereddüt veya yanlış anlaşılmanın bile büyük bir bedel ödeteceği endişesiyle hem yurt içi hem de yurt dışı konularda ana eksenin “intizam” olduğu ileri sürülebilir.

1960 yılında karşılıklı tanışılan büyük loca sayısı 6 iken, 1970 yılında bu sayı 79’dur.¹⁶⁶ 1980 yılına gelindiğinde ise karşılıklı tanışılan büyük loca sayısı 106’ya çıkmıştır.¹⁶⁷ 1970’li yıllar ekonomik zorluklara karşılık mümkün olduğu kadar yurt dışı ziyaretlere gidilmeye çalışılan ve çok sayıda yabancı ziyaretçinin de ağırlandığı bir dönemdir. Bu dönemin “intizam” hassasiyetinin sonraki yılların kuşaklarına da aktarıldığı ve 1970’li yıllar ve sonrasında Türkiye’de Masonluk kültürünün ana eksenini belirlediği göz ardı edilmemelidir.

¹⁶⁶ 16 Mart 1960 tarih ve 539 sayılı levhada bu büyük locaların isimleri şöyle sıralanmıştır: “*Grand Lodge of Kansas, Grand Lodge of Michigan, Grand Lodge Swiss Alpina, Grand Lodge of Austria ile United Grand Lodge of Germany ve Grand East of Holland*”

¹⁶⁷ 23 Nisan 1980 tarihli Genel Kurul’a sunulan “Muntazam Obediyanslar ve Karşılıklı Dostluk Kefilleri Listesi” için Bkz. HKEMBL Tarihi Arşivi Belge No: 401.01/1475.

5. Her Şeyi Bilememek Üzerine

Genel Değerlendirme ve Son Söz

Türkiye Büyük Locası'nda 1948-1970 yılları arasında gerçekleşen köklü kimlik değişikliği bu dönem içinde ilkesel açıdan tamamlanmış olsa da, benimsenen yeni kimliğin inşa süreci çok uzun bir süre daha devam etmiştir. Esasen, 1970'li yıllar bu inşa sürecinin zorluklarını yansıtır. Kitabımızda detaylarıyla anlatmaya çalıştığımız zorlukları dört ana kategoride tasnif edebiliriz.¹⁶⁸

1. Muntazam Masonluk ve Anglosakson Masonluğu arasındaki kavramsal fark

Bu farkın çoğu zaman ve yaygın olarak göz ardı edilmesi, dönemin tartışmalarının belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıkıyor. Bu özelliğin en çarpıcı yansımalarını ritüel ve inanç tartışmalarında görüyoruz. Muntazam Masonluğa geçiş için Anglosakson ritüellerinin kullanılması ve Tanrı'ya inanç şartının Anglosakson Masonluk kültürünün teist anlayışıyla yorumlanması gerektiğine dair yaygın yanlış kanaat, Kıta Avrupası kültürüyle yoğrulmuş Türkiye Büyük Locası'nda 1970'li yıllara damgasını vuran güçlü bir gerginlik ve düşünsel karmaşa unsuru olarak karşımıza çıkıyor. Nitekim Masonluktaki inanç şartının ne olması gerektiği tartışmalarının 1970'li yılların çok ötesine uzandığını görüyoruz.

Vurgulamaya çalıştığımız bu düşünsel karmaşa, inanç şartıyla sınırlı kalmamıştır. Ritüelin ezbere uygulandığı Anglosakson Masonluğu'nda ezber çalışma işleviyle var olan talim locaları¹⁶⁹, geleneğinde ritüel ezberlemek

¹⁶⁸ Hatırlanacağı üzere kitabımızın “Evrensel Masonluk Kültürüne İlişkin Panorama” başlıklı ilk bölümünde temel kavramlara ilişkin bilgiler verilmişti.

¹⁶⁹ Bu localar için İngilizce’de “lodge of instruction” ifadesi kullanılır.

bulunmayan Türk Masonluğu'na "Eğitim ve Öğretim Locaları" ismiyle getirilince, bu locaların işlevinin ne olması gerektiği yıllar boyunca tartışılmıştır.¹⁷⁰ Keza, Masonluğun "semboller ve alegoriler perdesi ardında bir ahlak okulu" olduğuna dair Anglosakson tarifinin, Masonluğu bir hakikat arama geleneği olarak içselleştirmiş Türk Masonluğu'na ithali, kurum kültürümüz içerisinde Masonluğun temel işlevinin ne olduğu sorusunun cevabını da belirsizleştirmiştir. Sayısız ilave örneği verilebilecek bu kavram karışıklıkları neticesinde, aralarında idari yetki sahibi büyük görevlilerin de bulunduğu birçok üyenin, kendi büyük localarında kullanılan ritüelin ne olduğunu bilmedikleri devirlerden geçilmiş olması dikkat çekicidir. Velhasıl Türkiye Büyük Locası'nın bu kavramsal çelişkilerden özgün bir sentez üretmesi kolay olmamış ve bu süreç 1970'li yılların ötesine uzanmıştır.

2. Muntazam olmak ve İngiltere Birleşik Büyük Locası'yla tanışmak arasındaki kavramsal fark

Dönemin tartışmalarının bir diğer belirgin özelliği de bu kavramsal farkın göz ardı edilmesindeki yaygınlıktır. İngiltere Birleşik Büyük Locası'yla tanışmayı gaye, gerçekleşen kimlik değişimini bunun için bir vasıta olarak gören anlayışın hâkimiyeti, İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın Masonlukta bir nevi Katolikliğin Vatikan'ı olarak görülmesine yol açmıştır.¹⁷¹ Tanıştığımız 1970 yılından itibaren, Masonik bir hata yapma ve bu yüzden "aforo edilme" korkusu, İngiltere ile ilişkilerimizde belirgin bir unsur olarak karşımıza

¹⁷⁰ Bu tartışmalar hakkında genel bilgi edinmek için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, "Masonluk Tarihimizde Eğitim Locaları", Mimar Sinan Dergisi, Aralık 2017, Sayı:177 s: 27-57.

¹⁷¹ Bu hususta Hayrullah Örs'ün Büyük Üstat Mesajı'nda yer alan şu ifade bir örnek olarak verilebilir: "*İngiltere Büyük Locasının bir Büyük Locayı muntazam olarak tanımasının ne demek olduğunu size uzun boylu açıklamam gerekmez. 253 sene önce kurucusu olmak sıfatıyla İngiltere Büyük Locası, Masonluk göğünde kutup yıldızı gibi şaşmaz bir yol gösterici gibidir.*" Bkz. Mimar Sinan dergisi, Yıl:3, Sayı:10, 1971, s:4-5.

çıkmaktadır. “İntizamımızın elden gitmesi”, “gayrı muntazam ilan edilmek” gibi aslında karşılığı olmayan kavramların yaygın kullanımı sözü edilen bu belirgin unsurun sonuçlarındandır. İngiltere ile ilişkilerimizdeki bu asimetri o raddeye gelmiştir ki bu büyük locanın Büyük Sekreter’i Stubbs’ın henüz tanışmadığımız için kendisine “kardeş” demememizi ihtar etmiş olduğu mektup, bir nezaketsizlik numunesi olarak kayda geçirileceğine zaman içinde anlaşılır bir tepki olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Hatta daha sonraları Özgür Masonlar Büyük Locası’ndaki Masonlara “kardeş” denip denemeyeceği tartışmalarına Stubbs’ın gerekçesi bir referans teşkil etmiştir. Bu kurumsal psikoloji içerisinde, Türkiye Büyük Locası’nın yeni dâhil olduğu Muntazam Masonluk dünyasında özgüvenli ve özgün bir dış ilişkiler siyaseti geliştirmesi için daha uzun yıllar gerekecektir.¹⁷²

3. Büyük Loca’nın Yüksek Şûra’dan bağımsız olmasının anlamı

Büyük Loca’nın Yüksek Şûra’dan bağımsız olması, iki kurum arasındaki hukuksal bir ilişkiden ibaret olmayıp, üstat derecesini son ve âlî derece olarak gören üç dereceli Masonluk anlayışının bir sonucudur. Dönemin tartışmalarına baktığımızda, bu anlayışın ne kadar özüksendiği aşikâr değildir. Esasen, 1970’li yıllarda Büyük Loca ile Yüksek Şûra arasındaki ilişkilerin bir türlü yerli yerine oturmamasının, meselenin kurumlar arası bir yetki tartışmasından ibaret görülmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim Büyük Loca’daki düşünce iklimine baktığımızda da, artık Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti’nin kullanılmadığı ve Masonluğun doğrudan doğruya 33 dereceli bir sisteme işaret etmediğinin bütün kardeşlerce kabul edilip özüksendiğini söylemek zordur.

¹⁷² Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. Sanver, M. Remzi, “Türkiye Büyük Locası’nın Dış İlişkileri ve Celil Layiktez”, Celil Layiktez Anısına Armağan, Mimar Sinan Araştırma Kitapları Dizisi No:41, Mart 2021, s:7-16.

Bu özümseme zorluğunun, benimsenen yönetim modeline yansıdığı söylenebilir. 33 dereceli Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti'nin yönetimi tavandan tabana yani Yüksek Şûra'dan atölyelerine giden bir modeldir. Büyük Loca'nın Yüksek Şûra'dan bağımsızlaşması, büyük localarda olması gereken tabandan tavana yani localardan Büyük Loca'ya giden yönetim modeline geçilmesiyle neticelenmemiştir. 1970'li yılların belirgin özelliklerinden biri, Büyük Görevliler Kurulu'nun locaları, Yüksek Şûra'nın atölyelerini yönettiği modelle yönetme teşebbüsüdür. Bu dönemde, sistemin esas unsurunun localar olduğunu savunan sesler zayıf kalmış hatta Büyük Görevliler Kurulu tarafından bastırılmış olsa da bu tutuma karşı tabanda, üyeler arasında hissedilen rahatsızlık belirgindir. Tavandan tabana olmanın da ötesinde, tepeden inme, sadece locaların hareket alanını değil birey olarak Masonların ifade özgürlüğünü de kısıtlayan bir yönetim kültürünün bu dönemin belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.¹⁷³ Bölgeler arası ilişkilerde yaşanan gerginlikleri de bu yönetim kültürünün bir sonucu olarak görmek mümkündür. Özetle, Muntazam Masonluğa geçişle elde edilen bağımsız Büyük Loca'nın, merkezinde üç dereceli Masonluk anlayışını benimsemiş localar bulunan Büyük Loca'ya dönüşmesi de 1970'li yılların ötesine geçen uzun ve zorluklarla dolu bir serüven olmuştur.

4. Yeni kimlikle eski kimlik arasındaki gerginlik

Her kimlik değişimi bir ölçüde travmatiktir. Eski kimlikle yeni kimlik arasındaki gerginlik, gerek yeni kimliğin benimsenme üslubunda gerekse eski kimliğe bakışta kimi zaman çeşitli sorunlara yol açabilir. 1970'li yıllar bunun güçlü örnekleriyle doludur.

¹⁷³ Büyük Görevliler Kurulu'nda bir üyenin Masonlukta despotizm gerektiğini açıkça savunup yeterince despot olunamadığına hayıflandığını kitabımızın "Gerekirse Zorla Sevmek: İdari Anlayış ve Örgütlenme Tartışmaları" başlıklı bölümünde görmüştük.

Yeni kimliğimizin benimsenmesinde kullanılan dil ve üslup oldukça dikkat çekicidir. O kadar ki sadece intizam değil Anglosakson Masonluğu'na ait kavramlar konusunda dahi “kraldan daha kralcı” bir dilin tercih edildiği görülmektedir. Bu dönemde yeni kimliğimizin bir tercihten ziyade imtiyaz olduğuna duyulan inanç son derece belirgindir. Eski kimliğimizden hayıflanılan ifadeler hem yaygındır hem de bunların ne derecede gerçeği yansıttığı tartışmalıdır.¹⁷⁴ Öte yandan bizim terk ettiğimiz kimliği benimseyerek kurulan Büyük Mason Mahfili'ne karşı ifadelerin yansıttığı duyguların hasmane olduğu görülmektedir ve bu duyguların karşılıklı olduğu da söylenebilir.

Toparlayacak olursak, 1970'li yıllar, yeni bir kimlik inşa etmeye çalışan bir büyük locanın, içine yeni girdiği Muntazam Masonluk âleminin kavramlarını öğrenme, anlama ve özümseme mücadelesini yansıtmaktadır. Bir yandan bilinmeyenlerin çokluğu, diğer yandan dönemin kısıtlı iletişim ve seyahat imkânlarından kaynaklanan bilgiye erişim zorlukları, bu mücadeleyi çok çetin bir süreç haline dönüştürmüştür. Bu süreçte zaman zaman kişisel yorum ve değerlendirmelerin birer tarihsel olgu olarak kabullenildiği de gözden kaçmaz. Türkiye Büyük Locası'nda Mason olmak için bir dine mensup olmak yahut ruhun ölmezliği kavramını semavi dinlerin ölümden sonraki hayat vaadiyle anlamak gerektiğinin zannedilmesi; bir büyük locanın intizamına İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın karar verdiğinin düşünülmesi; Özgür Masonlar Büyük Locası mensuplarına Mason denemeyeceği iddiaları; kadın Masonluğuna bakışta Dünya Masonluğu'nun gerisine düşen yaklaşımlar; Büyük Görevliler Kurulu'nun localarda yapılan konuşmaları yahut kardeşlerin yayınlarını denetleme çabaları; hep bu çetin sürecin 1970'li yılların ötesine dahi geçen yansımaları olarak dikkatle not alınmaya değer örneklerdir.

¹⁷⁴ Bu hususta örnek olarak “1909'daki kuruluşu gerçekleştiren kardeşlerin Masonluğu yeterince bilmedikleri için yanlış yaptıkları” yahut “Muntazam değilken bizi dünyada kimsenin tanımadığı” gibi ifadeleri verebiliriz.

1948-1970 döneminin Türk Masonluğu tarihinde bir dönüm noktası teşkil ettiği ve bir dönüşüm sürecini temsil ettiği kolaylıkla söylenebilir. Öte yandan bu dönüşümün tüm 1970’li yıllara yayılan konsolidasyonunun tesiri bundan daha az olmamıştır. 1970’li yılların zorlukları Türk Masonluğu’nda yeni gelen kuşağın yetiştiği kültürel zemini yaratmıştır. Bu kuşağın sonraki yıllarda ritüeller, eğitim ve öğretim locaları, araştırma locaları, tüzükler, derneğin merkez-şube ilişkileri, gayrimenkul politikası, veya dünya Masonluk panoraması ile kaynaşma ile ilgili vizyonlarının ve idari tutumlarının şekillenmesinde bu kültürel zeminin güçlü izlerini görmek mümkündür.

Türkiye’de Masonluğun zorluk ve sıkıntılarla dolu heyecanlı serüveni 1970’li yılların konsolidasyonu ile tamamlanmamış, tersine 1980 yılı ile birlikte yeni bir döneme kapılarını aralamıştır. Velhasıl, Türkiye Büyük Locası’nın tarihsel gelişme ve ilerleme yolculuğunun daha yazılacak çok hikâyesi vardır.

EK-1970'li Yıllarda Büyük Görevliler Kurulu Üyeleri

1970 yılının ilk toplantısı olan 11 Ocak 1970 tarihinde Büyük Görevliler Kurulu şu isimlerden oluşuyordu.

Büyük Üstat Hayrullah Örs

Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten

Büyük 1.Nazır Hulûsi Selek

Büyük 2.Nazır Sait Penbecioğlu

Büyük Hatip Macid Erbudak

Büyük Kâtip [Sekreter] Nafiz Ekemen

Büyük Hazine Emîni Cemal Gücü

Büyük Hasenat Emîni Raşit Temel

Büyük 1. Muhakkik Sahir Akev

Büyük 2. Muhakkik Orhan Alsaç

Büyük 1. Teşrifatçı [Tören Üstadı] Galip Kardam

Büyük 2. Teşrifatçı [Tören Üstadı] Albert Arditti

Büyük 3.Teşrifatçı [Tören Üstadı] Osman Hısım

Büyük Sancaktar Sadi Aral

Büyük Dahili Muhafız [Koruyucu] İhsan Mizanoğlu

Büyük Harici Muhafız [Gözcü] Abdullah Ecemen

1980 yılının son toplantısı olan 20 Aralık 1980 tarihli toplantıda ise Büyük Görevliler Kurulu şu isimlerden oluşuyordu:

Büyük Üstat Halit Arpaç

Büyük Üstat Kaymakamı Cavit Yenicioğlu

Büyük 1.Nazır Sait Penbecioğlu

Büyük 2.Nazır Atilla Tengirşenk

Büyük Sekreter Suha Umur

Büyük Hatip Süha Aksoy
Büyük Hazine Emni Suat Ağagil
Büyük Hasenat Emni Sadi Aral
Büyük 1. Muhakkik Nafi Ziya Başak
Büyük 2. Muhakkik Yüksel Kazmirci
Büyük 1. Tören Üstadı Cüneyt Eriş
Büyük 2. Tören Üstadı Sevinç Kaynak
Büyük Kutsal Kitap Emni Erdoğan Tınaztepe
Büyük Sancaktar Şevki Kayaman
Büyük Koruyucu Suzi Özmen
Büyük Gözcü Halil Mülküs
Büyük Sekreter Yardımcısı Nesip Aksüt
Büyük Hazine Emni Yardımcısı Yusuf Nomal
Büyük Hatip Yardımcısı Moiz Berker

1970-1980 arasındaki bu on yıllık dönemde görev alan üyelerin görev süreleri incelendiğinde bunlardan bir üyenin 10 yıl, dört üyenin 9 yıl, iki üyenin 8 yıl, üç üyenin 7 yıl, bir üyenin 6, bir üyenin 5, dört üyenin 4, üç üyenin de 3 yıl boyunca görev yaptığı görülmektedir. Bu on yıllık süre içinde yirmi bir Büyük Görevliler Kurulu üyesinin bu döneme idari açıdan damgasını vurduğunu söylemek mümkündür. Aşağıda kısa Masonik özgeçmişleri verilen bu yirmi bir üyenin üçü (Hayrullah, Örs, Nafiz Ekemen ve Halit Arpaç) bu dönemde Büyük Üstat olarak görev yapmıştır, altı üye de (Şekür Okten, Cavit Yenicioğlu, Orhan Alsaç, Süha Aksoy, Can Arpaç ve Sahir Talat Akev) sonraki dönemlerde Büyük Üstat olarak görev yapacaktır. Bir üyenin ise (Suha Umur) ileride Türkiye Yüksek Şûrası'nda Hâkim Büyük Âmir seçildiği görülecektir. Bu açıdan 1970'li yıllarda Büyük Görevliler Kurulu'nda yer alan üyelerin Türk Masonluğu tarihinde sadece 1970'li yıllara değil ondan sonra gelen yıllara da

idari açıdan damga vurduklarını söylemek mümkündür. 1970-1980 döneminde Büyük Görevliler Kurulu üyelerinden en uzun süre görev yapan yirmi bir üyenin kısa Masonik özgeçmişleri şöyledir:

Hayrullah Örs: 5 Aralık 1965'ten 21 Nisan 1973'e kadar Büyük Üstat olarak görev yapmıştır. 1970 yılında Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü iken emekli olan Hayrullah Örs, 12 Ekim 1926 tarihinde Selamet Locası'nda tekeris edilmiş, 15 Ekim 1927 tarihinde Kalfa, 21 Nisan 1928 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir. 19 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da Yükseliş Locası'nda uyandırılmış ve İstanbul'a yerleştikten sonra çalışmalarına Ahenk Locası'nda devam etmiştir. Ahenk Locası'nda 1956-1957 ve 1959-1960 döneminde Üstad-ı Muhterem seçilmiş ve aynı dönemde İstanbul Bölge Locası Üstad-ı Muhteremi olarak da görev yapmıştır. 6 Ekim 1977 tarihinde vefat etmiştir.

Nafiz Ekemen: Kemalettin, Apak, Ekrem Tok, Necdet Egeran ve Hayrullah Örs'ün büyük üstatlık dönemlerinde 13 yıl boyunca büyük sekreterlik yaptıktan sonra 21 Nisan 1973 tarihinden vefat ettiği 6 Eylül 1979 tarihine kadar Büyük Üstat olarak görev yapmış ve 1970'li yılların Masonluk dünyasına damgasını vurmuştur. Mesleği avukatlık olan Nafiz Ekemen, Hürriyet Locası'nda 15 Aralık 1953 tarihinde tekeris edilmiş, 20 Haziran 1955 tarihinde Kalfa ve 30 Haziran 1956 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir.

Halit Arpaç: 21 Nisan 1973'te Büyük 1. Nazır seçildi. 19 Nisan 1975 tarihinden Büyük Üstat seçildiği 23 Nisan 1980 tarihine kadar bu görevi sürdürdü. Daha önce de 22 Nisan 1961'den 5 Aralık 1965 tarihine kadar Büyük 1. Nazır olarak Büyük Görevliler Kurulu'nda görev yapmıştır. İstanbul Sanayi Mektebi İnşaat Bölümü mezunu olan Halit Arpaç pamuklu mensucat üzerine Rusya'da ihtisas yapmış ve Nazilli Basma Fabrikası'nın kuruluşunda görev almıştır. 18 Nisan 1931 tarihinde Selamet Locası'nda tekeris edilen Halit Arpaç 16 Kasım 1931'de Kalfa ve 4 Mayıs 1932'de Üstat derecesinde terfi etmiştir.

1948 yılında Hürriyet Locası'nda uyandırılmıştır. İzmir ve Müsavat Localarında üstad-ı muhteremlik yapan Halit Arpaç 5 Ağustos 1989 tarihinde vefat etmiştir.

Şekûr Okten: 5 Aralık 1965'ten 23 Nisan 1977 tarihine kadar 1970'li yıllarda Büyük Üstat Kaymakamı (veya Yardımcısı) olarak görev yapmıştır. 25 Nisan 1981 tarihinde Büyük Üstat seçilmiş, 26 Nisan 1986 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür. Çene ve plastik cerrahi uzmanı olan Şekûr Okten 15 Şubat 1956 tarihinde Bilgi Locası'nda tekeris edilmiş, 26 Aralık 1956'da Kalfa ve 25 Aralık 1957 tarihinde de Üstat derecesine terfi etmiştir. Bilgi Locası'nda iki dönem Üstad-ı Muhterem olarak görev yapmıştır. 30 Mayıs 1986 tarihinde vefat etmiştir.

Cavit Yenicioğlu: 21 Nisan 1973 tarihinde Büyük Kutsal Kitap Emni, 19 Nisan 1975'te Büyük Koruyucu, 23 Nisan 1977'de Büyük Üstat Kaymakamı seçildi. 6 Eylül 1979 tarihinde vefat eden Büyük Üstat Nafiz Ekemen yerine 23 Nisan 1980 tarihine kadar vekâlet etti. Bu tarihte yapılan seçimde yine Büyük Üstat Kaymakamı seçildi. 23 Nisan 1986 tarihinde Büyük Üstat seçilinceye kadar bu görevi sürdürdü. 23 Nisan 1988 tarihinde yerini Orhan Alsaç'a bıraktı. Emekli general olan Cavit Yenicioğlu, 15 Mart 1962 tarihinde Yükseliş Locası'nda tekeris edilmiş, 10 Ekim 1963'de Kalfa ve 5 Mayıs 1964'te Üstat derecesine terfi etmiştir. 8 Mayıs 1993 tarihinde vefat etmiştir.

Orhan Alsaç: 1970'li yıllarda Büyük 2. Muhakkik, Büyük Dahili Muhafız [Koruyucu] ve 21 Nisan 1976 tarihine kadar da Büyük 2. Nazır olarak görev yapmıştır. 23 Nisan 1988'de Büyük Üstat seçilmiş ve bu görevi 5 Mayıs 1990 tarihine kadar sürdürmüştür. Yüksek Mimar Mühendis olan Orhan Alsaç, 2 Nisan 1952 tarihinde Bilgi Locası'nda tekeris edilmiş, 26 Kasım 1952'de Kalfa ve 1 Temmuz 1953'te Üstat derecesine terfi etmiştir. 26 Şubat 1991 tarihinde vefat etmiştir.

Süha Aksoy: 1971 yılında Büyük Gözcü olarak kurulda göreve başladı, 21 Nisan 1973'te Büyük 2. Tören Üstadı, 19 Nisan 1975'te Büyük Hazine Emni, 21 Nisan 1979'da da Büyük Hatip seçildi. Daha sonra Büyük Hazine Emni, Büyük Üstat Kaymakamı olarak görev yaptıktan sonra 27 Nisan 1991 tarihinde Büyük Üstat seçildi ve bu görevde 17 Nisan 1993 tarihine kadar kalarak dönemini tamamladı. İstanbul İktisat Fakültesi mezunu olan Süha Aksoy 2 Aralık 1956 tarihinde Ülkü Locası'nda tekris edilmiş, 23 Mayıs 1957 tarihinde Kalfa ve 17 Nisan 1958 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir. 1966 yılında Ülkü Locası'nda Üstad-ı Muhterem olarak görev yapmıştır. 1965 Olayları sonrasında üstlendiği arabuluculuk girişimi başarıya ulaşmasa da Türk Masonluk tarihine kaydolmuştur. Süha Aksoy 24 Şubat 2013 tarihinde vefat etmiştir.

Can Arpaç: 18 Nisan 1975 tarihinde Büyük Sancaktar seçildi ve 21 Nisan 1979'a kadar bu görevi sürdürdü. Halit Arpaç'ın oğlu olan Can Arpaç 27 Mart 1959 tarihinde Müsavat Locası'nda tekris edilmiş, 8 Temmuz 1960'da Kalfa ve 8 Eylül 1961'de Üstat derecesine terfi etmiştir. Büyük Görevliler Kurulu'nda Büyük 2. Tören Üstadı, Büyük Muhakkik, Büyük 1. Nazır, Büyük Üstat Temsilcisi görevlerinden sonra 18 Nisan 1992 tarihinde Büyük Üstat seçilmiştir. 20 Nisan 1996 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür.

Sahir Talat Akev: 1970'li yılların başında 26 Nisan 1969 tarihi ile 24 Nisan 1971 tarihi arasında Büyük Görevliler Kurulu'nda Büyük 1. Muhakkik olarak görev yapmıştır. Avukat Sahir Talat Akev 18 Haziran 1953 tarihinde Kardeşlik Locası'nda tekris edilmiş, 1 Ocak 1954'de Kalfa ve 9 Nisan 1955'de Üstat derecesine terfi etmiştir. Daha sonra Humanitas Locası'nın kuruluşunda yer almış ve 1963 yılında bu locada Üstad-ı Muhterem olarak görev yapmıştır. 5 Aralık 1965 tarihli Genel Kurul'da Büyük 1. Muhakkik, 22 Nisan 1967 tarihli Genel Kurul'da da Büyük 2. Muhakkik olarak seçilmiştir. 1980'li yılların sonundan itibaren Büyük Hatip Yardımcısı, Büyük 2. Nazır ve Büyük 1. Nazır

olarak görev yapmış, 18 Nisan 1998 tarihinde Büyük Üstat seçilmiş ve bu görevi vefat ettiği 14 Haziran 2000 tarihine kadar sürdürmüştür.

Said [Sait] Penbecioğlu: 19 Nisan 1975 tarihine kadar Büyük 2. Nazır olarak görev yapmış daha sonra 1970’li yıllarının sonunda 21 Nisan 1979 tarihinde bu kez Büyük 1. Nazır olarak seçilmiştir. 21 Nisan 1984 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür. 31 Mart 1957 tarihinde İnanış Locası’nda tekeris edilmiş olup, 31 Mart 1958 tarihinde Kalfa ve 22 Aralık 1958 tarihinde de Üstat derecesine terfi etmiştir. Daha sonra Ülkü Locası’na tebenni eden Bakteriyolog Dr. Sait Penbecioğlu 1970’li yıllarda Yakacık TCDD Hastanesi Başhekimliği yapmış ve Granit Locası üyesi iken 21 Aralık 1996 tarihinde vefat etmiştir.

Macid Erbudak: 1970’li yılların başından itibaren Büyük Hatip, Büyük 2. Teşrifatçı [Tören Üstadı] ve tekrar Büyük Hatip olarak görev yapmış ve 24 Aralık 1978 tarihinde yapılan seçimde Yüksek Şûra İdare Heyeti’nde göreve seçilmesi nedeniyle kendisinden Büyük Görevliler Kurulu üyeliğinden istifası istenmiş ve 1 Ocak 1979 tarihinde istifa etmiştir. Macid Erbudak Harita Mühendisi olup 14 Ağustos 1950 tarihinde Uyanış Locası’nda tekeris edilmiş, 1 Aralık 1951 tarihinde Kalfa ve 7 Kasım 1952 tarihinde Üstat derecesine yükselmiştir. 27 Nisan 1981 tarihinde vefat etmiştir.

Cemal Gücü: 1970’li yılların sıkıntılı ekonomik şartlarında 19 Nisan 1975 tarihine kadar Büyük Hazine Emni olarak görev yapmış, bu tarihte Büyük 1. Nazır seçilmiş ve 21 Nisan 1979 tarihine kadar bu görevde kalmıştır. Emekli bankacı olan Cemal Gücü 15 Ağustos 1924 tarihinde Homer Locası’nda tekeris edilmiş, 30 Ekim 1925 tarihinde Kalfa ve 16 Ekim 1926 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir. 14 Şubat 1949 tarihinde Doğuş Locası’nda uyandırılan Cemal Gücü 26 Kasım 1989 tarihinde vefat etmiştir.

Raşit Temel: 19 Nisan 1975 tarihine kadar önce Büyük Hasenat Emni daha sonra Büyük Dahili Muhafız [Koruyucu] olarak görev yapmıştır. Yüksek Mühendis olan Raşit Temel 27 Aralık 1960 tarihinde Doğuş Locası’nda tekeris

edilmiş, 3 Haziran 1951’de Kalfa ve 29 Mayıs 1962’de Üstat derecesine terfi etmiştir. Anadolu Locası’nın üyesi iken 15 Kasım 2002 tarihinde vefat etmiştir.

Galip Kardam: 21 Nisan 1973 tarihine kadar Büyük 1. Teşrifatçı [Tören Üstadı] ve Büyük Sancaktar olarak görev yapmıştır. Yüksek Mühendis olan Galip Kardam 13 Ekim 1958 tarihinde İnanış Locası’nda tekeris edilmiş, 30 Kasım 1959’da Kalfa ve 12 Aralık 1960’da Üstat derecesine terfi etmiştir. Dikmen Locası’nın üyesi iken 4 Aralık 1979 tarihinde vefat etmiştir.

Albert Arditti: 1970’lerde önce Büyük 2. Teşrifatçı [Tören Üstadı], daha sonra 21 Nisan 1973’e kadar Büyük 1. Muhakkik, bu tarihten 19 Nisan 1975’e kadar Büyük 2. Muhakkik, 23 Nisan 1977’den 21 Nisan 1979 tarihine kadar da Büyük 1. Tören Üstadı olarak görev yapmıştır. İzmir’in tanınmış tüccarlarından Albert Arditti 19 Ekim 1950 tarihinde İzmir Locası’nda tekeris edilmiş, 26 Nisan 1951 tarihinde Kalfa ve 25 Aralık 1951 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir. 9 Şubat 1983 tarihinde vefat etmiştir.

Sadi Aral: 1970’li yılların tamamında Büyük Görevliler Kurulu’nda Büyük Sancaktar, Büyük 2. Muhakkik, Büyük 1. Muhakkik ve Büyük Hasenat Emimi olarak görev yapmıştır. Bu dönemde özellikle İngiltere Birleşik Büyük Locası Büyük Sekreteri Stubbs ile Türkiye Büyük Locası arasındaki iletişim hususunda önemli görevler üstlendiği gözlenmektedir. Sadi Aral tekstil mühendisi olup 22 Nisan 1953 tarihinde Promethee Locası’nda tekeris edilmiş, 2 Aralık 1953 tarihinde Kalfa ve 8 Aralık 1954 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir.

Halim Erker: 24 Nisan 1971’de Büyük 1. Nazır seçildi ve iki yıl sonra 21 Nisan 1973 tarihinde yapılan seçimde Büyük 1. Tören Üstadı seçildi ve bu görevi 19 Nisan 1975’e kadar üstlendi. Matematik öğretmeni olan Halim Erker 15 Mart 1951 tarihinde İzmir Locası’nda tekeris edilmiş ve 7 Şubat 1952’de Kalfa ve 15 Şubat 1953 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiştir. 1955 yılında

Gönül Locası'nın kurucu üyeleri arasında yer almış ve bu locanın üyesi iken 31 Ekim 2014 tarihinde vefat etmiştir.

Ziya Umur: 24 Nisan 1971'de Büyük Hatip ve iki yıl sonra 21 Nisan 1973 tarihinde Büyük Sekreter seçildi ve bu görevde 1978 yılı sonuna kadar kaldı. 24 Aralık 1978 tarihinde yapılan seçimde Yüksek Şûra İdare Heyeti'nde görev alması nedeniyle kendisinden Büyük Görevliler Kurulu üyeliğinden istifa etmesi istendi ve 6 Ocak 1979 tarihinde istifa etti. İtalyan Obediyansı'na bağlı Matteotti Locası'nda 1945 yılında tekeris edilen ve aynı locada Kalfa ve Üstat derecesine terfi eden Ziya Umur, 25 Nisan 1950 tarihinde Hürriyet Locası'nda 106 matrikül numarası ile kaydoldu ve daha sonra Müsavat Locası'na tebenni etti. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Roma Hukuku dalında öğretim üyesi olan Ziya Umur 21 Kasım 1990 tarihinde vefat etmiştir.

Suha Umur: 23 Nisan 1977 tarihinde Büyük Sekreter Yardımcısı olarak seçildi. 6 Ocak 1979 tarihinde ağabeyi Ziya Umur'un istifası üzerine büyük sekreterliğe vekâlet etmeye başladı. 21 Nisan 1979 tarihinde ise Büyük Sekreter seçildi. 1970'li yıllarda kısa süre görev yapmış olmasına mukabil ağabeyi gibi bu yıllara damgasını vurduğu söylenebilir. İnşaat müteahhidi olan Suha Umur, 6 Mayıs 1966 tarihinde Müsavat Locası'nda tekeris edilmiş, 19 Mayıs 1967'de Kalfa ve 17 Mayıs 1968'de Üstat derecesine terfi etmiştir. 1999-2004 yılları arasında Türkiye Yüksek Şûrası'nda Hâkim Büyük Âmir olarak görev yapmıştır.

Nafi Ziya Başak: 24 Nisan 1971 tarihinde Büyük 1. Teşrifatçı [Tören Üstadı] seçildi, 21 Nisan 1973 tarihinde Büyük Hasenat Emîni, 19 Nisan 1975'te Büyük Sekreter Yardımcısı, 1977'de Büyük 1. Muhakkik olarak seçildi ve 1980'li yıllara da Büyük 1. Muhakkik olarak girdi. Avukat Nafi Ziya Başak 5 Aralık 1952 tarihinde Kültür Locası'nda tekeris edilmiş ve 28 Ağustos 1953 tarihinde Kalfa ve 18 Aralık 1954 tarihinde Üstat derecesine terfi etmiş, 14 Kasım 1987'de vefat etmiştir. 1965 Olayları sonrasında Süha Aksoy ile birlikte

üstlendiği arabuluculuk girişimi başarıya ulaşmasa da bu yöndeki katkıları kaydedilmeye değerdir.

Fuat Tuygan: 19 Nisan 1975 tarihinde Büyük 1. Muhakkik olarak kurulda görev aldı. 23 Nisan 1977’de Büyük 2. Nazır oldu ve 21 Nisan 1979 tarihine kadar aldığı bu görevi sürdürdü. Avukat Fuat Tuygan 10 Haziran 1955 tarihinde Uyanış Locası’nda tekeris edilmiş, 15 Mayıs 1959’da Kalfa ve 29 Kasım 1963’te Üstat derecesine terfi etmiş ve aynı locanın üyesi olarak 8 Şubat 2006 tarihinde vefat etmiştir.

Güres Çarkoğlu: 18 Nisan 1975 tarihinde Büyük Gözcü seçildi ve 21 Nisan 1979’a kadar bu görevi sürdürdü. Gümrük Komisyoncusu olan Güres Çarkoğlu, 25 Mart 1962 tarihinde İzmir Locası’nda tekeris edilmiş, 28 Kasım 1963’de Kalfa ve 25 Şubat 1965’de Üstat derecesine terfi etmiştir. İzmir Locası, Ege Locası ve Karşıyaka Locası’nda çeşitli dönemlerde Üstad-ı Muhteremlik yapan Güres Çarkoğlu 24 Şubat 2012 tarihinde vefat etmiştir.

1970-1980 Dönemi Büyük Görevliler Kurulu Üyeleri

Seçim Tarihi: 26 Nisan 1969

Büyük Üstat Hayrullah Örs
Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten
Büyük 1.Nazır Hulûsi Selek
Büyük 2.Nazır Sait Penbecioğlu
Büyük Hatip Macid Erbudak
Büyük Kâtip [Sekreter] Nafiz Ekemen
Büyük Hazine Emmini Cemal Gücü
Büyük Hasenat Emmini Raşit Temel
Büyük 1. Muhakkik Sahir Talat Akev
Büyük 2. Muhakkik Orhan Alsaç
Büyük 1. Teşrifatçı [Tören Üstadı] Galip Kardam
Büyük 2. Teşrifatçı [Tören Üstadı] Albert Arditti
Büyük 3.Teşrifatçı [Tören Üstadı] Osman Hısım
Büyük Sancaktar Sadi Aral
Büyük Dahili Muhafız [Koruyucu] İhsan Mizanoğlu
Büyük Harici Muhafız [Gözcü] Abdullah Ecemen

Seçim Tarihi: 24 Nisan 1971

Büyük Üstat Hayrullah Örs
Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten
Büyük 1.Nazır Halim Erker
Büyük 2.Nazır Sait Penbecioğlu
Büyük Hatip Ziya Umur
Büyük Kâtip [Sekreter] Nafiz Ekemen
Büyük Hazine Emmini Cemal Gücü
Büyük Hasenat Emmini Raşit Temel
Büyük 1. Muhakkik Albert Arditti
Büyük 2. Muhakkik Sadi Aral
Büyük 1. Tören Üstadı Nafi Ziya Başak

Büyük 2. Tören Üstadı Macid Erbudak
Büyük Kutsal Kitap Emmini Nuri Pere
Büyük Sancaktar Galip Kardam
Büyük Koruyucu Orhan Alsaç
Büyük Gözcü Süha Aksoy

Seçim Tarihi: 21 Nisan 1973

Büyük Üstat Nafiz Ekemen
Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten
Büyük 1. Nazır Halit Arpaç
Büyük 2. Nazır Sait Penbecioğlu
Büyük Sekreter Ziya Umur
Büyük Hatip Macid Erbudak
Büyük Hazine Emmini Cemal Gücü
Büyük Hasenat Emmini Nafi Ziya Başak
Büyük 1. Muhakkik Sadi Aral
Büyük 2. Muhakkik Albert Arditti
Büyük 1. Tören Üstadı Halim Erker
Büyük 2. Tören Üstadı Süha Aksoy
Büyük Kutsal Kitap Emmini Cavit Yenicioğlu
Büyük Sancaktar Orhan Alsaç
Büyük Koruyucu Raşit Temel
Büyük Gözcü Mustafa Kenan Küney

Seçim Tarihi: 19 Nisan 1975¹⁷⁵

Büyük Üstat Nafiz Ekemen
Büyük Üstat Kaymakamı Şekûr Okten
Büyük Üstat Kaymakamı Halit Arpaç

¹⁷⁵ 1974 yılında yapılan tüzük değişikliği ile 1975, 1977 ve 1979 seçim dönemlerinde ile göreve gelen Büyük Görevliler Kurulları'nda iki Büyük Üstat Kaymakamı görev yapmıştır.

Büyük 1.Nazır Cemal Gücü
Büyük 2.Nazır Orhan Alsaç
Büyük Sekreter Ziya Umur
Büyük Hatip Macid Erbudak
Büyük Hazine Emmini Süha Aksoy
Büyük Hasenat Emmini Sadi Aral
Büyük 1. Muhakkik Fuat Tuygan
Büyük 2. Muhakkik Ferdi  zmen¹⁷⁶
Büyük 1. Tören  stadı Osman Ertörer
Büyük 2. Tören  stadı Faruk Va-Nu
Büyük Kutsal Kitap Emmini Adnan Ergeneli
Büyük Sancaktar Can Arpaç
Büyük Koruyucu Cavit Yenicioğlu
Büyük Gözcü Güres  arko lu
Büyük Sekreter Yardımcısı Nafı Ziya Başak
Büyük Hazine Emmini Yardımcısı Ömer Faruk Kurt
Büyük Hatip Yardımcısı Nesip Aksüt

Seçim Tarihi: 23 Nisan 1977

Büyük  stat Nafiz Ekemen
Büyük  stat Kaymakamı Cavit Yenicioğlu
Büyük  stat Kaymakamı Halit Arpaç
Büyük 1.Nazır Cemal Gücü
Büyük 2.Nazır Fuat Tuygan
Büyük Sekreter Ziya Umur
Büyük Hatip Macid Erbudak
Büyük Hazine Emmini Süha Aksoy
Büyük Hasenat Emmini Sadi Aral

¹⁷⁶ Ferdi  zmen'in ismi bazı Büyük Görevliler Kurulu tersimatlarında sehven Ferit  zmen olarak geçmektedir. HKEMBL Tarihi Arşivi'nde yer alan 2671 numaralı  ye sicil kartına göre doğrusu Ferdi  zmen'dir.

Büyük 1. Muhakkik Nafi Ziya Başak
Büyük 2. Muhakkik Atilla Tengirşen
Büyük 1. Tören  stadı Albert Arditti
Büyük 2. Tören  stadı Sevinç Kaynak
Büyük Kutsal Kitap Emmini Adnan Ergeneli
Büyük Sancaktar Can Arpaç
Büyük Koruyucu Suzi  zmen
Büyük Gözcü Güres arkoğlu
Büyük Sekreter Yardımcısı Suha Umur
Büyük Hazine Emmini Yardımcısı Mustafa K ney
Büyük Hatip Yardımcısı Nesip Aksüt

Bu dönemde 1 Ocak 1979 tarihinde istifa eden Büyük Hatip Macid Erbudak ve 6 Ocak 1979 tarihinde istifa eden Büyük Sekreter Ziya Umur yerine yardımcıları dönem sonuna kadar vekâlet etmişlerdir.

Seçim Tarihi: 21 Nisan 1979

Büyük  stat Nafiz Ekemen
Büyük  stat Kaymakamı Cavit Yenicioğlu
Büyük  stat Kaymakamı Halit Arpaç
Büyük 1.Nazır Sait Penbecioğlu
Büyük 2.Nazır Atilla Tengirşen
Büyük Sekreter Suha Umur
Büyük Hatip Süha Aksoy
Büyük Hazine Emmini Suat Ağagil
Büyük Hasenat Emmini Sadi Aral
Büyük 1. Muhakkik Nafi Ziya Başak
Büyük 2. Muhakkik Yüksel Kazmirci
Büyük 1. Tören  stadı Cüneyt Eriş
Büyük 2. Tören  stadı Sevinç Kaynak
Büyük Kutsal Kitap Emmini Erdoğan Tınaztepe

Büyük Sancaktar Şevki Kayaman
Büyük Koruyucu Suzi Özmen
Büyük Gözcü Halil Mülküs
Büyük Sekreter Yardımcısı Nesip Aksüt
Büyük Hazine Emmini Yardımcısı Yusuf Nomal
Büyük Hatip Yardımcısı Moiz Berker

Bu dönemde 6 Eylül 1979 tarihinde vefat eden Büyük Üstat Nafiz Ekemen yerine Büyük Üstat Kaymakamı Cavit Yenicioğlu 23 Nisan 1980 tarihine kadar vekâlet etmiştir.

Seçim Tarihi: 23 Nisan 1980

Büyük Üstat Halit Arpaç
Büyük Üstat Kaymakamı Cavit Yenicioğlu
Büyük 1. Nazır Sait Penbecioğlu
Büyük 2. Nazır Atilla Tengirşenk
Büyük Sekreter Suha Umur
Büyük Hatip Süha Aksoy
Büyük Hazine Emmini Suat Ağagil
Büyük Hasenat Emmini Sadi Aral
Büyük 1. Muhakkik Nafi Ziya Başak
Büyük 2. Muhakkik Yüksel Kazmirci
Büyük 1. Tören Üstadı Cüneyt Eriş
Büyük 2. Tören Üstadı Sevinç Kaynak
Büyük Kutsal Kitap Emmini Erdoğan Tınaztepe
Büyük Sancaktar Şevki Kayaman
Büyük Koruyucu Suzi Özmen
Büyük Gözcü Halil Mülküs
Büyük Sekreter Yardımcısı Nesip Aksüt
Büyük Hazine Emmini Yardımcısı Yusuf Nomal
Büyük Hatip Yardımcısı Moiz Berker

Türkiye Büyük Locası'nda 1948-1970 yılları arasında gerçekleşen köklü kimlik değişikliği bu dönem içinde ilkesel açıdan tamamlanmış olsa da, benimsenen yeni kimliğin inşa süreci çok uzun bir süre daha devam etmiştir.

Esasen 1970'li yıllar, yeni bir kimlik inşa etmeye çalışan bir büyük locanın, içine yeni girdiği Muntazam Masonluk âleminin kavramlarını öğrenme, anlama ve özümseme mücadelesini yansıtmaktadır. Bir yandan bilinmeyenlerin çokluğu, diğer yandan dönemin kısıtlı iletişim ve seyahat imkânlarından kaynaklanan bilgiye erişim zorlukları, bu mücadeleyi çok çetin bir süreç haline döndürmüştür. 1970'li yıllarda yaşanan bu çetin süreç ardından gelen yeni kuşağın da yetiştiği kültürel zemini yarattığı için etkilerini günümüze kadar sürdürmüştür. Tüm bu yönleriyle 1970'li yıllar üzerinde özel olarak durulmaya ve incelenmeye değerdir.

Bugüne kadar sistemli bir tarih araştırmasına konu edilmemiş olan 1970'li yılları ele alan bu kitap, bir kısmı daha önce hiç yayınlanmamış belgelere dayanan analizleriyle Türk Masonluk tarihine yeni bir bakış imkanı kazandırıyor.

ISBN 978-605-9024-76-1

